

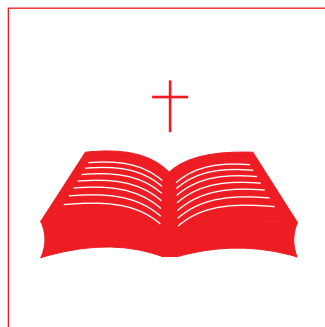
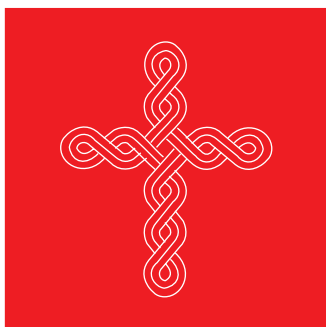
Besplatni primjerak

Kolovoz 2021.

RADNI DOKUMENT

PRVE SINODE VRHBOSANSKE NADBISKUPIJE

VRHBOSANSKA NADBISKUPIJA
TAJNIŠTVO PRVE SINODE VRHBOSANSKE NADBISKUPIJE

RADNI DOKUMENT
PRVE SINODE
VRHBOSANSKE NADBISKUPIJE

Sarajevo, kolovoz 2021.

Izdavač: Vrhbosanska nadbiskupija, Kaptol 7, BiH – 71 000 Sarajevo

Nakladnik: Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije

Odgovara: Vinko kard. Puljić, nadbiskup vrhbosanski

Glavni urednik: Mario Bernadić, generalni tajnik Sinode

Grafička obrada i prijelom: Davor Krajinović, Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije

Lektura: Kristina Žuljević

Tisak: CPU Printing company Sarajevo

Naklada: 200 primjeraka

Napomena: Besplatan primjerak za internu uporabu sinodskih članova

SADRŽAJ

SADRŽAJ	3
PREDGOVOR	7
UVOD	11
1. Povijest Vrhbosanske nadbiskupije	11
1.1. Bosanska biskupija	11
1.2. Ponovna uspostava redovite crkvene hijerarhije	13
2. Sazivanje i početci Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije	16
2.1. Presjek rada Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije (2012. - 2019.)	18
2.2. Javna svjedočenja vjere i crkvenog zajedništva	22
SINODSKO POVJERENSTVO ZA EKLEZIJALNO-PRAVNO PODRUČJE	25
Župna zajednica	25
Preraspodjela župa	26
Župnik	28
Župni vikar	30
Prezbiteri	31
Prezbiteri Vrhbosanske nadbiskupije	33
Dekanat	34
Dekan	36
Duhovna zvanja	36
Redovnici	38
Laici	39
Laički apostolat	41
Župski laikat	42
Župska vijeća u Vrhbosanskoj nadbiskupiji	43
Novi crkveni pokreti	45
Ekumenizam i međureligijski dijalog	54
Financijsko-ekonomska pitanja	57
Socijalni (društveni) nauk Crkve	59

SINODSKO POVJERENSTVO	
ZA PASTORALNO PODRUČJE	61
Odgovorno življenje za vlastitu mjesnu Crkvu	61
Pastoral župne zajednice	61
Pastoral braka i obitelji	65
Pastoral mladih	71
Socijalno – karitativni pastoral	77
Pastoral starih i bolesnih osoba	85
Pastoral “rubnih” i “posebnih” skupina	87
Ured za pastoral Vrhbosanske nadbiskupije	87
SINODSKO POVJERENSTVO	
ZA LITURGIJSKO PODRUČJE	89
Nedjelja Dan Gospodnji	89
Sakrament krsta	92
Sveta potvrda	94
Euharistija	95
Ispovijed – sakrament Božjeg milosrđa	99
Bolesničko pomazanje	103
Sakrament kršćanske ženidbe	105
Kršćanski sprovod	106
Blagoslovi i pučke pobožnosti	108
Važnost i uloga glazbe u liturgiji	110
Liturgijska žarišta	116
Vjernici laici - dionici posvetiteljske službe Crkve (<i>munus sanctificandi</i>)	129
SINODSKO POVJERENSTVO	
ZA RELIGIOZNO-PEDAGOŠKO PODRUČJE	135
Uvod	135
Obitelj i odgoj djece u vjeri	136
Župna kateheza – sadašnje stanje i novi putovi	145
Školski vjeronauk	147
Priprava za brak	152
Praćenje mladih obitelji i bračnih zajednica	157
Podrška i pomoć roditeljima s djecom s poteškoćama u razvoju	158
Odgoj za skrb starih i nemoćnih osoba	159
Odgojno-obrazovna djelatnost Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini	162

SINODSKO POVJERENSTVO	
ZA MEDIJSKO PODRUČJE	165
Duboki korijeni u povijesti	165
Odnos Crkve prema klasičnim medijima i društvenim mrežama	166
Vrhbosanska nadbiskupija i odnosi s javnošću	168
Mediji u službi međureligijskog suživota i kulture	169
Crkva u odnosu prema svjetovnim medijima	170
Nužnost odgoja za medije	172
Kreiranje medijske strategije	174

PREDGOVOR

Poštovani članovi Sinodske skupštine Vrhbosanske nadbiskupije: predstavljamo vam Radni dokument (*Instrumentum laboris*) Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije.

Nakon prošlogodišnjeg predstavljanja njegova Prijedloga, te iščitavanja na terenu, ovaj dokument predstavlja ponešto nadograđenu, ali istodobno i reduciranu verziju prije spomenutog Prijedloga. Naime, unutar šarolika mnoštva tema i pitanja koja se tiču života i rada naše mjesne Crkve, cilj nam je bio istaknuti ono bitno, i to prvenstveno s obzirom na prvotna pitanja i interese Sinode. Tijekom prvog kruga dekanatskih zasjedanja Vrhbosanske nadbiskupije (zima 2013./proljeće 2014.) izabrali smo *Brak i obitelj* kao središnju temu ove Sinode. Odatle nadalje naznačena tema cjelokupnom sinodskom radu diktira i svojevrsni pastoralni karakter. Ovo kudikamo ne znači da nas druge teme iz života i rada Crkve više ne trebaju zanimati, nego da ćemo i njima nastojati pristupati kroz pojačan pastoralni fokus i interes.

Svrha i smisao Radnog dokumenta

Kao što smo to već ranije isticali, svrhu i smisao Radnog dokumenta mogli bismo iskazati sljedećim riječima: *Polazeći od prošlosti, spoznavajući svoju sadašnjost, pokušati razmišljati i planirati za budućnost ove mjesne Crkve!* Dodatno podsjećajući, svrha same Sinode je pokušati trasirati budućnost naše mjesne Crkve za idućih pedesetak godina. A kako bi to bilo moguće, potrebno je prvo sve obnoviti u Kristu Gospodinu (usp. Ef 1,10). Mogli bismo se pitati zašto baš na ovaj način?

Etimološki gledano, riječ *sinoda* znači *zajednički hod*, a Crkva, ukoliko je to što jest, ne poznaje drugog hoda osim onog učeničkog za Gospodinom. Upravo iz toga hoda ona je nekoć, prije dvije tisuće ljeta, i niknula. Nošena zatim Njegovim misijskim poslanjem (Mt 28,19), ona se proširila po svem svijetu, ali ne na način da bi u svemu tome bila sama, jer Krist je s njom „u sve dane – do svršetka svijeta“ (Mt 28,20). Stoga i ona naznačena obnova u Kristu ne znači nekakvu mukotrpnu i uzaludnu potragu, nego jednostavno prepoznavanje Krista u današnjem vremenu i prilikama: u Crkvi, sakramentima, molitvi, djelima milosrđa, u svojoj zajednici, obitelji, bratu čovjeku, pa i u samom sebi. Tko zna, možda bi u ova današnja individualizirana vremena baš trebalo krenuti od ovoga potonjeg jer krucijalno je pitanje mogu li danas oni drugi u nama kršćanima prepoznati milosrdnog Krista, a da bi se to uistinu i dogodilo, morat ćemo ga ponajprije pronaći u samima sebi, a to po sebi valjda i jest ona najizričitija moguća obnova u Kristu Gospodinu. Već prema riječima apostola Pavla: „Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist“ (Gal 2,20).

Sadržaj Radnog dokumenta

Dokument koji je pred vama sastoji se od šest istaknutih cjelina. Prvi dio je uvodni i tiče se povijesti Vrhbosanske nadbiskupije, a zatim i začetaka, smisla i ciljeva naše Sinode, kao i njezina dosadašnjeg tijeka. Tu su i neke dodatne naznake o dosadašnjim značajnijim manifestiranjima vjere i crkvenog zajedništva iz dosadašnje povijesti Nadbiskupije.

Idućih pet cjelina nosi nazive prema pet sinodskih povjerenstava koja su ove cjeline i priredila:

- a *Sinodsko povjerenstvo za eklezijalno-pravno područje*: bavi se organizacijskim, ustrojstvenim i personalnim pitanjima naše mjesne Crkve. Pri tome se razmišlja o većem broju tema: biskupija, dekanat, dekan, župa, župnik, župni vikar, svećenik, redovnici, bogoslovija, bogoslov, vjernik-laik, reorganizacija župa i pastoralna, ali i ekumenizam, novi duhovni pokreti, odnosi Crkve i države i još ponešto...
- b *Sinodsko povjerenstvo za pastoralno područje*: zanima se za najrazličitija pitanja pastoralna: župski pastoral, župski Caritas, pastoral obitelji, mladih, starih i sl.
- c *Sinodsko povjerenstvo za liturgijsko područje*: bavi se pitanjima bogoštovlja, pobožnosti i molitve: nedjelja, sakramenti, sakramentali, pučke pobožnosti, liturgijska žarišta itd.
- d *Sinodsko povjerenstvo za religiozno-pedagoško područje*: bavi se pitanjima vjerske pouke i odgoja: školski vjeronauk, župska kateheza, obiteljski odgoj djece u vjeri, odgoj za zajedničku molitvu, odgoj za kršćansku solidarnost i djela milosrđa i još ponešto...
- e *Sinodsko povjerenstvo za medijsko područje*: zanima se prvenstveno za pitanja crkvenih medija i katoličkog tiska, njihovom poviješću na našim prostorima, sadašnjošću, problemima, izazovima, ali i brojnim prilikama. Nastoji se podići svijest o važnosti i ulozi crkvenih medija, ali i o medijskoj kulturi općenito...

U svemu ovome naznačena sinodska povjerenstva nastojala su slijediti jedno unaprijed dogovoreno trostruko načelo:

- a na temelju crkvenih dokumenata i općih katoličkih načela prikazati kakve bi stvari (idealno) trebale biti;
- b na temelju naše stvarnosti prikazati kakve stvari uistinu jesu;
- c na temelju zajedničkog promišljanja zatim iznijeti neke konkretne prijedloge, kako bismo našu stvarnost pokušali približiti onim prije spomenutim idealima, načelima i istinama opće Crkve.

Kako čitati Radni dokument i o zadatcima koji iz toga proizlaze?

Radni dokument predstavlja esencijalni materijal za rad Sinodske skupštine. U tome smislu će, izuzev svečanog uvodnog i zaključnog zasjedanja, svako od pet radnih skupštinskih zasjedanja biti posvećeno jednom od pet naznačenih tematskih područja. Pri tome je zamišljeno da na početku svakog radnog zasjedanja predstojnik dotičnog povjerenstva ukratko predstavi svoje tematsko područje. Ostatak rada toga zasjedanja trebao bi se manje-više sav odnositi na otvorenu raspravu o iznesenom tematskom području.

Na taj način dolazimo do bitnog naglaska glede percepcije radnog dokumenta. Naime, isti bi, tj. njegov dotični dio, trebao biti temeljito pročitano prije samog skupštinskog zasjedanja, a kako bi se u samom skupštinskom radu mogle izbjeći eventualne praznine u radu, kao i sve one moguće bespotrebne rasprave koje samo oduzimaju dragocjeno vrijeme ne pogađajući pri tome bitne problematike. Međutim, kako bi ipak svatko mogao iscrpno iskazati svoje mišljenje (usp. kan. 465.), osim kratkih usmenih skupštinskih intervenata, isto će biti moguće iskazati i pisanim putem, s naglaskom – sve to prije samog skupštinskog zasjedanja koga se pismeni osvrt tiče, a kako bi ga na taj način Tajništvo Sinode pravodobno moglo obraditi i uzeti u razmatranje.

Stoga na kraju, težeći za plodnim i uspješnim radom, još jednom ističemo kako ovaj Radni dokument svoj smisao pronalazi prvenstveno u okvirima rada Sinodske skupštine, isto kao što ova svoju orijentaciju i nadahnuće poglavito crpi iz Radnog dokumenta.

U Sarajevu 19. kolovoza 2021.

Vlč. dr. sc. Mario Bernadić
generalni tajnik Sinode

UVOD

1. Povijest Vrhbosanske nadbiskupije

Podjelom rimskog Ilirika na Panoniju i Dalmaciju, sa sjedištima u Sirmiumu (Srijemska Mitrovica) i Saloni (Solin), prostor današnje Vrhbosanske nadbiskupije podijeljen je na dva metropolitanska središta. Srijemska metropolija po svojoj Biskupiji Ciballae (Vinkovci) upravljala je sjevernim dijelom današnje Vrhbosanske nadbiskupije, dok je metropolija u Saloni (Solinu) imala nekoliko područnih biskupija na teritoriju BiH. Sjedište biskupa Bistue Nove najvjerojatnije je bilo u današnjem selu Mošunju kod Viteza, a sjedište Biskupije Martari (*ecclesia Martariensis*) negdje kod Konjica - Lisičića, sa sjeverne strane Jablaničkog jezera.

Kršćanstvo latinskog obreda i jezika na našim područjima bilo je dosta prošireno barem od IV. do VI. stoljeća¹ o čemu svjedoče arheološka otkrića starokršćanskih bazilika (Lepenica, Sarajevo, Zenica, Oborci, Turbe, Čipuljići, Varvara, Dabravine, Skelani). Avarskim pustošenjem i seobama slavenskih naroda uništene su metropolije Sirmium (582.) i Salona (614.), propast kojih simbolizira nestanak svih biskupija i velika dijela kršćanstva u ovim stranama. Ono će postupno oživjeti tek pokrštavanjem Hrvata u VII. i VIII. stoljeću.

1.1. Bosanska biskupija

Najstariji spomen Bosanske biskupije potječe iz sredine XI. stoljeća. Bosanski biskup bio je sufraganom splitskog nadbiskupa, metropolita Hrvatske i Dalmacije, a kasnije barsko-duklijanskog. U XII. stoljeću pripala je dubrovačkoj metropoliji te su bosanski biskupi u XII. i XIII. stoljeću posvećivani u Dubrovniku. Nosili su narodna imena i koristili su slavenski jezik u službi Božjoj.

Pojava krivovjerja u Bosni, zaštitnik kojega je navodno bio Kulin ban, ponukala je papu Inocenta III. da pošalje svog legata Ivana de Casamarisa. U susretu s nekim bosanskim redovnicima na Bilinu polju kod Zenice papinski izaslanik je prema istima postupio razborito i blago, a oni su zauzvrat, u prisutnosti bana Kulina, 8. travnja 1203. potpisali izjavu pravovjerja i prihvatili postavljene im zahtjeve. Tako je nastala Bilinopoljska ab-

¹ Usp. OPĆI ŠEMATIZAM KATOLIČKE CRKVE U JUGOSLAVIJI, Izdanje Akademije *Regina Apostolorum*, Nova Tiskara Vrčec i dr., Sarajevo, 1939., str. 136.

juracija kao javno odricanje od krivovjerja predstavnika "bosanskih krstjana" koji su "u ime sviju" priznali Rimsku Crkvu, njezin nauk i običaje te ujedno obećali da više neće slijediti zablude krivovjerja, nazivati se samo krstjanima i u svoje redove primati manihejce i druge krivovjerce, odnosno da će svetkovati crkvene blagdane, podjednako čitati Sveto pismo Starog i Novog zavjeta i od Rima tražiti potvrdu zajednički izabranih vrhovnih starješina. Istu su izjavu dali predstavnici bosanskih krstjana Lubin i Dražeta pred hrvatsko-ugarskim kraljem Emerikom 30. travnja 1203. na Kraljevu otoku (danas Csepel kraj Budimpešte). Međutim, uspjeh sporazuma bio je tek privremen. Od toga vremena pa do pada Bosne razdiru Bosnu vjersko dvojstvo i stalni sukobi.

Prvi misionari u Bosni koji se bore protiv patarena bili su dominikanci, već otprije prokušani u borbama protiv manihejaca. Pripadali su ugarskoj provinciji koja je imala svoje samostane po Slavoniji a kasnije i u Bosni. Brzo su pridobili bana Meteja Ninoslava i njegova rođaka Stjepana Prijezdu, koji su Crkvi darovali veliki posjed u Usori ograničen rijekama Savom, Tolisom i Bosnom te "vrelom" Modriča, i imanje Dubicu. Ohrabren uspjesima dominikanaca u Bosni, papa Grgur IX. imenovao je biskupom u Bosni dominikanca iz Wildhausena - Ivana Nijemca ("*Teutonicus*"), a dominikancima je povjerio isključivo pravo misionarenja i istraživanja vjere u Bosni. Svoje poslanje su vjerno vršili preko stotinu godina (1228. - 1330.), imali su nekoliko samostana, biskupa i mučenika. U selu Brdu kod Vrhbosne biskup Povša (Ponza) dao je izgraditi katedralu Sv. Petra (1238. - 1239.) i uz nju kaptol. Iz tog razdoblja sačuvan je kamen s natpisom "*Beati Petri in Verb(osna)*" koji je pripadao toj katedrali, a danas se čuva u sarajevskom Muzeju.

Red male braće, poznatiji pod imenom franjevci, u Bosnu dolazi na poziv kralja Stefana Dragutina (1291.) koji je kao zet i vazal ugarskog kralja dobio u leno banovinu Mačvu, Usoru i Soli. U tom kraju, na donjoj Drini, podignuti su mnogi franjevački samostani uništeni u XV. i XVI. stoljeću, dok je zadnji i najvažniji, onaj u Srebrenici, ostao skoro do 1700.

Procvat misionarske djelatnosti franjevacu počinje dolaskom generala reda Gerarda Eudesa u Bosnu (1339.) i otvorenim pristupom bana Stjepana II. Kotromanića radu za Katoličku Crkvu. U Bosni se osniva franjevačka vikarija (1340.) na čelu s Bl. Peregrinom Saksoncem i sjedištem u samostanu Sv. Nikole na Milama kod Visokog. Dolazi do masovnog pristupa bosanskih krstjana katolicizmu i njihova krštenja. Ni pedeset godina od osnutka bosanske vikarije broji ona sedam kustodija s 36 samostana, ne samo u Bosni, nego i u Južnoj Ugarskoj, Rumunjskoj i Bugarskoj (popis fra Bartola Pizanskog iz 1385.).

Padom Bosne u ruke sultana Mehmeda Fatiha 1463., bosanski kralj Stjepan Tomašević je pogubljen, a kraljica Katarina, koja je našla utočište u Rimu, Kraljevstvo (Bosnu) oporukom je ostavila u baštinu Svetoj Stolici ako se ne vrate na katoličku

vjeru njezina djeca, Sigismund i Katarina, koju su Osmanlije oteli i poturčili. Veliki broj katoličkih vjernika pobjegao je iz zemlje, a znatan dio je odveden u sužanjstvo. U novonastalim okolnostima bosanski kustod fra Anđeo Zvizdović pristupi pod čador sultanov na Milodražkom polju i zatraži od njega zaštitu za narod. Sultan, ne samo vrstan ratnik, nego i dalekovidan državnik, dade fra Anđelu "Ahdnamu", pravni dokument kojim su franjevci branili Crkvu i vjernike puna četiri stoljeća.

Unatoč tome, katolički element u zemlji znatno je oslabio. Katolici su bili podvrgnuti teškim globama i nametima. Svećenici su bili pod velikim pritiskom, a kršćanski dječaci su odvođeni u janjičarske odrede ("danak u krvi"). Crkva živi u stalnom grču i bilježi znatan pad broja vjernika: nakon Kara Mustafine katastrofe pod Bečom (1683.) i princ Eugenove provale do Sarajeva (1697.), Bosnu je napustilo 100 000 katolika, a ostalo ih tek 17 000, odnosno 25 000 (bez malobrojne Trebinjske biskupije); od 10 franjevačkih samostana preostala su 3, a od 74 župe samo 17. Ujedno opada blagostanje i razina pismenosti i prosvjećenosti katolika koji su dotad imali donekle razvijen građanski stalež.

Na napuštena zemljišta, osobito na granicama carstva, Osmanlije naseljavaju druge kršćane iz vojničkih, političkih i ekonomskih razloga. Bili su to uglavnom Srbi pravoslavne vjere, poluvojnički organizirani stočari, kojima Turci daju znatne povlastice ("vlaški status") i ne čine ih kmetovima, a traže od njih kao protuuslugu pouzdanu službu. To je znatno doprinijelo rastu i utvrđivanju Pravoslavne Crkve u Bosni. Islamizacija jednog dijela katolika u Bosni najjača je pod najznamenitijim carskim namjesnikom Husrev-begom. U njegovo doba srušeni su mnogi franjevački samostani i crkve po Bosni.

1.2. Ponovna uspostava redovite crkvene hijerarhije

Ponovna uspostava redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini bila je moguća tek nakon propasti Osmanlijskog Carstva. Apostolskim pismom *Ex hac augusta* od 5. srpnja 1881. papa Leon XIII. uspostavio je redovitu crkvenu hijerarhiju prema propisima crkvenoga prava. Od tada Vrhbosansku metropoliju sačinjavaju: Vrhbosanska nadbiskupija sa sjedištem u Sarajevu, i sufraganske biskupije Mostarsko-duvanjska sa sjedištem u Mostaru i Banjolučka biskupija sa sjedištem u Banjoj Luci. Godine 1890. u sastav metropolije ulazi i Trebinjska biskupija kojom otada upravlja mostarski biskup kao apostolski administrator. Granice između biskupija određene su Dekretom Kongregacije za širenje vjere od 24. ožujka 1891.

Na temelju Papine povlastice, vladar Austro-Ugarske imenovao je nadbiskupe i biskupe u zemljama kako su pripadale Monarhiji. Tako su u novoosnovanim biskupijama imenovani sljedeći Pastiri: dr. Josip Stadler, sarajevski nadbiskup i metropolit, fra Paškal Buconjić, mostarski biskup, i fra Marijan Marković, banjolučki biskup. Nji-

hova zadaća bila je zalagati se za vjerski, kulturni i nacionalni napredak bosansko-hercegovačke crkvene pokrajine koja je ostala pod jurisdikcijom Kongregacije za širenje vjere ili Propagande.

U nekoliko desetljeća austrougarske uprave Katolička Crkva doživjela je pravi procvat. Pokrenut je katolički tisak. Osnovane su tri nove bogoslovije: metropoljska (inter-dijecezanska) u Travniku (1890.) koja je prešla u Sarajevo (1893.); franjevačka u Mostaru (1895.) koja je jedno vrijeme bila u Livnu (1905. - 1909.), a zatim u Sarajevu (1909). Osnovano je malo sjemenište sa sjedištem u Travniku (dijecezansko) i dva franjevačka - u Visokom i na Širokom Brijegu. Otvaraju se škole u kojima su napose bile angažirane redovnice.

Procvat Vrhbosanske nadbiskupije zasluga je njezina prvog nadbiskupa dr. Josipa Stadlera, čovjeka iznimno velika apostolskog žara. Doveo je Isusovce, razne družbe časnih sestara, a i sam je utemeljio Družbu Sestara Malog Isusa.

Prema Šematizmu iz 1883., u trenutku uspostave crkvene hijerarhije na teritoriju Vrhbosanske nadbiskupije bilo je 70 župa sa 12 189 vjernika.² Prema *Imeniku klera i župa* iz 1910., taj broj je vrlo brzo porastao na 85 župa sa 196 647 vjernika raspoređenih u tri arhiđakonata s devet dekanata.³ Pred Prvi svjetski rat Vrhbosanska nadbiskupija imala je 235 110 vjernika, a nakon završetka broj katolika neprestano se povećavao. Tako je 1937. bio 328 281 vjernik u 104 župe, podijeljene u četiri arhiđakonata i 13 dekanata.⁴

Posebna brigada drugog vrhbosanskog nadbiskupa dr. Ivana Šarića bila je gradnja i obnova crkvenih objekata. Osnovao je 17 župa i najstariji Caritas Crkve u Hrvata (1931.) koga je zamislio kao ustanovu koja će brinuti o siromašnima, prije svega, u Sarajevu, ali i njegovoj okolini te cijelom području Nadbiskupije. Putem *Katoličke akcije* on se borio protiv nevjere, nemoralna i indiferentizma. Iz križarskih redova rasla su mnoga svećenička i redovnička zvanja, a laici su osposobljavani za promicanje katoličkih načela u javnom životu.

Već od nadbiskupa Stadlera Sarajevo je bilo središte katoličkog tiska. Uz *Vrhbosnu* pokrenuti su listovi *Nedjelja*, *Križ*, *Katolički tjednik*, *Narod*. Svi su listovi bili strogo cenzurirani, a neki i zabranjivani.

² Usp. M. DRLJIO, *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i pitanje pravnog uređenja župa (1881-1883)*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2001., str. 128.

³ Usp. IMENIK KLERI I ŽUPA NADBISKUPIJE VRHBOSANSKE ZA GODINU 1910., Tiskara i litografija Vogler i dr., Sarajevo, 1910., str. 37-119.

⁴ Usp. OPĆI ŠEMATIZAM KATOLIČKE CRKVE U JUGOSLAVIJI, Izdanje Akademije *Regina Apostolorum*, Nova Tiskara Vrčec i dr., Sarajevo, 1939., str. 135-155.

Razdoblje od 1918. do 1941. obilježeno je najprije nastankom *Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, a 1929. *Kraljevine Jugoslavije* kada je započelo vrijeme diktature. Kraljevinom je upravljao srpski kralj i srpska vlast koja je protežirala Srpsku Pravoslavnu Crkvu, dok su se katolici i muslimani morali boriti za vjersku ravnopravnost. Naglašeni centralizam Beograda, represija nad nesrpskim stanovništvom i ubojstvo Stjepana Radića u beogradskom Parlamentu negativno su utjecali na mogućnost suživota. U tom razdoblju potpisan je konkordat između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije, ali on nikad nije ratificiran.

Tijekom Drugog svjetskog rata Crkva u Bosni i Hercegovini pretrpjela je velike gubitke, uzrok kojih su bile kulturalne, ekonomske, političke, povijesne, nacionalne i religiozne razlike između različitih nacija i vjera. U vremenu rata i poraća ubijena su 23 svećenika, 5 bogoslova i 5 sjemeništara Vrhbosanske nadbiskupije. Stradalo je 70-ak pripadnika Franjevačke provincije Bosne Srebrene i 6 časnih sestara Družbe Kćeri Božje ljubavi, od kojih su 5 sestara poznatije kao Drinske mučenice. Nastala je nova Jugoslavija, komunističko-ateistička državna tvorevina u kojoj se Crkvu gledalo kao političkog neistomišljenika te je bila podvrgnuta otvorenim progonima. Zatvorene su bogoslovije u Sarajevu i Mostaru, mala sjemeništa u Travniku i Širokom Brijegu. Redovnice su protjerivane iz zemlje, nacionaliziran je veliki dio crkvene imovine, oduzete su tiskare, zabranjeno je djelovanje svih crkvenih organizacija i katolički tisak.

Drugi vatikanski sabor (1962. - 1965.) doveo je do promjena u Katoličkoj Crkvi. Naglašava se ekumenizam i dijalog s drugim religijama, kao i s ateistima. U sklopu tzv. "*Ostpolitik Vaticana*", 26. lipnja 1966. sklopljen je Protokol između Svete Stolice i Jugoslavije. Za jugoslavensku vlast sporazum je bio mrtvo slovo na papiru, a koristi od njega imali su samo članovi raznih svećeničkih udruženja, vrlo bliski vlastima.

Vrhbosanska nadbiskupija 1969. od jugoslavenskih vlasti otkupila je oduzetu zgradu Vrhbosanskog bogoslovnog sjemeništa. Unatoč svemu, mjesna Crkva bilježi znatan rast: od 105 župa s 350 560 vjernika u 1959.⁵, do 117 župa s 432 350 vjernika u 1973.⁶ Broj vjernika nastavio je rasti unatoč iseljavanjima u susjednu Republiku Hrvatsku i zemlje Zapadne Europe.

Nakon prvih slobodnih višestranačkih izbora 1990. i izglasovane samostalnosti 1991., na prostoru Bosne i Hercegovine buknuo je rat i započela velikosrpska agresija i etničko čišćenje, a kasnije su katolici protjerani i s nekih područja pod kon-

⁵ Usp. ŠEMATIZAM NADBISKUPIJE VRHBOSANSKE, Sarajevo, 1961., str. 3.

⁶ Usp. OPĆI ŠEMATIZAM KATOLIČKE CRKVE U JUGOSLAVIJI, Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975.

trolom Armije BiH. Od ukupno 529 049 vjernika u 144 župe u 1991.⁷, u Vrhbosanskoj nadbiskupiji je samo dvije godine kasnije ostalo svega 141 018 vjernika.⁸ Nakon četverogodišnje agresije i teških ratnih sukoba sastavljena je država BiH koju čine dva entiteta: Federacija BiH, koju čine Bošnjaci-muslimani i Hrvati s 51% teritorija, i Republika Srpska, s 49% teritorija, te mali teritorij Distrikta Brčko.

Vrhbosanska nadbiskupija djeluje na području obaju entiteta, s tim da se većina vjernika nije mogla ili nije imala uvjeta za povratak u svoje predratne župe. Prema statističkim podacima, 1996. u Nadbiskupiji je bilo svega 180 560 vjernika.⁹ Nakon ratnih razaranja i gubitka dvije trećine vjernika, Nadbiskupija se ipak počela lagano oporavljati te je 2002. imala 217 921 vjernika. Međutim, zbog ekonomske situacije u zemlji, velike svjetske krize i prirodnih nepogoda bilježi stalni odlazak mladih i cijelih obitelji u Zapadnu Europu. U 2019. na teritoriju Vrhbosanske nadbiskupije živi 137 991 vjernik, s tim da je taj broj u stalnom opadanju.

Ratno razdoblje bit će zapamćeno po nekoliko znakovitih događaja. U prosincu 1994. Kongregacija za evangelizaciju naroda odobrila je nastanak Biskupske konferencije BiH s njezinim Statutom. Iste godine papa Ivan Pavao II. promaknuo je nadbiskupa Vinka Puljića u kardinala i tako pokazao svoju brigu i blizinu sa stradalim katolicima. Pod kraj iste godine osnovan je Odbor za osnivanje katoličkih školskih centara na čelu s pomoćnim biskupom vrhbosanskim mons. Perom Sudarom. Škole su dobile ime "Škole za Europu" s predznacima: multietničke i multireligiozne. Otvoreno je ukupno pet katoličkih školskih centara: u Sarajevu (1994.), Zenici (1995.), Tuzli (1995.), Travniku (1998.) i Žepču (1999.). Škola u Konjicu zatvorena je zbog mala broja učenika.

2. Sazivanje i počeci Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije

Ustanova *biskupijske Sinode* ima dugu tradiciju unutar Katoličke Crkve. Još od starih vremena poglavari i izabrani svećenici povremeno bi zajedno raspravljali oko gorućih problema dotične mjesne Crkve. Rasprave su bile usmjerene na usklađivanje razlika između općih normi i zakona te mjesnih zakona i običaja. Tražio se, dakle, *iuxta modum* (način suživljavanja) između međusobno oprječnih normi i običaja.¹⁰

⁷ Usp. RASPETA CRKVA U BiH, Banja Luka, Mostar, Sarajevo, Zagreb, 1997., str. 215.

⁸ Usp. VRHBOSNA, broj 1-4/93, str. 77, Sarajevo, 1993.

⁹ Usp. AVN, br.126/1997, od 6. svibnja 1997.

¹⁰ Usp. M. TOMIĆ, *Biskupijska sinoda nekoć i danas*, u: *Bilten Sinode – Službeno glasilo I. biskupijske Sinode Vrhbosanske nadbiskupije*, godina I., broj 1., Vrhbosanska nadbiskupija – Sarajevo, lipanj 2013., str. 17-18.

Novi Zakonik kanonskog prava donio je novu viziju *biskupijske Sinode* definirajući ju kao “skupštinu izabраниh svećenika i drugih vjernika partikularne Crkve koji pomažu dijecezanskom biskupu na dobrobit sve biskupijske zajednice” (kan. 460). Novost se zrcali u potrebi (ponovnog) izravnog uključivanja vjernika laika u sinodski proces¹¹ i temeljite duhovno-katehetske priprave na župnoj, dekanatskoj i biskupijskoj razini.

Sinoda podrazumijeva postojanje različitih sinodskih tijela kao što su *povjerenstvo za pripravu, tajništvo, stručne skupine i komisije* te *sinodska skupština* kao vrhunac rada jedne biskupijske sinode. Ima dva dijela: *pripremni* i *slavljenički*, s tim da se danas osobit naglasak stavlja na pripremni dio.¹² Razlog tomu je činjenica da današnja Crkva stavlja prvenstveno težište na pastoralni aspekt rada biskupijske sinode, a ne toliko na juridičko-pravni dio. Biskupijska sinoda treba animirati vjerničku bazu, i to na način da potakne posvemašnju obnovu vjere i produbljenje unutarcrkvenog zajedništva. To pretpostavlja složeniju pripravu i dulje trajanje iste. Ona nije jednokratni događaj, nego višegodišnje događanje koje zahvaća sve segmente jedne mjesne Crkve.

Godine Gospodnje 2012., na svetkovinu Sv. Petra i Pavla, apostola i mučenika, Vinko kard. Puljić, nadbiskup vrhbosanski, sazvaо je Prvu sinodu Vrhbosanske nadbiskupije pod geslom *Sve obnoviti u Kristu* (usp. Ef 1,10) koje izražava želju ove mjesne Crkve da odgovori općem pozivu rimskih prvosvećenika na novu evangelizaciju.¹³ Sukladno tome, definirani su sljedeći ciljevi Sinode:

- a Dublje i cjelovitije poznavanje nadbiskupijske stvarnosti na temelju razmišljanja vjernika, svećenika, redovnika i redovnica te prosuđivanje znakova vremena.¹⁴
- b Tražiti rješenja utemeljena na vjeri i nadi u Uskrslog Krista i cjelokupnom nauku Crkve, prikladna za odgovor na razne poteškoće koje Nadbiskupija proživljava, a s ciljem da cijela nadbiskupijska zajednica nastavi živjeti i svjedočiti kršćansku nadu.¹⁵
- c Iznova otkriti mjesto koje župe imaju u Nadbiskupiji i potaknuti na sudjelovanje istih u zajedničkom poslanju.¹⁶

¹¹ Usp. N. ŠKALABRIN, *Biskupijska sinoda*, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1999.), br. 1, str. 73-89, ovdje 74.

¹² Usp. Isto, str. 73.

¹³ Usp. STATUT I. SINODE VRHBOSANSKE NADBISKUPIJE, u: *Bilten Sinode*, broj 1., str. 9-16, čl. 11.

¹⁴ Usp. Isto, čl. 7.

¹⁵ Usp. Isto, čl. 8.

¹⁶ Usp. Isto, čl. 9.

K tome, Sinoda Vrhbosanske nadbiskupije želi tražiti načine (re)evangelizacije onih koji su primili sakramente, ali ipak žive, misle i govore kao da Krist nije došao, umro i uskrsnuo, kao i načine uključivanja u crkveno zajedništvo onih koji žive na marginama vjere i Crkve.¹⁷

Svjestan važnosti pripravnog dijela Sinode, nadbiskup Puljić zahtijevao je sudjelovanje i doprinos svih osoba i nadbiskupijskih struktura: *svećenici, redovnici i redovnice, vjeroučitelji, katehisti, pastoralni i ekonomski župski vijećnici, pjevači, čitači, mladi, župski Caritas, medijski djelatnici, pokreti u župi i laičke udruge*. Tražila se zauzetost i odgovornost svih u životu i radu ove mjesne Crkve, svjedočanstvo zajedništva i izgradnja javnog mnijenja na temelju kršćanskog uvjerenja.

2.1. Presjek rada Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije (2012. - 2019.)

Tijekom svog sedmogodišnjeg rada Sinoda Vrhbosanske nadbiskupije bavila se velikim brojem tema o kojima se dodatno raspravljalo u devet krugova dekanatskih zasjedanja, rezultati kojih su bili predstavljani kroz jedanaest brojeva *Biltena Sinode*. U nastavku donosimo kratki pregled tema po pojedinim godinama:

Godina 2012. bila je posvećena sljedećim temama: izrada loga; uspostava Tajništva i Povjerenstva za pripravu Sinode; izrada Statuta sinode koji je prezentiran u prvom broju *Biltena Sinode* - službenog glasila Sinode Vrhbosanske nadbiskupije; prezentacija molitve za Sinodu i ciljeva Sinode.

PRVI KRUG DEKANATSKIH ZASJEDANJA (zima 2013. - proljeće 2014.). Tijekom susreta u pojedinim dekanatima vjernike, redovnike i kler se upoznavalo s konceptom, smislom i svrhom Sinode. Uz to, provedena je prva sinodska anketa u kojoj se u deset jednostavnih pitanja nastojalo propitati stanje duha naše mjesne Crkve, ali i odrediti prioritete budućega sinodskog rada. Dominantne teme bile su:

- a svekolika duhovna obnova naše mjesne Crkve
- b brak i obitelj
- c rad s mladima.

Tri teme su sabrane u jednu veliku: *Brak i obitelj*. Polazeći od ideje o obitelji kao "Crkvi u malom", zaključeno je da obitelj treba biti poprište duhovnog života i rada s mladima, a roditelji prvi i najvažniji učitelji i odgajatelji svoje djece.

---

¹⁷ Usp. V. PULJIĆ, *Prva sinoda Vrhbosanske nadbiskupije: Obnoviti sve u Kristu*, u: *Bilten Sinode*, br. 1, str. 5-6.

DRUGI KRUG DEKANATSKIH ZASJEDANJA (14. ožujka 2015.). Tema *Brak i obitelj*. S obzirom na temu priprava na brak, naglašene su *organizacijske i druge poteškoće*: mladenci koji ne žive u župama, nego u njih dolaze tek kratko prije vjenčanja, a zatim opet odlaze vani: što poduzeti u vezi s tim?; neujednačenost mladenaca s obzirom na odgoj, osobnu zrelost i poučenost u vjeri, zbog čega je nekima od njih izvjesno potrebno daleko više pripreme; prezaposleni i nezaposleni parovi, od kojih prvi teško pronalaze vremena za ozbiljnu pripravu, a drugi su obično posve bezvoljni i bezidejni; neujednačenost pastoralne prakse koja se zrcali u tomu da neki župnici ne vode računa o pripravi mladenaca, a oni koji vode, bivaju shvaćeni kao prezahtjevni i strogi. Na temelju toga formulirani su *konkretni prijedlozi glede priprave za brak*: opsežnija priprava, uključivanje laika u pripravu, definiranje tema za pripravu.

Tema *Sklopanje braka* evocira nekoliko *izazova i poteškoća*: termine vjenčanja diktiraju drugi (svadbeni saloni); visoki materijalni i niski duhovni standardi; neprikladno odijevanje; alkoholiziranost i neprikladno ponašanje u crkvi; razuzdanost popratnog slavlja. Prijedlozi s tim u svezi su: raditi na promjeni prioriteta; izgradnja jedinstvena pastoralnog stava; preraspodjela termina vjenčanja.

Tema *Praćenje braka i obitelji* prepoznata je kao jedan od prioriteta Crkve u 21. stoljeću, posebno u svjetlu nauka pape Franje (EG, br. 169). Praćenje braka podrazumijeva da današnje parove nije dovoljno samo valjano pripremiti za brak, nego i šire: Crkva ih treba pratiti i podržavati i od onog trenutka kad stupe u brak. S druge strane, potrebno se nastojati približiti i onim neuobičajenim obiteljima na teritoriju župe, kao što su jednoroditeljske obitelji, kohabitacijski „divlji“ brakovi, s tim da bi se ovo potonje moglo poistovjetiti s idejom duhovne borbe za svaku obitelj i svaku ljudsku dušu.

Tema *Podizanje svijesti o vrijednosti i svetosti života* iznijela je na vidjelo nedostatak adekvatne svijesti o pobačaju, zbog čega se vjernici nalaze u raskoraku između znanja da Crkva zabranjuje pobačaj, a sekularno društvo ga dopušta i podupire. Stoga je potrebno snažno naglašavati dvije stvari: nerođeno dijete je u potpunosti pravo i živo ljudsko biće; pobačaj uzrokuje teške duhovne, moralne i psihološke posljedice kod žena koje ga izvrše.

O temi *Trezvenost i sloboda od poroka* nekoliko je sudionika izrazilo stav da je alkohol bio i ostao najveći problem naših obitelji, usko povezan s *mentalitetom*: s jedne strane, alkohol je sveprisutan i nudi ga se u svakoj prigodi; s druge strane, alkoholizam se tabuizira, a ovisnike se nemilosrdno odbacuje. Treba, dakle, raditi na promjeni mentaliteta, ali i na stvaranju klime povjerenja te javno i zajednički moliti na tu nakanu. Postoje, međutim, i neki *dodatni problemi* ili novi oblici ovisnosti koji su posebno opasni, a to su: kladionice, ovisnost o TV-u, računalu, mobilnim telefonima.

Temu *Odgov djece* obilježilo je pitanje: „Postoji li danas uopće odgoj djece?“ U prošlosti roditelji možda nisu odgajali djecu na najbolji mogući način, ali današnji

roditelji odgajaju tako da stave djecu pred računalo ili TV kako im ne bi smetala, ili ih povjeravaju na čuvanje djedovima i bakama. Ovako složen problem zahtijeva jačanje trokuta: Crkva – obitelj – škola.

Tema *Molitva u obitelji* može se sažeti u tvrdnji: *Molitve ima, ali ne i one zajedničke* koja iščezava s djedovima i bakama. Isto vrijedi i za *zajednički obiteljski objed*: Jede se redovito, ali sve češće pojedinačno. Kao jedan od temeljnih razloga navedena je *općenito loša i nedostatna unutarobiteljska komunikacija*, a što je po sebi povezano s gore spomenutim novim oblicima ovisnosti. Stoga se predlaže da treba raditi na promociji zajedničke obiteljske molitve i naglašavati važnost jedne dobre unutarobiteljske komunikacije uopće.

TREĆI KRUG DEKANATSKIH ZASJEDANJA (26. rujna 2015.). Tema: *Karitativna djelatnost Crkve*. Misao vodilja bila je: *“Caritas po sebi nije samo primanje, nego i davanje. On ne podrazumijeva samo čovjekove materijalne potrebe, nego i one potrebe duhovno-pastoralne naravi. Caritas nije samo institucija, nego prvenstveno temeljni izraz jednog autentičnog kršćanskog života. Napose, Caritas predstavlja Božje ime (Ljubav), kao i najdublji izraz Njegove biti!”*

“Pometajuća tema” bilo je često pozivanje na lošu ekonomsko-socijalnu situaciju – što se moglo čuti i tijekom prvih dvaju krugova dekanatskih zasjedanja – iako anketna ispitivanja pokazuju da situacija zapravo i nije toliko loša jer u BiH *beskućništvo* skoro da i ne postoji, a i slučajevi *ekstremnog siromaštva* vrlo su rijetki.

Pored materijalne štete, tjelesnih rana i duševnih boli, zadnji rat i poraće doveli su do promjene mentaliteta. Radni entuzijazam je opao, a mnogi čak i dvadeset godina nakon rata samo iščekuju nečiju tuđu pomoć. Ponovno je potrebno raditi na jačanju one specifične europsko-kršćanske kulture i svijesti koja je sažeta oko krilatice *Ora et labora* (Moli i radi). U potonjem se ujedno zrcali i specifična zadaća Caritasa koji po sebi nije humanitarna organizacija, nego pastoralna institucija Katoličke Crkve čija je zadaća čovjeka izgrađivati i voditi prema vjeri.

ČETVRTI KRUG DEKANATSKIH ZASJEDANJA (20. veljače 2016.). Tema *Sudjelovanje i suodgovornost vjernika laika u životu mjesne Crkve*. Naznačena tema po sebi uključuje širok dijapazon pitanja od općenite zadaće i uloge laika u poslanju Crkve, do praktičnih pitanja iz područja rada župskih i pastoralnih vijeća, apostolata, molitve i slično. Primjetno je da je prijelaz sa starog “prakaratarskog” sustava na novi sustav župskih pastoralnih i ekonomskih vijeća u međuvremenu urodio tek djelomičnim uspjehom. Vijeća danas manje-više postoje u svim župama, ali se čini kako pri tome ni župnici, ni sami vijećnici ne znaju što činiti i kako surađivati. Potrebno je, dakle, educirati i svećenike i laike o mogućnostima rada župskih vijeća i odgovorne suradnje.

PETI KRUG DEKANATSKIH ZASJEDANJA (17. rujna 2016.). Tema *Kršćanska egzistencija utemeljena u vjeri, nadi i ljubavi*. Radi se o području teologalnih krjeposti

koje po sebi povezuju teoretske i praktične aspekte vjere. Budući da se među njima osobito ističe ljubav kao kraljica svih vrлина, na zasjedanjima je bilo govora o ljubavi prema *Bogu, bližnjemu, zavičaju, ali i prema samom sebi*.

ŠESTI KRUG DEKANATSKIH ZASJEDANJA (20. svibnja 2017.). Tema *Program provođenja puta Vrhbosanske nadbiskupije s laicima*. Nakon četvrtog kruga dekanatskih zasjedanja, koji se ponajviše bavio župskim ekonomskim i pastoralnim vijećima, šesti krug je stavio naglasak na ostale aspekte angažmana vjernika laika u životu župske zajednice. U tom smislu, govorilo se o: *radu s ministrantima, zborovima, čitačima, molitvenim skupinama, katoličkim udrugama, promociji vjerskog tiska i crkvenih glasila*. Naglašen je kronični problem s kojim se susreću mnoge naše prognaničke i raseljene župe, točnije nedostatak mlađih vjernika koji bi mogli preuzeti neku aktivniju ulogu i zadaću na svojim župama.

SEDMI KRUG DEKANATSKIH ZASJEDANJA (7. listopada 2017.). Tema *Kršćanski i katolički identitet*. Pojavio se veći broj introspekcijskih, samopropitujućih pitanja koja istodobno sugeriraju i barem polovicu odgovora: Po čemu nas drugi mogu prepoznati kao katolike? Na temelju čega mi sami možemo biti uvjereni da smo to što jesmo? Gdje se nalazi granica između autentične i patvorene vjere? Koja je razlika između *kulturnog* i *autentičnog* katoliciteta? I osobito važno pitanje: Mogu li danas drugi u nama prepoznati milostivog Isusa? Potonje pitanje dovodi do ideje da jedan pravovjerni, uzorni katolik nije samo netko tko prima svete sakramente, nego je ujedno i onaj tko je svojevrsni „sakrament“ sam po sebi, *„vidljivi znak nevidljive Božje milosti“* među ljudima. Bilo je govora o suodnosu identiteta i zajedništva, o problemu očuvanja identiteta u društvenim okolnostima rapidna iseljavanja, o identitetu političara kršćanina, kao i o potrebi (re)evangelizacije istih. Mnogi političari s ponosom se predstavljaju kao kršćani, a istodobno se po parlamentarnim skupštinama nerijetko zalažu za uvođenje zakonskih odredbi koje u potpunosti odudaraju od kršćanske logike i duha.

OSMI KRUG DEKANATSKIH ZASJEDANJA (30. VI. 2018.). Tema *„Gospodine, gdje stanuješ?“* (usp. Iv 1,38). *O učeničkom hodu za Gospodinom u sadašnjem svijetu i vremenu*. U traženju odgovora na pitanje kako pouzdano naći Isusa dva tisućljeća kasnije, u današnjem svijetu i vremenu, naglašeni su različiti aspekti i područja kršćanskog života u kojima je moguće prepoznati Isusa, a to su: *u Crkvi, liturgiji, euharistiji, osobi svećenika, trajnoj prisutnosti u euharistijskim prilikama, sakramentima, molitvi zajednice, bratu čovjeku, poglavarima, nama samima po savjesti, molitvi krunice i Riječi Božjoj, u obraćenju srca*. Na taj način ukazano je na širinu i raznovrsnost kršćanskog poziva, kao i na njegov zajedničarski karakter.

DEVETI KRUG DEKANATSKIH ZASJEDANJA (16. ožujka 2019.). Tema *Poslanje Crkve u suvremenom društvu*. Tema je povezana s izrazito širokim opsegom pitanja iz domene *društvenog (socijalnog) nauka Crkve*. Vjera u Isusa nije kadra samo mijenjati

pojedince, nego i cijelo ljudsko društvo, a što znači da su obraćeni pojedinci trebali biti i zalogom jednog novog i pravednijeg ljudskog društva. Budući da se *društveni (socijalni) nauk Crkve* tiče različitih pitanja iz domene *gospodarstva, politike, socijalne politike i kulture*, posvema je jasno da Crkva ima jasnu viziju o tome kako bi trebalo izgledati jedno pravedno ljudsko društvo, s kojom bi svi katolici trebali biti upoznati. Zasedanja su iznjedrila pitanje kršćanske odgovornosti prema *sebi, bližnjemu, Crkvi, prirodi i svijetu*.

2.2. Javna svjedočenja vjere i crkvenog zajedništva

Pod pojmom javnog očitovanja ili svjedočenja vlastite vjere obično se podrazumijevaju raznorazna *hodočašća, euharistijski kongresi, procesije, javni zavjeti i slično*. Tim oblicima javnog svjedočenja vjere i unutarcrkvenog zajedništva treba pridodati slavljenje biskupijske sinode i pohod Svetoga Oca jednoj mjesnoj Crkvi. U nastavku kronološki podsjećamo na nekoliko takvih oblika.

Euharistijski kongres u Sarajevu 1932. Euharistijski kongres je okupljanje svećenika, redovnika i redovnica te vjernika laika kako bi posvjedočili svoju vjeru u stvarnu Kristovu nazočnost pod euharistijskim prilikama kruha i vina. Kongres se sastoji od pobožnosti adoracije pred euharistijskim Kristom, euharistijske procesije te svećanih misnih slavlja. Jedan takav euharistijski kongres održan je u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, u Sarajevu od 2. do 5. lipnja 1932., na kome je sudjelovao i papinski izaslanik Pelegrinetti. Nadbiskup Šarić nazvao je kongres svjedočanstvom vjere i vjernosti Bogu i Kristovu namjesniku - Papi. Uz 20 000 katoličkih vjernika, koliko ih je u to vrijeme živjelo u Sarajevu, na završnoj procesiji sudjelovalo ih je oko 50 000, zbog čega je kongres nazvan najvećim skupom vjernika katolika u Sarajevu toga vremena. Jedan od uistinu najupečatljivijih događaja kongresa bila je i pričest katoličke mladeži. Tom zgodom je papinski nuncij Pelegrinetti podijelio oko 1 000 svetih pričesti djeci iz osnovnih škola, dok su biskupi Mišić i Srebrenić podijelili svetu pričest srednjoškolskoj mladeži. U sarajevskoj prvostolnici služena je svečana grkokatolička liturgija, što je na poseban način označilo vezu Istoka i Zapada, te posvjedočilo jedinstvenu apostolsku vjeru u Kristovu stvarnu nazočnost pod prilikama kruha i vina.

Prvi apostolski pohod pape Ivana Pavla II. u BiH (Sarajevo, 12. i 13. travnja 1997.). Pohod koji je bio planiran 1994., ali je u zadnji tren odgođen, ostvario se tri godine kasnije u znak brige i potpore Apostolske Stolice i ljubavi nasljednika Sv. Petra i Kristova namjesnika ovoj izmučenoj mjesnoj Crkvi. Ovaj dvodnevni apostolski pohod započeo je govorom u sarajevskoj zračnoj luci. Sveti Otac je prvo pohodio sarajevsku prvostolnicu te u nazočnosti biskupa, svećenika, bogoslova, sjemeništara te redovnika i redovnica predvodio večernju molitvu Časoslova. Tom prigodom Papa je svima

zahvalio na predanu služenju u “mučeničkoj zemlji” i “mučeničkom gradu” nasuprot “lude logike smrti”. Idućeg dana predslavio je svečano euharistijsko slavlje na stadionu Koševo, uz sudjelovanje preko 50 000 vjernika koji su nakon godina provedenih u strahu i stradanju mogli javno posvjedočiti svoju vjeru, kao i svoju povezanost s Bogom i Crkvom te na poseban način ovim misnim slavljem zahvaliti Bogu za sva dobročinstva koja su iskusili u tim teškim vremenima kušnje, a na poseban način zahvaliti Bogu izbavitelju koji svoj narod uvijek izbavlja iz svih strahota i nevolja.

Drugi apostolski pohod pape Ivana Pavla II. u BiH (Banja Luka, 22. lipnja 2003.). Kao hodočasnik mira, papa Ivan Pavao II. pohodio je grad Banju Luku, nekada simbol i mjesto katoličke duhovnosti i redovničkog poleta, a nakon minulog rata simbol patnje i stradanja. Tijekom misnog slavlja na kome je bilo nazočno oko 40 000 vjernika, Papa je neumorno pozivao na temeljnu značajku kršćanske vjere, a to je *oprost, pomirenje i molitva* za sve progonitelje, te na afirmaciju čovjeka kao onoga koji je stvoren na sliku Božju. Pozvao je na obostrani oprost za sva zlodjela učinjena na našim prostorima, i na “pročišćavanje memorije” kao jedinog načina kojim možemo hoditi naprijed.

Proglašenje blaženim dr. Ivana Merza. Tijekom svog apostolskog pohoda Banjoj Luci 2003., papa Ivan Pavao II. proglasio je blaženim dr. Ivana Merza, profesora i iznimno zauzeta vjernika laika. Ovaj apostol mladih istinski je živio svoju vjeru, te je događaj njegove beatifikacije bio ponovni poziv na njegovo nasljedovanje. Od Ivana Merza kao blaženika Crkve možemo naučiti sljedeće: vjera se živi svakodnevno i u velikim i u malim stvarima ili kako je on to glasovito rekao u jednom pismu svojoj majci: “Katolička vjera je moje životno zvanje.”

Apostolski pohod pape Franje u BiH (Sarajevo, 6. lipnja 2015.). Ovaj, premda jednodnevni, pohod ostavio je duboku radost u srcima vjernika. Pohod je započeo svečanim dočekom u sarajevskoj zračnoj luci, nakon čega su uslijedili službeni susreti s predstavnicima civilne vlasti. Svakako će biti zapamćen po svečanom misnom slavlju pred više od 50 000 vjernika koji su hodočastili s raznih strana zemlje i regije. Zatim su uslijedili susreti s predstavnicima drugih konfesija te na poseban način kao kruna pohoda bio je susret pape Franje s mladima. Poruke koje je Papa tijekom pohoda izrekao o opraštenju, pomirenju i opredjeljenju za suživot svih triju konfesija koje su u našem podneblju upućene jedna na drugu, nastavile su odjekivati i nakon njegova odlaska. Posebno je pozvao na *oprost*, ali ne na neki formalni oprost, već na onaj koji treba postati istinsko opredjeljenje svih onih koji žele živjeti po Božjem zakonu.

Proglašenje blaženim Drinskih mučenica. Tijekom svečanog euharistijskog slavlja u Sarajevu 24. rujna 2011. kard. Angelo Amato, tadašnji pročelnik Kongregacije za kauze svetaca, proglasio je blaženima pet časnihi sestara iz Družbe Kćeri Božje ljubavi, poznatije pod imenom Drinske mučenice. Kardinal Amato istaknuo je da je mučeništvo ovih sestara uistinu “tragična, ali slavna stranica Crkve Katoličke u plemenitom narodu

Bosne i Hercegovine". Tog se dana uistinu osjetio duh jedinstva svih udova Kristove Crkve, što su mnogi i osobno posvjedočili izlazeći iz "najveće Crkve u Bosni u Hercegovini", kako je tom zgodom kardinal Puljić slikovito nazvao Olimpijsku dvoranu *Zetru*.

Međusobna vremenska udaljenost događaja o kojima smo ovdje upravo pisali govori u prilog činjenici kako je u povijesti Vrhbosanske nadbiskupije postojalo i jedno tmurno polustoljetno razdoblje kada nikakva veća javna svjedočenja vjere i unutar-crkvenog zajedništva nisu bila moguća. Razlozi za to su svakako političke i povijesne prirode, a ne one vjerske i crkvene. Vjera kršćanska i Katolička Crkva, usprkos svemu tome, živjele su i preživjele na ovim područjima, a pokretanjem Biskupijske sinode 2012. nadbiskup Puljić pokazao je da ova mjesna Crkva na ovim područjima vidi i svoju daljnju budućnost.

SINODSKO POVJERENSTVO ZA EKLEZIJALNO-PRAVNO PODRUČJE

Župna zajednica

- 1 Župa je temeljna ustanova u organizacijskoj strukturi svake mjesne Crkve te temeljna stanica zajedništva kršćanskog života, tj. noseća ustrojbeno jedinica i jezgra pastoralnoga djelovanja Crkve uopće (SC 42). Najčešće je teritorijalno omeđena i predstavlja središte sakramentalnog, duhovnog i liturgijskog života svih vjernika koji joj pripadaju. U župi čovjek duhovno i sakramentalno raste te preobražava svoj život na sliku Kristovu. Ona je sredstvo i načelo zajedništva vjernika, koje se najbolje očituje u zajedničkom slavljenju euharistije. "Župa je euharistijska zajednica i srce bogoslužnog života kršćanskih obitelji; ona je povlašteno mjesto kateheze za djecu i za roditelje" (KKC 2225). Stoga bi sav život u župi trebao biti u službi župnog zajedništva i usmjeren na euharistiju koja izgrađuje to zajedništvo.¹

Vrhbosanska nadbiskupija broji 153 župe i 2 župne ekspoziture (Olovo i Visoko). Prema statističkim podacima iz 2019., 35 župa ima manje od 100 vjernika, 55 manje od 200, 85 manje od 500, a 107 manje od 1 000 vjernika. Samo 48 župa ima više od 1 000, 17 više od 2 000, a 5 više od 4 000 vjernika (Žepče, Kiseljak, Busovača, Tolisa, Vitez).

Unatoč malom broju vjernika, u većini župa pastoralne potrebe su još uvijek velike i zahtijevaju prisutnost i angažman svećenika na sakramentalnom, duhovnom i karitativnom području. Razlog treba tražiti u činjenici da smo se kao Nadbiskupija u cijelosti nakon ratnih nevolja više posvetili graditeljstvu i obnovi crkvenih zgrada, nego jačanju sakramentalnog, duhovnog i moralnog života vjernika, te uz njihovu pomoć izgrađivali, ne samo naše župne zajednice, nego i cijelo bosanskohercegovačko društvo. Općenito govoreći, danas treba raditi na tome da svaki vjernik bude sve više prožet duhom evanđelja kako bi njegov život i djelovanje bili odraz evanđeoskih krjeposti i vrjednota koje Crkva posjeduje i naviješta.

- 2 Na razini župe potrebno je poduzeti sljedeće:
  - a Osnažiti duhovno-sakramentalni život: u većini župa samo 25 - 30% vjernika sudjeluje na nedjeljnim misnim slavljenjima, što je dovoljan razlog za pitati se

¹ Usp. I. BODROŽIĆ, *Svećeniče, upoznaj svoje dostojanstvo*, CUS, Split, 2005., str. 154-155.

kako privući onih 70 - 75% koji ponekad ili nikako ne sudjeluju u slavljenju svetih otajstava. Liturgijska godina po sebi nudi mogućnost za prikladan pristup članovima svih dobnih skupina u župi (učenici, mladi, obitelji, stare i bolesne osobe) koje treba vratiti Bogu i Crkvi.

- b Izraditi jednogodišnji pastoralni plan i program rada: u kreiranje istoga treba uključiti župljane, poglavito članove župnih vijeća i mlade kojima se također može povjeriti realizacija određenog dijela programa. Na kraju godine potrebno je napraviti evaluaciju cjelokupna pastoralnog programa i plana.
- c Veća uključenost župnog pastoralnog i ekonomskog vijeća: treba primijetiti da su vijeća još uvijek veliko neiskorišteno bogatstvo. Njihovo izravno uključivanje u apostolat župe uvelike bi pomoglo ublažiti veliku indiferentnost mnogih vjernika koji sebe doživljavaju pasivnim, a ne aktivnim udovima Crkve. To bi svakako pomoglo razviti dublju svijest pripadnosti Crkvi kod svih vjernika, a ne samo kod mala broja.
- d Rad s mladim obiteljima i mladima koji trebaju stupiti u brak: njima je potrebno ponuditi zdrav kršćanski nauk o braku i obitelji pritom računajući na angažman katoličkih teoloških ustanova i Centra za obitelj.
- e Promicati zajedničku obiteljsku molitvu: sve što se u župi događa ima za krajnji cilj dublje povezivanje s Bogom, a molitva kao znak tog odnosa ujedno potpomaže izgrađivanje obitelji kao „Crkve u malom“.

U svemu tome prijeko je potrebna otvorena suradnja svećenika, redovnika, redovnica i vjernika laika kako bi se moglo podjednako ojačati liturgijsku, evangelizacijsku i katehetsku dimenziju poslanja župa, a s ciljem da ona postane istinska formativna zajednica i učini već ovdje vidljivim kraljevstvo Božje.

Preraspodjela župa

- 3 *Zakonik* otvara mogućnost zajedničkog pastoralnog djelovanja na nekoliko župa i drugim oblicima kanonskih pastoralnih jedinica:
  - a Nekoliko župa povjereno *in solidum* skupini svećenika (kan. 517, § 1)
  - b Nekoliko susjednih župa povjereno istom župniku (kan. 526, § 1)
  - c Nekoliko župa u kojima jedan župni vikar pastoralno djeluje u određenom sektoru (kan. 545, § 2)
  - d Jedna (ili nekoliko) župa povjerena svećeniku s vlašću i ovlastima župnika uz sudjelovanje u pastoralnom djelovanju župe đakona ili druge osobe koja nema svećeničkog biljega ili zajednice osoba (kan. 517, § 2).
 Preraspodjela župa jedna je od ključnih tema sinodskog hoda. Tako je, primjerice, „sudbina“ župa s manje od 100 vjernika bila objekt treće sinodske

ankete koja je provedena u proljeće 2015. Tijekom svećeničkih susreta po pojedinim arhidakonatima svećenici su odgovorili kako slijedi:

- a Ne treba ništa posebno mijenjati (5,5%)
- b Ne treba dirati u župe, nego reorganizirati kadrovsku politiku u smislu da se ne događa da neki svećenici stalno budu na takvim ugroženim župama, a drugi nikada (27,4%)
- c I da i ne, ovisno o kojim je župama riječ (13,7%)
- d Treba ih reorganizirati na način misijskog modela: dva ili tri svećenika bi živjela zajedno, a preko dana bi brinuli o povjerenim im župama (35%)
- e U potpunosti reorganizirati pastvu i ovakve župe pripojiti većim župama (23,3%). Istodobno su izražena tri mišljenja od kojih jedno sugerira da je nužno povećati nazočnost svećenika na većim župama; drugo sugerira da bi svećenici svugdje trebali imati osigurane osnovne uvjete za život i rad; treće jednostavno kaže da nam po ovom pitanju preostaje samo "pomoliti se za razboritost".

Tema preraspodjele župa nametnula se sama od sebe kao logična posljedica neuspjela povratka koji nije polučio očekivane rezultate; štoviše, dvadeset i pet godina od završetka ratnih zbivanja u Bosni i Hercegovini, na teritoriju Vrhbosanske nadbiskupije broj vjernika je u stalnom opadanju. O tome dovoljno govori podatak da 55 župa ima manje od 200 vjernika. Treba, međutim, naglasiti da na eventualno spajanje župa u osobi župnika ne treba gledati isključivo kao na pitanje ekonomske neodrživosti pojedinih župa, nego, između ostalog, kao dodatni pokušaj pravednije i učinkovitije preraspodjele svećeničkih snaga. Naime, u župama u kojima još uvijek ima vjernika i gdje postoji potreba za pastoralnim radnicima, trebalo bi povećati broj svećenika. Dodatni razlog je i potreba slanja svećenika među naše hrvatske zajednice u zemljama Zapadne Europe.

- 4 U Vrhbosanskoj nadbiskupiji trenutno je na djelu drugi oblik, to jest spajanje dviju ili više susjednih župa u osobi župnika. U Derventskom dekanatu to su župe Cer i Sočanica, Bosanski Brod i Kulina te Bijelo Brdo, Derventa i Bukovica. Isti oblik je primijenjen u nekim drugim dekanatima, točnije Ramskom: Obri i Solakova Kula; Usorskom: Komušina i Gornja Komušina; Bugojanskom: Otinovci, Kupres i Rastičevo; Travničkom: Turbe i Korićani. Takav trend bi se mogao nastaviti u sljedećim dekanatima i župama: Doborskom (u jednom dijelu): Modriča i Garevac, Čardak i Srednja Slatina, Gradačac i Turić, Pećnik i Odžak; Šamačkom: Bosanski Šamac i Prud; Brčanskom: Gorice i Krepšić; Brčkom i Bijeljini. Kod ovog oblika reorganizacije župa uočeni su neki nedostaci i poteškoće: premali broj vjernika za ozbiljniji pastoralni rad; manjak materijalnih sredstava za redovito uzdržavanje; nemogućnost nalaženja zamjene za bilo kakvu vrstu odmora.

Jedan drugi oblik koji također već postoji u praksi su svećenici koji uz neku službu ujedno vode pastoralnu brigu i o jednoj župi. To se odnosi, prije svega, na službu vojnih kapelana u Travniku, Sarajevu i Rajlovcu koji su istodobno župnici u Pećinama, Tarču, Čemernom i Goraždu, ali i na službe u Medijskom centru, *Katoličkom tjedniku*, Katoličkom bogoslovnom fakultetu i Svećeničkom domu, nositelji kojih pastoralno skrbe za župe Stup, Brijesće, Ilijaš i Pale. Slijedeći ovaj oblik, posvema je izvjesno da bi drugi profesori KBF-a i članovi Ordinarijata, izuzevši generalnog i sudskog vikara, barem vikendom mogli pomoći župnicima koji drže dvije ili tri župe. Na taj način lako bi se otklonio nedostatak i ovog oblika, kao i onog prethodnog, a to je nalaženje zamjene za osobno vrijeme odmora.

- 5 Oblik o kome treba dodatno razmišljati jest onaj o nekoliko svećenika u jednoj župnoj kući iz koje bi pastoralno skrbili za vjernike iz jednog dijela (ili cijelog) dekanata. U ovom slučaju franjevački bi svećenici mogli također stanovati u svojim samostanima. Problem ovog oblika je u tome što dijecezanski svećenici nisu spremni živjeti zajedno, a najvjerojatnije ni imati nekog nadžupnika koji bi koordinirao pastoralne obveze. Kad bi se kojim slučajem u Vrhbosanskoj nadbiskupiji odabrao ovaj oblik reorganizacije župa, trebalo bi buduće svećenike odgajati u duhu života u zajednici, svećeničke povezanosti i solidarnosti. U svakom slučaju, ovaj oblik bi svećenicima omogućio da pored redovitih pastoralnih aktivnosti u župnoj zajednici imaju dovoljno vremena posvetiti se drugim aktivnostima, studiju, itd.

U Vrhbosanskoj nadbiskupiji postoji i nekolicina malih i raseljenih župa na koje se izgledno neće moći primijeniti niti jedan od prije naznačenih modela. Misli se na župe koje su prostorno predaleko od drugih župa da bi ih se moglo pripojiti nekoj susjednoj župi ili da bi ih neki svećenik s drugom službom mogao pastorizirati tijekom snježnih zimskih mjeseci. Stoga je izgledno da će ovakve župe do daljnjeg morati ostati samostalne i s vlastitim rezidencijalnim župnikom bez obzira na mali broj vjernika.

Župnik

- 6 “Župnik je vlastiti pastir povjerene mu župe koji vodi pastoralnu brigu za predanu mu zajednicu pod vlašću dijecezanskoga biskupa u čiji je dio Kristove službe pozvan, da za tu zajednicu obavlja službu naučavanja, posvećivanja i upravljanja uz suradnju i drugih prezbitera ili đakona i uz pomoć koju mu pružaju vjernici laici, prema pravnoj odredbi” (kan. 519). Župnik se treba odlikovati zdravim naukom i čestitošću života, biti obdaren revnošću za duše

i drugim vrlinama te imati “osobine koje i opće i krajevno pravo traži za vođenje brige o dotičnoj župi” (kan. 521).

Opći zahtjevi župničke službe vrlo su visoki jer ona podrazumijeva trostruku crkvenu službu: naučiteljsku, posvetiteljsku i pastirsku. Na praktičnoj razini govorimo o širokoj lepezi aktivnosti i dužnosti: podjeljivanju sakramenata, obavljanju blagoslovina (sakramentalna), propovijedanju, župskim katehezama, župskim administracijama, odgovornom i savjesnom upravljanju crkvenim materijalnim dobrima, vođenju i brizi za različite skupine u župi, kao i pastoralnoj brizi za svaku pojedinu obitelj i vjernike u župi. Pored svega toga, od župnika se očekuje i da zauzeto radi sam na sebi, što kroz pobožne težnje, što kroz permanentnu svećeničku izobrazbu. Stoga je posvema razumljivo da njegova učinkovitost, kao i uspjeh župničke službe, uvelike ovise o spremnosti za aktivnu suradnju sa svećenicima, đakonima i vjernicima laicima.

Vrijedi podsjetiti na podatak iz prve (inicijalne) sinodske ankete provedene tijekom prvog kruga dekanatskih zasjedanja. Pod jedanaestim pitanjem razmišljalo se o problemima koji priječe bolju međusobnu suradnju vjernika na našim župama. Nekoliko ispitanika, osobito svećenika, tom je zgodom progovorilo i o lošoj međusvećeničkoj komunikaciji i suradnji, pri čemu se iskristaliziralo mišljenje da je za svećenika praktično podjednako loše kad je zatvoren, distanciran i nekomunikativan, kao i kad je materijalist, politikant ili osoba sklona skandalima i porocima.² U svakom slučaju, otvorenost, susretljivost i spremnost za suradnju danas se čine prijeko potrebnim osobinama župnika, kao i svakog drugog svećenika.

- 7 S obzirom na župnike, iz sinodskih anketa je proizišao jedan specifičan zahtjev. Radi se o potrebi ujednačavanja pastoralne prakse, poglavito glede priprave za brak, ali i brojnih drugih pitanja.³ Bit će vrlo teško raditi na unaprjeđenju priprave za brak u Nadbiskupiji sve dok ima župnika koji su to spremni uraditi “brže-bolje” i “na svoju ruku”. No, i pored naznačene problematike čini se kako kod nas općenito postoje neki župnici kod kojih “sve može”, kao što njima nasuprot ponekad stoje i oni kod kojih skoro “ništa ne može”. To se podjednako odnosi na krštenje djeteta crkveno nevjenčanih roditelja, izdavanje potvrde za kumstvo osobi za koju se baš i ne može sa si-

² Usp. M. BERNADIĆ, *Općeniti pregled odgovora na sinodska pitanja*, u: *Bilten Sinode* br. 2 (2014.), str. 8-18, ovdje 13-14.

³ Usp. M. BERNADIĆ, *Općeniti pregled odgovora na sinodska pitanja*, u: *Bilten Sinode* br. 2 (2014.), str. 8-18, ovdje 13-14.

gurnošću utvrditi kakav je i koliki župljanin, blagoslov obitelji iz kategorije “marginalnih vjernika”, i sl. O konkretnim pastoralnim problemima i izazovima treba tražiti zajednička i ujednačena pastoralna rješenja. U protivnom, vjernici će još više biti zbunjeni, a pokatkada i razočarani.

- 8 Nadalje, iz sinodskih anketa proizišlo je i pitanje o budućnosti raseljenih župa s iznimno malim brojem vjernika. Iako nije izravno povezano s temom o župniku, nego više ovisi o općim okolnostima, ovo pitanje je iznimno važno. Naime, poznato je da se župnici na takvim župama susreću s nebrojenim materijalnim, pravnim, ali i duhovno-psihološkim izazovima. Stoga se na sinodskim susretima nerijetko moglo čuti pitanje - zašto neki svećenici stalno moraju biti župnici na takvim župama, a neki drugi samo kratko ili čak nikako? Je li u ovom smislu potrebno urediti stvari na način da svi svećenici trebaju neko vrijeme provesti i na ovakvim župama ili je ipak bolje iz temelja reorganizirati dotične župe?⁴ Sinodska zasjedanja su iznjedrila i pitanje potrebe revidiranja nekih specifičnih zadataka i obveza u odnosu na župnike, koje nisu zakonski posve nužne, ali su svesrdno preporučene. Najaktualniji primjer je sudjelovanje u radu Sinode za koje su neki župnici bili potpuno ili djelomično nezainteresirani. U nekim slučajevima to je dovelo do nezainteresiranosti i nesudjelovanja župljana, što se ne bi smjelo događati, tim više jer minimalan interes i redovito sudjelovanje mogu pomoći da stvari izgledaju drukčije i počnu se pomalo mijenjati nabolje. Isto vrijedi za brojne druge aktivnosti koje se smatraju strateški važnima za Nadbiskupiju kao što su tiskovine te projekti Međureligijskog vijeća u BiH čiji je Nadbiskupija suosnivač i aktivni član. U takvim i sličnim slučajevima niti jedan župnik ne bi jednostavno trebao reći: “To me ne zanima!”, a pogotovo takvim svojim stavom ne bi smjeli biti zaprjekom svojim župljanima koji bi po sebi htjeli sudjelovati u naznačenim nadbiskupijskim aktivnostima i programima

Župni vikar

- 9 “Kad god je potrebno ili prikladno da bi se propisno obavljala pastoralna služba u župi, župniku se može pridružiti jedan ili nekoliko župnih vikara koji, kao župnikovi suradnici i dionici njegove brige, zajedničkim savjetova-

⁴ Usp. M. BERNADIĆ, Susreti svećenika VN-a po arhidakonatima – rezultati III. sinodske ankete, u: *Bilten Sinode* br. 4 (2015.), str. 17-28, ovdje 25.

njem i nastojanjem sa župnikom i pod njegovom vlašću neka pomažu u pastoralnoj službi” (kan. 545).

Na hrvatskom govornom području za župnog vikara pokušao se uvesti pojam “dožupnik”. Premda taj pojam do sada u praksi nije najbolje zaživio, on dobro izražava bit, oblik i način službe župnog vikara. On je župnikov prvi suradnik i pomoćnik, a po potrebi i zamjenik s obvezom prebivanja u župi. Snagom svoje službe obvezan je pomagati župniku u sveukupnoj župnoj službi, izuzevši dakako namjenjivanje mise za narod, a isto tako ako je to potrebno prema pravnoj odredbi, zamijeniti župnika u njegovoj izočnosti. Činjenica da se župnog vikara treba ticati “sveukupna župna služba” znači da ga se iz toga bez opravdana razloga ne treba isključivati, niti on sam sebe treba isključivati. Nažalost, u praksi se pokatkad može čuti da neki župni vikari za mnogo toga na župi kažu da to nije njihova briga ili da ih nešto u tom smislu jednostavno ne zanima. No, isto tako neki župnici počesto pokazuju sklonost prema sužavanju i ograničavanju polja rada župnog vikara. Stoga treba naglasiti da župni vikar nije pastoralni suradnik – što može biti čak i vjernik laik (usp. kan. 517, § 1) – odnosno da je služba župnog vikara, između ostalog, povlašteno vrijeme za stjecanje nužna iskustva za kasnije obavljanje župničke službe. S tim u svezi, tijekom dekanatskih sinodskih zasjedanja nekoliko se puta moglo čuti mišljenje da nitko ne bi trebao biti imenovan župnikom, a da prije toga barem kroz tri godine nije obnašao službu župnog vikara.

Tijekom sinodskoga hoda također se moglo čuti mišljenje kako bi i različite programe iz područja permanentne svećeničke formacije trebalo osobito brižno provoditi s mladim i novozaređenim svećenicima. Osim stjecanja potrebnih svećeničkih znanja i vještina, treba ciljati i na adekvatnu duhovno-psihološku podršku. Dobro je znano da zbog promjene mentaliteta i načina života današnji mladi ljudi dosta kasnije sazrijevaju, u usporedbi s prijašnjim generacijama, što podjednako važi i za svećeničke kandidate. U prilog tomu govori i sve češće napuštanje svećeništva od mladih svećenika u Nadbiskupiji. Ponekad se čini da neki od njih nisu bili dostigli dovoljnu ljudsku zrelost, a kamoli zrelost za prihvaćanje svećeničke službe. Stoga se čini iznimno važnim mladim svećenicima pružati adekvatnu permanentnu formaciju i podršku.

Prezbiteri

- 10 “Prezbiteri su u Crkvi i za Crkvu kao neko sakramentalno posadašnjenje Isusa Krista Glave i Pastira; vjerodostojno propovijedaju Njegovu riječ, ponavljaju Njegove geste oproštenja i ponude spasenja, nadasve krštenjem, pomirenjem

i euharistijom; kao i On, ispunjeni ljubavlju sve do posvemašnjeg dara samoga sebe, skrbe za stado koje ujedinjuju i vode k Ocu po Kristu u Duhu" (PDV 15). Prezbiter je pozvan brinuti se o duhovnim, pastoralnim, moralnim i drugim potrebama vjernika. U obavljanju svog pastoralnog djelovanja, posebno župničke službe, pripada mu trostruko pravo i obveza naučavanja (propovijedanja), posvećivanja i upravljanja. On to čini kao od biskupa ovlaštenu ili dekretirani službenik Crkve, odnosno kao predvoditelj, glava i služitelj župne zajednice. Krist je uspostavio ministerijalno svećenstvo da bi zajednica vjernika, Crkva, imala pastire i učitelje koji participiraju u snazi i ovlastima koje joj je dao Dobri Pastir, od kojih je najvažnija ovlast praštanja grijeha i slavljenja euharistije. U njima se najočitije pokazuje identitet prezbitera koji drugima treba biti primjer u rastu u vjeri i ljubavi prema Bogu i drugima te u vršenju dužnosti vezanih uz vlastiti stalež u Crkvi.⁵ Pored toga, duhovni rast prezbitera održava se i u klanjanju Presvetom Oltarskom Sakramentu, redovitoj molitvi brevijara te duhovnim obnovama i vježbama koje treba obavljati svake godine. S obzirom na upravo rečeno, treća sinodska anketa donijela je sljedeće rezultate: Pristupanje sakramentu pomirenja od prezbitera: 4 tjedno; 29 (oko 20%) mjesečno; 48 (oko 33%) više od 6 puta godišnje; 50 (oko 34%) pred velike blagdane (3 - 4 puta godišnje), što ujedno predstavlja većinski odgovor na ovo pitanje; 11 (7,5%) jednom godišnje ili čak nijednom. Kod stalnog ispovjednika ispovijedaju se 32 ispitanika (22%); 50 (oko 34%) ima dvojicu ili trojicu uobičajenih ispovjednika; 62 (oko 42%) se ispovijeda kod bilo koga, i ovo je ujedno većinski odgovor.

Molitva Časoslova: 53 svećenika (oko 36%) redovito i cjelovito, i ovo je ujedno većinski odgovor na ovo pitanje; 39 (oko 27%) redovito moli barem jutarnju i večernju molitvu; 47 (32%) moli "povremeno, u zavisnosti od liturgijskog vremena"; 8 (5,5%) rijetko moli; 9 (6,2%) ne moli.

Molitva krunice: 32 svećenika (22%) redovito, tj. svakodnevno; 44 (oko 30%) često; 54 (37%) povremeno, i to je ujedno većinski odgovor na ovo pitanje; 5 (3,4%) vrlo rijetko; 13 (8,9%) nikada.

Svakodnevno pobožno razmatranje: 25 (17%) redovito; 46 (oko 29%) često; 70 (oko 48%) povremeno, i ovo je ujedno većinski odgovor; 6 (4,1%) vrlo rijetko; 5 (3,4%) nikada.

⁵ Vidi: KONGREGACIJA ZA KLER, *Direktorij za službu i život prezbitera*, KS, Zagreb, 2013., str. 125-127 i 143.

- 11 Prezbiter da bi svoju službu obavljao uspješno, treba produbljivati svoj odgoj i izobrazbu. Ona mora biti permanentna i obuhvaćati i uskladiti sve dimenzije svećeničkog života i službe (ljudska, duhovna, intelektualna, pastoralna). Može se ostvarivati na razini dekanata, arhiđakonata ili nadbiskupije, i na razne načine: susreti, seminari, duhovne vježbe i obnove, predavanja, hodočašća, bratska druženja, itd. Cilj joj je pomoći svakom prezbiteru da razvija svoju osobnost u duhu služenja, stekne potrebnu intelektualnu naobrazbu iz teoloških i humanističkih znanosti, izgradi svoj duhovni život te da svoju pastoralnu službu obavlja odgovorno i predano.
- S obzirom na upravo rečeno, treća sinodska anketa donijela je sljedeće rezultate⁶: Permanentna izobrazba i teološko-duhovna informiranost: 43 (29,5%) redovito prate katoličke medije i tisak; 79 (54%) često prate, i ovo je ujedno većinski odgovor na ovo pitanje; 21 (14,4%) povremeno prati vjerski tisak; 4 vrlo rijetko; 3 nikako.
- Papinske enciklike i biskupske poslanice: 26 (17,8%) redovito prati; 44 (oko 30%) često; 51 (35%) povremeno, i to je ujedno većinski odgovor na ovo pitanje; 11 (7,5%) rijetko; 7 (4,8%) nikada.
- Teološka i duhovna literatura: 14 (9,6%) redovito čita i prati; 64 (41%) često, i to je ujedno većinski odgovor na ovo pitanje; 58 (39,7%) povremeno; 11 (7,5%) rijetko; 7 (4,8%) nikada.

Prezbiteri Vrhbosanske nadbiskupije

- 12 Prema crkvenoj statistici iz 2019., Vrhbosanska nadbiskupija imala je 219 inkardiniranih svećenika i jednog trajnog đakona. Od ukupna broja u Nadbiskupiji djeluju 124+1 (na župama 93+1), a izvan nje 57, točnije 9 na studiju (7 u Rimu, 2 u Njemačkoj), 12 u Republici Hrvatskoj; 15 u hrvatskim katoličkim misijama, 18 u inozemnoj pastvi, 2 u misijama; 1 u diplomatskoj službi Svete Stolice; 38 su umirovljena. Na teritoriju Nadbiskupije u istoj godini djeluje i 169 redovničkih svećenika: 3 isusovca, 4 salezijanaca, 1 dominikanac i 161 franjevac (na župama 126). Prosjek godina (zaključno s nadnevkom 22. veljače 2020.) iznosio je 55,92 godine. U 2020. zaređena su 8 dijecezanskih i 4 redovnička svećenika (franjevci).

⁶ Usp. M. BERNADIĆ, *Susreti svećenika VN-a po arhiđakonatima – rezultati III. sinodske ankete*, u: *Bilten Sinode* br. 4 (2015.), str. 17-28.

Vrhbosanska nadbiskupija ima dovoljno prezbitera (dijecezanskih i redovničkih) za svoje pastoralne potrebe i službe. Međutim, suočena je s objektivnom poteškoćom zadovoljavanja potreba vjernika u Hrvatskim katoličkim misijama, ponajprije u zemljama Zapadne Europe. Razlog tomu je nedovoljan broj prezbitera koji poznaju strane jezike i mogu se odmah uključiti u pastoralni rad na misijama, koji u zadnje vrijeme, posebno u Njemačkoj i Austriji, podrazumijeva i usku suradnju s mjesnom Crkvom, odnosno sa župama. Svijest o duhovnim i pastoralnim potrebama naših vjernika i cijelih obitelji koje su se odselile zahtijeva pronalazak načina da im se osigura dovoljno prezbitera. Istodobno treba raditi na definiranju jasnih smjernica i dogovora s prezbiterima i pojedinim biskupijama oko naravi i vremena trajanja njihove službe kako bi se izbjegli nesporazumi i otuđenje istih od svoje Nadbiskupije. Jedan od prijedloga bi bio maksimalno 7 do 10 godina na raspolaganju hrvatskoj inozemnoj pastvi, a nakon toga povratak u Nadbiskupiju.

- 13 Svojevrsnu nejasnoću predstavljaju prezbiteri koji su se u inozemnu pastvu uključili u vrijeme komunizma i u njoj su proveli cijeli svoj život. Neki od njih kad navršše 65. godinu života, odlaze u mirovinu, ali se rijetko ili nikako ne vraćaju u svoju nadbiskupiju u kojoj bi mogli nastaviti pastoralno djelovati do 75. godine. Neki se, istina, uključe u pastoralni rad u biskupijama u Republici Hrvatskoj ili u drugim biskupijama po Zapadu. I ovdje se osjeća potreba domisliti jasne smjernice o povratku dotičnih prezbitera u Nadbiskupiju i eventualnom preuzimanju neke pastoralne ili druge službe.

Jedna od važnih tema o kojoj treba dodatno raditi s vlastima u Bosni i Hercegovini, pozivajući se na međunarodni ugovor sa Svetom Stolicom, odnosi se na rješavanje plaća, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja za prezbitere. Trenutno jedan dio prezbitera uposlenih u nekoj od civilnih ili crkvenih ustanova s pravom javnosti, prima plaću za svoj rad, a veliki dio ne prima nikakvu plaću. Isto vrijedi i za zdravstveno i mirovinsko osiguranje koje veliki dio uplaćuje privatno u kategoriji poljoprivrednika.

Međusvećenička solidarnost nije na visokoj razini, a gdje postoji, temelji se na prijateljskim odnosima. Nekad su postojale partnerske župe, ali odlukom biskupa BK-a BiH na teritoriju cijele Biskupske konferencije određeno je da III. korizmena nedjelja bude Nedjelja solidarnosti kada se prikuplja kolekta koja se podijeli župama s manje od 200 vjernika.

Dekanat

- 14 Direktorij o pastoralnoj službi biskupa *Ecclesiae imago* iz 1973. preporuča da se područje biskupije razdjeli na dekanate. Dekanati su nezaobilazni instru-

ment primjene supsidijarnosti i pravedne podjele poslova u biskupiji. Biskup treba voditi brigu o njihovom ustroju i djelovanju jer oni doprinose boljem organiziranju i obavljanju pastoralne službe na korist vjernika. Pri osnivanju dekanata biskup se treba ravnati prema sljedećim načelima: homogenost i narav te društveni uvjeti pučanstva; istovjetnost ili barem zemljopisna i povijesna uvjetovanost pučanstva; zajednički ekonomski, administrativni, kulturni i disciplinarni uvjeti vjernika; relativna lakoća sastajanja svećenika toga područja.⁷ Polazeći od pastoralnog usmjerenja Drugog vatikanskog sabora, Zakonik kanonskog prava iz 1983., uz opću zakonsku odredbu o dekanatu (kan. 374), naglasak stavlja na pastoralnu službu dekana (kan. 553-555) i ostavlja dovoljno prostora za donošenje krajevnih odredbi (kan. 553, § 2; 554, § 2; 555, §§ 1-2). Od 1939. do danas Vrhbosanska nadbiskupija podijeljena je u četiri arhiđakonata i trinaest dekanata.⁸ Imajući na umu okolnosti u kojima Vrhbosanska nadbiskupija trenutno djeluje i vodeći računa o odredbama novog Direktorija o pastoralnoj službi biskupa *Apostolorum successores*, bilo bi dobro razmisliti o sljedećem:

- a Preustroj dekanata: u nekim dekanatima župe su podijeljene između dvaju entiteta (Doborski, Usorski), u nekima boravi veoma mali broj vjernika (Derventski, Sutješki), a u nekima je sve izraženije pitanje cestovne povezanosti (Sutješki, Žepački).
- b Stalna dekanatska središta: na taj način za dekana bi bio imenovan svećenik i pastoralac koji prednjači u nasljedovanju Krista, u revnosti i savjesnosti ispunjavanja svećeničke službe te koji bi bio na pomoć, ne samo biskupu, nego i svećenicima i vjernicima u dekanatu. Na tragu toga sjedište dekana bi moglo biti u urbanom središtu pojedinog dekanata, točnije Sarajevski dekanat – župa Katedrala; Kreševski dekanat – župa Kiseljak; Ramski dekanat – župa Prozor; Sutješki dekanat – župa Kakanj; Bugojanski dekanat – župa Bugojno; Travnički dekanat – župa Travnik; Žepački dekanat – župa Žepče; Derventski dekanat – župa Derventa; Tuzlanski dekanat – župa Tuzla; Usorski dekanat – župa Doboj; Brčanski dekanat – župa Brčko; Doborski dekanat – župa Odžak; Šamački dekanat – župa Orašje. Ukoliko oci franjevci budu imali drukčije

⁷ Usp. P. PRANJIĆ, *Dekanat, dekan i dekanska služba*, u: *Vrhbosna* 4/97, str. 405-412.

⁸ Fojnički arhiđakonat komu pripadaju Sarajevski, Kreševski, Ramski, Sutješki dekanat; Gučogorski arhiđakonat komu pripadaju Bugojanski, Travnički i Žepački dekanat; Plehanski arhiđakonat komu pripadaju Derventski, Tuzlanski i Usorski dekanat; Toliški arhiđakonat komu pripadaju Brčanski, Doborski i Šamački dekanat.

mišljenje, sjedišta dekana u župama koje vodi franjevački svećenik bila bi ovako raspoređena: Kreševski dekanat – Gromiljak; Bugojanski dekanat – Kupres; Tuzlanski dekanat – Lukavac; Šamački dekanat – Oštra Luka-Bok.

Dekan

- 15 Pastoralne smjernice Drugog vatikanskog sabora usvojene su i u odredbe novog Zakonika kanonskog prava. Tako se služba dekana i osobu dekana gleda više kao pomoć župnicima i svećenicima dekanata, a ne samo kao posredovanje između župnika, s jedne, i biskupa i ordinarijata, s druge strane. Uz propisane opće dužnosti i prava koje dekan ima (usp. kan. 555), on svoju službu ostvaruje također u skladu s *Pravilnikom dekanske službe*⁹. Naglasak ipak ostaje na pastoralnom karakteru njegove službe koju vrši, između ostalog, okupljanjem i poticanjem svećenika u dekanatu na bolji pastoralni rad. Jednako važna je dužnost pritjecanja u pomoć župnicima koji su u duhovnoj, tjelesnoj ili materijalnoj nevolji, te obveza bdjeti da se ne šire sekte, nemoral i vjerska nezainteresiranost. Posebno važno je obavljanje dekanske vizitacije svake župe jedanput godišnje. Osjeća se potreba osnažiti ulogu dekana i dekanske službe uopće. Za početak svi trebaju vjerno slijediti i poštivati odredbe ZPK-a i spomenutog Pravilnika, vrjednovati rad dekana na terenu, tražiti mišljenje dekana u važnim pitanjima koja se tiču njegova dekanata, posebno kod premještanja župnika. S druge strane, sâm dekan bi također trebao više vrjednovati povjerenu mu službu i revnije vršiti svoje dužnosti. To se poglavito odnosi na one dužnosti koje na razini dekanata još uvijek nisu zaživjele, a itekako su korisne, npr.: duhovne obnove za sve svećenike koji imaju pastoralni dekret u dekanatu (mjesečne po mogućnosti, a najmanje dvaput godišnje); program zajedničkih godišnjih pastoralnih dekanatskih događanja na kojima trebaju sudjelovati svi svećenici.

Duhovna zvanja

- 16 Već nekoliko godina Vrhbosanska nadbiskupija se, kao i sve redovničke zajednice, susreće s problemom nedostatka ili manjka duhovnih zvanja. Jedan od najočitijih razloga predstavlja odlazak cijelih obitelji, a bez djece i mladih

⁹ PRAVILNIK DEKANSKE SLUŽBE, *Vrhbosna* 4/97, str. 394-396.

ne može biti ni zvanja. Ipak, ključni razlog ili srž problema o kome se govori treba pripisati individualizmu, materijalizmu i sebičnosti koja je obuzela i naše vjernike. Mladi kasno ulaze u brak, manje su otvoreni životu. Ako se k tomu pridoda nedostatak obiteljske molitve, stvari postaju još jasnije.

Statistički podatci o pitomcima u odgojnim ustanovama na području Nadbiskupije za školsku ili akademsku 2019./2020. izgledaju ovako:

- a Nadbiskupijsko sjemenište u Travniku: 8 sjemeništara; 6 Vrhbosanske nadbiskupije (4 u prvom razredu, 1 u trećem, 1 maturant), 2 Mostarsko-duvanjske biskupije (maturanti).
  - b Franjevačko sjemenište u Visokom: 4 sjemeništara i 1 postulant.
  - c Vrhbosansko bogoslovno sjemenište: 24 bogoslova; 18 Vrhbosanske nadbiskupije, 3 Mostarsko-duvanjske biskupije, 1 Trebinjsko-mrkanske biskupije, 1 Banjolučke biskupije, 1 Kotorske biskupije.
  - d Franjevačka teologija: 35 bogoslova i 3 novaka.
  - e NMMS *Redemptoris Mater*: 14 bogoslova, od čega jedan čeka svećeničko ređenje, a petorica su završila filozofsko-teološki studij i pošli su na godinu itineracije. Dakle, u sjemeništu ih trenutno ima samo osam.
  - f Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu: 32 bogoslova studenta, od čega je 7 diplomiralo, što znači da ih ostaje 25. Ako se tom broju doda 5 studenata laika, dobije se ukupno 30 studenata koji pohađaju predavanja na fakultetu.
- 17 Stanje u kome se svi zajedno nalazimo nužno nameće nekoliko pitanja za zajedničko razmatranje:

Kako osmisliti pastoral duhovnih zvanja ako do sada u većini župa ni molitva na prve subote nije zaživjela? Sjemenište ima neke programe, ali velika većina naših župa nije za njih zainteresirana. Bogoslovija je otvorena za animiranje po terenu, ali župnici ih zovu samo kad su mise na kojima se prikuplja darove za Bogosloviju.

U mnogim europskim zemljama događa se udruživanje bogoslovija s malim brojem bogoslova. Razlog nije samo ekonomska isplativost, nego i stvaranje zajedništva u molitvi i životu, upoznavanje s drugim ljudima iste životne dobi koji imaju isti duhovni poziv i koji će najvjerojatnije djelovati u istom narodu. Što učiniti s KBF-om u kome se broj profesora i nenastavnog osoblja skoro izjednačio s brojem studenata? Ne treba isključiti mogućnost da Vlada Kantona Sarajevo zbog premala broja studenata s vremenom uskrati financijsku pomoć. Je li rješenje ujedinjavanje dviju Teologija? Prednost bi bila, ne samo veći broj studenata, nego i veća kvaliteta profesorskog kadra.

Redovnici

- 18 U Poruci Četvrte biskupske sinode Božjem narodu (br. 7) kaže se kako je obiteljski život prvo mjesto u kome se evanđelje susreće s običnim životom i pokazuje svoju sposobnost preobraziti temeljne uvjete postojanja u obzor ljubavi. "No, za svjedočenje Crkve nije ništa manje važno pokazati kako ovozemno postojanje ima ispunjenje koje nadilazi ljudsku povijest i proteže se k vječnom zajedništvu s Bogom. Isus se Samarijanki ne predstavlja tek kao onaj koji daje život, nego kao onaj koji daje 'život vječni' (Iv 4, 14). Božji dar, koga vjera uprisutnjuje, nije jednostavno obećanje boljih uvjeta na ovome svijetu, već navješta da je posljednji smisao našega života onkraj ovoga svijeta, u onom punom zajedništvu s Bogom koga iščekujemo na kraju vremena. Posebni svjedoci tog onozemaljskog obzora smisla ljudskog života u Crkvi i svijetu su oni koje je Gospodin pozvao na posvećeni život. Upravo zato jer su potpuno posvećene njemu u vršenju siromaštva, čistoće i poslušnosti, posvećene su osobe znak budućeg svijeta koji relativizira svako dobro ovoga svijeta."

Čini se da potonje riječi izvrsno rasvijetljaju tajnu redovničke, ali i općenito svećeničke čistoće, skromnosti i poslušnosti. Ne zato što bi suprotno samim činom bilo grješno ili loše, nego da bi se bilo svjedokom eshatološkog Kraljevstva Božjeg već na ovom svijetu. „Ta u uskrsnuću niti se žene niti udaju, nego su kao anđeli na nebu“ (Mt 22,30).

Zakonik kanonskog prava nalaže da "redovnički život, kao posvećenje cijele osobe, očituje u Crkvi divnu od Boga ustanovljenu vezu, znak budućega vijeka. Tako redovnik izvršava svoje potpuno darivanje kao žrtvu Bogu prinesenu, kojom sav njegov život postaje neprekidno štovanje Boga u ljubavi" (kan. 607, § 1).

Premda je najveći broj svetaca i blaženika u povijesti Crkve dolazio upravo iz redovničkih krugova, ovo ne znači da je nasljedovanje uzvišenih redovničkih ideala ikada bio lagan zadatak. A ovo bi se posebno moglo istaknuti za današnje postmoderno vrijeme koje različiti autori već pokušavaju prisposoditi sintagmama "histerije subjektivnosti" i "surogat kulture", kao i srodnim pojmovima *narcizma*, *relativizma* i *konformizma*. Sve ovo kao da se izričito kosi s redovničkim duhom ponizna služenja i bratskog zajedništva. Stoga se ovdje neizbježno susrećemo s vrlo izazovnim pitanjem - kako ideale čistoće, siromaštva i poslušnosti živjeti u današnjem vremenu? U tome smislu se čini kako se redovništvo danas, uostalom kao i cijela Crkva, susreće s nasušnom potrebom svakodnevnog obraćanja Bogu. Prije spomenuta "Poruka Božjem narodu" u br. 5 ističe kako se danas moramo dati evangelizirati da bismo

druge mogli evangelizirati. A iz toga zatim dalje proizlazi i dužnost: “Strah pobjeđivati vjerom, poniženje nadom, ravnodušnost ljubavlju.”

- 19 U Vrhbosanskoj nadbiskupiji postoji bogat i razgranat redovnički život. Pri tome bismo mogli govoriti o redovničkim ustanovama sa sjedištem na području Vrhbosanske nadbiskupije, te o redovničkim ustanovama koje djeluju na području Vrhbosanske nadbiskupije.

U prvu skupinu spadaju: Franjevačka provincija sv. Križa – Bosna Srebrena, te od ženskih redovničkih zajednica: Školske sestre franjevke Krista Kralja Bosansko-hrvatske provincije Prečistog Srca Marijina, zatim Družba sestara milosrdnica Svetog Vinka Paulskog – Provincija Majke Divne, te Družba sestara Služavki Malog Isusa – Provincija Bezgrješnog začeca BDM-a.

Od redovničkih zajednica koje djeluju na području Vrhbosanske nadbiskupije ovdje ističemo: dominikance – Hrvatska dominikanska provincija Navještenja BDM-a, isusovce – Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, salezijanci – Hrvatska salezijanska provincija Sv. Ivana Bosca. Od ženskih zajednica tu su: Kćeri Božje ljubavi – Provincija Božje providnosti, Kćeri milosrđa – Provincija Krista, Klanjateljice Krvi Kristove – Regija Zagreb, Franjevke Marijine misionarke, Školske sestre franjevke Krista Kralja – Provincija Svete Obitelji, Marijine sestre, uršulinke – Hrvatska provincija. Od klauzurnih zajednica ovdje pribrajamo: karmelićanke – Samostan Bezgrješne Kraljice Karmela (Sarajevo – Ilidža), te klarise – Samostan Sv. Klare (Brestovsko).

Sve naznačene zajednice okupljene su pri Konferenciji viših redovničkih poglavara i poglavarica Bosne i Hercegovine koju je 18. studenoga 2000. ustanovila Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života. Primarna zadaća i cilj Konferencije je promicati redovnički život u poslanju Crkve u koju su uključene. Konferencija, ne samo da ima teološku vrijednost u svrhu izgradnje crkvenog zajedništva, nego i pastoralnu svrhu radi što učinkovitije organizacije pastoralnih aktivnosti.

Pri Konferenciji djeluju i dva povjerenstva: jedno za predškolski odgoj, drugo za pastoral duhovnih zvanja. Osim toga, Konferencija svake godine redovito organizira i *Redovnički dan*, te sudjeluje u pripremi i organizaciji *Dana posvećenog života* u sarajevskoj katedrali.

Laici

- 20 Riječ *laik* dolazi od grčke riječi *laòs* od koje je zatim izveden pridjev *laikòs*, a njome se u Svetom pismu Starog zavjeta označavao Božji narod, naspram *èthne* – poganskih naroda. U današnje vrijeme riječ *laik* podrazumijeva i neugodne

- konotacije s obzirom na učestalo pejorativno značenje: *neuk, nestručan*.¹⁰ Stoga se ova riječ na hrvatskom govornom području neko vrijeme pokušavala prevesti kao “svjetovnjak”, odnosno “pučanin”, što i nije uspjelo s obzirom na to da je dobar kršćanski vjernik sve drugo osim svjetovnjak i razlikuje se od bilo kojeg drugog pučanina. Tako se u hrvatskom jeziku na kraju ipak ustalio pojam “laik”, i to za sve one katoličke vjernike koji nisu ni klerici ni redovnici (usp. LG 31). Uloga i mjesto vjernika laika u Crkvi mijenjala se kroz povijest. U ranoj su Crkvi ponegdje zauzimali i posve dominantnu poziciju u odnosu na klerike koji su ponegdje bili posve podvrgnuti vlasti i odlukama laika članova župskih vijeća, a što se danas pokušava uspostaviti uglavnom na Zapadu. U nekim drugim povijesnim razdobljima vjernici laici bili su u potpunosti inferiorni u odnosu na klerike u Crkvi, a pokatkad su zbog naznačenih previranja izbijali čak i krvavi oružani sukobi. Drugi vatikanski sabor dosta je prostora posvetio položaju i ulozi vjernika laika s dvama bitnim naglascima:
- a Jednakost u dostojanstvu vjernika laika naspram drugih vjernih staleža u Crkvi, koje se temelji na biblijskoj objavi: „Jedan je, dakle, izabrani Božji narod: ‘Jedan Gospodin, jedna vjera, jedan krst’“ (Ef 4,5); zajedničko je dostojanstvo udova zbog njihova preporoda u Kristu, zajednička milost djece, zajednički je poziv na savršenstvo, jedno spasenje, jedna nada i nepodijeljena ljubav. Nema, dakle, nikakve nejednakosti u Kristu i u Crkvi s obzirom na podrijetlo i narodnost, na društveni položaj i spol, jer „nema ni Židova ni Grka, nema ni roba ni slobodnjaka, nema ni muškaraca ni žena. Svi ste vi naime ‘jedno’ u Kristu Isusu“ (Gal 3,28 gr.; usp. Kol 3,11) (LG 32). Dakle, u Crkvi prevladava jednakost *dostojanstva* i jednakost *cilja* jer svi su u njoj jednako pozvani na svetost.
  - b U kontekstu različitosti službi unutar Crkve ističe se *svjetovni* značaj laika. Jedna od uobičajenih opasnosti za vjernike laike je da se previše prepuste utjecajima svijeta te da manje-više odstupe s puta vjere, a druga, ovoj suprotna, da se prezirući ovaj svijet, previše vežu uz kleričke ili redovničke strukture Crkve. Nasuprot tomu, vjernici laici pozvani su da živeći i radeći, u svijetu svjedoče Krista (usp. LG 31). “Ono što je duša u tijelu, to su kršćani u svijetu”, tvrdi Tertulijan i dodaje da kršćani pri tomu ni na koji način ne strše iz svijeta: “Živimo kao i drugi muškarci i žene. Idemo na Forum, tržnice, kupališta, trgovine, tvornice, odmarališta, sajmove i sve ostale poslovne zone.

¹⁰ Usp. M. BERNADIĆ, Uloga i mjesto laika u Crkvi, *Bilten Sinode* br. 7 (2017.), str. 26-30, ovdje 26, poziva se na T. IVANČIĆ, Uloga laika u Crkvi prema II. vat. saboru, *Crkva u svijetu*, 1(1978.) 7-18, ovdje 7.

- I mi smo mornari poput vas, služimo u vojsci, sudjelujemo u proizvodnji i prodaji; štoviše, proizvode svoga rada stavljamo vama na uslugu.”
- 21 Danas je postalo sasvim normalno, pa i u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, da vjernici laici obnašaju neke dužnosti i službe koje su tradicionalno u potpunosti pripadale klericima. Mislimo tu na profesorska mjesta na teološkim učilištima ili na neke više pozicije u crkvenim institucijama. Tu praksu treba nastaviti i osnažiti nadvladavajući mentalitet da se povjerenje u Crkvi tobože stječe isključivo ređenjem. Povjeravanje vrlo odgovornih službi sposobnim vjernicima laicima, kako muškarcima, tako i ženama upravo je ono na što redovito poziva i papa Franjo. Takvim postupanjem laici i njihove obitelji u našem slučaju mogu dobiti i snažan poticaj za opstanak u zemlji u trenutku kada mnogi odlaze, odnosno da netko cijeni njihov rad i želju za ostankom i opstankom. Međutim, s druge strane, želja je ove mjesne Crkve izbjeći onu svojevrsnu neugodnu zamjenu identiteta koja se u međuvremenu ponegdje dogodila na Zapadu, a koju bismo mogli naznačiti sintagmom: “Laicizacija klerika i klerikalizacija laika.” Ovim želimo istaknuti kako je ipak u imanentnoj prirodi kleričkog poziva da oni u Crkvi djeluju *ad intra*, dok bi laici trebali djelovati *ad extra*. Dok bi vezano i za jedne i za druge uvijek trebale biti obvezujuće realne potrebe Crkve, a ne sebični osobni prohtjevi i interesi.
- U tome smislu bilo bi također dobro da između klerika i vjernika laika ne postoji bilo kakav međusobni antagonizam ili omalovažavanje. Nažalost, ovakva pretjerivanja pokatkada dolaze i iz laičkih, ali i kleričkih krugova. Tako su neki laici skloni klerike vidjeti kao relikv prastarih vremena, te da bi Crkva današnjice u tome smislu trebala biti, prije svega, laička. S druge strane, glede izazova klerikalizma, papa Franjo upozorava da je “klerikalizam napast koja stalno vreba svećenike koji tumače službu koju su primili kao moć koju treba vršiti, a ne slobodno i velikodušno služenje koje treba pružati, a to, pak, ima za posljednicu da se drži kako se pripada skupini koja ima sve odgovore i više ne treba slušati i nema što naučiti. Taj klerikalizam nedvojbeno izlaže posvećene osobe opasnosti da izgube poštovanje prema svetoj i neotuđivoj vrijednosti svake osobe i njezine slobode” (ChV 98). Traži se, dakle, obostrano poštovanje, uvažavanje i zajednički rad za dobro Crkve.

Laički apostolat

- 22 Prvi službeno proglašeni bosanskohercegovački blaženik dr. Ivan Merz nije bio ni biskup, a ni svećenik, redovnik ili redovnica, nego jedan uzorni vjernik laik. Rođen u banjolučkoj građanskoj obitelji, u okruženju bujajućeg modernizma

onog vremena, gdje se vjera u Boga sve više počinje gledati kao nešto nazadno i reakcionarno, Bl. Merz je s vremenom rastao intelektualno, ali i vjerski. Bio je neumorni tražitelj Boga u svojem životu. Na čelu Hrvatskog orlovske saveza učinit će mnogo za hrvatsku katoličku mladež, a samu katoličku vjeru će shvatiti kao svoje "životno zvanje". Primjer Bl. Ivana Merza živo podsjeća na to kako i vjernici laici participiraju u Kristovoj svećeničkoj službi, u proročkom i kraljevskom poslanju, svjedočenju Krista i pobjedi kraljevstva grijeha (usp. KKC 941-943). Ujedno, njegov nas primjer bolno podsjeća i na to da je apostolat laika na ovim prostorima nekoć bio moguće i više razvijen nego što je to danas. Stoga se kao neizbježna zadaća ove mjesne Crkve čini u budućnosti raditi više na formaciji katoličkog laikata. Pod ovim ne mislimo samo na formaciju katoličke mladeži, na čemu je u našoj Nadbiskupiji u međuvremenu već dosta toga učinjeno, nego i na formaciju ostalih vjernih struktura.

Župski laikat

- 23 S obzirom na pastoralno usmjerenje nadbiskupijske Sinode, u sinodskom hodu bilo je moguće i nešto više riječi o animaciji različitih vjerskih struktura na župskoj razini. Bilo da je riječ o formaciji ministranata iz čijih redova najčešće stasaju i buduća svećenička zvanja, bilo da govorimo o pjevačima, čitačima, izvanrednim djeliteljima sv. pričesti, kao i o različitim molitvenim, karitativnim i inim skupinama, u svemu ovome otvara se jedno široko polje pastoralnog rada na kome će sami svećenici očigledno trebati i pomoć laičkih suradnika.¹¹ U tome se smislu do sada već govorilo o potrebi stvaranja jedne zdrave i angažirane vjerske jezgre na našim župama, koja će sa župnikom na čelu biti nositeljica različitih, širih pastoralnih pothvata i aktivnosti. Potreba za nečim ovakvim proizlazi i iz sadašnjeg stanja duša naspram koga se tradicionalni centralistički pastoral čini nedoraslim, te se stoga u Crkvi našeg vremena sve češće govori o potrebi nečega što se naziva *kapilarnim pastoralom*. Naime, živimo u vremenima kad sve manji broj vjernika redovito pohađa nedjeljne i blagdanske mise, te samim tim počinju izostajati i s ostalih mnogobrojnih župskih događanja i aktivnosti. Stoga bi se reklo kako se Crkva danas nalazi u situaciji kad brojni vjernici više ne dolaze njoj, nego ona sama

¹¹ Opširnije o temi pogledati: V. PULJIĆ, Program provođenja Puta Vrhbosanske nadbiskupije s laicima, u: *Bilten Sinode* br. 5 (2017.), str. 19-25.

mora poći u susret svojim vjernicima. A zadaća je ovo tako velika i opsežna da ona neminovno nadvladava mogućnosti samo jednog ili dvojice svećenika na našim župama. U tom smislu osobito se govorilo o potrebi angažiranijeg rada naših župskih pastoralnih i ekonomskih vijeća.¹²

Župska vijeća u Vrhbosanskoj nadbiskupiji

- 24 U jubilarnoj godini 2000. odobren je i objavljeni su statuti župnih pastoralnih vijeća za Vrhbosansku nadbiskupiju.¹³ Nakon toga se krenulo s izborima, imenovanjima te uvođenjem vijećnika u službu. Danas, dvadeset godina kasnije, može se konstatirati kako većina naših župa ima formirana župska pastoralna vijeća. Međutim, prostora za napredak ima napretek. Razinom suradnje i intenzitetom rada župskih pastoralnih vijeća bavila se i četvrta sinodska anketa (od 26. rujna 2015.). Premda je većina dostupnih odgovora govorila u prilog jednoj solidnoj te vrlo dobroj suradnji kao i razini rada, iz nekih pitanja se, kao između redaka, da iščitati da je to sve još uvijek poprilično daleko od optimalnog. Na primjer, tek 45% vijeća ima izabranog tajnika, dok još manje – 26% ima formiran poslovodni odbor, a kao najveću prepreku za još bolju suradnju i intenzivniji rad većina se ispitanika složila da im nedostaje više dobre volje i marljivosti. Osim toga, kao ostale poteškoće se navode problemi usklađivanja termina, loša organizacija (za koju je očito kako i župnicima i vijećnicima treba odgovarajuća edukacija), loša međusobna komunikacija, puno prazna hoda u radu i sl. Iz svega navedenog moglo bi se zaključiti kako naša vijeća još uvijek nisu ostvarila jednu kontinuiranu i konzistentnu razinu rada.¹⁴ Naprotiv, čini se kako ona postoje samo tijekom sastanaka te pojedinih važnih župskih termina tijekom godine. Stoga bi se moglo zaključiti kako su župska pastoralna vijeća u našoj nadbiskupiji ostala zaglavljena negdje na pola puta između starog “prakaratorskog” sustava te ovog novog o kome danas pokušavamo govoriti.
- 25 Naznačeni “novi sustav” župskog pastoralnog vijeća podrazumijeva da bi svakom njegovom članu bilo povjereno poneko aktivno zaduženje. U tome smislu možemo govoriti o sljedećim dužnostima i aktivnostima:

¹² Opsežnije o temi pogledati *Bilten Sinode* br. 5 iz 2016.

¹³ *Vrhbosna* br. 3, 2000., str. 267-270.

¹⁴ *Usp. Bilten Sinode* br. 5 (2016.), str. 14-20.

- a Liturgijski program: potrebno je da jedan član ili više njih bude zadužen na pripravi liturgije u župi i brizi oko svega što se tiče liturgijskih slavlja. Nije moguće da samo jedan vijećnik to vodi, zato je dobro ako se uz vijećnike nađe i koji volonter u župi koji će pomoći. Pod liturgijskim programom ovdje mislimo na ministriranje, pjevanje, čišćenje crkve, održavanje crkvenog ruha i sve drugo što se tiče liturgijskih slavlja. Sve te aktivnosti dogovaraju se sa župnikom.
- b Karitativna djelatnost: potrebno je zadužiti jednog ili više vijećnika oko organiziranja brige za siromašne, bolesne, nemoćne i osamljene. Prvo treba napraviti popis takvih, a onda u dogovoru sa župnikom organizirati skrb u mogućnosti koju župa ima. Posebno je važno razvijati voluntarizam kako bi se ostvarivala djelotvorna ljubav. Tu se uključuje i briga da se bolesnici opreme sakramentima utjehe vjere.
- c Katehetska djelatnost: bilo bi najbolje da kateheta, ako ga ima u župi, vodi brigu da sva djeca budu obuhvaćena školskim i župskim vjeronaukom. Ako nema katehete u župi, onda je važno da uz župnika bude i jedan vijećnik koji će pratiti stanje vjeronauka u župi. Posebno je to važno kod organiziranja roditeljskih susreta za spremanje sakramenata u župi: vjenčanja, krštenja, prve pričesti, ispovijedi i krizme.
- d Katolički tisak: u širenju katoličkog tiska kao "propovjednika u kući" nije moguće da župnik o svemu vodi brigu, zato će mu velika pomoć biti zaduženi vijećnik i pokoji volonter oko raspodjele i širenja katoličkog tiska. Kako danas, nažalost, vlada veliko vjersko neznanje, potrebno je kroz katolički tisak izgrađivati vjerničku svijest i uvjerenje. Posebno je važno ako se u župi izdaje župski list koji je važno sredstvo povezivanja i informiranja u župi. Nije to samo informativno, nego i formativno sredstvo župskog zajedništva.
- e Pastoral hodočašća: svake se godine održavaju pojedini susreti, hodočašća u nadbiskupiji i izvan nje. Važno je da župnik ima u vijeću kojeg suradnika koji će mu pomoći organizirati hodočašće i pratiti da to bude istinski za rast vjere.
- f Obiteljski pastoral: obuhvaća širok spektar djelatnosti, zato je važno da u vijeću postoji koji zaduženi vijećnik koji će pomoći župniku na tom području, pogotovo kada je riječ o pripravi za brak, praćenju mladih bračnih parova, pitanju jednoroditeljskih obitelji, itd.
- g Misijski pastoral i pastoral duhovnih zvanja: ostavljaju dovoljno prostora za usku suradnju u pokretanju inicijativa koje će vjernike potaknuti na aktivnije uključivanje u iskazivanje kršćanske solidarnosti prema poslanju Crkve i stalnoj brizi u molitvi za nova duhovna zvanja.

Gore navedeni prijedlozi o organizaciji rada župnih pastoralnih vijeća zahtijevaju da na redovitim sastancima pastoralnog vijeća svaki zaduženi vijećnik podnese izvješće iz svog područja kako bi cijelo vijeće bilo upoznato sa svim aktivnostima te možda dalo i poneku korisnu sugestiju. Kad je riječ o tematskim zasjedanjima vijeća o prijedlogu iz Ordinarijata ili opće Crkve, na sastanku vijeća treba obraditi temu i razmijeniti mišljenja kako bi se sve to moglo provesti u župi. Vrlo je važno da se na svakom sastanku, na početku nakon molitve pročita zapisnik s prošlog zasjedanja kako bi se mogao pratiti kontinuitet rada vijeća. U ovom smislu također je povremeno dobro provesti evaluaciju proteklih aktivnosti kako bi se moglo provjeriti jesu li iste ostvarene i s kakvim rezultatima.

U svakom slučaju, sudjelovanje u radu župnih pastoralnih vijeća na neki način predstavlja žarište i središnjicu zauzeta katoličkog laikata. Da bi sve ovo uistinu i zaživjelo na adekvatan način, izgledno će biti potrebno stvoriti i odgovarajuće edukacijske programe, kako za same svećenike u pastvi, tako i za vijećnike.¹⁵

Novi crkveni pokreti

- 26 Novi crkveni pokreti, koji su nastali u ne tako davnim vremenima, nastoje živjeti Radosnu vijest s posebnim intenzitetom na taj način pridonoseći izgradnji Božjeg kraljevstva u ovome svijetu. *Zakonik* ih naziva "vjernička društva" (usp. kan. 298-326) koja Crkva priznaje tek nakon što im mjerodavna vlast pregleda i odobri statute¹⁶. Crkvene pokrete karakterizira posebna karizma koju članovi istih žele provoditi u konkretnoj zbilji crkvenoga života. Bez obzira na to kako se oni nazivali – laički, duhovni, crkveni – zajedničko im je jedno: oni su, zahvaljujući svojoj specifičnoj karizmi, nadahnuti misionarskim duhom. Njihov prvotni cilj, kao uostalom i cilj življenja svakog kršćanina, jest ostvarenje temeljnog kršćanskog poziva: dosljedno nasljedovanje Isusa Krista. Crkveni pokreti dar su Duha Svetoga u ovom našem vremenu. Hijerarhijski darovi i karizme crkvenih pokreta nisu međusobno suprotstavljeni, nego se nadopunjuju u ostvarenju cilja radi koga je Krist utemeljio Crkvu.

¹⁵ Usp. V. PULJIĆ, O radu i djelovanju župskih pastoralnih vijeća, u: *Bilten Sinode* br. 5 (2016.), str. 21-23.

¹⁶ Usp. E. SCOMAZZON, *Associazione di fedeli: I 'Movimenti ecclesiali'. Carisma, statuti, consacrazione di vita* (Città del Vaticano: Lateran University Press, 2015).

Stoga svi trebaju biti u skladu s naučavanjem Drugog vatikanskog sabora (usp. LG 4, 7, 12; AA 3; AG 4, 23), s tradicijom Katoličke Crkve i pod sigurnim vodstvom crkvenog učiteljstva.

Novi crkveni pokreti prikladno su sredstvo Katoličke Crkve kako bi se u ovome svijetu što dosljednije provodila “nova evangelizacija”, odnosno evangelizacija koja se širi novim žarom, novim metodama i novim izričajima. “Evangelizacija je složen postupak koji uključuje razne elemente: obnovu čovječanstva, svjedočenje, izričiti navještaj, pristanak srca, ulazak u zajednicu, primanje znakova, apostolsko djelovanje. Možda se čini da su ti elementi jedan drugome oprječni, čak da se isključuju. U biti, oni se uzajamno dopunjuju i obogaćuju. Svakog od njih valja promatrati kao upotpunjenje drugima” (EN 24). Crkveni pokreti kao novi putovi ostvarenja evangelizatorskog poslanja Katoličke Crkve u našem vremenu napose su oni koji smisao svoga poslanja vide u većem angažiranju u društvu i odvažnijem izlasku “na sve periferije koje trebaju svjetlo evanđelja” (EG 20). Svjetlo evanđelja širi se riječima i dosljednim svjedočenjem autentičnog kršćanskog življenja. Svjedočanstvo riječima i autentičnim kršćanskim životom vjernici, napose laici koji pripadaju novim crkvenim pokretima, mogu davati na različite načine, napose: predavanjem vjeronauka, poučavanjem teoloških znanosti i aktivno sudjelujući u širenju kršćanskih poruka putem sredstava društvenog pripočavanja (usp. KKC 905-906). I sve to s ciljem da bi ojačala vjera i ponovno zaživio autentični kršćanski moral kod mnogih vjernika XXI. stoljeća.

Ne treba očima gledati na Zapad – i ovo naše podneblje je šaroliko po pitanju vjere i autentična morala – da bi se zaključilo kako je potrebno ponovno evangelizirati one koji su davno kršteni i uspješno „obavili“ vjeronauk kako bi se krizmali, da bi potom zanemarili osobni rast u vjeri. Navedene činjenice, i još štošta drugoga, pogodna su prilika za nove crkvene pokrete da pokažu svoje pravo lice i izvrše svoje poslanje u današnjem svijetu. Ti pokreti, ili barem većina njih, zasigurno u sebi imaju žar za novu evangelizaciju, raspoložu nekim netradicionalnim metodama širenja Radosne vijesti i imaju neke svoje nove izričaje kako bi evanđelje taknulo srca, ne samo nekršćana, nego i mnogih “zamrznutih” kršćana.

- 27 S ciljem boljeg razumijevanja pojedinih crkvenih pokreta, molitvenih zajednica i udruga koji su aktivni na području Vrhbosanske nadbiskupije, donosimo kratki pregled istih s posebnim naglaskom na njihovo djelovanje u nadbiskupiji.

Katolički karizmatski pokret. Pokret koji svoje izvorište ima u protestantizmu počeo se udomaćivati u Katoličkoj Crkvi od 1967. U hrvatskom narodu počeo je puštati svoje korijene 1975. Pokret u sebi sadrži brojne pozitivne elemente

koji mnogim vjericima mogu biti od velike pomoći (seminari, molitvene skupine), ali i neke negativne elemente (negativno mišljenje o službenoj katoličkoj teologiji; oholost i nerazboritost) koje ipak treba pripisati pojedinim samodopadnim karizmaticima. Katolički karizmatici trebaju se tako služiti karizmama kako bi one bile u službi poslanja Crkve, a oni koji imaju hijerarhijske darove, "provodeći razlučivanje i praćenje karizmi, moraju srdačno prihvatiti ono što Duh pobuđuje unutar crkvene zajednice, uzimajući ih u obzir u pastoralnom djelovanju i cijeneći njihov doprinos kao pravo bogatstvo za dobro svijeta."¹⁷ Što se tiče prisutnosti karizmatika u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, teško je odrediti mjesta u kojima su prisutni. Jednom riječju, ima ih u svim većim gradovima i mjestima.

Neokatekumenski put. Osnivač Neokatekumenskog puta je španjolski slikar Kiko Argüello koji je zajedno s misionarkom Carmen Hernández osmislio novi oblik propovijedanja kako bi vjeru približio siromasima koji su živjeli u predgrađu Madrida. I upravo taj kerigmatsko-katehetski pristup siromasima, u čijem središtu stoje: Riječ Božja, euharistija i zajednica, temelj je Neokatekumenskog puta. Osim njih dvoje i talijanski svećenik Mario Pezzi preuzeo je odgovornost za Put koji je danas prisutan u mnogim zemljama diljem svijeta.¹⁸ Sveti Ivan Pavao II. priznao je "Neokatekumenski put kao itinerarij katoličke formacije valjane za društvo i za današnja vremena"¹⁹. On "je na službu biskupu kao jedan od načina biskupijskog ostvarenja kršćanske inicijacije i permanentnog odgoja vjere"²⁰, odnosno pomoć kako bi se odrasli kršćani stalno odgajali u vjeri, svjedočili ono što su primili po sakramentima kršćanske inicijacije, ali i ponovno otkrivali kršćansku inicijaciju. Među ovim kršćanicima mogu se razlikovati: "oni koji su se udaljili od Crkve", "oni koji nisu bili dovoljno evangelizirani i katehizirani", "oni koji žele produbiti svoju vjeru i sazrijevati u njoj", "oni koji potječu iz kršćanskih vjeroispovijesti koje nisu u punom zajedništvu s Katoličkom Crkvom"²¹, "klerici i redovnici koji žele oživjeti dar krštenja, i time mu bolje služiti"²².

¹⁷ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Iuvenescit Ecclesia* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2017.), br. 20.

¹⁸ Opširnije u: Kiko ARGÜELLO, *Kerigma. U barakama sa siromasima* (Split: Verbum, 2013.), 17-66.

¹⁹ IVAN PAVAO II., *Pismo Ogni qualvolta*, 30. kolovoza 1990: AAS 82 (1990.) 1515.

²⁰ Neokatekumenski put. Statut (Roma: *Centro Neocatecumenale*, 2008), čl. 1 § 2. O odnosu dijecezanskih biskupa i Neokatekumenskog puta, vidi: čl. 26.

²¹ Neokatekumenski put. Statut, čl. 5, 1^a-4^a.

Neokatekumenski put svoje poslanje ostvaruje ponajviše u župama, ali tako da to poslanje “treba biti usklađeno sa službom koja je vlastita župniku u svakoj župnoj zajednici (usp. kan. 519), koji, u suradnji s drugim prezbiterima, vodi pastoralnu brigu o onima koji obavljaju Put”²³. Međutim, u praksi stvari ponekad nisu jasne i povod su kritikama svećenika koji nisu blagonakloni Putu. Imajući u vidu da “neokatekumenat započinje u župi, na župnikov poziv”²⁴, ti se svećenici ne bi trebali zabrinjavati jer neokatekumeni neće doći u župe ako nisu pozvani. S druge strane, činjenica da “neokatekumeni slave nedjeljnu euharistiju u maloj zajednici, nakon prve večernje od Nedjelje”²⁵, postaje razumljivija i prihvatljivija ako se ima na umu da “Neokatekumenat postupno i trajno odgaja za zajedničarski život preko uključivanja u malu zajednicu otvorenu životu župne zajednice i cijele Crkve”²⁶. Ne radi se dakle o grupiranju i odvajanju neokatekumenske zajednice od ostatka župne zajednice, iako bi male zajednice trebale biti više otvorene životu župnih zajednica i vjerskom životu cijele Crkve.

Osim toga, “Neokatekumenski put je ... ponuđen kao sredstvo sposobno pomoći župi da sve više ispunjava crkveno poslanje da bude sol, svjetlo i kvasac svijeta”²⁷. On “pridonosi obnovi župe u skladu sa željom crkvenog Učiteljstva da se promiču ‘nove metode i nove strukture’ koje bi izbjegle anonimnost i omasovljenje, i da se ‘župu smatra kao zajednicu zajednica’ koje ‘decentraliziraju i raščlanjuju župnu zajednicu”²⁸. Za kritičare Neokatekumenskog puta veći problem su malobrojni neokatekumeni koji nastoje aktivno i savjesno živjeti svoju kršćansku vjeru, nego svi oni mnogobrojni marginalni vjernici koji u današnje vrijeme, osim božićnog blagoslova obitelji, skoro da i nemaju drugih kontakata sa župom i Crkvom, a to po sebi jednostavno nije ispravna prosudba. Neokatekumenski put pak ne može odustati od svojih dobrih i uzvišenih ciljeva, niti od svoga pastoralnog plana: osnivati male neokatekumenske zajednice unutar župa, a s ciljem kako bi vjernici rasli u vjeri i na-

²² Usp. Neokatekumenski put. Statut, čl. 6 § 1-2.

²³ Neokatekumenski put. Statut, čl. 6 § 2.

²⁴ Neokatekumenski put. Statut, čl. 9.

²⁵ Neokatekumenski put. Statut, čl. 13 § 2.

²⁶ Neokatekumenski put. Statut, čl. 15 § 1.

²⁷ Neokatekumenski put. Statut, čl. 16 § 3.

²⁸ Neokatekumenski put. Statut, čl. 23 § 1.

predovali na putu svetosti. Stoga svećenike i bračne parove koji pripadaju Putu, a svoje poslanje vrše u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, treba bratski prihvatiti, pomagati i s njima biti solidarni. Duhovnost koju oni promiču odobrena je od Crkve i zasigurno će nekim vjernicima biti od velike pomoći. Uostalom, svaki kršćanin ima pravo izabrati i prakticirati onu duhovnost koja najviše odgovara njegovu zvanju i poslanju.

Prisutnost Neokatekumenskog puta u Vrhbosanskoj nadbiskupiji počinje se ostvarivati od 23. listopada 1997. Najprije u župi Sv. Luke u Novom Gradu (Sarajevo), a od 1999. u Žepču. Danas (2021.) u tom gradu djeluju četiri neokatekumenske zajednice, u Sarajevu postoje tri zajednice te u Vogošći i Bosanskom Brodu po jedna. Prihvaćajući izazov pružen od svetog pape Ivana Pavla II. i u dogovoru s Međunarodnom ekipom odgovornih Neokatekumenskog puta, nadbiskup Puljić ustanovio je *Missio ad gentes* u Sarajevu, tj. bračne parove-neokatekumene s brojnom djecom koji i na taj način svjedoče o plodnosti kršćanske vjere ako ju čovjek nesebično prihvati i živi u ljudskoj svakodnevnici.²⁹ Također je osnovao Nadbiskupijsko misijsko međunarodno sjemenište *Redemptoris Mater* sa sjedištem u Vogošći.³⁰ Njegovi bogoslovi studiraju teologiju zajedno s bogoslovima VBS-a na KBF-u u Sarajevu. Po završetku studija oni primaju svete redove (đakonati i prezbiterati) po rukama mjesnog ordinarija i na taj način postaju integralni dio prezbiterija Vrhbosanske nadbiskupije.

Molitvena zajednica "Spiritus Sanctus". Nastala je 2010. i okuplja se u Franjevačkom samostanu Sv. Ante na Bistriku u Sarajevu. Svrha osnutka Zajednice je molitva kako bi se Duh Sveti izlio na svakog člana Zajednice i na našu domovinu. Svoje susrete članovi Zajednice imaju nedjeljom, jedanput mjesečno. Nakon susreta sudjeluju na večernjoj svetoj misi i klanjaju se Presvetom Oltarskom Sakramentu. Tijekom susreta odlučuju o tome na koju će se nakanu moliti do sljedećeg susreta. Zajednica također organizira duhovne obnove i hodočašća, a njezini članovi žele također biti aktivni u svojim župama kako bi i drugima pomagali radosno svjedočiti Isusa Krista i molitvi na razne nakanе (mladi, obitelji, obraćenje grješnika, svećenici i redovnici, duše u čistištu, nova duhovna zvanja, potrebe mjesne i opće Crkve).

Molitvena zajednica "Injigo". Osnovala ju je dr. Marica Čunčić s ciljem obav-

²⁹ Dekret br. 167/2012 od 3. veljače 2012.

³⁰ Dekret br. 1704/2011 od 28. listopada 2011.

ljanja duhovnih vježbi prema zamisli Sv. Ignacija Loyolskoga. Prisutna je u svim biskupijama na području BiH. Do rujna 2018. imala je 78 redovitih članova, od čega ih 17 potječe iz BiH, te 39 podupirućih članova, od čega ih je 11 iz BiH. Duhovne vježbe do naznačena nadnevka obavilo je 12 130 osoba, od čega njih 2 130 potječe iz BiH. Osobe koje pripadaju ovoj zajednici svakodnevno razmatraju nad tekstovima Svetoga pisma ili nad tekstom Duhovnih vježbi Sv. Ignacija, što stvara harmoničnu glazbu u njihovu životu.

Pokret salezijanske mladeži. Vezan je uz prisutnost i aktivnost salezijanaca u Žepču. Djeluje unutar KŠC-a *Don Bosco* i oratorija. U Pokret se uključuju mladi koji se žele nadahnjivati životom i djelom Sv. Ivana don Bosca te pridonositi odgoju i evangelizaciji svojih vršnjaka i druge mladeži. Glavne aktivnosti salezijanske mladeži su formacija animatora, subotnji oratorij i ljetni oratorij. *Društvo Prijatelja Malog Isusa.* Vezano je uz Družbu sestara Služavki Malog Isusa i sastavljeno je od laika i klerika. Utemeljeno je 1994., ima svoj Statut i bilten *Prijatelj mladih*. Prvotni cilj je da vjernici laici žive karizmu koja je svojstvena Družbi, tj. imaju srce otvoreno za siromašne, bolesne, napuštene i osamljene. Organizira misijske izložbe, koncerte i humanitarne akcije kako bi se prikupila novčana sredstva za najpotrebnije. Prisutno je u nekoliko župa na teritoriju Vrhbosanske nadbiskupije (Gromiljak, Vitez, Sarajevo, Neum, Maglaj, Lug-Brankovići i Prozor), a njegovi članovi su aktivni u svojim župnim zajednicama, rado sudjeluju na duhovnim obnovama, mole za duhovna zvanja, promiču kulturu života, pravde i mira. Svake godine održavaju svoj redoviti godišnji susret. Nebeski zaštitnik Društva je Blažena Djevica Marija koju oni posebno časte na svetkovinu Blagovijesti.

Katolička obiteljska udruga "Milosrdno srce". Osnovana je 2011., a svoje korijene ima u *Molitveno-biblijskoj zajednici "Riječ Života"*. Središnja uprava joj je u Novom Travniku i ima 25 redovitih članova. Udruga je zacrtala ove plemenite ciljeve: pomoći ljudima da što bolje upoznaju Isusa Krista, promicati duhovne, moralne i kulturalne vrijednosti u braku i obitelji, te karitativno i socijalno djelovati. Do rujna 2018. Udruga je svakog tjedna imala molitvene susrete, organizirala je 24 duhovne obnove, 4 tribine i 53 hodočašća, obavila 800 razgovora u svome savjetovalištu, u svojoj je kući prihvaćala ljude u potrebi koje je duhovno i materijalno osposobila za život, 27 puta je intervenirala zbog nasilja u obitelji, stipendirala je dva studenta tijekom petogodišnjeg studija, pomogla je 41 osobi da se odviknu od ovisnosti. Ima i svoju suvenirnicu gdje volonteri i šticićenici izrađuju suvenire.

Udruga Sv. Vinka Paulskog. Udrugu su osnovali 1833. francuski vjernici laici koji su inspiraciju za svoj rad crpili iz života i djela Svetoga Vinka Paulskoga.

Prisutna je u 153 zemlje, otvorena je svima, ima osamsto tisuća članova, preko milijun dragovoljaca koji se godišnje skrbe za trideset milijuna osoba. Ciljevi Udruge su: prakticirati kršćansku ljubav posebno prema nemoćnim, napuštenim i zaboravljenim osobama, osobno se posvetiti, međusobno prijateljevati te na temeljima evanđelja stvarati pravedniji svijet. Pripadnici Udruge na području Vrhbosanske nadbiskupije naglasak stavljaju posebno na posjet starim, bolesnim i nemoćnim osobama. I sve to s ciljem kako bi njih i ostale članove njihove obitelji duhovno ojačali. Takvim osobama oni kupuju lijekove, ortopedska i druga medicinska pomagala. Njihova je želja brinuti se i za djecu s poteškoćama u razvoju. U Žepačkom dekanatu djeluje *Konferencija Presvetoga Srca Isusova*.

Crkveni pokret "Djelo Marijino – Fokolari". Utemeljiteljica je sl. Božja Chiara Lubich (1920. - 2008.) koja je za vrijeme Drugoga svjetskoga rata ponovno otkrila evanđelje, napose evanđeoske tekstove o ljubavi prema Bogu i bližnjemu, zbog čega je ljubav prema Bogu i bližnjemu postala temeljna karizma Pokreta. Članovi su uglavnom laici koje međusobno veže duhovnost zajedništva. U rujnu 2018. u Sarajevu je utemeljen ženski fokolar (zajednica posvećenih osoba) koji ima tri fokolarine. Sama pak zajednica *Fokolara*, na području Nadbiskupije, daleko je šira i mnogobrojnija.

Katoličke karizmatičke zajednice "Srca Isusova i Srca Marijina". Idejni začetnik Zajednice koja postoji i djeluje već 19 godina bio je fra Ivo Pavić. Svrha joj je ispunjenje Božje volje, duhovna i moralna izgradnja svakog pripadnika Zajednice. U tom smislu promiču i razne aktivnosti (susreti, molitva krunice Božanskog milosrđa, klanjanje Presvetom Oltarskom Sakramentu) kako bi izgradnja bila što cjelovitija, a oni osposobljeni za svjedočenje Božje ljubavi pred drugima. Aktivna je na području župe Uznesenja Blažene Djevice Marije u Tolisi i ima tridesetak članova. Ima i priručnu knjižnicu, a dvaput godišnje organizira hodočašća u Međugorje.

Molitvena zajednica "Marijina legija". Svoje korijene ima u Irskoj (1921.), a osnovana je kako bi se duhovno obnovili članovi Organizacije i širilo Božje Kraljevstvo po zagovoru Blažene Djevice Marije. Cilj joj je promicati marijansku pobožnost i tako pripomoći Crkvi u ispunjenju njezina evangelizatorskog poslanja. Glavno oružje Zajednice je žrtva, molitva i apostolski rad, a temeljno načelo vjernost crkvenom učiteljstvu i crkvenim vlastima. Njezine aktivnosti na teritoriju nad/biskupije i župe odobravaju nad/biskup i župnik. Na području Vrhbosanske nadbiskupije počela je djelovati 2005. i prisutna je u: Sarajevu, Varešu, Žepču i Posavskoj Mahali. Do rujna 2018. *Marijina legija* je u našoj Nadbiskupiji imala 47 djelatnih i 194 pomoćna člana. Što se

tiče apostolata Zajednice, on se sastoji u ovome: posjećivati napose bolesne župljane, posjećivati dječje i staračke domove, pripremiti bolesnike za posjet svećenika i primanje svetih sakramenata, raditi s djecom i mladeži, približiti se onima koji su na rubu društva, širiti katoličku literaturu, organizirati molitvene skupine, biti od pomoći župniku.

Molitvena zajednica "Štovatelji čudotvorne medaljice" ili "*Marijine sestre i čudotvorna medaljica*". Majka Božja je njezin uzor i nadahnuće. Po Marijinu primjeru i članovi te zajednice potpuno se stavljaju Bogu na raspolaganje, posebno skrbeći za siromahe i zapuštene bolesnike po kućama. U Vrhbosanskoj nadbiskupiji ova zajednica vrši svoje poslanje u Žepču i ima 120 štovatelja čudotvorne medaljice. Zajednica organizira i susrete s djecom i mladeži, i to ne samo u Žepču, nego i po okolnim mjestima.

Molitvena zajednica "Božja ljubav". Osnovana je u Travniku, ima tridesetak članova, po svojoj naravi je karizmatička i ravna se prema Statutu *Katoličkog karizmatičkog pokreta* koji je prilagođen prilikama koje su svojstvene području BiH. Cilj joj je obnova u Duhu Svetomu, sve obnoviti u Kristu i nova evangelizacija. Zajednicu uglavnom sačinjavaju vjernici laici koji su otvoreni za suradnju s drugim crkvenim pokretima, molitvenim zajednicama i udrugama. Oni ujedno njeguju i ekumenski duh te su poslušni dijecezanskom biskupu.

Schönstattski pokret. Utemeljitelj je p. Josef Kentenich (1914.), svećenik palotinac iz Schönstatta (Njemačka), sa svrhom odgoja mladih i obnove Crkve. Riječ je prvotno o laičkom pokretu koji rado prihvaćaju i klerici. Na području Vrhbosanske nadbiskupije proširio ga je vlč. Ivan Ravlić. Na teritoriju BiH ima oko 400 članova. Dvaput godišnje članovi imaju susrete, a jedanput godišnje i duhovne vježbe u franjevačkom samostanu na otoku Krku. Za Pokret je karakteristično sklapanje osobnog saveza s Blaženom Djevicom Marijom. Srž Pokreta čini "Putujuća slika Gospe Schönstattske" koja se prenosi iz obitelji u obitelj. U svakoj se obitelji zadržava dva do tri dana i taj se ciklus ponavlja svakoga mjeseca. Kada slika boravi u jednoj kući, u toj se kući okupe i druge obitelji. Tako se obitelji zbližavaju, izmiruju i zajednički mole pred slikom Majke Božje. A kako Pokret odiše ekumenskim i dijaloškim duhom, slika Gospe Schönstattske može boraviti i u pravoslavnim i muslimanskim obiteljima.

Molitvena zajednica "Rastimo u Gospodinu". Utemeljena je u Livnu 2002. i ima nekoliko ogranaka. Na teritoriju Vrhbosanske nadbiskupije prisutna je u Kiseljaku. Članovi se sastaju jedanput tjedno u samostanu sestara Služavki Malog Isusa na Gromiljaku na molitvu. Ciljevi Zajednice su svakodnevno rasti u Gospodinu, biti otvoreni djelovanju Duha Svetoga, promicati moralni i socijalni nauk Katoličke Crkve. Članovi Zajednice prihvaćaju karizme koje su svojstvene

Karizmatском pokretu, nastoje rasti u svetosti i promicati djelo evangelizacije, a Zajednica ih nastoji duhovno obnoviti i pomoći im rasti u vjeri i duhovnosti, dok neke osposobljava za animatore, voditelje i osnivače molitvenih zajednica, kako bi mogli biti od koristi župniku u pastoralnom radu župe.

Udruga katoličkih studenata "Emaus". Utemeljena je u Sarajevu 1998. i djeluje u okviru Nadbiskupskog centra za pastoral mladih *Ivan Pavao II*. Članovi Udruge su studenti koji se svakog ponedjeljka u tjednu okupljaju u Centru za mlade i tu na različite načine osmišljavaju svoje susrete: katehezom, klanjanjem Presvetom Oltarskom Sakramentu, predavanjima, društvenim igrama, kvizovima... Udruga se brine za cjelovitu formaciju studenata, promiče karitativne aktivnosti i surađuje s Dječjim domom *Egipat* u kome se sestre Služavke Malog Isusa brinu za djecu bez roditeljskog staranja. Kruna djelovanja Udruge jesu uskrсне i božićne duhovne obnove koje pripremaju studente za velike svetkovine i za nesebično pomaganje drugim studentima. U tom smislu treba promatrati i aktivnosti njezine dramske sekcije, kao i bend *Emaus* koji svojom glazbom uljepšava spomenute svete dane. Preko Udruge studenti postaju svjesniji tko su i odakle potječu i sve to jača njihov identitet. Ono što je karakteristično za Udrugu jest to da ona među studentima stvara rodbinski vez. Ona ih ujedno priprema za njihov budući obiteljski život u kome međusobna ljubav bračnih drugova ima najznačajniju ulogu.

28 Na temelju kratka predstavljanja crkvenih pokreta, molitvenih zajednica i udruga koji su aktivni na području Vrhbosanske nadbiskupije, sama po sebi nameću se neka pitanja koja traže odgovore:

- a Jesu li svi spomenuti pokreti, molitvene zajednice i udruge pravilno integrirani u Nadbiskupiji i u župnim zajednicama?
- b Produbljuju li katoličku vjeru i jačaju li unutarcrkveno zajedništvo?
- c Služe li oni Crkvi ili Crkva mora služiti njima?

Kao odgovor vrijedi opći stav da što je veća karizma, što su veći konkretni rezultati i uspjesi, to više treba rasti u poniznosti i nesebičnu služanju. U svakom slučaju treba izbjeći samohvalu i samodopadnost. To su zakleti neprijatelji koji uništavaju i razaraju svako dobro djelo. Da se to ne bi događalo, potrebno je usrdno moliti Gospodina za dar krjeposti poniznosti i nesebična služanja. Jer u središtu pozornosti nisu članovi spomenutih pokreta, zajednica i udruga, već svaka osoba Presvetoga Trojstva i Blažena Djevica Marija. I što se čovjek Njima iskrenije moli, to više raste u jednostavnosti pameti i dobroti srca.

U želji da se izbjegnu moguća zastranjenja, dobrohotno se preporuča osnivanje crkvene komisije koja bi pratila rad i integrirala sve navedene crkvene pokrete u plan pastoralnog djelovanja Nadbiskupije. Ta komisija trebala bi

biti sastavljena od kompetentnih svećenika, župnika i pojedinih članova navedenih pokreta. Oni bi koordinirali rad dotičnih pokreta i budno pazili da njihove aktivnosti pridonose dobru drugih ljudi, njima samima i cijeloj Crkvi. Pa ako bi u jednoj rečenici trebalo izreći glavnu misao vodilju svih crkvenih pokreta, ona bi glasila - *Služiti drugima s ljubavlju*.

Ekumenizam i međureligijski dijalog

- 29 Drugi vatikanski sabor posvetio je doličnu pažnju odnosu Katoličke Crkve i drugih crkava te odnosu s nekršćanskim vjerskim zajednicama, odnosno religijama. Jedan od poglavitih ciljeva sabora bio je “promicanje ponovne uspostave jedinstva među svim kršćanima” (UR 1) kao protulijek sablazni razdijeljenosti kršćana u različite crkve i konfesionalne zajednice. Stoga sabor priznaje da je u odijeljenim crkvama, tj. “izvan vidljivih ograda Katoličke Crkve” prisutna “pisana Božja riječ, život milosti, vjera, nada i ljubav” kao “izvrsni elementi ili dobra” jedne Kristove Crkve (UR 3). Političko-društvene prilike od srednjovjekovne kraljevine i otomanskog doba, pa sve do XX. stoljeća postupno su produbljivale raskol između Istočne i Zapadne Crkve te dodatno otežale odnose vjerskih zajednica i crkava. U tom razdoblju ti su odnosi uglavnom ovisili o političkoj vlasti i prevlasti određene vjerske skupine. Zadnja tri rata prošloga stoljeća pojačala su međusobno nepovjerenje i nanijela bol i stradanje u svim zajednicama. Slijedeći saborski nauk, a danasve s ciljem promicanja suradnje oko dobra svih kršćana i svih pripadnika drugih vjerskih zajednica na ovim prostorima, ekumenizam i dijalog predstavljaju se kao neizbježni postulati vremena. Prvotni cilj ili svrha tog nastojanja treba biti međusobno *praštanje*. Praštanje je ljudska, društvena, a napose vjerska kategorija koja nadilazi našu moć. Ono je dar Duha Božjega koji nam daje snagu oprostiti, ali i tražiti oprostjenje. Na taj način potiče se proces unutarnje preobrazbe pojedinca i cijelih zajednica, usmjeren prema izgradnji kvalitetna suživota. Nadalje, praštanjem se stvaraju preduvjeti za *pomirenje*. Na prostoru gdje smo isprepleteni i nerazdvojivo vezani jedni za druge, pomirenje je dug, ali neizbježan put cijelog društva i generacijski proces u svim zajednicama. Nastojanje oko pomirenja oplemenjuje život pojedinca i zajednice. Male geste vjerskih poglavara, zajednicā, pojedinaca daju nadu i hrane proces pomirenja. Cilj svega toga jest izgradnja *povjerenja* koje je zalag za budućnost. Ono jača vlastiti identitet i pospješuje identitet drugih. Katolička Crkva posebnu ulogu pridaje važnosti ekumenizma koji teži ka jedinstvu svih kršćana. Ekumenizam je po sebi posvemašnje duhovni proces, i istinski ekumenizam bi se uvijek trebao temeljiti na *obraćenju srca, molitvi*

i *svetosti života*. To znači da iscjeljenja među Crkvama nema bez iscjeljenja unutar pojedinih Crkava, slično kao što je ljubav prema Bogu neotuđiva od ljubavi prema bližnjem. Sve nam ovo daje naslutiti da ekumenizam nije usputna i dodatna djelatnost za Crkvu, nego bitan i neotuđiv dio njezina sveukupna poslanja.

S druge strane, međureligijski dijalog pretpostavlja nešto više teoloških poteškoća i nedoumica. Pokatkad se može steći dojam da se zapravo radi o dijalogu između dviju suprotstavljenih istina, pri čemu svaka teži tomu da bude apsolutna. Stoga neki smatraju kako je danas smislenije govoriti o “međukulturalnom”, nego o međureligijskom dijalogu. Naime, “dok o vjeri dijalog nije moguć, a da se vlastita vjera ‘ne stavi u zagrada’, u javnom se sučeljavanju valja suočiti s kulturnim posljedicama u osnovi religijskih opredjeljenja. Ovdje su dijalog, uzajamno ispravljanje i međusobno obogaćivanje mogući i nužni”³¹. U svakom slučaju, u kontekstu međureligijskog dijaloga treba izbjegavati pretjerivanja i svojevrsne zablude koje mogu dovesti do stvaranja tzv. “ideologije dijaloga”³². Jasno, ne u smislu da je dijalog jedini valjan put suživota u pluralnome društvu, nego u smislu da se istina podredi dijalogu te sam dijalog postaje mjesto rađanja i izviranja istine.³³ Da bi takva “ideologija dijaloga” u konačnici bila moguća, ona kao nutarnju pretpostavku traži jednu drugu devijaciju, točnije “diktaturu relativizma” koji sve raspoložive istine nastoji međusobno izjednačiti pa samim time i relativizirati. Unatoč svemu tomu, međureligijski dijalog od strane Crkve ne bi smio izostati, a niti postati alternativa njezinu *misijskom poslanju*.

- 30 Još od uspostave redovite crkvene hijerarhije Vrhbosanska nadbiskupija bila je svjesna da ekumenizam i međureligijski dijalog nemaju alternativu. Prvi vrhbosanski nadbiskup, dr. Josip Stadler, nesebično se trudio poticati kler i vjernike na otvorenost i pozitivan stav prema drugima i drukčijima, vodeći pritom računa o tadašnjim državotvornim prilikama.³⁴ Slično je postupao i njegov nasljednik dr. Ivan ev. Šarić koji je disao i razmišljao ekumenski. Zavr-

³¹ PISMO PAPE BENEDIKTA XVI., u: M. PERA, *Zašto se trebamo zvati kršćanima*, str. 15-16, ovdje 16.

³² KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Deklaracija *Dominus Iesus – Gospodin Isus* o spasiteljskoj jedincatosti i univerzalnosti Isusa Krista i Crkve (6. kolovoza 2000.), br. 4.

³³ Usp. B. VULIĆ, Međureligijski dijalog i jasnoća vjere. Promišljanje iz perspektive dokumenta *Dominus Iesus* i filozofa M. Pere, u: *Crkva u svijetu*, 2 (2017.), str. 195-218, ovdje 209-210.

³⁴ Usp. J. STADLER, Okružnica Nadbiskupskog ordinarijata, *Vrhbosna* br. 22-24, Sarajevo (1918.).

šetkom Drugog svjetskog rata i uspostavom komunističke Jugoslavije ekumenizam je, kao i brojni drugi aspekti javnog crkvenog djelovanja, bio sveden na latenciju i skrovitost. Iz tog vremena ipak je bilo brojnih privatnih i neslužbenih susreta kršćanskoga klera i s drugim vjerskim službenicima. Završetkom Domovinskog rata u BiH (1992. - 1995.), ekumenizam i međureligijski dijalog doživjeli su novi zamah i život na prostorima Nadbiskupije. Od tada pa sve do danas mjesna Crkva predano radi na poboljšanju odnosa i suradnje s predstavnicima i pripadnicima Pravoslavne Crkve, Islamske i Židovske zajednice i drugih kršćanskih i nekršćanskih zajednica.

Na području međureligijskog dijaloga posebnu ulogu ima Međureligijsko vijeće u Bosni i Hercegovini, osnovano 1997. zajedničkim zalaganjem kard. Puljića, reisu-uleme Mustafe ef. Cerića, mitropolita dabrobosanskog Nikolaja i g. Jakoba Finčija. Prvobitna ideja nastanka Vijeća – prvo s takvim imenom u svijetu – bila je pomirenje među narodima u BiH. S tim ciljem pokrenuti su brojni međureligijski projekti kroz koje se radi na pomirenju, ali i na izgradnji građanskog društva kroz međureligijski dijalog, što je postala ideja vodilja Vijeća. Vijeće je s vremenom postalo zaštitni znak za međureligijski dijalog u regiji djelujući pritom kao domaća, nevladina organizacija, a ne kao nekakvo nadtijelo (iz domene gore spomenute “ideologije dijaloga”), potpuno superiorno i nadređeno Crkvama i vjerskim zajednicama u BiH. Uz središnjicu u MRV-u u Sarajevu, na teritoriju BiH djeluje i mreža od petnaest odbora za međureligijsku suradnju (OMS), od čega njih deset na području Vrhbosanske nadbiskupije (Zenica, Orašje, Travnik, Bugojno, Goražde, Brčko, Bijeljina, Tuzla, Doboj i Žepče). Zadaća je odbora raditi na promociji uvažavanja i rješavanja različitih problema u lokalnim zajednicama. Hvalevrijedan je projekt “Monitoring napada na vjerske objekte” s ciljem precizna evidentiranja svih napada, izlazak na teren predstavnika svih tradicionalnih Crkava i vjerskih zajednica, zajednička osuda napada i izražavanje podrške pogođenoj zajednici. Na taj se način na terenu brižno i konkretno njeguje kultura mira i suživota, ali se i izgređnicima jasno daje do znanja da se njihovo nedjelo nikako ne može opravdati bilo kakvim valjanim vjerskim osjećajima.

Nadbiskupijski sinodski hod pokazao je da naši vjernici ponekad dobrim odnosima s drugima prvenstveno podrazumijevaju nepostojanje sukoba i problema, te da je uz to “dobro” ukoliko se s drugima i drugačijima ne susrećemo i ne surađujemo. Stoga se treba pitati kako na župama konkretnije njegovati duh ekumenizma i kulturu dijaloga. Svaki pojedinac ove mjesne Crkve pozvan je na ovaj odvažni put na kome sebe i svoju sudbinu stavljamo u ruke dobrog Boga Oca koji nas je otkupio po svome Sinu Isusu Kristu i neprestano nas prosvjetljuje djelovanjem Duha Svetoga.

Financijsko-ekonomska pitanja

- 31 Pitanje “vremenitih” crkvenih dobara sigurno je jedno od delikatnijih i važnijih pitanja s kojim se Vrhbosanska nadbiskupija treba uhvatiti u koštac. Kao dio sveopće Crkve, ova mjesna Crkva svoje poslanje obavlja u vremenu i prostoru, tj. u stvarnosti ovoga svijeta. Za ostvarenje tog poslanja potrebna su joj vremenita sredstva ili dobra koje može stjecati i njima slobodno upravljati, odnosno koristiti ih za vršenje djela apostolata i dobrotvornosti, za uređenje bogoslužja i bogoslužnih prostora te za dolično uzdržavanje klera i drugih službenika. Nadbiskupija se svake godine nalazi pred sve većim izazovima glede pronalaska sredstava za svoje redovito djelovanje i vršenje svog poslanja. Dosadašnji glavni izvor sredstava bila je milostinja. U većini župa prikuplja se jedna milostinja koja se dijeli na četiri dijela, s tim da još uvijek ima župa koje su zadržale stari način i prikupljaju četiri milostinje: *crkvenu; misnu; mrtvačku (opijela); dijecezansku*. Ova potonja se na župama kojima upravljaju dijecezanski svećenici prikuplja svake nedjelje i svetkovine, a na župama koje su povjerene redovnicima (56 župa i 2 ekspoziture) jedne nedjelje se prikuplja za zajednicu, a druge za Nadbiskupiju. Zbog sve manjeg broja vjernika, a samim time i slabije milostinje, mnoge župe nemaju dovoljno prihoda za svoje redovito djelovanje i uzdržavanje župnika, a kamoli za financiranje nekih središnjih nadbiskupijskih ustanova (Ordinarijat, Bogoslovija, Sjemenište). Kada bi se tim ustanovama pridodale neke druge koje su po svojoj naravi, osnutku i svrsi također nadbiskupijskog karaktera – KBF, Caritas, Centar za pastoral mladih *Ivan Pavao II.*, Svećenički dom, Medijski centar – tek tada bi financijska konstrukcija došla u pitanje. Ipak spomenute ustanove, barem zasad, imaju svoje vlastite izvore financiranja (projekti, iznajmljivanje prostora i drugo).
- Već neko vrijeme župe i središnje nadbiskupijske ustanove sve više žive od donacija, bilo od domaćih vlasti (općine, županije, federacije, države), bilo od stranih katoličkih dobrotvornih organizacija (*Renovabis, Kirche in Not, Missio pro Europa, Kindermissionswerk, Porticus* itd.). Za osnovne troškove središnjih ustanova Ordinarijata i Bogoslovije – Sjemenište u Travniku već godinama se samo financira – potrebno je oko 500 000 KM, dok se sa župa prikupi najviše 400 000 KM, a što znači da početni godišnji minus iznosi 100 000 KM.
- 32 Posvema je očito da se Nadbiskupija ne može više uzdati u mogući veći priljev novca sa župa, nego svoju ekonomsku stabilnost mora tražiti na druge načine kao što su:
- a Bolje iskorišćivanje prostora za vlastite potrebe i davanje istog u najam. U središtu Sarajeva postoji zgrada Medijskog centra, Kaptola i Ordinarijata,

Bogoslovije, Svećeničkog doma i Rezidencije, od kojih većina ima polovicu i više neiskorištenog prostora, a koji bi trebalo bolje reorganizirati i namijeniti za iznajmljivanje (osim Svećeničkog koji se već od početka bavi iznajmljivanjem) ili za pokretanje aktivnosti usmjerenih prema hodočasničkom turizmu, a što se posebno odnosi na zgradu Bogoslovija i Sjemeništa u Travniku.

- b Doprinos svećenika koji djeluju izvan Nadbiskupije, kao i onih koji djeluju na području Nadbiskupije, a imaju određena redovita primanja. Vrhbosanska nadbiskupija ima 30-ak svećenika koji djeluju u inozemnoj pastvi, bilo u Hrvatskim katoličkim misijama, bilo na župama drugih biskupija, od kojih vrlo mali dio redovito daje svoj prilog ili doprinos za Bogosloviju ili Sjemenište. Isto tako, 15-ak svećenika koji djeluju u Nadbiskupiji prima redovitu državnu plaću. Jedan od prijedloga mogao bi biti da svi ovi svećenici izdvajaju 10-15% svojih mjesečnih primanja za uzdržavanje središnjih nadbiskupijskih ustanova.

Dakako, uspjeh bilo kojeg prijedloga ili ideje o iznalaženju novih načina postizanja barem relativne ekonomske stabilnosti Nadbiskupije, ovisi o spremnosti na promjenu mentaliteta koji se zrcali u proizvoljnom djelovanju bez odgovornosti i polaganja računa. To jest, potrebno je stvarati mentalitet koji uključuje ekonomsko planiranje i transparentnost: ekonomsko planiranje traži godišnji proračun i slaganje prioriteta, a transparentnost godišnje izvješće. Na taj bi se način gradilo povjerenje i suradnja svih struktura i svećenika ove mjesne Crkve.

- 33 Ovdje treba također naglasiti ekonomske poteškoće s kojima se suočavaju mnoge župe, poglavito one gdje se nije dogodio povratak. Većina župnika uspijeva preživjeti tako što odlazi u božićni blagoslov u Republiku Hrvatsku ili od godišnje pomoći *Renovabisa* koja se svake godine smanjuje (trenutno iznosi 1 660 KM), ili od solidarnosti (1 200 do 1 500 KM). Župljani koji iz drugih zemalja dolaze u svoje župe, ponajviše za blagoslove i patrone, još uvijek su vrlo darežljivi prema svojim svećenicima. Međutim, treba računati na to da oni svoje crkvene obveze već ispunjavaju tamo gdje borave, kao i na to da neki od njih nisu u mogućnosti doprinositi na dvjema stranama. U svemu tome jedna od najvećih briga za župnike predstavlja pokrivanje troškova održavanja crkvenih objekata, grobalja i kapelica. Istina, u nekim župama vjernici na sebe preuzimaju brigu o grobljima i kapelicama, ali u većini župa to nije slučaj.
- 34 Potrebno je razmišljati i o ujednačavanju kriterija za plaće laika i nagrađivanje suradnika laika čiji doprinosi nadilaze granice voluntarizma u našim ustanovama. Ova i povezana pitanja moglo bi se regulirati u jednom pravilniku koji treba izraditi i usvojiti.

Socijalni (društveni) nauk Crkve

- 35 Svetopisamski tekstovi Starog i Novog zavjeta jasno naglašavaju društveno-socijalnu svijest i dimenziju djelovanja svakog vjernika i cijele Crkve. To je posebno vidljivo u evanđeoskim izvještajima u kojima Isus kao kriterij ulaska u blaženu vječnost postavlja konkretna djela ljubavi prema "najmanjima" (usp. Mt 25,31-46). Katolička Crkva svojim socijalnim (društvenim) naukom želi navijestiti i aktualizirati evanđelje u složenoj mreži društva, s posebnim naglaskom na kršćansku sliku čovjeka i društva i na dostojanstvo ljudske osobe. Socijalni (društveni) nauk može se stoga odrediti kao bogata baština koju je Crkva postupno stekla iz Božje riječi i iz svoje otvorenosti promjenjivim prilikama u kojima žive narodi u raznim povijesnim razdobljima. Riječ je o teološkom promišljanju o temeljnim etičkim načelima društvenog života i čovjeka, plod koga su socijalne enciklike od pape Lava XIII. do Ivana Pavla II., odnosno sve do današnjih rimskih prvosvećenika. U tim enciklikama ocrta se stav Crkve o gospodarskim, političkim, socijalnim i kulturnim pitanjima, ali i o problemima koji idu na štetu općeg dobra i koji utječu na dostojanstvo ljudske osobe, obitelji, zajednica i naroda.

Činjenica da socijalni (društveni) nauk Crkve ima izrazito pastoralnu orijentaciju jasno ukazuje na potrebu da se vjernike, prije svega, dublje upozna s njegovim sadržajem, a posebno o pitanjima koja se tiču socijalne i društvene stvarnosti u kojoj Vrhbosanska nadbiskupija živi i djeluje. To se može učiniti putem sredstava suvremenog doba (članci, novinski prilogi, katolički portali) kao i organiziranjem seminara u župama i formacijom unutarcrkvenih pokreta od kojih mnogi imaju naglašenu i socijalnu dimenziju. Na taj način vjernicima se pomaže svoju životnu stvarnost ispravnije tumačiti i pronalaziti odgovor u svjetlu ljudskih i kršćanskih vrijednosti, i ujedno postati svjesni odgovornosti koju imaju kao vjernici laici u društvu u kome žive, kako na planu apostolata, tako i na razini socijalnog i društvenog zalaganja s ciljem evangelizacije cijelog društva.

Tijekom sinodskog rada moglo se nekoliko puta čuti kako je bosanskohercegovačko društvo ogrezlo u mitu i korupciji. Korupcija je "zlo našeg vremena" i našeg podneblja, svojevrsni "moralni rak" koji postupno i neprimjetno osvaja i zahvaća cijelo ljudsko društvo. S njom ne bi smjelo biti prostora za bilo kakvo suživljavanje i grješan kompromis. Stoga i ova mjesna Crkva mora raditi na buđenju savjesti i svijesti kod svojih članova naspram globalne nastupi moralnog zla mita i korupcije.

SINODSKO POVJERENSTVO ZA PASTORALNO PODRUČJE

Odgovorno življenje za vlastitu mjesnu Crkvu

Pastoral župne zajednice

- 36 Papa Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici *Christifideles laici* govoreći o župi, između ostalog, kaže da je župa mjesto očitovanja i ostvarenja Crkve. Župa je Crkva koja živi među kućama svojih sinova i svojih kćeri. Ona je, nadalje, kaže Papa "obitelj Božja", "zajednica vjernika", "obiteljski, bratski i otvoren dom", bez obzira na sve različitosti i situacije u kojima se može nalaziti (usp. CL 26). Upravo ovim mislima želimo započeti razmišljanje o pastoralu župne zajednice na prostoru Vrhbosanske nadbiskupije. Odmah na početku treba uzeti u obzir aktualnu situaciju i raznolikost župa koje djeluju u Nadbiskupiji. To su specifičnosti koje se trebaju uzeti u obzir kod donošenja bilo kakva zaključka. Činjenica o 13 dekanata koji su organizirani na području ove nadbiskupije, kao i činjenica da je u svakom dekanatu i neka povratnička župa, kao i župa s malim brojem vjernika, govori o složenim okolnostima. Svaku župu prati odljev stanovnika, odnosno vjernika. Posebna je situacija kod prognanih i potom povratničkih župa. Postojanje gradskih, prigradskih i ruralnih župa daje još jednu težinu kod obrade različitih aktivnosti kod župnog pastora. Iseljavanje pučanstva jedan je od gorućih problema koji se ne rješava ni na razini države, a kamoli na razini jedne župne zajednice. Demografski pad prisutan je u svim državama na ovim prostorima, a može se pripisati i pomodarstvu i manjku želje za tradicionalnim vrijednostima velikih obitelji. Sve je ovo potrebno imati na umu ukoliko želimo promišljati o izazovima pastora župne zajednice u Nadbiskupiji.
- 37 Župna pastoralna vijeća i župna ekonomska vijeća kao izraz sinodalnosti, sudjelovanja svih u crkvenom djelovanju, obvezatna su na području Nadbiskupije. Čini se da se uz početak priprema za Sinodu i njezino djelovanje počeo i put aktivnijeg života župnih vijeća naše nadbiskupije. S rastom broja dekanatskih sinodalnih zasjedanja rastao je i interes i rad ovih vijeća. Tako je organiziranost svedena na vrlo visoku razinu glede broja članova, broja održanih sastanaka i drugo. Također, kroz ankete se moglo doći do informacije da je općepoznato što su oblasti djelovanja vijeća i kako je njihov rad neupitan. Pozitivni primjeri s terena - dekanatska zasjedanja su omogućila pristup informaciji i dobre praktične primjere koji su se mogli iskoristiti kao primjeri dobre prakse za sve. Tako, na primjer, postojanje humanitarnih

udruga koje rade u nekim župnim zajednicama i koje su postigle visoku razinu svojih aktivnosti, čime su uvelike poboljšale život u župnoj zajednici. Bilo bi potrebno upravo s obzirom na ova pozitivna iskustva, organizirati formativne susrete za članove pastoralnih vijeća kako bi bili osnaženi preuzeti određene pastoralne uloge unutar svojih župnih zajednica. Uz to će biti važno organizirati i duhovne obnove na župskoj, dekanatskoj ili nadbiskupijskoj razini kako bi članovi ovih vijeća mogli rasti u vlastitoj vjeri iz koje će moći crpiti snagu, pastoralnu aktivnost i življenje vlastitih kršćanskih uvjerenja.

- 38 Ministranti su jedna svijetla točka u župama, i to opet do određenog godišta kada ne bude više popularno biti ministrant. Pjevači su također vrlo poželjna skupina u župnoj zajednici jer daju svečanu notu misnom slavlju. Pozitivni su primjeri u nekim župnim zajednicama gdje postoji nekoliko crkvenih zborova koji su za primjer organiziranosti i uspješnosti. Međutim, tu se može govoriti i o pjevanju mimo naroda. Mimo vjernika. Je li uvijek poželjno dati prednost izvođenju po notama liturgijskih pjesama ili onom u duhu zajedništva koje dolazi iz zajedničkog pjevanja, pa makar i ne uvijek preciznom. To se opet svodi na onaj primarni cilj, osjećaj svjedočenja vjere kroz sami čin ustrajnosti u zajedničkoj molitvi i pjesmi. Čitači, kao organizirana skupina u župi, često nemaju praksu održavanja sastanaka i priprave za misna čitanja. Obično su to učenici osnovne škole, ponegdje i članovi Frame, a ponekad su to i stariji članovi župne zajednice. Stav je prema ovoj skupini kako treba biti organizirana i treba se sastajati na način da se odredi raspored, po misama, i da se zna tko kada čita. Takav se primjer, koji već postoji u nekim župnim zajednicama, pokazao učinkovit i olakšavao je rad župnika. Bilo bi potrebno i za ove tri skupine na župnoj, dekanatskoj i nadbiskupijskoj razini organizirati redovite formativne susrete koji će ohrabriti njihove članove u daljnjem odgovornom doprinosu životnosti župne zajednice. Uz ove formativne susrete važno je pripremiti i organizirati duhovne obnove na različitim razinama i omogućiti što većem broju članova ovih skupina sudjelovanje u trenutcima intenzivnih i dobno usmjerenih duhovnih obnova.
- 39 Župni vjeronauk pokazao se kao dugotrajna dvojba između postojanja školskog vjeronauka ili samo vjeronauk u župi? Promatrajući tendenciju pada broja kandidata koji se opredjeljuju za sjemeništa i bogoslovne fakultete, a i činjenica koja govori o školovanju kadrova za teologe koji predaju u osnovnim i srednjim školama, čini se da se daje prednost školskom vjeronauku. Mada određena saznanja i ankete govore kako relativno malen broj završenih teologa daje svoj doprinos životu župne zajednice kojoj pripadaju. Neosporna je stvar kako bi sami problem čitača mogao biti djelomično riješen kada bi

se svaki uposleni vjeroučitelj priključio skupini čitača. Međutim, praksa je kako i vjeroučitelji čim završe svoje obveze na fakultetu ili u školi, sa školskim vjeronaukom ne sudjeluju u dovoljnoj mjeri u životu župne zajednice, pogotovo vezano uz župni vjeronauk. Trebalo bi napraviti zajedničke seminare vjeroučitelja u školama i župnika, koji će biti mjesto razgovora na temu životnosti župne zajednice i odgovornosti svih vjernika za to.

- 40 Sakramenti su jedan od najvažnijih dijelova života vjernika župnih zajednica, ma o kojem se radi. Obredi krštenja, pričesti, krizme i ženidbe na ovim su prostorima tradicionalno povezani s velikim slavljinama i obiteljskim druženjima. Vrlo često praćeno bogatim i skupim darovima, kao i velikim troškovima obilježavanja istih. Često nedolično odijevanje, kao i ponašanje, daje naslutiti kako su se izgubile prave vrijednosti o sakramentima i da se naglasak daje onom vanjskom, a ne onom što treba značiti unutar svake osobe. Potraga za bogatim kumovima, darovi koji pokazuju neki viši status, a ponekad se i oni koji ne mogu pratiti te tijekove na silu trude ispuniti nerealna očekivanja. Svima je to opće poznato, ali kako to preobraziti? Jedna pojava, glede sakramenta bolesničkog pomazanja, što članovi obitelji ne shvaćaju kao milost Duha Svetoga, koji u patnji i boli s kojom se susreće bolesnik može samo pomoći. Vjernici bježe od ovog sakramenta smatrajući ga prizivom smrti. Na ovom području će biti potrebno uzeti u ruke Direktorij o pastoralu sakramenata koji je izdao BK BiH i raditi na boljoj katehezi za pojedine sakramente.
- 41 Župni Caritas jedna je od aktivnosti koje su jako prisutne u većini župnih zajednica, ali ne na standardni organizirani način. Ono što je bitno istaknuti jest kako se u svakoj našoj župi vrijedno radi na prikupljanju informacija o ugroženim obiteljima i na primjeren se način o njima skrbi. Krajnjih i ekstremno siromašnih obitelji u našim župnim zajednicama nema ili nisu evidentirane. Postaviti se može pitanje - jesmo li možda pretvorili svoj život u onaj smisao ostvarenja osnovnih egzistencijalnih potreba, a zaboravili smo siromaštvo u duhovnom obliku? Često se zaboravljaju i članovi vlastite obitelji koji su stari, bolesni i nemoćni u ovom svijetu brza življenja. Često bi za potrebu samo otvaranja vrata, progovaranja nekoliko riječi ljudi odlučili platiti zlatom. Radom sa školskom djecom trebale bi se aktivirati te aktivnosti Caritasa. Otvoriti vrata usamljenima, odbačenima, isto tako kroz različite projekte time se trebaju baviti i članovi župnog Caritasa. Svjesni smo činjenice odlazaka mladih i napuštanja starih roditelja, ali ovdje se treba posvetiti pažnja srednjoj generaciji koja bi mogla pridonijeti rješenju ovoga problema. Franjevački svjetovni red, tamo gdje je organiziran, treba dati punu pozornost ovom pitanju.

- 42 Vjernici koji su napustili naše podneblje privremeno zbog zaposlenja u drugim zemljama, a koji se često, uz veće blagdane, vraćaju u svoje matične župe u našoj nadbiskupiji, osjećajući se župljanima i tih župa, zasigurno su posebna skupina koja zahtijeva našu zauzetost i brigu. Tako bi se za njih uz redovite župne aktivnosti mogli organizirati određeni susreti prigodom njihovih godišnjih odmora i vidjeti koje su njihove potrebe i na koji se način oni mogu i žele uključiti u život župnih zajednica u našoj nadbiskupiji. Nada i očekivanja moraju biti izvor i svojevrsni alat na putu svjedočenja vjere. Na putu životne župne zajednice, kao Crkve u malom. Obitelj kao temelj župne zajednice već je toliko spomenuta u svakodnevnom životu, govoru, pa se stječe dojam kako sami sebe uvjeravamo o značaju obitelji. Ne treba nitko spominjati i dokazivati o značaju obitelji ukoliko to sam i ne svjedoči. Primjeri s terena često govore o suprotnostima u ponašanju roditelja i djece, na način da se roditelji postavljaju zaštitnički ne želeći da im djeca osjete težinu rada, ustajanja, žrtve. Zašto je potrebno toliko govoriti, a ne potruditi se djelima pokazati o svemu što dolazi iz obiteljskog života.
- 43 Svjedočenje vjere jedan je od najtežih čimbenika vjerničkog života. One priče iz Biblije o sinu razmetnom koji se s oduševljenjem dočekuje kod kuće; o izgubljenoj jednoj ovcu od njih 100; o kamenovanoj bludnici i druge, ostaju pojedincima nerazumljive i kao nedovršene. Svjedočenje vjere kroz ljubav prema bližnjemu, kroz oprost mogu se smatrati prioritetima kod eventualnog organiziranja seminara za vjernike u župama. Kada se govori o nekim seminarima, jako su priznati stručnjaci, ali je vrlo važno približiti teme relativno manje obrazovanom članstvu župnih zajednica. Isto tako može se naglasiti kako je župnik u središtu kad se kroz propovijed obraća vjernicima i ako to nije u srčanom i nadasve iskrenom obraćanju, to se vrlo brzo osjeti u župi. Treba istaknuti da kroz takvu živu riječ vjernici najprije osjete i dožive poruke evanđelja. Marljivost i volja za radom moraju biti sastavni dio karaktera, kako župnika, tako i vjernika, u biti ovdje se odnosi na laike. Jedno bez drugog ne ide i ne daje rezultate. Svjedoci smo različitih aktivnosti koje završe prije nego se vide rezultati, i to najčešće zbog pada volje i zamora. Uključivanje roditelja i laika u aktivnosti župnog vjeronauka i sakramenata. Razmatranje prijedloga za pomicanje sakramenta krizme za srednju školu, gdje anketa nije pokazala pozitivno mišljenje. Mada članovi ovog povjerenstva smatraju kako bi pomicanje sakramenta krizme na srednju školu (drugi ili treći razred) dovelo do poboljšanja u smislu dužeg zadržavanja u životu župe i ministranata i čitača. Također, može se pretpostaviti kako bi veća zrelost kandidata za krizmu dala za posljedicu ostanak i rad mladih u župnoj zajednici. Uključivanje stručnjaka

iz oblasti teologije, psihologije i psihijatrije zbog suvremenog načina života i nekih pojava koje članovi obitelji ne mogu nadići sami. Naglasak je na izostanku zajedničke molitve, molitve kod zajedničkih obroka, što uzrokuje nedovoljnu komunikaciju i međusobno nerazumijevanje.

- 44 Bračno savjetovalište potrebno zbog već poznate činjenice koju prate porazni statistički podatci o broju neuspješnih brakova, kao i pomodarstva gdje sam čin braka pada u drugi plan pored sve te pompe oko vjenčanja. Nedovoljna kontrola u samoj organizaciji, gdje priprema za brak spada u drugi plan i sve je potrebno odmah i sad, bez dovoljne stalozhenosti. Mora se naglasiti kako je napravljen veliki pomak kada je riječ o pripravama za brak, kao i činjenica da se sve više mladih odlučuje i kako većina župnika čvrsto stoji na tim stajalištima bez pripreme da se ne može dobiti odobrenje za sakramentalni brak. Bilo bi dobro razmisliti i riješiti na višoj razini da se dokumenti o crkvenom vjenčanju šalju u matične urede, kao u nekim zemljama, i da se priznaju i kao civilni brak.
- 45 Teška ekonomska situacija u zemlji također je teret koji obitelji prolaze same i bez organizirane pomoći. Može se i na tom polju uključiti laički korpus kroz Caritas, i to na način da se prepoznaju obitelji koje su u stanju potrebe. Mogućnost pronalaska načina uključivanjem u rad župne zajednice i rad župnih vijeća može dovesti do poboljšanja. Timski rad stalno treba isticati kao temelj napretka, temelj dobrih rezultata na duže staze. Odgovornost je jedna od najpoželjnijih odlika svih članova župne zajednice, kao i činjenica kako se više promatra što drugi rade, a manje što se osobno pridonosi boljitku i napretku zajednice. Jedan od primjera koji govori o odgovornu ponašanju jest i primjer poslodavaca koji idu redovito na misu, čak su i članovi župnih pastoralnih vijeća, a radnicima ne isplaćuju pravično plaću, a isto tako ih raspoređuju na radna mjesta i nedjeljom. Ono što se može kroz razgovore i propovijedi sigurno će dati rezultate i kako se sve može uz dobru volju. Timski raditi na povećanju značajnosti odgovorna katolika laika u suvremenom svijetu i njegovati tradicionalne vrijednosti našeg mentaliteta uz ugradnju pozitivnih stavova. Raditi na povratnoj informaciji stanja na terenu i na seminarima i duhovnim obnovama za sve članove župne zajednice, bez privilegiranih. Kada se govori o timskom radu, prvenstveno se misli na župnu zajednicu, župna vijeća, župnika i stručnjake iz različitih područja znanosti.

Pastoral braka i obitelji

- 46 Analiza braka i obitelji u Vrhbosanskoj nadbiskupiji zahtijeva interdisciplinarnan pristup, poznavanje prilika, društva i vrijednosti koje se proklamiraju

i žive u suvremenom svijetu. Brak i obitelj kao univerzalna i najstarija institucija, izloženi su mnogim izazovima, pogođeni različitim dubokim i progresivnim promjenama društva i kulture koje nerijetko afirmiraju i propagiraju vrijednosti koje su nespojive s evanđeoskom porukom. Unatoč turbulentnim promjenama, mnoge obitelji ostaju vjerne tradicionalnim vrijednostima izvorne institucije braka i obitelji, ali postoje i one obitelji koje su zapale u poteškoće, nesigurnosti, neznanje i dovode u sumnju smisao bračnog i obiteljskog zajedništva. Da bi se razumio kontekst braka i obitelji u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, važno je poznavati specifične datosti koje mogu nepovoljno utjecati na bračnu i obiteljsku dinamiku. Radi sustavna razumijevanja te specifičnosti možemo promatrati na trima razinama: *posljedice* nezliječenih i neprorađenih ratnih rana i transgeneracijski prijenos trauma koje mogu utjecati na formiranje psihološki krhka identiteta, te mogu pogodovati razvoju nezrele osobnosti ili čak razvoju nekih poremećaja osobnosti; *tranzicijske promjene* koje su uslijedile nakon završetka rata pogodovale su nekritičkom prihvaćanju modernih ideologija koje su u suprotnosti s kršćanskim vrijednostima braka i obitelji; *ekonomsko-politička situacija* koja se u zadnjih nekoliko godina usložnjava i onemogućava stabilnu egzistenciju, što potiče čitave obitelji da se uključe u iseljenički val. Ova tri čimbenika u interakciji mogu biti razlogom dubokih kriza koje proživljavaju današnje obitelji, a nerijetko je interakcija ovih čimbenika u pozadini rastućeg broja nefunkcionalnih, ali i zabrinjavajuće rastućeg broja civilno rastavljenih brakova. Povećan je broj bračnih zajednica koje proživljavaju teške krizne faze ili se čak odlučuju na rastavu od stola i postelje u prvih pet godina braka, za razliku od ranijih razdoblja kada su se bračne poteškoće pojavljivale nakon 15 ili 20 godina zajedničkog života. Sagledavajući cjelokupni kontekst društva i transformacije pojedinca kao i obiteljske zajednice, vidimo da su tradicionalni brak zamijenili novi modeli moderna braka. Dok je tradicionalni brak bio više komunitarnog karaktera, u funkciji djece i društva, svojstvo je modernog braka da su na prvom mjestu muž i žena, odnosno ostvarenost njih kao individua u braku. To dovodi do zaključka da ustrajnost u modernoj koncepciji braka ovisi o samoostvarenju osoba unutar bračnog i obiteljskog suživota. Suvremena društvena i kulturna strujanja donose i jedan novi koncept braka i obitelji, koji ne odgovara izvornoj, odnosno naravnoj stvarnosti braka i obitelji. Stoga je potrebno prilagoditi shvaćanju današnjeg čovjeka izvornu i naravnu sliku braka i obitelji, i raditi na njezinu obnavljanju. Usprkos porastu vidljivih kriza, brak – shvaćen unutar kršćanske poruke – nije izgubio na važnosti, već se i dalje smatra poželjnom vrijednošću koja privlači mlade

parove, što potvrđuju i zaručnici koji u sve većem broju sudjeluju na tečajevima pripreme za sakramentalni brak u Vrhbosanskoj nadbiskupiji.

- 47 Izvještaj o Stvaranju donosi nam prvi govor o obitelji. Sam Bog je začetnik institucije braka i obitelji (usp. FC 3). Drugi vatikanski koncil u Pastoralnoj konstituciji *Radost i nada* definira ženidbu kao intimnu zajednicu bračnog života i bračne ljubavi koja je usmjerena uzajamnom darivanju, plodnom zajedništvu, odgovornom roditeljstvu te življenju afektivno-seksualne dimenzije u skladu s Božjim naumom (usp. GS 47-52). Sakramentalna ženidba podrazumijeva ukorijenjenost bračnoga para u Kristu, a sakramentalni ženidbeni vez predstavlja trijadni odnos jer sam Krist po sakramentu ženidbe dolazi ususret zaručnicima. Krist je izvor sakramentalne milosti u kršćanskom braku koja je dar za posvećenje i spasenje supružnika. Svojim bračnim životom supružnici uprisutnjuju odnos Krista s njegovom Crkvom podsjećajući na ono što se dogodilo na križu (usp. FC 13). Brak i obitelj ranjenu istočnim grijehom otkupio je Isus Krist uzdigavši je na razinu sakramentalnog znaka, te ona postaje slika i prilika Presvetog Trojstva (AL 71). Supružnici postaju živi svjedoci Božje ljubavi te sudjeluju u izgradnji Kraljevstva Božjeg na zemlji. Sam Krist trajno prisutan u bračnom zajedništvu jača supružnike da se mogu ljubiti nadnaravnom ljubavlju, bezuvjetno prihvaćati jedno drugo, opraštati jedno drugome te zajedno nositi terete bračne i obiteljske zbilje (usp. KKC 1642). U braku i obitelji stvaraju se različiti međuljudski odnosi: zaručnički, očinsko-majčinski, sinovski, bratski, preko kojih je osoba uvedena u "ljudsku" i "Božju" obitelj (usp. FC 15). Samo kroz Božji stvoriteljski naum obitelj može otkriti svoj pravi identitet i poslanje, odnosno zadaće koje iz njega proizlaze: "stvaranje zajednice osoba, služenje životu, sudjelovanje u razvoju društva i sudjelovanje u životu i poslanju Crkve" (FC 17). Obiteljsko okruženje je "škola potpunije čovječnosti" (GS 52) i primarne socijalizacije u kojoj se uči "odnositi prema drugima, slušati i dijeliti, biti strpljiv i pokazati poštovanje" (AL 276). Osim odgoja za naravne vrijednosti, obiteljski dom je "prva škola kršćanskog života" (KKC 1657), mjesto razvoja duhovne dimenzije i religioznog identiteta.
- 48 Jedan od glavnih prioriteta u pastoralu braka i obitelji treba biti pedagogija praćenja koju papa Franjo imperativnim tonom ističe: "Crkva će svoje članove – svećenike, redovnike i vjernike laike – morati uvesti u to 'umijeće praćenja drugoga', kako bi svi naučili izuti svoje sandale pred svetim tlom drugoga (usp. Izl 3,5). Ritam toga praćenja mora biti odmjeren i ohrabrujući, odražavajući našu bliskost i pogled pun poštovanja i suosjećanja, koji ujedno ozdravlja, oslobađa i potiče rast u kršćanskom životu" (EG 169). Papa Franjo u apostolskoj pobudnici *Radost ljubavi* ističe važnost praćenja kroz različite

razvojne obiteljske stadije, uz posebno praćenje osoba koje su doživjele bračne poteškoće. U dokumentu se ukazuje na sljedeće: *pratiti zaručnike na putu cjelovite priprave za ženidbu, pratiti bračne parove u prvim godinama bračnog života, pratiti osobe nakon prekida i rastave bračnog zajedništva, pratiti obitelji koje su izgubile bliskog člana obitelji, pomoći roditeljima u rastu i sazrijevanju u roditeljskoj ulozi* (usp. AL 199-290).

- 49 Prema podacima prve sinodske ankete, dobivenim u prvom krugu dekanatskog zasjedanja koje je održano 2013. – 2014., tema braka i obitelji zauzima najvažnije mjesto. Ovi početni rezultati potvrđeni su kasnije u odgovorima dobivenim u drugom sinodskom istraživanju koje je bilo isključivo posvećeno braku i obitelji. Tema braka i obitelji jasno prožima cijelo tkivo sinodskog hoda, te se kroz različite ankete mogu identificirati poteškoće, izazovi, svjetla i tame današnje obitelji u Vrhbosanskoj nadbiskupiji. U svrhu detaljne analize bračne i obiteljske dinamike, na temelju rezultata anketâ provedenih za vrijeme dekanatskih zasjedanja, čimbenike koji utječu na bračno i obiteljsko zajedništvo možemo podijeliti u dvije skupine: unutarobiteljski i izvanobiteljski čimbenici. Prvu skupinu - unutarobiteljske čimbenike - treba promatrati kroz dva vida: osobni i međuljudski. Pod osobnim vidom podrazumijevamo strukturu osobe, njezine psihološke datosti koje joj mogu omogućiti rast u vrijednostima, ili suprotno, mogu ograničiti, a u nekim slučajevima i blokirati rast u vrijednostima i idealima bračnog i obiteljskog života. Prema sinodskim istraživanjima, uočavaju se značajni pokazatelji koji ukazuju na manjak zrelosti na naravnoj (psihološkoj) i nadnaravnoj (duhovnoj) razini. Nerijetko se radi o afektivnoj nezrelosti koja je stup psihološke nezrelosti. Afektivna nezrelost kod mladih koji se pripremaju za kršćanski brak uočljiva je u traženju afektivno-seksualnih zadovoljstava koja nisu u skladu s vrijednostima kršćanskog braka. U prilog tomu ide i istraživanje koje je provedeno u Vrhbosanskoj nadbiskupiji 2014. nad uzorkom od 246 osoba, odnosno 123 katolička para koji su pohađali tečaj priprave za brak u Vrhbosanskoj nadbiskupiji.¹ Prema provedenom istraživanju, 83% zaručnika živi seksualnost na način koji nije u skladu s katoličkim naukom, odnosno 79% zaručnica. Drugim riječima, parovi koji su u neposrednoj pripravi za brak prakticiraju redovito seksualne

¹ Usp. S. SMOLJO, *The influence of Catholic identity on the development of Christian intersubjectivity within the dynamics of the catholic couple*. Estratto della dissertazione per il dottorato nell'Istituto di psicologia della Pontificia università Gregoriana, Roma, 2015, 53-74.

odnose, i skoro 50% ispitanih to ne ispovijeda. Sinodske ankete također ukazuju na krhkost psihološkog identiteta te pojavu različitih poteškoća u vidu raznih strahova, obeshrabrenja, osjećaja bespomoćnosti te pojavu sve učestalijih depresivnih i tjeskobnih stanja. Sve je prisutnija sklonost ka ovisničkim ponašanjima poput alkoholizma i ovisnosti o kladionicama, televiziji, računalu, društvenim mrežama koje na različite načine ugrožavaju cijelu obitelj i njezine članove. U okviru radionica koje su provedene na tečajevima za sakramentalni brak u Vrhbosanskoj nadbiskupiji od 2016. do 2021. zaručnici su samostalno identificirali sljedeće bolne točke koje se mogu vidjeti u partnerskim odnosima: egoizam, impulzivnost, manjak tolerancije, sebičnost, manjak odgovornosti prema partneru i novom obliku života. Osobna nezrelost partnera može nepovoljno utjecati na razvoj međusobnih odnosa i dinamike unutar bračne i obiteljske zajednice. Prema rezultatima sinodskih anketâ, komunikacija u obiteljima je ozbiljno narušena, a u nekim obiteljima su uočljivi, ne samo nezreli, već i nefunkcionalni, patološki oblici komuniciranja. Isti rezultati dobiveni su iz radionica sa zaručnicima na tečajevima za sakramentalni brak od 2016. do 2021. Sudionici tečajeva najčešće prepoznaju kako je komunikacija narušena neprikladnim oblicima verbalnog i neverbalnog komuniciranja koje se manifestira kroz pasivno ili agresivno ponašanje. Asertivni, zreli oblik komuniciranja rijetka je pojava, češće se radi o agresivnom, napadačkom stilu komuniciranja preko koga se žele ispuniti vlastiti, sebični interesi. Nadalje, istraživanja pokazuju kako osim neprikladne ili narušene komunikacije u obiteljima zbog pretjerane ovisnosti o televiziji, računalu i društvenim mrežama pojavljuje se općenit nedostatak komuniciranja među članovima. Nije rijetkost susresti obitelji koje imaju poteškoća s prepoznavanjem, prihvaćanjem i usmjeravanjem frustracije, ljutnje ili agresije na prikladan način. Zbog toga neki članovi koji se ne znaju nositi s neugodnim i bolnim emocijama bježe u virtualni svijet, svijet fantazije u kome zadovoljavaju svoje neispunjene želje, te s vremenom razvijaju ovisnosti o društvenim mrežama.

- 50 Utjecaj izvanobiteljskih čimbenika možemo promatrati kroz dva vida: *utjecaj društveno-kulturalnih strujanja* i *egzistencijalna nesigurnost*. Utjecaj društva i kulture koji propagiraju vrijednosti koje nisu u skladu s kršćanskim vrijednostima, nije zanemariv. Ovo je posebno vidljivo po pitanju življenja seksualnosti, relativiziranju bračne zajednice, redefiniranju bračne stvarnosti. Važno je naglasiti da se i kod kršćanskih parova mogu uočiti popustljivi (permisivni) moralni dinamizmi po pitanju življenja seksualnosti prije braka, eksperimentiranje braka na probu, olako napuštanje bračnog zajedništva i

prihvaćanje pogubnih alternativa, te prihvaćanje umjetne oplodnje kao jedinog rješenja za nastavak potomstva. Egzistencijalnoj nesigurnosti pridonosi negativan politički trend, kao i ekonomska situacija koja je za mnoge obitelji i glavni pokretač iseljavanja. Prema istraživanjima, uočavaju se dva trenda: realna ekonomska ugroženost zbog koje cijele obitelji nerado napuštaju rodni kraj, no zbog nepostojanja drugog rješenja primorani su kako bi dostojanstveno (pre)živjeli, ići u druge zemlje. Druga skupina, koja nije zanemarljiva, jesu one obitelji koje su čak egzistencijalno dobrostojeće, no zbog političke nestabilnosti i neravnopravna prihvaćanja u društvu odlučuju napustiti vlastiti dom. Ova druga skupina obitelji podlegla je i svojevrsnom “pomodarskom” trendu.

- 51 Ured za brak i obitelj koji djeluje od 2016. u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, ima trostruki cilj: *promicati* bračne i obiteljske vrijednosti, *pomagati* onima koji su u poteškoćama i *pratiti* na putu rasta u vrijednostima i idealima bračnog i obiteljskog života. Kroz svoje aktivnosti Ured je usmjeren na sljedeće: *senzibiliziranje i animiranje* terena za bračne i obiteljske teme, *analiza terena, identificiranje* slabih i jakih strana predbračne, bračne i obiteljske dinamike, *pastoralne aktivnosti*: seminari, edukacije, tečajevi. Osim edukativno-formativnih tečajeva za zaručnike, organiziran je niz seminara za mlade obitelji do 10 godina, seminari za roditelje i staratelje djece predškolskog i školskog uzrasta, edukacija mladih o seksualnosti iz kršćanske perspektive, kateheze za obitelji, duhovne vježbe/obnove za obitelji, duhovne vježbe za srednjoškolce i studente. Ured za brak i obitelj, u suradnji s Centrom za savjetovanje Vrhbosanske nadbiskupije, omogućuje individualno i skupno psihoterapijsko praćenje obitelji koje imaju određene poteškoće ili su zarobljene krizama koje sprječavaju rast i razvoj zdravih obiteljskih odnosa.

Potrebno je raditi na osvješćivanju obitelji da se odazovu edukacijsko-formacijskim seminarima, kao i na animiranju određena broja pastoralnih djelatnika da potiču obitelji na rad na sebi i svojim odnosima. Prema istraživanjima na terenu, ali i na temelju sadržaja problema s kojima se osobe, bračni parovi i obitelji javljaju Centru za savjetovanje Vrhbosanske nadbiskupije, obiteljski pastoral u Vrhbosanskoj nadbiskupiji treba biti imperativ. Kako bi se kontinuirano vrjednovala i pratila kvaliteta rada Ureda, nakon svakog predavanja, seminara, radionice, slijedi anonimna anketa koja uz kvalitativnu ocjenu predavača ispituje koliko je seminar pomogao sudionicima i žele li nastaviti sudjelovati u programima obiteljskog pastoralala. Odgovori su afirmativni u 99% slučajeva. Dojam koji se stječe jest da obitelji ne žele biti samo pasivni primatelji informacija, nego se neke obitelji žele uključiti kao protagonisti obiteljskog pastoralala. To je

posebno važno jer obitelji po svom poslanju trebaju biti nositelji i promicatelji obiteljskog života. Stoga je u budućnosti želja i ideja da se formiraju male skupine obitelji koje će dalje biti animatori obiteljskog pastorala u svojim župama.

Pastoral mladih

- 52 Započinjući pisati apostolsku pobudnicu *Christus vivit*, papa Franjo nam je svima poručio, a posebno mladima: “*Krist živi! On je naša nada i najljepša mladost ovoga svijeta. Sve što On dotakne, postaje mlado, novo, puno života. Zato prve riječi koje želim uputiti svakom mladom kršćaninu jesu: On živi i želi da budeš živ!*” (ChV 1). U nastavku je u prvom i drugom poglavlju nastavio govoriti o tome što Božja riječ govori o mladima, te o Isusu Kristu koji je uvijek mlad (ChV 5-64). Prije bilo kakva plana i programa u pastoralu mladih potrebno je upoznati mlade, prihvatiti ih i zavoljeti, te ih pratiti na putu njihova rasta do zrele osobe.
- 53 Okolnosti u kojima žive mladi na području Vrhbosanske nadbiskupije dobrim su dijelom preslikani problemi cijeloga bosanskohercegovačkog društva, pa su tako i mladi opterećeni neuređenim društvenim sustavom koji ima izravne posljedice na njihov svakodnevni život, rast i razvoj, ali i buduće planove u svim sferama života. Specifičnost života u Vrhbosanskoj nadbiskupiji zrcali se, prije svega, u iskustvu odrastanja u poslijeratnom razdoblju koje sa sobom nosi brojne poteškoće i izazove u odnosu na njihove vršnjake u nekim drugim zemljama koje su bile pošteđene ratnih sukoba. Iako je od rata prošlo već 25 godina, još uvijek se osjećaju snažne posljedice rata, kako na političkom, ekonomskom, gospodarskom planu, tako i u svim sferama života jer Bosna i Hercegovina još uvijek nije uspjela nadvladati razdoblje tranzicije u demokratsko društvo. Jako puno mladih je nezaposleno, obrazovni sustav jako je loš, zdravstveni također, te to sve utječe na loš socioekonomski status pučanstva, a posebno mladih koji su marginalizirana skupina društva za čije potrebe se izdvaja jako malo ili nimalo sredstava iz državnih proračuna. Nešto boljeg položaja su mladi koji žive u nekim većim gradovima, gdje imaju veće mogućnosti za obrazovanje, kako formalno, tako i neformalno, mnogo više mogućnosti za sudjelovanje u različitim društvenim i kulturnim događanjima. U ruralnim sredinama mladi su u mnogo nepovoljnijem položaju, gdje skoro i da nema nekih organiziranih aktivnosti za mlade, niti mjesta gdje bi se mogli okupljati, što neizbježno vodi u neka rizična ponašanja kao što su konzumiranje opojnih sredstava, prekomjerno ovisno korištenje internetskih sadržaja, asocijalnost, prijevremeno stupanje u seksualne odnose, neželjene trudnoće, te prijevremeni brak.

- 54 Crkva nastoji pratiti i saznanja i spoznaje istraživanja i civilnog društva, kao i smjernice profesionalaca koji se bave mladim ljudima. Najveći izazov s kojim se mladi danas u BiH susreću jest problem nezaposlenosti, koji onda neizbježno rezultira i problemom velikih migracija i iseljavanja velika broja mladih ljudi. Prema posljednjem istraživanju, koje je Nadbiskupijski centar za pastoral mladih *Ivan Pavao II.* proveo 2019. među mladim osobama u BiH, uzrasta od 18 do 30 godina, mladi su izrazili svoje probleme i nezadovoljstvo kroz nekoliko stavova: općenitu besperspektivnost i pesimizam zbog naglašeno neuređena društva u svim njegovim sferama funkcioniranja; pasivnu pomirenost s klasnom i stranačkom raslojenošću društva, te prisustvom korupcije; nezaposlenost, te dvojbu ostanka ili odlaska iz BiH. Pri čemu se nezaposlenost stalno spominje, ali dominira nezadovoljstvo općom društvenom situacijom i nevjerica da su promjene moguće. Tako da ni zaposlenje (više) ne predstavlja čimbenik koji je mladima najvažniji, kako pri odluci ostati ili otići, tako i pri procjeni kvalitete života koju žele za sebe i svoje (potencijalne) obitelji (sigurnost, uređenost, predvidljivost, pravna država). Kada se radi o položaju mladih u BiH, dosadašnja istraživanja pokazuju da on nije na zavidnoj razini i da su mogućnosti za provođenje kvalitetna slobodnog vremena, kao i izbor referalnih mehanizama za suočavanje s poteškoćama na koje nailaze, a koji su im na raspolaganju, prilično siromašan i jednoličan. S druge strane, mladi u BiH često su pasivni - bez radnih navika, bez osjećaja odgovornosti, bez razvijene unutarnje (interne) motivacije za bavljenje bilo kojom vrstom posla; bezbrižni - čekaju da završe srednju školu/univerzitet, a onda se bave životom, a do tada su bezbrižni; zavisni - u potpunosti se oslanjaju na podršku/pomoć roditelja/staratelja/države, izgubljeni - nemaju se kome obratiti za savjet, potrebne su im upute drugih važnih ljudi (roditelji, starija braća i profesori iz škole ...). Međutim, oni su i proaktivni - misle da mogu naći posao napornim radom, raznim dodatnim usavršavanjem i stalnim usavršavanjem osobnih kompetencija i orijentirani na učenje - usredotočeni na učenje i napredovanje u akademskim krugovima, te vjeruju da će diplome i odgovarajuće znanje olakšati pronalazak posla, što mogu biti olakšavajuće karakteristike u pokušaju njihova aktiviranja. Važno je spomenuti problem "uzora" kod mladih, a to su većinom različite osobe iz glazbenog života, sporta i filma. Ti uzori često nisu karakterne osobe i mladi teže izgledati i imati stil života sukladno stilovima zvijezda *reality showa*. Ukratko, materijalizam koji osvaja, poremećaj sustava vrijednosti od malih nogu čini poglede kroz ružičaste naočale na svijet kod mladih. Rad s mladima u župnoj zajednici u velikoj je mjeri ovisan o župniku. Trebalo bi poraditi na boljem odnosu na relaciji župnik-roditelj-vjeroučitelj-

mladi. Osnovni problem je nerazumijevanje, kao da ne govore svi istim jezikom i onda se ne razumiju. Staviti se u kožu drugoga veliki je problem. Župnik vjeruje kako nema vremena zbog velikih obveza, roditelji smatraju kako to nije njihova obveza, vjeroučitelji ne prakticiraju ono što naučavaju na satima vjeronauka, a mladi to promatraju i zbunjeni idu linijom manjeg otpora.

- 55 Nadbiskupijski centar za pastoral mladih *Ivan Pavao II.* (NCM *Ivan Pavao II.*) skrbi o mladima na razini Vrhbosanske nadbiskupije. To je institucija koja kroz različite projekte i aktivnosti okuplja mlade nudeći im mjesto za odgoj i rast u vjeri, mjesto susreta s drugim i drugačijim i mjesto za dodatnu edukaciju. Vrhbosanska nadbiskupija kroz rad NCM-a *Ivan Pavao II.* izražava svoju otvorenost prema društvu i mnogobrojnim društvenim problemima jer daje priliku mladim ljudima da doprinesu razvoju društva, te sazriju u odgovorne i zrele osobe. Najveći broj mladih u Crkvi okuplja se na hodočašćima i putovanjima zbog želje mladih da putuju i upoznaju svijet i različite običaje i kulture, te na sportskim susretima i glazbenim festivalima duhovne glazbe, kao i na velikim volonterskim humanitarnim i socijalnim akcijama, gdje imaju veliku mogućnost upoznavanja, ali i osjećaj da sudjeluju i doprinose aktivnostima svoje lokalne zajednice, te su to sve aktivnosti koje NCM *Ivan Pavao II.* već dugo organizira u svom pastoralnom djelovanju. Sve se aktivnosti odvijaju na mjestima gdje se mladi inače susreću, u župama, školama, ali i u samom Centru za mlade. Vizija NCM-a *Ivan Pavao II.* nalazi se u njegovu imenu. Blaženi papa Ivan Pavao II. gradio je mostove prema ljudima različita podrijetla i različitih uvjerenja, a mostovi su smjernice za stanje u BiH, ali i u Europi. Ivan Pavao II. imao je poseban odnos prema mladima, volio ih je i imao povjerenje u njih, a i oni su bili oduševljeni susretom s njim. Stoga je i dugoročni cilj NCM-a *Ivan Pavao II.* pružanje prilike mladima kroz različite aktivnosti i projekte pokazati svoje talente i sposobnosti, te nadvladavati predrasude i graditi mostove prema drugima i drugačijima, bez obzira na nacionalnu, dobnu, spolnu pripadnost. Misija Centra zrcali se kroz tri glavne okosnice: duhovnost, susreti i edukacija. Ova misija Centra za mlade ostvaruje se organizacijom različitih, gore navedenih projekata, aktivnosti i susreta. Kroz sve projekte i aktivnosti koje organizira Centar za mlade promoviraju se vrjednote nesebične ljubavi, samopoštovanja i poštovanja drugoga, altruizma i humanizma. Uvidi do kojih se dolazi kroz djelovanje Centra za mlade jesu ti da moramo biti tamo gdje se nalaze mladi: u školama, na sportskim susretima, glazbenim festivalima i slično; moramo ih slušati, biti uz njih i razumjeti ih; podržavati ih, motivirati ih, dati im zadatke kako bi imali priliku preuzeti obveze i odgovornosti; dati im priliku i povjerenje kao što je to činio i papa Ivan Pavao II., te svesrdno podržavati različite udruge

i pokrete mladih unutar Katoličke Crkve jer su istraživanja pokazala da oni mladi koji su uključeni u neki od crkvenih laičkih pokreta, osjećaju mnogo veću pripadnost i povezanost s Crkvom, u odnosu na mlade koji nisu dio nekog pokreta, a koji smatraju, iako im je vjera važna, da Crkva nema, niti bi trebala imati veći utjecaj na mladu osobu, odnosno da organizirana vjera nije prikladan način savjetovanja mladih u današnje vrijeme. Ovi mladi ljudi imaju relativno slabe veze s vjerskom zajednicom, te su one više uvjetovane obvezama koje obitelj/tradicija nameće i tiču se obavljanja obreda i posjeta nekoliko puta godišnje uz velike vjerske blagdane, pa se ovakvim ponašanjem sudionici ne smatraju aktivnim članovima vjerske zajednice, čime je povećano i nepovjerenje prema vjerskim zajednicama kao i prema vjerskim poglavarima. Stoga je nužno poticati mlade na sudjelovanje u aktivnostima crkvenih laičkih pokreta koji mogu u mnogome doprinijeti zdravu razvoju mlade osobe, bilo da je to u jednonacionalnim ili manjinskim sredinama. Iskustvo Centra za mlade je važno i poučno jer pokazuje da mladi mogu, hoće, žele i znaju mnogo toga napraviti kada im se da prilika i povjerenje i kada imaju oslonac u društvu.

- 56 *Salezijanski oratorij* djeluje u okvirima Katoličkog školskog centra *Don Bosco* u Žepču. Protagonisti su redovnici salezijanci te mladi animatori koji svoje vrijeme, talente, sposobnosti stavljaju u službu navještenja i svjedočenja vjere drugim mladima. Teorijska pretpostavka na kojoj počiva oratorij je preventivni sustav Sv. Ivana Bosca. Kada je Sv. Ivan Bosco osnivač oratorij, zamislio ga je kao dom koji prihvaća, župu koja evangelizira, školu koja odgaja za život te dvorište za prijateljski susret i život u radosti. Salezijanski evangelizacijski i odgojni pristup ima, dakle, kao svrhu cjelovit odgoj i rast mlada čovjeka. Ono što nas ovo iskustvo uči i uvidi do kojih dolazimo jesu sljedeći: važnost sakramentalnog života i Riječi Božje. Kada sakramentalni život i Riječ Božja postanu važan čimbenik i odgovor na pitanja koja mladi nose u sebi, tada se u njima oslobađa ogroman ljudski potencijal te počinju stavljati svoje talente i darove u službu drugih; važnost skupine kao evangelizacijskog elementa. Najbolji evangelizatori mladih su mladi sami. Kada mladi koji su na rubu Crkve naiđu na jednu zajednicu (skupinu) mladih koja, uz sve poteškoće koje ima, živi svoju vjeru, tada se neizbježno u njima javljaju neka pitanja vjere i to im pomaže približiti se Crkvi i u njoj tražiti odgovore na svoja traženja; važnost prisutnosti. Kako bi jedan ambijent mogao biti dom koji prihvaća, župa koja evangelizira, škola koja odgaja za život te dvorište za prijateljski susret i život u radosti, potrebna je stalna prisutnost odgojitelja u vjeri (svećenici, redovnici/e, laici, animatori...); važnost uključivanja obitelji. Rad s djecom, u većini slučajeva, neizbježno dovodi u kontakt s roditeljima. Činjenica je da je odgoj

u vjeri dugotrajan proces te može naići na otvorenost ili otpor na osobnoj razini. Primjetno je, također, da je većina djece u oratoriju dobi od 11 do 12 godina. Pozitivna stvar jest da postoji prilika odgajati tu djecu već od najranije dobi, dok je nedostatak to što oratorij sa svojim aktivnostima prestaje biti zanimljiv starijim uzrastima. Razlog tome je što oratorij možda ne daje odgovore na neka egzistencijalna pitanja koja mladi nose u sebi.

- 57 *Franjevačka mladež* (Frama) je bratstvo mladih katolika koji se osjećaju pozvanima od Duha Svetoga živjeti evanđelje u bratstvu, u svjetlu poruke Sv. Franje Asiškoga, odnosno to je skupina mladih ljudi koja svoju vjeru manifestira u ovome društvu kroz rast u jednostavnosti, poniznosti, poslušnosti, odnosu prema prirodi i ljudima u društvu bez obzira na njihovu pozadinu. Protagonisti su redovnici franjevci i mladi koji nastoje produbiti svoj kršćanski poziv kroz pripadnost bratstvu. Ove se aktivnosti ostvaruju kroz susrete na mjesnoj, provincijskoj i nacionalnoj razini. Susreti na mjesnoj razini odvijaju se jednom tjedno te su tematski pripremljeni s ciljem razvijanja ljudske, kršćanske i franjevačke dimenzije kod mlade osobe, a koje osmišljava voditelj formacije s timom animatora, uz koordinaciju vijeća Frame i duhovnog asistenta. Cilj Franjevačke mladeži je poticati mlade u ljudskom i kršćanskom rastu, u svjetlu franjevačke karizme, te ohrabriti ih za življenje evanđelja u bratstvu. Frama pripada franjevačkoj obitelji kao sastavni dio FSR-a, te formacija Franjevačke mladeži nalazi svoj izvor u Pravilu Franjevačkog svjetovnog reda koje je odobrio papa Pavao VI. te se smatra dokumentom koji nadahnjuje rast vlastita kršćanskog i franjevačkog poziva, kako u osobnom životu, tako i u bratstvu potvrđujući taj odabir obećanjima koja se obnavljaju svake godine. Kroz rad s Franjevačkom mladeži došlo se do sljedećih uvida:
- a *Važnost bratstva za mlade*: u vremenu kada mladi imaju šarolik izbor aktivnosti kojima će posvetiti svoje vrijeme, koje ih nerijetko mogu i degradirati u njihovu razvoju te ih otuđiti od zajednice, ističe se važnost bratstva u kome mogu pronaći svoje istomišljenike te se u zajedništvu međusobno podupirati u osobnom i duhovnom rastu;
  - b *Važnost kontinuiranih susreta*: kroz različite tematske susrete na mjesnoj, provincijskoj i nacionalnoj razini mlade se uvijek iznova ohrabruje da se ne plaše biti u svijetu, ali ne od svijeta, crpeći snagu u sakramentima. Bogatstvo i raznolikost susreta pomaže mladima u osobnom i kršćanskom rastu te brizi i odgovornosti za sve stvoreno, što je važan segment franjevačke karizme, ali i doprinosi njihovu napretku u međusobnoj komunikaciji i prihvaćanju, razvijanju komunikacijskih vještina, mogućnosti iznošenja vlastitih poteškoća u životu, što naposljetku stvara ambijent povjerenja među članovima;

- c *Važnost duhovnog pratitelja*: budući da je jedna od glavnih karakteristika mladenačkog razdoblja poletnost i nezadržavanje na jednom mjestu, ističe se važnost duhovnog asistenta i voditelja formacije koji nastoje zadržati mlade u okrilju bratstva. Duhovni asistent je svjedok franjevačke duhovnosti i bratske privrženosti redovnika mladoj osobi, te u suradnji s voditeljem formacije brine o odgoju i rastu svakog člana bratstva.
- 58 *Udruga Prijatelja Malog Isusa* udruga je laika i klerika, suradnika Družbe sestara Služavki Malog Isusa, koji nastoje živjeti evanđelje i teže ka kršćanskom savršenstvu u duhu sluge Božjega Josipa Stadlera, kroz različite pastoralne aktivnosti kao što su okupljanje djece, posebno zanemarene, bolesne i siromašne, promicanje kulture i duhovnih zvanja. Udruga katoličkih studenata *Emaus* okuplja katoličke studente koji žele živjeti i jasno dati do znanja svoja kršćanska načela u bosanskohercegovačkom demokratskom društvu. Organiziraju mnoštvo aktivnosti kao što su: svete mise za studente, redovite susrete, molitve, klanjanje pred Presvetim, duhovne obnove, hodočašća, studijska putovanja, sportske susrete, izlete, zabave i slično. Pored ovih nekoliko formalnih udruga i pokreta, u Vrhbosanskoj nadbiskupiji postoje brojne neformalne skupine mladih koje djeluju pri župi, te su aktivni i na različite načine doprinose životu svoje župne zajednice. To su, na primjer, ministranti, animatori, neke volonterske skupine, nogometne momčadi, vjeronaučne skupine, zborovi, čitači i slično.
- 59 Budući da je jedan od glavnih postulata u pastoralu mladih slušati mlade i biti tamo gdje su mladi, osluškujući njihove potrebe i stavove, novi prioriteti djelovanja u pastoralu mladih razvijaju se u nekoliko pravaca. Tako je u sadašnjem trenutku važno iskoristiti društvene mreže za novu evangelizaciju mladih jer se oni tamo nalaze. Naravno, tu treba kreativnosti i stručnosti. Važan je intenzivniji rad sa skupinama ministranata i djece osnovnoškolske dobi. Crkva bi mogla dati svoj doprinos razvoju svijesti o očuvanju stvorenoga te razvijanju demokratske svijesti mladih kroz različite projekte, kampanje, tribine, akademije i slično. Razvijanje demokratske svijesti kod mladih ima za cilj potaknuti mlade na veći angažman u društvenom i političkom području te njihovo pravilno orijentiranje u javnom i političkom djelovanju. Cilj je probuditi u mladima odgovornost da unose kršćanske vrijednosti u sva područja društvenog života te ga oblikovati na način koji će biti u službi ljudskog dostojanstva, zalaganjem za temeljne vrijednosti kao što su istina, pravednost, pravo na zdrav odgoj, obrazovanje i kulturu. Metodama neformalnog učenja poučiti mlade o aktivnom građanstvu, mogućnostima društvenog djelovanja, ljudskim pravima i kršćanskoj odgovornosti te pružiti im priliku da izraze svoje potrebe i razmijene

svoja iskustva sa strukturama vlasti, ostvare suradnju s donositeljima odluka i pokrenu zajednički dijalog. Još jedan novi pravac djelovanja u pastoralu mladih, koji se naslanja na razvijanje demokratske svijesti i važnosti uključivanja u život zajednice, jest odgoj mladih lidera kroz različite formacije kao što je formacija župnih animatora. Također je važno posvetiti pažnju umrežavanju struktura vitalne dinamične zajednice kroz edukaciju i uključivanje roditelja, časnih sestara, kateheta i bogoslova u pastoral mladih, što će omogućiti zajedničko djelovanje i biti uzori mladima te djelovati unutar svojih zajednica. Voditelji skupina (svećenici, redovnici, redovnice, laici, roditelji) nisu dovoljno uvezani za kreiranje i provođenje sustavnih programa rada s mladima unutar župnih zajednica jer sustavni pastoral zahtijeva trajnu formaciju voditelja, kontinuiranu suradnju i osluškivanje potreba mladih. Najčešće se radi o generacijskom jazu kao jednom od izazova jer su pratitelji mladih formirani u drugačijim uvjetima i okruženjima. Često nisu spremni odgovoriti izazovima digitalne generacije mladih, ali nisu u potpunosti svjesni uloge praćenja procesa razvoja i rasta jedne mlade osobe. Uz sve ovo gore navedeno Crkva kroz svoj rad s mladima treba uvijek osluškivati njihove potrebe i biti spremna i otvorena za nove modele i pristupe s ciljem praćenja mladih u njihovu odrastanju i rastu u vjeri, te u razlučivanju životnog zvanja i poziva. Pastoral mladih uvijek je i pastoral zvanja. Tri velike poruke mladima koje papa Franjo u apostolskoj pobudnici *Christus vivit* donosi, trebaju prožimati sva nastojanja u pastoralu mladih: Bog te voli, Krist te spašava i Krist živi – prisutan je u svakom trenutku našeg života kako bi ga ispunio svjetlom. Svakako će trebati kreativnosti, molitve i puno osluškivanja svijeta mladih kako bismo našli modele i načine da se ove poruke približe mladim generacijama Nadbiskupije.

Socijalno-karitativni pastoral

- 60 Crkva od svojih početaka, tj. od svog postanka vodi zauzetu brigu, odnosno pokazuje djelotvornu ljubav za siromašne, bolesne, obespravljene, a vođena Kristovim primjerom i na tragu biblijskog svjedočenja o Bogu koji je ljubav. Isus u svojoj karitativnoj djelatnosti „vraća vid slijepima, hod hromima, sluh gluhima, očišćuje gubave, oživljuje mrtve, hrani gladne“ (usp. Lk 7,18-23). Caritas svoj temelj pronalazi dakle u ljubavi koja izvire iz Boga što Crkvu određuje u njezinoj biti. Drugi vatikanski sabor će stoga podcrtati da “duh ljubavi ne zabranjuje plansku i organiziranu provedbu socijalne i karitativne akcije, nego ju štoviše nalaže” (GS 88). Koncil stoga nastoji kleru i laicima posvijestiti što je duh i obveza djelovanja vođena karitativnom prožetošću te

takvo djelovanje približiti konkretnoj zajednici kako bi bilo učinkovit i autentičan izričaj Crkve. Za papu Benedikta XVI. karitativni rad treba biti preslika milosrdnog Samaritanca te odgovor “na ono što u određenoj situaciji predstavlja neposrednu potrebu: gladne nahraniti, gole odjenuti, skrbiti za bolesne i liječiti ih da ozdrave, zatvorenike pohoditi...” (DC 31). Crkva svoje nadahnuće za karitativni rad crpi, dakle, iz Biblije. Kršćanska tradicija poznaje tzv. djela milosrđa: gladna nahraniti, žedna napojiti, siromaha odjenuti, putnika primiti, bolesna i utamničena pohoditi, zarobljenike i izbjeglice pomoći, mrtve pokopati. Crkva svoje karitativno djelovanje proteže također i na socijalni nauk. Karitativni rad će u skladu s njim trebati poticati na prokazivanje društvene nepravde, posvešćivanje ljudske patnje te raditi na njezinu ublažavanju. Ovaj rad će biti u službi socijalnom nauku Crkve te će nastojati pomoći u oblikovanju pravednijeg društva. Pravednost sama pak ne bi bila dovoljna ukoliko “ne dopusti onoj dubljoj snazi, tj. ljubavi da oblikuje život u njegovim različitim dimenzijama” (DM 12). Crkvu je njezin osnivač Isus Krist poslao, prije svega, siromasima, patnicima i obespravljenima, a djela pravednosti i djela ljubavi doprinose međusobnu zajedništvu ljudi, pomirenju čovjeka sa samim sobom i s Bogom.

- 61 Prije nego što se osvrnemo na sadašnji trenutak karitativne prakse u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, potrebno je iznijeti nekoliko crtica o tomu što je bilo u prošlosti, odnosno o onomu što je na neki način predodredilo današnje djelovanje karitativnih akcija. Caritas Vrhbosanske nadbiskupije osnovan je davne 1931. što ga čini najstarijom dijecezanskom ustanovom Crkve u Hrvata kada je u pitanju briga za siromašne. Briga za siromašne postojala je svakako i prije tog vremena zahvaljujući prvom vrhbosanskom nadbiskupu dr. Josipu Stadleru koji je ulagao veliku energiju u pomoć siromašnima. Nadbiskup Ivan Šarić 1931. stavlja na noge Caritas koji od tog trenutka započinje svoje istinsko djelovanje i u formalnom smislu. Povijesne okolnosti nisu išle na ruku Caritasu jer uskoro dolazi do Drugog svjetskog rata, a potom i komunističke diktature koja je značila prestanak bilo kakva organiziranog vida pomoći Katoličke Crkve, tj. Caritasa. Caritas je u tom razdoblju bio u sukobu s državnim vlastima gdje je bila dopuštena sloboda kulta, ali ne i socijalni angažman vjerskih zajednica. Župnici i župe su bili ključni za siromašne jer se jedino preko njih moglo provoditi akcije pomoći. Devedesetih godina prošlog stoljeća djelovanje Caritasa nastavlja se u smislu obnove njegova rada kada se imenuju ravnatelj i ostala upravna tijela koja su imala voditi brigu o radu Caritasa. Nažalost, ni to nije zadugo trajalo zbog novog rata koji je značio nove napore za karitativne djelatnike jer je trebalo spašavati ljudske ži-

vote prije svega od gladi i sigurne smrti. Poslijeratno razdoblje donosilo je nove izazove i projekte obnove kuća, gospodarstva i drugih načina pomoći ljudima koji su se vraćali na uništena zgarišta. Caritas je danas ustanova Katoličke Crkve koja je registrirana kao udruga kod Ministarstva pravde te svoje djelovanje vrši na suvremenim postulatima karitativna djelovanja.

- 62 Na području Vrhbosanske nadbiskupije postoji 155 župnih zajednica. Prema podacima koje posjeduje Caritas VN-a, a koji su temeljeni na dugogodišnjem djelovanju i suradnji sa župnim zajednicama, većina župa u Vrhbosanskoj nadbiskupiji nije imala razvijen župni Caritas. Ovakva situacija na terenu stvara dosta poteškoća za razvoj sustavnog i koordiniranog karitativnog djelovanja u nadbiskupiji jer većina aktivnosti izravno ovisi o središnjici Caritasa VN-a. Neki od osnovnih uzroka problema su nedovoljno poznavanje temelja, pojma, strukture i načina djelovanja župnih Caritasa, kako među svećenicima, tako i među vjernicima. Župni Caritas, kao župna pastoralna aktivnost, povezuje ljude koji svoje vrijeme i sposobnosti koriste na način da dragovoljno pomažu bližnjem u potrebi i one koji su spremni svoja dobra i usluge staviti na raspolaganje bližnjem u potrebi. Najčešće se u našoj zemlji pojam Caritasa i župnih Caritasa izravno veže za podjelu "humanitarnih paketa" što u svakom slučaju ne oslikava cjelovito pastoralno djelovanje na području karitativnog poslanja. Župne zajednice (vjernici, ali i svećenici) nisu imale prigodu upoznati se s razvijenim župnim Caritasom, načinom djelovanja i strukturom, što u svakom slučaju predstavlja jedan od temeljnih uzroka za nedovoljno i nesustavno djelovanje župnih Caritasa. Mali broj kontinuirano aktivnih volontera, njihova angažiranost na drugim područjima, a ne na karitativnom djelovanju, nedovoljna uvezanost i koordinacija volonterskog djelovanja, nedostatak sustavnog rada s volonterima na župnoj razini samo su neki od dodatnih uzroka nedovoljno razvijenih župnih Caritasa. Nadbiskupijski Caritas treba pružiti potporu radu župnim Caritasima putem organiziranja i provođenja temeljnih i specifičnih obuka za svećenike i volontere; zajedničkih sastanaka planiranja i provjere djelovanja; pružanja materijalne i logističke potpore; duhovnih vježbi, savjetovanja, redovitih kontakata i posjeta kao i provođenja i koordiniranja različitih projekata. Na području Vrhbosanske nadbiskupije župni Caritasi bili su iznimno aktivni tijekom ratnog i poratnog razdoblja. Nakon toga dolazi do određenog zasićenja, ali i manjih potreba u smislu klasične potrebe paketa s hranom koji dolaze iz inozemstva. Caritas Vrhbosanske nadbiskupije dulji niz godina aktivno djeluje izravno u župama preko različitih socijalnih projekata.
- 63 Ovdje je važno vidjeti što Caritas jest (ili što bi trebao biti) i što Caritas nije kako bi se moglo vidjeti u kojem pravcu ići. Iako na prvu mogu zbunjavati

dolje iznesene konstatacije, one jasno daju dokučiti da Caritas sve ono “što nije” u sebi objedinjuje i upotpunjava onim “što jest” te ga upravo tako treba promatrati u njegovu djelovanju. Caritas je, prije svega, treća grana pastorala. On je organizirana služba ljubavi. Caritas je kao organizacija – organizirana ljubav Crkve na svim razinama. Što Caritas dakle jest?

- a *Pastoralno tijelo Crkve.* Caritas nije moguće odvojiti od Katoličke Crkve jer joj je on imanentan. Ukoliko bi se to dogodilo te se iz nekog razloga Caritas udaljio od svog utemeljitelja, izgubio bi u potpunosti svoj kršćanski smisao i pastoralno usmjerenje koje ga čini bliskim čovjeku u potrebi.
  - b *Socijalno tijelo Crkve.* Važno je naglasiti da postoje mnoge socijalne ustanove koje se bave pitanjima siromaštva i njegovih oblika. Caritas pritom ostaje uz svog utemeljitelja i uvijek ima na umu potpunu brigu o čovjekovim potrebama, tj. ne može zanemariti njegovu duhovnu dimenziju koja ga čini čovjekom, a pritom vodi brigu i o njegovim tjelesnim potrebama.
  - c *Karitativna organizacija.* Jedan od važnih segmenata, uz gore navedena dva, je svakako ovaj koji naglasak stavlja na karitativno djelovanje. Ono u sebi ne isključuje humanitarnu brigu za čovjeka u potrebi, ali apostrofira potrebu cjelovita odnosa prema čovjeku. U tom smislu rad karitativca prožet je ljubavlju prema korisniku usluga što mu je svakako temeljni motiv djelovanja.
  - d *Animator kršćanske zajednice za svjedočenje ljubavi.* Jedno od važnih pravila karitativnog djelovanja je uključivanje širih slojeva zajednice u brizi za ljude u potrebi. Karitativci će tako često reći da je bolje prikupiti manje pomoći od više uključenih sudionika, negoli puno od njih malo. Kršćanska zajednica treba biti u potpunosti uključena u brigu za one koji se nalaze na teritoriju koji “pokriva” jer će na taj način biti spremna u kratkom roku djelovati i rješavati potrebe koje ju zateknu.
  - e *Kreator dobrih djela i dobrih praksi.* Na temelju dugogodišnjeg iskustva u radu s različitim ranjivim skupinama, karitativac će pomoći u kreiranju novih djela i održivosti postojećih. On će svoje ideje konkretizirati u praksi i biti najboljim svjedokom njihove provedbe. Svojim spoznajama doprinosit će učinkovitosti i raznovrsnosti plemenite brige za osobe u potrebi.
- 64 Budući da je radi različitih okolnosti dolazilo do određenih devijantnih zaključaka o poimanju Caritasa, odnosno o njegovoj svrsi, potrebno je istaknuti i što Caritas nije!
- a *Humanitarna organizacija.* Humanitarnim djelovanjem može se baviti bilo koji pojedinac ili skupina koju će u određenom trenutku na akciju potaknuti potreba pomoći čovjeku u nevolji. Kod humanitarnog djelovanja radi se ipak, prije svega, o akcijama kojima nedostaje vrlo važan segment, a to je cjelovita

i potpuna briga za čovjeka u potrebi koja nije motivirana osobnom koristi iz koje će proizići mogući ugled u društvu ili u određenoj zajednici. Svaka institucija kao pravno strukturirani organizam, po svojoj naravi je apersonalna te kao takva nije najprikladnija za transfer ljubavi. To se poglavito događa u suvremeno organiziranom društvu gdje treba paziti da to ne postane pravilo, u protivnom će se Crkva, “ako nema konkretnu osobu pred sobom, svesti na društveni organizam za društvenu skrb za čije djelovanje i nije nužna ljubav”². Humanitarni rad u svojoj je biti potreban i njega treba pozitivno vrjednovati jer i on traži određeni angažman osoba uključenih u njegovu provedbu. Ipak, karitativni djelatnik će uvijek biti iznad samog humanitarnog rada jer će cijeloga sebe založiti za dobro čovjeka, a često će to biti rad i posao koji neće moći biti adekvatno vrjednovan u smislu nagrade za učinjeno. Pri tomu se karitativni djelatnik uvijek vodi Kristovom ljubavlju za čovjeka na rubu društva otkuda crpi energiju i motivaciju za svoj rad.

- b Udruga volontera.* Volontersko djelovanje znači prigodničarsko djelovanje jedne osobe ili udruživanje više njih ili skupina kako bi, prije svega, kroz osobni angažman žrtvovali dio svog vremena za drugoga. Kod ovakvog vida djelovanja može se raditi o potrebi koja je motivirana vlastitom željom pomoći drugomu, radošću zbog mogućnosti pomaganja drugomu ili nekim drugim osobnim motivom. Caritas se iz tog razloga ne može svesti na udrugu volontera, nego je u potpunosti nadilazi.
- c Socijalna služba.* Ne bi bilo dopustivo Caritas svesti na socijalnu službu te ga na taj način poistovjetiti s nekim društvenim uredom koji ima zadatak baviti se socijalnim pitanjima i njihovim rješavanjem. Često se ulazi upravo u ovu napast da se od Caritasa očekuje rješavanje socijalnih problema jednog društva čime ga se zapravo degradira i uvlači u ono što on nije. To područje, prije svega, spada u odgovornost državnih struktura koje imaju mehanizme i moraju biti na raspolaganju građanima za rješavanje njihovih socijalnih pitanja.
- d Distributer pomoći, hrane, lijekova, namirnica.* Iako će netko na prvu zaključiti da je zadaća Caritasa upravo ovaj posao, potrebno ga je demantirati i obrazložiti zašto k tomu nije tako. Razlogom za takav stav svakako mogu biti događaji iz nedavnoga rata kada je Caritas doista bio na prvoj crti pomoći i

² Š. MARASOVIĆ, Caritas – Komu ili čemu, u: *Crkva u svijetu* 32 (1997.) br. 4, str. 399.

često jedini dostavljač navedene pomoći. Treba imati na umu da se ovdje radi o izvanrednoj situaciji u kojoj nije moguće provoditi redovite aktivnosti, nego je spašavanje ljudskih života jedini prioritet. U redovitim okolnostima Caritas će svoje korisnike redovito posjećivati te će im biti od pomoći kada je u pitanju nabavka za život potrebnih lijekova, hrane, namirnica i svega drugoga što im je potrebno za život. Uz to će karitativac uvijek imati na umu da njegova motivacija nadilazi običnu kupnju ili dostavu jer korisnika Caritasove usluge promatra u njegovoj cjelovitosti te upravo njega stavlja u prvi plan.

- e *Ispostava, podružnica nadbiskupijskog Caritasa.* Caritas je samostalno tijelo koje djeluje na određenom području, ima svoju jurisdikciju i u tom smislu nije nikomu podčinjen. Ono na čemu je potrebno raditi je pospješivati suradnju s nadbiskupijskim Caritasom koja će biti od koristi konkretnim korisnicima usluga, odnosno osobama u potrebi.
- 65 Na temelju prikupljenih upitnika s terena župa Vrhbosanske nadbiskupije, promišljanja župnika i svih drugih sudionika dekanatskih susreta vezanih za Sinodu Vrhbosanske nadbiskupije, iskristaliziralo se nekoliko prijedloga za bolji karitativni rad, a koje je naravno moguće primijeniti u župnim sredinama koje nisu uništene zadnjim ratom i u kojima još uvijek živi određeni broj vjernika koji ovo mogu provesti u praksi.
- a Karitativno-socijalne aktivnosti i angažman preslikati i na vjernike – gospodarstvenike i poduzetnike, tj. uključiti ih u socijalni program te stvarati socijalno osjetljiva poduzeća koja će u poslovanju biti prožeta poslovnom etikom koja u nastojanju ostvarivanja kapitala i dobiti neće prekrižiti čovjeka-osobu radi koje se taj kapital i stvara. Dobit od rada može biti smislen jedino ako dolazi do pravedne raspodjele svih dobara. U protivnom se stvara društvo elite koja isključuje one druge koji nisu u mogućnosti svojim intelektualnim sposobnostima doći do sredstava nužnih za život.
- b Raditi na očuvanju radnih mjesta čime će se općenito umanjivati siromaštvo i omogućiti ljudima dostojanstven život od rada vlastitih ruku. Iako ovo nije prvotno zadaća Crkve, ona će ipak snagom svog autoriteta koji ima morati upozoravati na nužnost stvaranja preduvjeta za zapošljavanje ljudi u ovim područjima. Ukoliko čovjek ne živi od svog rada, biva osuđen na milostinju drugoga što ga degradira u njegovu ljudskom dostojanstvu. Veliki je stoga blagoslov za jedan narod kada živi od plodova svoga rada i namiče ih budućim pokoljenjima.
- c Svaki oblik korupcije u društvu treba prokazati te preko odgovorna djelovanja izgrađivati društvo koje počiva na istini i pravdi. Korupcija u potpunosti izgriza društvo u kome živimo i to je čini se trenutačno glavnim razlogom,

- uz neka druga neriješena pitanja, odlaska naših ljudi iz ovdašnjih krajeva. Na jednom od sinodskih susreta po dekanatima vodila se upravo žestoka rasprava na temu kupnje glasova određenih političkih opcija, što je jedan od pokazatelja da se ovaj problem ne može i ne smije ignorirati. Službenici Crkve također moraju biti na oprezu i ne dati se uvući u proračunske zamke koje zarobljavaju slobodan duh i onemogućuju kritički pogled na ovaj problem.
- d Zapošljavati mlade i stručne osobe koje će biti nositelji društvenih promjena u sredinama u kojima žive. I u našem suvremenom društvu to je jedan od preduvjeta da bi mladi uopće stvarali vlastite obitelji jer se nekadašnje „sigurne obitelji“ koje su se temeljile na formuli škola-obitelj-posao više ne mogu pretpostaviti, nego tek treba raditi na uvjetima za njihovo stvaranje. Današnji mladi ljudi su kritičniji, svijet oko sebe promatraju vlastitim spoznajama koje im omogućuju i tehnički dosezi današnjice. Oni više ne uzimaju zdravo za gotovo ono što je prije bilo autoritativno naređeno od majke, oca, župnika... Oni istražuju, promišljaju, gledaju, zaključuju, izgrađuju savjest i na temelju društvenih okolnosti pa tek onda djeluju.
- e Pravedna naknada za rad je nužna. Na ovo i te kako poziva socijalni nauk Katoličke Crkve. Iako autoriteti kao što su Crkva, obitelj, škola, pomalo, ali nažalost i nezaustavno gube na svojoj snazi i autentičnosti, to ne može biti razlogom da upravo Crkva ne podiže svoj glas protiv izrabljivanja radnika, pogotovo žena i majki, nedovoljno vrjednovana rada, nedostatne plaće za preživljavanje, rada nedjeljom i blagdanima, te svih drugih oblika prisile i pritisaka kojima su radnici izloženi da bi tzv. elite došle do brzog kapitala.
- f Crkva je također poslodavac jer zapošljava znatan broj ljudi u svojim ustanovama kao što su škole, vrtići, razne crkvene ustanove, župni uredi, itd. Ona na ovaj način daje konkretan doprinos u smislu društvene odgovornosti te je stoga potrebno prema svim zaposlenicima imati odgovornost te ih za njihov rad pravedno nagraditi, a time izmiriti i sve druge obveze koje proizlaze prema zaposlenima.
- g Rad nedjeljom i blagdanima problem je koji zaokuplja šire interesne sfere, odnosno ekonomska gibanja. Ovdje bi se moglo djelovati lokalno, prije svega u svojim mjesnim sredinama budući da se pučanstvo međusobno poznaje i da bi se kroz dijalog mogao postići određeni napredak u smislu dokidanja rada nedjeljom te na taj način pokazati svoju odgovornost, prije svega, prema ženama i majkama koje bi na taj način bile sa svojom obitelji. Nekim župnicima je već pošlo za rukom utjecati na određeni broj poslodavaca koji su poslušali njihove preporuke te svoje trgovine ne otvaraju nedjeljom i drugim blagdanima, odnosno neradnim danima.

- h Pastoral starih – Kućna njega starih, bolesnih i nemoćnih župljana nezaobilazan je projekt u velikom dijelu župa Vrhbosanske nadbiskupije. Razumljivo je to s obzirom na sve starije pučanstvo u našim župama. Svakako je ovo vrlo važan i plemenit oblik pomoći starijima i nemoćnima koji ne žele napustiti svoje kuće, a koje nažalost nema tko običi i izmijeniti s njima ljudsku riječ. Župnička uloga ovdje je nezamjenjiva, iako su i oni sami često na rubu izdržljivosti. Ipak, raduje činjenica da u našim župama nema gladnih i siromašnih u tom obliku da se netko za njih ne bi pobrinuo. To svakako prije svega treba zahvaliti upravo župnicima koji poznaju povjerene im župljane i koji vode brigu o njima animirajući cijelu župnu zajednicu ili određene skupine kada je potrebno da se priskoči u pomoć svim potrebnima.
- i Socijalni kutak u župi zamišljen je na način da se odvoji prostor u koji župljani mogu donijeti ono što im ne treba, a uzeti ono što im je potrebno (odjevni predmeti, kućne potrepštine, razni materijali i sl.). Na taj način doći će do bolje iskoristivosti potencijala koje jedan dio župljana posjeduje, te će ih moći i drugima staviti na raspolaganje.
- Ovdje su izneseni neki od prijedloga koji mogu pomoći u boljem organiziranju karitativnog djelovanja i nikako ne isključuju traženje novih oblika i mogućnosti djelovanja i brige za siromašne.
- 66 Franjevačka provincija Bosna Srebrena, koja pastoralno djeluje na području Vrhbosanske nadbiskupije, u svojoj praksi uvijek je, sukladno prilikama vremena i prostora, pokušavala povezati tri temeljne dimenzije Crkve: naviještanje vjere (*kateheza*), liturgiju (*sakramenti*) i djelotvornu ljubav (*caritas*). Svako vršenje apostolata izviralo je iz ljubavi, pa tako i karitativna djelatnost kojoj je prvenstveni cilj očuvanje života, borba za dostojanstvo i slobodu čovjeka, odnosno uklanjanje uzroka zla (usp. CL 8).
- Humanitarno-karitativna organizacija *Kruh Sv. Ante* dobrotvorna je ustanova Franjevačke provincije Bosne Srebrene. Nastala je iz franjevačkog osjećaja prema bratu čovjeku, iz brige za ljude u potrebama, kako duhovnim, tako i materijalnim. Baštinik je prijašnje *Bratovštine kruha Svetog Ante* (1896.) i Humanitarnog društva *Kruh Sv. Ante* (1992.) Pod današnjim imenom registrirana je u Federalnom ministarstvu pravde 2003. Organizacija ima registrirane podružnice u Hrvatskoj (Zagreb), Austriji (Kufstein), Australiji (Canberra), Švicarskoj (Jona), te neregistrirane ispostave u svim župama u kojima pastoralno djeluju bosanski franjevci. HKO *Kruh Sv. Ante* iz godine u godinu širi svoje djelatnosti. Od prvotnog cilja pomaganja siromašnima prikupljanjem i dijeljenjem osnovnih životnih namirnica, danas se pod okriljem *Kruha Sv. Ante* uspješno provode projekti pučkih kuhinja, pomoći povratnicima, medicinske pomoći, prevencije ovis-

- nosti, stipendiranja studenata, smještaja studenata, pomoći djeci, itd.
- 67 Župna zajednica u sebi okuplja različite skupine i brine za njihov život. Na razini svake župe bilo bi stoga potrebno učiniti sljedeće kada je u pitanju karitativno djelovanje: u svakoj župi osnovati župni Caritas; u skladu s odredbama i smjernicama za djelovanje, a prema vlastitostima pojedine župe, izraditi statut ili pravilnik rada župnog Caritasa; odrediti ciljeve i zadatke župnog Caritasa; župnom pastoralnom vijeću dati ulogu u formiranju i radu; župnom ekonomskom vijeću omogućiti praćenje i provođenje projekata; osigurati dio financijskih sredstava za potrebe župnog Caritasa; uključiti i druge župne skupine u program karitativnog rada; poticati suradnju s drugim organizacijama slične djelatnosti na području župe; odgajati župnu zajednicu za potrebe ljudi u nevolji; upoznati cijelu župu s konkretnim potrebama pojedinca i zajednice; otvarati granice svoje župe potrebama drugih; animirati cijelu župnu zajednicu; povezati sve u župi s onima koji mogu pružiti konkretnu ili stručnu pomoć; povezivati se s lokalnim vlastima u zajedničkom pomaganju; promovirati i podupirati volontarijat za karitativni rad.³ Svaka župa će stoga na organiziran način promicati djelotvornu ljubav i služenje među ljudima. Katolička Crkva u Vrhbosanskoj nadbiskupiji kontinuirano osluškuje potrebe vjernika u potrebi te u skladu s njima djeluje. Župnici, njihovi suradnici i drugi angažirani laici djelovat će aktivno na povjerenom im teritoriju. Oni će biti otvoreni za nove poticaje Duha Božjega te će ljudsku patnju pravodobno prepoznati i na nju učinkovito odgovoriti. U svom djelovanju koristit će mehanizme pravednosti i ljubavi kako bi doprli do svakog čovjeka u potrebi. Kršćanski ideal bit će stoga, ne materijalno siromaštvo, nego uzajamna solidarnost koja će proizlaziti iz svijesti pripadnosti Gospodinu i uvjerenosti da su svi ljudi djeca istog Boga. Isus danas svoje karitativno djelovanje nastavlja u Crkvi po djelima dobročinstava. Crkva će svoje karitativno djelovanje također pokazati djelima ljubavi prema Bogu i čovjeku.

Pastoral starih i bolesnih osoba

- 68 Papa Franjo ove je godine ustanovio Svjetski dan djedova, baka i starijih osoba koji se ima slaviti svake godine na četvrtu nedjelju mjeseca srpnja (oko

³ ĐAKOVAČKO-SRIJEMSKA BISKUPIJA: *Kršćanski poziv i služenje. Materijali za treće sinodsko zasjedanje*, Đakovo, 2001., str. 71-72.

blagdana Sv. Ane i Joakima), te na taj način potaknuo na našu još veću zauzetost u pastoralu starijih i bolesnih osoba. Mnoga su naša mjesta u potpunosti poharana, porušena, popaljena, a neka i izbrisana s lica zemlje. Narod je protjeran i pomaknut sa svojih vjekovnih djedovina i očevina u progonstvo. Zemlja je jednostavno opustošena, opljačkana i devastirana. Tamo gdje je svijet ostao, gdje se uspio oduprijeti i obranio svoja ognjišta, još nešto naroda i živi. Nažalost, prve godine povratka, kada se on stvarno očekivao masovno i kada bi se vjerojatno i dogodio u puno većem broju, bile su vrlo nezgodne za povratnike. Velike opstrukcije, kako vlasti RS-a, tako i Federacije na drugoj strani spriječile su mnoge u nakani da se vrate svojim kućama i obnovi te poslijeratnom životu. Zastrašivanja, krađe, razni lopovluci raznih bandi i skupina, opća nezaštićenost i nesigurnost mnoge su ostavili daleko od svojih mjesta i svojih župa. Samo najuporniji, najhrabriji i, rekao bih, oni koji se nisu bojali riskirati i po cijenu vlastita života, uspjeli su u namjeri vratiti se svojoj rodnoj grudi i tu započeti ponovno organizirati svoj život pun neizvjesnosti, ali na rodnoj grudi. Godine 2014. veliki dio naše Nadbiskupije bio je dodatno pogođen velikim poplavama koje su doprinijele dodatnom iseljavanju mladih iz naših župa. Uz sve ovo kronična nezaposlenost, plaće male jedva za preživljavanje, standard ispod svake razine ljudskog dostojanstva, natjerali su mnoge mlade ljude s fakultetskom naobrazbom krenuti u bijeli svijet, rekao bi naš narod, "trbuhom za kruhom" tražeći posla i bolje mjesto pod suncem za sebe i svoje obitelji. Ostaju po župama, po kućama i stanovima samo starci, samci najviše ih po dva člana. Ostaju mnoge bake i djedovi i starije osobe, nažalost, sami, prepušteni pod stare dane u svojoj starosti sami sebi, možda kakvom dobrom susjedu, na brigu Crkvi, župi i župniku. To je naša realnost. Samo je moramo prihvatiti i ne otklanjati glavu od problema, nego ga nazvati pravim imenom. Svuda je sve manje i manje mladih obitelji s djecom, a sve više starih i bolesnih po našima župama i mjestima. Činjenica da imaju župnika, da imaju redovit sakramentalni život, sv. misu svakim danom i nedjeljama i svetkovinama, da se ne mora dugo čekati na sakramente pomirenja – ispovijed, te bolesničkog pomazanja. Oni svi sve znaju, mole se, ako sami ne znaju, a onda su tu *Radio Marija* i *Radio Međugorje*.

- 69 S obzirom na ovakvo stanje, potrebno će biti pojačati pastoral usmjeren upravo prema ovim osobama u smislu većeg razumijevanja, spremnosti na slušanje i ohrabrenje. Neumorno ih pozivati kako Papa Franjo u svojoj Poruci za proslavu Prvog svjetskog dana baka i djedova i starijih osoba kaže, na sjećanje, snove i molitvu. "Gospodinova bliskost dat će snagu i najkrhkijima od nas da krenu tim novim putem: putovima sjećanja, snova i molitve."

Praksa koja u našoj Nadbiskupiji postoji s obzirom na bolnički pastoral jest često povezana s pojedinim župnikom. Tako župnik na poziv obitelji koja ima osobu u bolnici, odlazi u bolnicu ukoliko osoba želi primiti bolesničko pomazanje. Samo u Sarajevu ima imenovan bolnički kapelan kome je to osnovna i jedina služba, te je svakodnevno na raspolaganju katoličkim pacijentima u sarajevskim bolnicama. Bit će potrebno u ostalim središtima naše Nadbiskupije gdje postoje bolnice imenovati bolničkog kapelana, pa i uz neku drugu službu, kako bi se bolje pratilo one koji ulaze u bolnice. Ovdje će biti važna bolja povezanost župnika – obitelji iz kojih dolaze bolesnici i bolničkih kapelana, kako bi pastoralna briga došla do svakoga tko dolazi u bolnicu.

Pastoral “rubnih” i “posebnih” skupina

- 70 U svojoj pastoralnoj zauzetosti i aktivnostima župne zajednice i pastoralne institucije naše Nadbiskupije trebale bi iznalaziti modele u radu s tzv. “rubnim” župljanima, tj. onima koji se pojave samo ponekad u Crkvi, a kojih je sve više. Neka naše aktivnosti budu usmjerene i prema njima te se pronađu načini da im se približimo na različite načine i pozovemo ih na približavanje otajstvu Isusa Krista kojega u svim našim pastoralnim pothvatima navješćujemo i donosimo. Tu su, zatim, i oni koji su na “rubu” ili “marginama” društva, kao npr. djeca s posebnim potrebama, migranti koji su u prolazu kroz našu Nadbiskupiju, PTSP bolesnici, rastavljeni i ponovno civilno vjenčani, samohrane majke i očevi, zatvorenici, itd. U svojim pastoralnim pothvatima na različitim razinama trebat će pronaći modele i pristupe kojima ćemo pokazati da mislimo, i ne samo da mislimo, na njih, nego da su nam oni prioritet. Postoje i različite druge skupine za koje bi trebalo tražiti modele i možda usmjereno pastoralno djelovanje: političari, gospodarstvenici, prosvjetni djelatnici, liječnici, itd.

Ured za pastoral Vrhbosanske nadbiskupije

- 71 Iz onoga što je do sada rečeno očito je da na svim razinama pastorala u našoj Nadbiskupiji postoji dosta dobrih ideja koje se uspješno provode u djelo i koje pokazuju pozitivne rezultate u smislu odgovorna življenja za vlastitu mjesnu Crkvu. Svatko tomu na svojem području doprinosi i tako našu mjesnu Crkvu čini organizmom kome je glava Krist, a svi vjernici udovi koji svojom zauzetošću unutar svojih službi doprinose životu. Naravno da se u isto vrijeme uočava i potreba za dodatnim radom, kako na samoj infrastrukturi pojedinih pastoralnih institucija, tako i na formaciji pastoralnih djelatnika i na

njihovoj duhovnoj izgradnji. U tome svatko na svojem području može puno toga učiniti. Dobro bi bilo, a i potrebno, da se na razini Nadbiskupije osnuje Ured za pastoral koji će pratiti, koordinirati i dodatno umrežavati pojedine pastoralne zahvate na različitim razinama. Isti ured bi analizirao stanje pastoralne, davao određene upute i smjernice, organizirao formativne i duhovne susrete pastoralnih djelatnika, pokretao inicijative i provodio zajedničke projekte nekoliko različitih institucija u duhu sinodalnosti.

SINODSKO POVJERENSTVO ZA LITURGIJSKO PODRUČJE

Nedjelja Dan Gospodnji

- 72 Bez nedjelje ne možemo živjeti. To nije neki veliki slogan, niti povik onih koji se nakon tjedan dana naporna rada konačno mogu odmoriti. To je, naprotiv, svjedočanstvo vjernosti nedjelji koje je životom potvrdilo 49 mučenika Abitène – lokacija u današnjem Tunisu – koji su 304. preferirali, u suprotnosti zabranama cara Dioklecijana, ići u susret smrti da se ne bi odrekli slavljenja Dana Gospodnjeg. Oni su bili svjesni da se njihov identitet i vlastiti kršćanski život temelji na osobnom okupljanju u zajednici kako bi proslavili euharistiju na spomendan Kristova uskrsnuća. To je ono što pisac "Djela mučenika" svjedoči za nas komentirajući pitanje koje je postavio prokonzul Anulino mučeniku Felixu: "O, kako je besmislen i smiješan zahtjev sudca!", rekao je dalje: "Ne govori ako si kršćanin", a onda je dodao: "Reci mi naprotiv jesi li prisustvovao skupu. Kao da bi mogao biti kršćanin bez nedjeljnog dana i bi li se mogao slaviti nedjeljni dan bez kršćanina! Zar ne znaš, Sotono, da je nedjeljni dan taj koji čini kršćanina i da je kršćanin onaj koji čini nedjeljni dan, tako da ne može postojati jedan bez drugog, i obrnuto? Kada čujete 'kršćanin', znajte da postoji zajednica koja slavi Gospodina; i kada čujete 'zajednica', znajte da postoji kršćanin." Ova "mala župa" Abitène ostala je vjerna svojem Gospodinu, čak i usred progona zahvaljujući nedjeljnom euharistijskom slavlju. Podrazumijeva se, dakle, zašto Emerito, jedan od mučenika, prokonzulu koji ga je ukorio što je prihvatio kršćane u svojoj kući za nedjeljnu euharistiju nije oklijevao odgovoriti: "Bez nedjelje ne možemo živjeti." Svjedočanstvo mučenika Abitène potiče nas "da s novom snagom ponovno otkrijemo osjećaj nedjelje: njezino 'otajstvo', vrijednost njezina slavlja, njezino značenje za ljudsko i kršćansko postojanje"¹.
- 73 *Značajke koje nedjelju čine kvalificiranim elementom identiteta i života kršćana.* Nedjelja "tjedni Uskrs". Ne bismo razumjeli važnost i vrijednost nedjelje ako se prvo ne osvrnemo na Krista i njegovu smrt i uskrsnuće. Nedjelja nas, naime, vraća na taj "prvi dan poslije subote", kada se Krist, uskrsnuo od

¹ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Dies Domini – Dan Gospodnji* o posvećenju Dana Gospodnjega (31. svibnja 1998.), br. 3.

mrtvih, ukazao svojim učenicima. Od tog ranog jutra svakog tjedna Uskrsli poziva kršćane na svoj objed – večeru “na dan kada je pobijedio smrt i učinio nas sudionicima svog besmrtnog života”². Nije Crkva ta koja je izabrala ovaj dan, već Uskrsli. Ne može ga manipulirati ili promijeniti; samo sa zahvalnošću može prihvatiti čineći nedjelju znakom svoje vjernosti Gospodinu. Da, „ovo je dan što ga učini Gospodin, kličimo i radujmo se u njemu“ (Ps 118,24). Da nije uskrsnuo, naša bi vjera bila neutemeljena, a mi bismo i dalje ostali u našim grijesima (usp. 1 Kor 15,17). Iz tog razloga, od početka, taj anonimni “prvi dan nakon subote” postao je za kršćane “Dan Gospodnji”, kao što svjedoči Otkrivenje (Otk 1,10).

Crkva se svake nedjelje vraća natrag k biti njezina života i poslanja: “Misijsko poslanje, naime, dolazi iz pogleda usmjerena na središte vjere, to jest od dolaska Isusa Krista, Spasitelja svih, i obuhvaća cijelo kršćansko postojanje. Od liturgije do karitativnog djelovanja, od kateheza do osobnog životnog svjedočenja, sve u Crkvi mora biti usmjereno tako da čini Krista Gospodina vidljivim i prepoznatljivim.”³ Za Tertulijana nedjelja je “otkupljujući dan Kristova uskrsnuća”, s Njim “slavimo blagdan našeg uskrsa svaki tjedan”⁴. U nedjeljnom euharistijskom slavlju Crkva iskazuje svoju zahvalnost liturgijskom molitvom: “Divno je djelo koje Gospodin učini u uskrsnom otajstvu; on nas je izveo iz ropstva grijeha i iz vlasti smrti, proglasio nas izabranim narodom, kraljevstvom svećeništva, sveti narod, narod njemu izabran da naviještamo svijetu tvoju snagu, o, Oče, koji si nas iz tame pozvao na divno svjetlo svoje.”⁵

74 *Slavljenje euharistije, srce – središte nedjelje.* Na svoj dan Uskrsli se uprisutnjuje u euharistijskom slavlju i daje nam se u Riječi, u Kruhu i dinamizmu svoje ljubavi, omogućujući nam da živimo njegov vlastiti život. Svake nedjelje kršćanska zajednica je ponovno potvrđena u svom poslanju, izgrađuje se i oživljava Duhom Uskrsloga, kako bi se mogla predstaviti svijetu kao “znak i oruđe intimnog jedinstva s Bogom i jedinstvo cijelog čovječanstva” (LG, br. 1) Iz tog razloga Dan Gospodnji je također dan Crkve koji podsjeća svakog kršćanina da se vjera ne može živjeti individualistički. “Oni koji su, naime, primili milost krštenja, nisu spašeni samo pojedinačno, već kao članovi mis-

² RIMSKI MISAL, Euharistijska molitva.

³ CEI, Misionarsko lice župa u svijetu koji se mijenja, br. 1.

⁴ TERTULIJAN, *De sollemnitate paschali*, br. 7.

⁵ RIMSKI MISAL, Predgovor I. nedjelja vrijeme kroz godinu.

tičnog tijela, koji su postali dio Božjeg naroda. Stoga je važno da se sastanu zajedno kako bi iskazali pravi identitet Crkve, *eklesija*, zajednica sazvana od Uskrslog Gospodina koji je dao svoj život da bi okupio djecu Božju koja su bila raspršena“ (usp. Iv 11,52).⁶ Sudjelovanje u nedjeljnoj euharistiji više nego obveza trebala bi biti potreba. “Kako bismo mogli živjeti bez Njega?”⁷ “Župa, koja dijeli svakodnevni život vjernika, mora u zajednici unijeti pravo značenje blagdana koji se otvara transcendenciji. Posebna pomoć mora se pružiti obiteljima, tako da na blagdan mogu osnažiti svoje zajedništvo kroz intenzivnije odnose između svojih članova; nedjelja je i obiteljski dan.”⁸

- 75 *Slavljenje nedjeljne euharistije kao izvor misijskog djelovanja.* “Sudjelovanje u tijelu i krvi Kristovoj”, kaže Sveti Lav Veliki, “nije ništa drugo nego način i namjera da nas pretvori u ono što uzimamo (jedemo tijelo – hostiju, i pijemo krv – vino Kristovo). A onaj u kojem smo umrli, pokopani i uskrsli je onaj kojeg primamo i nosimo u duhu i tjelesno”.⁹

Iz tog razloga nedjeljno euharistijsko slavlje ne može se ograničiti unutar naših crkava, nego zahtijeva napor da se pretvori u karitativno djelovanje. To je molitva koju liturgija stavlja na naše usne kako bi mogla postati predanost životu: “Oče, koji nas nedjeljnim Uskrsom pozivaš da podijelimo živući kruh koji je sišao s neba, pomози nam da podijelimo u Kristovoj ljubavi i zemaljski kruh.”¹⁰ Nedjeljno euharistijsko slavlje tako postaje dragocjena prilika za sve nas da potvrdimo našu suobličnost Kristu i našu predanost da ga slijedimo u velikodušnom daru naših života. To ne dopušta ni bježanje u prošlost, niti sanjarenje neostvariva, već znači “ostati u Njemu i s Njim vjerni spasenjskoj povijesti”¹¹.

- 76 *Nedjeljno euharistijsko slavlje mora biti pripremljeno.* Kako možemo pomoći vjernicima da ponovno otkriju sve bogatstvo koje je sačuvano i dano od nedjelje? Ne možemo ignorirati ono što Papa traži od nas: “Pastiri neka se bave katehezom, i to onom “mistagoškom”, tako dragom crkvenim ocima. Ona pomaže da se otkriju

⁶ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Dies Domini – Dan Gospodnji* o posvećenju Dana Gospodnjega (31. svibnja 1998.), br. 31.

⁷ SVETI IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Magnežanima*, 9,2.

⁸ CEI, *Misionarsko lice župa u svijetu koji se mijenja*, br. 8.

⁹ SVETI LEON VELIKI, *Trattato*, 63,7.

¹⁰ RIMSKI MISAL, *Zborna molitva za godinu B, XVII. nedjelja kroz godinu*.

¹¹ NOTA PASTORALE DELL'EPISCOPATO ITALIANO (15. srpnja 1984.), br. 37-38.

vrijednosti gesta i simbola i riječi u liturgiji, pomažući vjernicima da znaju prijeći sa znakova na misterij i na taj način da obuhvati cijelo njihovo postojanje.”¹² Želja i molitva je da ljudi i žene našeg vremena, mladi i odrasli “upoznaju Crkvu koja svake nedjelje radosno slavi otajstvo iz koga proizlazi cijeli njezin život, kako bi susreli istog Krista”¹³. Liturgijska molitva, dakle, na divan način sažima bogatstvo nedjelje: “Na Dan Gospodnji okupljaš vjernike kako bi proslavili uskrsno otajstvo za njihovo spasenje. Tako nas prosvjetljuješ riječju života i, okupljene u jednoj obitelji, činiš dostojnim Kristove večere. Po ovom daru milosti i radosti rađamo se s većom nadom i, u očekivanju Spasiteljeva povratka, potaknuti smo otvoriti se našoj braći i sestrama u učinkovitoj ljubavi.”¹⁴

Ovakvo razumijevanje nedjelje i euharistijskog slavlja otvara um i srce vjernika da euharistiju smatraju središtem života. Nedjelja je “otajstvo prisutnosti” koje svakodnevno uprisutnjuje dar milosti Uskrsloga (usp. Lk 24,15.25,28-29). Duboko smo uvjereni da ako čuvamo nedjelju kao Dan Gospodnji, nedjelja će čuvati nas i naše župe usmjeravajući naš put i naše živote za vječno spasenje.¹⁵

Sakrament krsta

- 77 Krštenje je temelj cijeloga kršćanskog života, ulaz u život Duha i vrata koja otvaraju pristup drugim sakramentima (KKC 1213). Uz potvrdu i euharistiju krštenje čini *sakramente inicijacije*, tj. “ulaska” u vjeru kršćanstva. Po krštenju čovjek je oslobođen od grijeha, ponovno rođen kao dijete Božje te postaje dionikom Crkve, Kristova tijela. Krštenje utiskuje u dušu krštenika neizbrisiv duhovni biljeg – *character indelebilis* – pripadnosti Kristu. Taj se pečat ne da izbrisati nikakvim grijehom; zato se, po nauku Crkve, krst ne može ponoviti nakon što je jednom podijeljen (usp. KKC 1213).

Katolički nauk uči da je krštenje nužno za spasenje. Crkva ne pozna drugog sredstva osim krsta da zajamči ulazak u vječno blaženstvo (KKC 1257). U

¹² IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Mane nobiscum Domine – Ostani s nama, Gospodine* (7. listopada 2004.), br. 17.

¹³ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Dies Domini – Dan Gospodnji o posvećenju Dana Gospodnjega* (31. svibnja 1998.), br. 87.

¹⁴ Ambrozijanska liturgija, Predslovlje nedjelja kroz godinu.

¹⁵ CEI, Misionarsko lice župa u svijetu koji se mijenja, br. 8.

ovom kontekstu, Crkva je oduvijek držala uvjerenje da su i mučenici koji nisu primili krštenje prije smrti kršteni svojom smrću (*krštenje krvlju*). Također, Crkva oduvijek vjeruje da i pripravnicima za krštenje - *katekumenima* - koji su umrli prije nego li su primili sakrament, želja za krštenjem jamči spasenje (*krštenje željom*). Novijeg je nadnevka uvjerenje da se, po Duhu Svetom, spasenju mogu priključiti i ljudi koji žive vršeći volju Božju mada ne poznaju Kristovo evanđelje. Ovo uvjerenje proistječe iz pretpostavke da bi se oni željeli krstiti kad bi upoznali nužnost krštenja za spasenje. Konačno, malu djecu koja su umrla bez krštenja Crkva prepušta Božjem milosrđu. Nada u takvo milosrđe počiva na Isusovim riječima: „Pustite dječicu neka dolaze k meni, ne priječite im!“ (Mk 10,14) (usp. KKC 1258-1261; GS 22).

78 *Pastoralna praksa u Vrhbosanskoj nadbiskupiji*. Pastoralna praksa naših krajeva sadrži neke odmake od redovitog obreda slavlja krštenja, no – uglavnom – ostaje u okvirima dopuštenoga. Prvi osvrt zaslužuje vrijeme slavlja krštenja – većina naših župa krštenja ne slavi nedjeljom, a na mnogima od njih misa vazmenoga bdjenja također skoro u pravilu ne podrazumijeva i slavljenje krštenja. Ova je stvarnost rezultat nekoliko čimbenika: s jedne se strane ugađa vjernicima koji krštenje sve više doživljavaju kao privatni, obiteljski događaj koji zahtijeva termin rezerviran isključivo za njih; a s druge strane, i mnogi svećenici ne žele na nedjeljnoj misi sve izraženiju gužvu koju krštenje nosi sa sobom – fotografiranje, nazočnost članova obitelji koje inače ne zanima obred i dolaze samo radi slavlja, i slično. U mjestima gdje je krštenje izvan svete mise s pukom postalo uobičajeno, i sam puk se odvikao od ovakva slavlja te krštenje pod nedjeljnom misom doživljava kao nešto neuobičajeno i strano. Prisustvo krstionice u crkvi također zaslužuje kratak osvrt. Mnoge crkve u Nadbiskupiji imaju krstionicu, ali ju ne koriste za krštenje iz raznih razloga. Ponekad je u dnu crkve, ponekad se obred smatra “praktičnijim” ako se obavi na drugome mjestu, ili nešto slično. Kanonski zakon izričito nalaže prisustvo krsnoga zdenca u župnoj crkvi (kan. 858), te bi se on i trebao koristiti za vlastitu svrhu.

Polemika oko opravdanosti krštavanja djece nije u većoj mjeri dotakla vjerski život naših krajeva. Unatoč tomu, potrebno je istaknuti da, kako je već spomenuto, apostolski napatuk *Pastoralis actio* brani praksu krštenja djece pozivajući se na sveto Evanđelje po Mateju. Krštenje odraslih na našim prostorima učestalo je nakon rata, no danas smo se vratili praksi krštavanja djece skoro u svakom slučaju. Opravdanost krštavanja djece dovodi nas međutim do najvećega problema u našoj praksi krštenja – vjera koja se očekuje od roditelja i kumova često je nedostatna ili, štoviše, skoro u potpunosti od-

sutna. Krštenje je postalo sakrament svojevrsnoga folklora našega naroda, te vjernici često pristupaju ovome sakramentu neozbiljno s vjerskoga stava, dok onaj slavljenički aspekt sve više uzima maha. Priređuju se skupe proslave i velika, dugotrajna okupljanja; a sam obred pada u drugi plan i postaje nešto što treba "što prije proći"; u kome je najvažnije napraviti pokoju fotografiju. Služba kuma, u takvom okruženju, također postaje dio takva "običajnog" poimanja krštenja. Kum se shvaća više kao *počasni gost*, nego kao osoba koja se na poseban način mora brinuti o vjeri krštenika. Uslijed toga za kuma se često biraju ili osobiti prijatelji ili poznanici koji su dobra imovinskoga stanja i dobro će darovati obitelj i dijete. Izvorno značenje službe kuma praktično ne znači ništa djetetu, roditeljima i samom kumu.

Novija je pojava, povezana s ovim, da i imena djece odstupaju od stare prakse po kojoj dijete dobiva ime po nekom od svetaca. Imena djece sve više odstupaju iz katoličkog ozračja, ali i iz tradicije našega naroda. Imena kao što su *Lanna*, *Melani* ili *Kai* postaju uobičajena, nerijetka pojava na našim krštenjima. Ovakvo poimanje krštenja teško se može promijeniti silom – odgađanjem krštenja ili strogim standardima za pristup krštenju. Za takvo je stanje ponajviše, na kraju krajeva, odgovorna i Crkva te način na koji se pristupa vjernicima; pa i odgovor treba tražiti u pristupu vjernicima: boljoj katehetskoj praksi i povećavanju svijesti o sakramentima Crkve kod naših vjernika; ali i svećenika koji su također skloni stavljati sakramentalnu dimenziju vjere u drugi plan kada pristupaju vjernicima.

Sveta potvrda

- 79 Sakramenti su sveti znakovi, od Krista naređeni, koji označuju i darivaju milost svojom vlastitom snagom (*ex opere operato*), tj. dovode nas u vezu s Bogom i sinovski odnos prema njemu. Sakramenti izražavaju i odgajaju vjeru čitave Crkve, kao majke vjernika, te uvijek imaju eklezijalni karakter. Mi u Crkvi imamo pravo blago, a to su, prije svega, sveti sakramenti. Nužno je vjernicima tumačiti jedan po jedan sakrament, njegovu ulogu, smisao, značenje, djelovanje, i to ne samo u teoriji, nego i u svakodnevnom životu. To vrlo lijepo, konkretno i slikovito pojašnjava Živan Bezić kada govori o sakramentu svete potvrde. On kaže: na krštenju se postaje: vjernik, brat Kristov, apostol župe; a na krizmi se postaje: vjerovjesnik, borac Kristov i apostol biskupije i opće Crkve.

Potvrda je sakrament kojim se krštenik označuje posebnim pečatom i utvrđuje Duhom Svetim u vjeri i kršćanskom životu. Što se događa dugi niz godina s mladima kada prime svetu krizmu? Velik broj mladih prestaje ići u crkvu ili

odlazi povremeno i rijetko. Nažalost, nisu svi istinski doživjeli snagu Duha Svetoga u svetoj potvrđi, da su ojačali u vjeri i da s oduševljenjem slijede Krista. Zašto je toliko mlakosti, površnosti, bezvoljnosti, nezainteresiranosti? To je prisutno i kod roditelja, djece i, nažalost, kod pastoralnih djelatnika (vjeroučitelja). Roditeljima je sv. potvrda velika obveza, briga kako organizirati proslavu, pronaći dvoranu i spremi ručak i često se dobar dio vremena utroši oko organiziranja proslave toga dana. Djeci je sv. potvrda obveza, a nekima i teret, jedna od mnogih dužnosti koje "moraju obaviti". Nekim je vjeroučiteljima krizma sastavni dio pastoralnog djelovanja koje treba "odraditi". Trude se onoliko koliko je potrebno da sve skupa prođe bez nekih pometa i da budu zadovoljni: biskup, roditelji i djeca. Ne stavlja se uvijek naglasak na sakrament za koji se priprema, na njegovu ulogu, značenje. Ne ulaže se dovoljno truda i napora kako bi se djecu oduševilo za vjeru, Krista, Crkvu, sakramente, nego ih se puni informacijama i rezultat je da su informirani, ali nisu formirani u zrele kršćane, u borce Kristove i nemaju uvijek svi žara biti vjerovjesnici, nego ostaju isti, unatoč primljenom sakramentu sv. potvrde.

Pitanje: što se može učiniti? Moglo bi se početi djecu pripremati za sv. potvrdu odmah nakon što prime sakramente ispovijedi i sv. pričesti. Ozbiljno pristupiti ovoj pripremi i teoretsko znanje pratiti molitvom. Znači, učiti djecu i moliti s njima Himan Duhu Svetom, Zaziv Duhu Svetom, kronicu Duhu Svetom. Govoriti im o darovima, plodovima i karizmama Duha Svetoga, o svemu onom što primamo u sv. potvrđi. Vrlo je važno pripremati i roditelje za svete sakramente. Poticati ih na obiteljsku molitvu i pozivati roditelje na susrete. Najveća odgovornost je ipak na svećenicima. Župnici trebaju organizirati kvalitetnu pripravu za sakrament sv. potvrde vodeći računa komu povjeravaju tu zadaću. Za pripravu primanja svetih sakramenata općenito trebaju biti uključeni prvenstveno svećenici, a kao pomoć časne sestre i vjeroučitelji laici.

Euharistija

- 80 Sakrament euharistije posljednji je sakrament inicijacije. Po euharistiji krštenik i krizmanik sudjeluje u samoj Gospodnjoj žrtvi zajedno s čitavom zajednicom vjernih. Više od inicijacije, euharistija je i sakrament kršćanskoga života – svi su ostali sakramenti, sve što Crkva živi i sve djelovanje Crkve, tijesno povezani s euharistijom. "Presveta euharistija naime sadrži svekoliko duhovno dobro Crkve, to jest samoga Krista – našu Pashu" (KKC 1324) "Najuzvišeniji je sakrament presveta euharistija u kojoj je sadržan, prinosi se i prima sam Krist Gospodin i po kojoj Crkva trajno živi i raste" (kan. 897).

Ovo posebno mjesto euharistije među sakramentima zrcali se i u velikom broju naziva koje koristimo za ovaj sakrament: *euharistija* – čin zahvaljivanja Bogu; *Gospodnja večera* – spomen večere koju je Gospodin blagovao s učenicima prije svoje muke; *lomljenje kruha* – obred židovske tradicije koji je Isus običavao vršiti kad je predsjedao gozbi; *Sveta žrtva* – uprisutnjivanje jedinate žrtve Krista Spasitelja, uključujući i prinos Crkve; *Sveta i božanska Liturgija* – središte i najvažniji izraz sve liturgije Crkve; *pričest* – sjedinjavanje s Kristom u prilikama Tijela i Krvi Njegove; *sveta misa* – slanje vjernika (*missio*) na kraju obreda da vrše volju Gospodina u životu (usp. KKC 1328-1332). U Isusovoj Posljednjoj večeri ovi znakovi – koji su već mnogo značili vjeri Staroga zavjeta – dobivaju novo i kudikamo veće značenje za vjernike Novoga zavjeta. Kruh i Vino su središte euharistijskoga slavlja – po riječima našeg Gospodina, i po Duhu Svetom, oni postaju Kristovo Tijelo i Krv. Euharistija je spomen-čin najvažnijeg događaja povijesti naše vjere – smrti i uskrsnuća Isusa Krista. Povezujući ovaj događaj sa Pashom, Isus simbolima Staroga zavjeta daje novo značenje – euharistija, Nova Pasha, ispunja židovsku Pashu, i anticipira konačnu Pashu Crkve u Kraljevstvu Nebeskom. Po Njegovom nalogu da se ova Pasha slavi *dok on ne dođe*, Isus je ustanovio sakrament koji Crkvu sjedinjuje u jedno u slavlju Pashe Novoga zavjeta (KKC 1337-1344). Usporedno Pashi Staroga zavjeta, euharistija i za vjernike Novoga ima trojako značenje. Najprije, euharistija je *čin zahvaljivanja*. Cijeli je svijet na križu, po Isusovoj smrti i uskrsnuću, prinesen Ocu. Stoga Crkva, u sakramentalnom slavlju tog događaja, zahvaljuje Gospodinu za djelo stvaranja i sva dobročinstva koja je učinio svijetu. Stoga je bitni dio euharistije i pjevanje slave Božje u ime cijeloga stvorenoga svijeta. Pored ovoga značenja *zahvale*, euharistija je i *spomen-čin* Kristove žrtve na križu. Poput Židova, vjernika Staroga saveza, i Crkva – zajednica Novoga – vidi u euharistiji posebnu prisutnost ove žrtve. Isusova žrtva, prinesena jednom na križu, ostaje uvijek aktualna. Kad se god na oltaru slavi žrtva križa, vrši se djelo našeg otkupljenja. Konačno, i Crkva se kao *mistično tijelo Kristovo* prinosi kao žrtva u euharistiji. Život vjernika, njihova svakodnevnica, sjedinjuju se s Kristovom žrtvom i tako poprimaju novu vrijednost. U ovoj je žrtvi sjedinjena sva Crkva – i Sveti Otac, Papa, i mjesni biskup te živeći članovi cijele Crkve, kao i oni koji su dovršili svoj zemaljski put i sada su u nebeskoj slavi. Ta se žrtva prinosi i za pokojne vjernike koji tu slavu još nisu postigli – u euharistiji cijela Crkva moli za svoje pokojne u čistilištu (usp. KKC 1356-1371).

- 81 Euharistijsko je slavlje čin samoga Krista i Crkve, u kome Krist svećeničkom službom samoga sebe prinosi Bogu Ocu, a vjernicima se daje kao duhovna hrana. Jedini služitelj koji može u osobi Krista tvoriti ovaj sakrament je va-

ljano zaređen svećenik. Svećenik je slobodan namijeniti misu za svakoga, bilo za žive ili za mrtve. Načelno je svećeniku dopušteno slaviti misu samo jednom na dan, izuzev u posebnim pravnim okolnostima. Mjesni ordinarij može dopustiti da svećenici slave misu i dva puta dnevno, ili tri puta nedjeljama i zapovjednim blagdanima. Svatko tko je kršten, može sudjelovati u svetoj misi i primiti svetu pričest. Ipak, djeca koja žele pristupiti euharistiji moraju imati dovoljno znanja i pripremu kako bi mogli shvatiti Kristovo otajstvo i u vjeri primiti Tijelo Kristovo. U crkvi se to pristupanje djece euharistiji slavi kao prva sveta pričest (usp. kan. 900-923).

Euharistija se može slaviti svakoga dana i sata, osim kada to isključuju bogoslužne odredbe. Treba se slaviti na svetom mjestu, osim ako potreba traži drugačije u posebnom slučaju. Presveti se sakrament mora čuvati u svakoj župnoj crkvi i u svakoj kapeli povezanoj s kućom redovničke ustanove ili družbe apostolskoga života; a može se čuvati i u drugim crkvama, kapelama i kapelicama uz dozvolu mjesnog ordinarija. Nikome nije dopušteno držati kod sebe ili nositi sa sobom na put. Darovi koji se prinose na euharistiji da postanu Presveti sakrament moraju biti kruh i vino kome treba dodati malo vode. Kruh mora biti pšenični i nedavno pečen, te – prema tradiciji latinske Crkve - beskvasan; vino treba biti prirodno od trsova ploda i nepokvareno. Ne smije se blagosloviti jedna prilika bez druge. Bogoslužni tekstovi po kojima se slavi euharistija moraju biti zakonito odobreni; a u slavljenju svete euharistije svećenici i đakoni moraju nositi propisanu svetu odoru. Đakonima i laicima nije dopušteno unutar slavlja izgovarati molitve koje su vlastite svećeniku slavitelju, osobito ne euharistijsku molitvu (usp. kan. 924-944).

Takvo euharistijsko bogoslužje odvija se u dvjema velikim cjelinama koje tvore izvorno jedinstvo: *služba Riječi* i *Euharistijska služba*. Zajedno ove dvije cjeline tvore jedan jedinstven bogoštovni čin – stol euharistije istodobno je i stol Riječi Božje i stol Tijela Gospodnjega. To jedinstveno slavlje, dakle, započinje okupljanjem vjernika, potom slijedi čitanje odlomaka iz Staroga i Novoga zavjeta. Nakon misnih čitanja slijedi homilija čija je svrha, prije svega, oživotvorenje Riječi Božje unutar Crkve. Na kraju slijede sveopća molitva – prošnje za sve ljude. Sveopćom molitvom završava se služba Riječi i nakon nje dolazi prinošenje darova na oltar. Kada su darovi prineseni, slijedi srce i vrhunac slavlja euharistije – euharistijska molitva, u isto vrijeme posvetna i zahvalna. Potom u obredu pričesti vjernici primaju Kristovo Tijelo i Krv (usp. KKC 1346-1355).

82 Sakrament euharistije središte je života Crkve i stoga možemo biti Bogu zahvalni da u većini naših župa vjernici sudjeluju u ovom sakramentu, osobito prisustvujući nedjeljnim svetim misama. Međutim, problem mala sudjelova-

nja vjernika u sakramentu euharistije, koji je prisutan u Zapadnoj Europi, može lako biti i velik problem u našoj budućnosti. Zahvaljujući rastu vjerskog (i nacionalnog) osjećaja nakon pada komunizma, Crkva je na našim prostorima doživjela porast sudjelovanja vjernika u sakramentima prvih godina nakon rata. No, trenutno se primjećuje blagi pad nazočnosti vjernika, osobito mlađih. Stoga je od najveće važnosti za život Crkve poticati vjernike – osobito mlade – da sudjeluju u životu Crkve, prije svega u sakramentu euharistije. Među vjernicima koji dolaze na misna slavlja mnogo ih pristupa euharistiji s iskrenom pobožnošću. To se moglo osjetiti za vrijeme nedavne pandemije virusa COVID-19, kada su žalbe zbog zatvaranja euharistijskih slavlja za vjernike bile česte, a televizijski i radijski prijenosi svetih misa iznimno gledani i slušani. Zato se treba truditi da se i laicima da određeni prostor u pripravi euharistijskoga slavlja, osobito u službi čitača i akolita, čiji bi liturgijski aspekt mogao biti više naglašen.

- 83 Mnogi vjernici naših župa u sakramentu euharistije izrazito naglašavaju molitvu za pokojnike. Euharistijska se slavlja radnim danima u pojedinim našim župama doimaju kao pokojničke mise gdje je u središtu, prije svega, pokojnik kome je misa namijenjena, i zbog kojega je na slavlje euharistije došla brojna rodbina. Za nakanu mise se, dakako, daje i novčani prilog, te se stoga često inzistira na spominjanju imena pokojnika u euharistijskoj molitvi i onda kada se ne radi o pokojničkom slavlju. Kako je riječ o osjetljivom pitanju za naše vjernike, ovom se problemu mora pristupiti s velikom pažnjom.
- 84 Pored ovog odstupanja, pojedini svećenici stalno koriste drugu euharistijsku molitvu, te tako osiromašuju liturgiju u svojim župama i zajednicama. Neki drugi imaju sklonost prema brzom i nerazumljivom izgovaranju, mijenjanju i/ili vlastoručnom nadopunjavanju misnih obrazaca. U nekim se župama u redovito slavlje euharistije uključuju i molitve koje nisu dio propisanih bogoslužnih tekstova, što vjernici laici često rado prihvate. Pojedini laici – osobito stariji vjernici – često izgovaraju i dijelove euharistijske molitve koji su vlastiti svećeniku. Odstupanja se ponekad primjećuju i u nošenju misnoga ruha, osobito kod redovnika. Konačno, pojedini se svećenici – često vođeni željom da iziđu u susret vjernicima koji žele sakrament pomirenja – pridružuju koncelebraciji nakon što je misa počela, što se također ne bi smjelo događati. Sva ova nabrojana odstupanja su, međutim, manja i rijetka, te možemo reći da se disciplina u slavljenju euharistije uglavnom poštuje.
- 85 Pandemija virusa COVID-19 donijela je i mnoge izazove pri slavljenju euharistije po cijelom svijetu, pa tako i kod nas. U ovom je osvrtu već spomenuta uloga radijskih i televizijskih prijenosa misnih slavlja. Biskupska konferencija

BiH izdala je i dokument smjernica za ovakve prijenose, koga se treba držati.¹⁶ Usprkos tomu, brojni su vjernici iskazali nezadovoljstvo pastoralom, osobito za vrijeme velikih ograničenja kretanja i javnog okupljanja. Vjerojatno bi se trebalo raspraviti i o pastoralu za vrijeme pandemije, te na osnovu ovog iskustva bolje se pripremiti za buduće izazove.

Ispovijed – sakrament Božjeg milosrđa

- 86 Isus Krist je ustanovio sedam svetih sakramenata kao sedam djelotvornih znakova po kojima nam daruje svoj božanski život. On je ove dragocjene darove milosti predao svojoj Crkvi. Po sakramentima inicijacije (Krst, potvrda, pričest) primamo novi život u Kristu. Ali taj darovani život kao djeca Božja nosimo u svome grješnom tijelu, „u glinenim posudama“ (2 Kor 4,7). Dok smo na putu prema vječnoj domovini, dok boravimo u svome „zemaljskom domu“ (2 Kor 5,1), stalno smo podložni patnji, bolesti i smrti. Ovaj milosni život djeteta Božjeg možemo uprljati, oslabjeti ili čak izgubiti svojim grijehom (usp. KKC 1420). Stoga je Krist, liječnik naših duša i tijela, htio da njegova Crkva, snagom Duha Svetoga, nastavi njegovo djelo liječenja i spašavanja svojih članova preko dvaju sakramenata ozdravljenja – preko pokore i bolesničke pomasti (usp. KKC 1421). U sakramentu pokore milosrdni Bog nam oprašta uvrjede kojima smo njega uvrijedili, pomiruje nas s Crkvom koju smo svojim grijehom ranili i nudi nam obraćenje na novi život u ljubavi (usp. KKC 1422). Današnja kriza sakramenta pomirenja, posebno na Zapadu, jest posljedica krize vjere i morala. Zato od početka trećeg tisućljeća pape neumorno pozivaju cijelu Crkvu da ponovno otkrije i “oživi” sakrament pomirenja jer preko ovog sakramenta možemo susresti i osobno “dotaknuti” Božje milosrđe. Tako papa Ivan Pavao II. kaže: “Želim nadalje obnovljenu pastoralnu hrabrost kako bi svakodnevna pedagogija kršćanskih zajednica znala na uvjerljiv i učinkovit način ponuditi slavlje *sakramenta pomirenja*.”¹⁷ Zatim papa Benedikt XVI. u govoru održanom 11. ožujka 2010., prigodom *Svećeničke godine*, naglašava: “Nužno je vratiti se ispovjedaonici, kao mjestu na kome se slavi sakrament pomirenja, ali također i kao mjestu na kome se treba češće ‘zadržavati’ da bi

¹⁶ BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE, *Liturgijska slavlja u izravnim prijenosima. Temeljne odredbe BK-a BiH za televizijski, radijski i internetski prijenos liturgijskih slavlja*, Sarajevo, 2010.

¹⁷ IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Ulaskom u novo tisućljeće* (6. siječnja 2001.), br. 37.

vjernik mogao pronaći milosrđe, savjet i utjehu, osjetiti da ga Bog ljubi i razumije, te iskusiti prisutnost Božjega milosrđa, uz onu stvarnu prisutnost u euharistiji." Današnji papa Franjo otišao je i korak dalje: proglasio je izvanrednu *Jubilarnu godinu milosrđa* da bi, pored ostalog, naglasio kolika je važnost i potreba ovog sakramenta: "Stavimo odlučno sakrament pomirenja ponovno u središte jer omogućuje ljudima izravan doticaj s veličinom Božjeg milosrđa. To će za svakog pokornika biti izvor pravoga duševnog mira. Neću se nikada umoriti u inzistiranju na tome da ispovjednici budu vjerodostojan znak Očeva milosrđa."¹⁸ Da bi Božje milosrđe lakše doprlo do većeg broja vjernika, posebno do onih koji su na marginama društva, papa Franjo je imenovao oko 1 000 svećenika *misionarima milosrđa*. Njihova je zadaća govoriti i propovijedati o Božjem milosrđu i opraštati grijeha u sakramentu ispovijedi. Većina njih ima trajnu ovlast opraštati i grijeha koji su pridržani Apostolskoj Stolici. Papa potiče i biskupe da u svojim biskupijama organiziraju "pučke misije" na kojima će misionari milosrđa naviještati radost opraštanja grijeha.¹⁹

87 Na prvi dan svoga uskrsnuća Isus je dao ovlast ispovijedanja svojim apostolima: „Kao što je mene poslao Otac, i ja šaljem vas. To rekavši dahne u njih i kaže im: ‘Primate Duha Svetoga. Kojima otpustite grijeha, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im’“ (Iv 20, 22-23). To je prvi i najvažniji dar Uskrsloga svojoj Crkvi. Apostoli su prenijeli tu ovlast na svoje nasljednike biskupe, a biskupi prenose na svećenike. Svaki je svećenik pozvan biti navjestiteljem i poslužiteljem Božjeg milosrđa propovijedajući evanđelje i dijeleći sakramente. Velik je to dar i velika odgovornost. Danas je nužno potrebno donositi Radosnu vijest o Božjem milosrđu uplašenom i nemirnom čovječanstvu koje vapi za mirom i ljubavlju. Osim pastorala i pobožnosti Božjem milosrđu, koje je rašireno u puku preko Sv. Faustine Kowalske, potrebno je da i teologija počne govoriti i pisati o milosrđu – koje je temeljni pojam evanđelja i ključ kršćanskog života, kako tvrdi njemački teolog Walter Kasper: "Milosrđe je po sebi temeljna istina objave, zahtjevna i izazovna Isusova zapovijed. Ono stoji u unutarnjoj povezanosti sa svim drugim objavljenim istinama i zapovijedima."²⁰ Božje milosrđe može se najbolje doživjeti i "dotaknuti" u sakramentu pomirenja, u "sudištu milosrđa", kako ga naziva Sv. Faustina u svome *Dnevniku*. A

¹⁸ FRANJO, Bula *Lice milosrđa* proglašenja Izvanrednog jubileja milosrđa (11. travnja 2015.), br. 17.

¹⁹ Isto, br. 18.

²⁰ W. KASPER, *Milosrđe*.

Katekizam, ističući različite aspekte pokorničkog slavlja, ovaj sakrament naziva i sakramentom *obraćenja* jer sakramentalno ostvaruje Isusov poziv na obraćenje, na put povratka k Ocu od kojeg se čovjek grijehom udaljio; povratak izgubljenih sinova i kćeri u Očev zagrljaj i dom. Naziva ga i sakrament *pokore* jer posvećuje osobni i zajednički put obraćenja, kajanja i zadovoljštine za počinjene grijeha. Zatim se zove sakrament *ispovijedi* jer je priznanje ili ispovijed grijeha pred svećenikom bitan element ovog sakramenta. Zato je ovaj sakrament u svom dubokom značenju i "ispovijedanje", priznanje i hvala Božjoj svetosti i njegovu milosrđu prema čovjeku grješniku. Pokornik hvali Gospodina jer je milosrdan i nježan, jer je vječna ljubav njegova. Nadalje, zove se i sakrament *oproštenja* jer po svećenikovu sakramentalnom odrješenju Bog daje pokorniku "oproštenje i mir". A upravo mir u duši, mir koji nam svijet ne može dati jest najveći dar koji je potreban današnjem nemirnom čovječanstvu. Na kraju, najprikladniji naziv jest sakrament *pomirenja* jer daruje grješniku ljubav Boga pomiritelja: "Dajte, pomirite se s Bogom!" (2 Kor 5,20). Tko živi od Božje milosrdne ljubavi, spreman je odgovoriti Gospodnjem pozivu: "Idi i najprije se izmiri s bratom" (Mt 5,24). A upravo nam je i cilj kao penitentima postići mir s Bogom, s bližnjima i sa sobom (usp. KKC 1423-1424).

- 88 Ponovno otkrivanje i oživljavanje sakramenta pomirenja najviše ovisi o ispovjednicima, o njihovom stavu i prakticiranju sakramenta pomirenja. Dobri ispovjednici su, prije svega, i sami dobri pokornici. Oni svećenici koji sami imaju duboko iskustvo Božjeg praštanja i milosrđa kroz ispovijed, mogu biti autentični i učinkoviti poslužitelji Božjeg milosrđa. Zato se i sami ispovjednici trebaju redovito ispovijedati i tako rasti na svome putu svetosti. Crkva je u svojoj dugoj povijesti imala puno izvrsnih ispovjednika od kojih se ističu trojica kao uzori svim današnjim ispovjednicima i duhovnim vođama: Sv. Ivan M. Vianney, Sv. Leopold B. Mandić i Sv. Pio iz Pietrelcine. Papa Franjo, kao iskusan pastoralac, neumorno naglašava važnost "apostolata uha", sposobnost saslušati drugoga, posebno u ispovijedi i duhovnom savjetovanju.²¹ Stoga je važno da prilikom ispovijedanja ispovjednik posluša pokornikove iskrene riječi kajanja (*djelo skrušenja*) i da poslije toga on izgovori polako, svečano i dostojanstveno riječi odrješenja (*trinitarnu formulu*) koje će pokorniku donijeti mir i radost.

²¹ Potaknuta, pored ostalog, i Papinim pozivom na oživljavanje "pastoral uha", Uprava Provincije Bosne Srebrene osnovala je 2019. *Franjevački duhovno-pastoralni centar* u Visokom.

89 Dobar ispovjednik i duhovnik svjestan je svoje grješnosti; on moli da mu Gospodin podari uho spremno saslušati drugoga u potrebi; on stalno moli za milost dobrog srca: *Isuse, blaga i ponizna srca, učini srce moje po srcu svome!*; on nikada prvi ne baca kamen jer je i sam grješnik; strpljivo i nježno sluša pokornika; trudi se biti sličan Bogu u njegovu milosrđu; trudi se biti poput milosrdnog Samaritanca ili dobrog Oca iz Isusovih prispodoba.²² S druge strane, dobar pokornik uvijek misli na istinu o svojem životu pred Bogom; svjestan je svoje grješnosti, ali dopušta Bogu da ga iznenadi, da ga zadivi, da mu iskaže milosrđe, da ga opere od grijeha i nahrani svojom Riječju. Da bi nas Milosrdni Otac ispunio darom svoje bezuvjetne ljubavi i beskrajna milosrđa, trebamo prvo uočiti svoju prazninu, svoju bijedu, svoju grješnost; trebamo biti ponizni; trebamo imati povjerenja u Božju ljubav, trebamo se obraćati i kajati. Milosrđe primaju samo oni koji se kaju.²³

Da bi sakrament ispovijedi i sam "pastoral uha" bio što plodonosniji, donosimo ovdje 10 savjeta iskusnih američkih svećenika ispovjednika:

- a Kad radimo ispit savjesti, suočeni smo sa svojim grijesima, ali kad idemo na ispovijed, suočeni smo s Božjom ljubavlju, milosrđem i oprostom.
- b Nakon što kažete kad ste se zadnji put ispovjedili, kratko ispričajte svećeniku o sebi (jeste li samci, hodate li s nekim, jeste li nanovo vjenčani, jeste li redovnica). Kad poznajemo vašu situaciju, lakše vas savjetujemo.
- c Grijesi su loši izbori, a ne neugodne emocije. Stoga, ispovjedite svoje grijeha, a ne svoja emocionalna stanja.
- d Počinjeni grijesi su uvrjeda Bogu, ali ispovjeđeni grijesi su himan Bogu. Stoga kad ispovijedate svoje grijeha svećeniku u sakramentu pomirenja, znajte da tako pjevate pjesmu hvale Bogu za njegovo veliko milosrđe.
- e Česte ispovijedi poučne su za vašeg svećenika i dobre za vašu dušu. Grijesi, osobito oni duboko ukorijenjeni ili počinjeni iz navike, zahtijevaju strpljenje i upornost. Nikad ne odustajte, ma koliko puta počinili isti grijeh... Ispovijed je sakrament izlječenja i baš kao fizičke, i duhovne rane trebaju vremena kako bi u potpunosti zacijelile.
- f U ispovijedi nije riječ o tome koliko ste vi loši, nego koliko je Bog dobar.
- g Svećenik je kao i liječnik: kad idete liječniku, kažete mu što vas boli, s više ili manje detalja, tako da on zna kako vas je najbolje liječiti. I zapamtite: imao

²² FRANJO, *Božje ime je milosrđe. Razgovor s Andreom Torniellom, Verbum*, 2016., str. 60.

²³ Isto, str. 59.

je puno pacijenata s istim simptomima. Vjerujte mu, slušajte njegove savjete i uskoro će vam biti bolje!

- h Bog najbolje djeluje s jednostavnim i skromnim ispovijedima. Bog ne treba roman – već ga je pročitao. Ponos i nedostatak kajanja ponekad se kriju iza mnoštva naših riječi. Kad govorimo jednostavno i jasno, imenujući svoje grijehе, to je kao da se skidamo radi pribijanja na Križ, radi smrti naših grijehа i uskrsnuća oprosta.
- i Samo otidite na ispovijed bez obzira na sve. Božja je ljubav jača od naših grijehа.
- j Za mnoge bi ljude najveći napredak bio kad bi ispovijed prestali gledati kao obvezu i apstraktno nabranje grijehа, i počeli ju promatrati kao obnovu odnosa s Bogom.

Bolesničko pomazanje

- 90 Drugi vatikanski sabor o sakramentu bolesničkog pomazanja kaže sljedeće: “Svetim pomazanjem onemoćalih i molitvom svećenika cijela Crkva preporučuje bolesne trpećem i proslavljenom Gospodinu, da im olakša boli i da ih spasi, štoviše potiče ih da se slobodno sjedine s Kristovom mukom i smrću i tako doprinesu dobru Božjega naroda” (LG 11). Bolesničko pomazanje sakrament je ozdravljanja po kome se nastavlja Isusovo djelo liječenja i spasavanja članova Crkve snagom Duha Svetoga (usp. KKC 1421). U ovom sakramentu Crkva bolesne vjernike preporučuje Gospodinu da ih pridigne i spasi (usp. kan. 998). Bolest i patnja sastavni su dijelovi svakoga ljudskoga života. U bolesti čovjek nazire smrt i osjeća svoju nemoć i ograničenost. Stanje bolesti može čovjeka dovesti do očaja i odvajanja od Boga, ali može biti i iskustvo obraćenja i okretanja prema Bogu. Ovo obraćeničko i otkupiteljsko svojstvo bolesti osobito je izraženo u Starom zavjetu gdje je poimanje bolesti vezano uz grijeh i smrt. Naš Gospodin Isus Krist imao je osobito suosjećanje prema svima koji su bolesni, te dolazi izliječiti čovjekovu dušu i tijelo. Zadaću brige za bolesne Isus ostavlja svojoj Crkvi riječima „Bolesne liječite!“ (Mt 10,8). Crkva vjeruje da prisutnost Krista oživljava i liječi dušu i tijelo, osobito u sakramentima, a najizražajnije u euharistiji. Međutim, Crkva poznaje i poseban sakrament za bolesnike koji je posvjedočen i u Novom zavjetu, u Jakovljevoj poslanici (Jak 5,14-15). To je sakrament bolesničkog pomazanja (usp. KKC 1500-1510).

Ovaj sakrament, kao obred pomazanja bolesnika blagoslovljenim uljem, postoji u liturgijskoj predaji od starine, no tijekom stoljeća sve se više ograniča-

vao na umiruće te je stoga dobio i naziv *posljednja pomast*. Crkva, međutim, nikada nije prestala moliti i za tjelesno zdravlje bolesnika koji prima pomazanje. Drugi vatikanski sabor ističe: (Bolesničko pomazanje) “nije sakrament samo za one koji se nalaze u skrajnjoj životnoj pogibelji. Sigurno je već prikladno vrijeme za njegovo primanje netom se vjernik zbog bolesti ili starosti nalazi na početku smrtne pogibelji” (SC, br. 73). Pomazanje se može ponoviti u slučaju pogoršanja bolesti ili nastupanja druge teške bolesti (usp. KKC 1411-1514; kan. 1004, § 2). Pomazanje valjano podjeljuje svećenik (prezbiter ili biskup). Dužnost je i pravo svećenika dušobrižnika podjeljivati ovaj sakrament vjernicima povjerenima njihovoj pastoralnoj službi; drugi svećenik može podijeliti ovaj sakrament s barem pretpostavljenim pristankom svećenika dušobrižnika samo ako ima opravdan razlog. Sakrament se podjeljuje mazanjem na čelu i rukama propisno blagoslovljenim maslinovim uljem ili bilo kojim drugim uljem, pri čemu se izgovaraju riječi: “Ovim svetim pomazanjem i svojim preblagim milosrđem neka te Gospodin milošću Duha Svetoga pomogne, neka te oslobođena od grijeha spasi i milosrdno pridigne.”²⁴ Ulje za pomazanje blagoslivlja dijecezanski biskup ili oni koji se u pravu s njim izjednačavaju; a u slučaju potrebe ulje može blagosloviti i svaki svećenik u slavlju ovog sakramenta (usp. kan. 999-1003; KKC 1516). Sakramentu bolesničkog pomazanja može prethoditi sakrament ispovijedi, te nakon njega može uslijediti euharistija. Dopušteno je, čak i preporučeno, da se slavi unutar euharistije; no, prilike često to ne dopuštaju (usp. KKC 1517).

- 91 Sakrament bolesničkog pomazanja naši dušobrižnici uglavnom shvaćaju krajnje ozbiljno, te nastoje ovaj sakrament pravodobno podijeliti svim vjernicima u teškoj bolesti. Kod vjernika laika se uočava određeni strah od ovog sakramenta koji se zadržao iz staroga poimanja bolesničkog pomazanja kao sakramenta umirućih i “posljednje pomasti”. Ovakvo poimanje, međutim, uslijed postojana zauzimanja dušobrižnika polako nestaje iz naše sredine, te vjernici sve češće zahtijevaju sakrament pomazanja u nadi da će im pomoći i da će ih izliječiti. Nastojanja oko toga, dakako, treba nastaviti i, ako je moguće, pojačati. Posebno je, kada se govori o ovom sakramentu, potrebno naglasiti pastoral bolnica i staračkih domova. Pastoral ovih ustanova uglavnom opslužuju svećenici župe u kojoj se nalaze. Neke bolnice u nadbiskupiji imaju

²⁴ PAVAO VI., Apostolska konstitucija *Sacram unctionem infirmorum*, AAS 65 (1973).

bolničkog kapelana koji je zadužen isključivo za dušobrižništvo te ustanove. Pastoral ovih ustanova uglavnom prolazi bez većih problema, no ponekad bude nedostataka u pastoralu i problema u suradnji između ovih ustanova i mjesnih dušobrižnika, pa i na to treba obratiti osobitu pozornost.

Radijski i televizijski prijenos misnoga slavlja prvenstveno je tematika priče o sakramentu euharistije, no tiče se i pastorala bolesnih. Prijenosi su često jedini način na koji teži bolesnici mogu redovito sudjelovati u misnom slavlju. Još više od toga, suvremena sredstva komunikacije na mnogo načina olakšavaju i omogućavaju pastoral bolesnih i nemoćnih, pa i na to treba obratiti osobitu pozornost. Na kraju, u posljednje se vrijeme sve češće vjernicima pruža prilika primanja bolesničkog pomazanja pod misom, na Svjetski dan bolesnika, 11. veljače (o Gospi Lurdskoj). Zakonik kanonskog prava doista dopušta i takav oblik podjeljivanja ovoga sakramenta (kan. 1002). Ipak, možda bi se dalo malo raspraviti i pojasniti tko smije primiti ovaj sakrament na taj način, te riješiti neke nejasnoće oko samog oblika podjeljivanja sakramenta.

Sakrament kršćanske ženidbe

- 92 Bog je uvijek isti, Božje zapovijedi ostaju nepromijenjene, evanđelje ne možemo tumačiti po vlastitom izboru i željama, moralni zakon ne može se dokidati i uopće vrjednote života ostaju vrjednote. Već zadnjih 15-20 godina nametnuto je mišljenje i zaživjelo to što mladi žive zajedno – bez sakramenta ženidbe – nije nikakav problem (a niti grijeh). Ono što je još tužnije da sami roditelji ne uviđaju taj problem, nego podržavaju svoju djecu. Ukoliko im se što kaže, onda se pravdaju: “Danas svi žive na taj način!” ili “Vi ste u Crkvi zaostali, danas je moderno vrijeme.” Sljedeće što se navodi kao opravdanje takva načina života: “Neka malo žive zajedno, da se upoznaju i vide jesu li jedno za drugo.” Svi ovi “argumenti” pokazuju neozbiljnost života u vjeri. Prije svega nema svijesti da se takvim stilom života živi u grijehu. Bogu hvala, nisu svi takvi, ima i onih koji se ozbiljno pripremaju za sakrament braka živeći u predbračnoj čistoći, snagu crpeći u molitvi i svetim sakramentima.
- 93 *Priprava za brak.* Zadnjih godina uvedena je praksa zajedničke priprave za brak – na razini dekanata. Ta priprava je hvale vrijedna. Ali ne bi trebala biti i jedina. Kako u drugim stvarima, tako i u pripravi za sakrament ženidbe trebalo bi više ulagati truda u što kvalitetniju pripravu mladih za ženidbu, uvijek naglašavajući važnost, ulogu i samu vrijednost sakramenata uopće, a onda govoriti o sakramentima pojedinačno. Nužno je buditi svijest i odgovornost kod mladih ljudi da se na taj korak treba istinski zrelo pripremati molitvom,

razgovorima, hraneći se Božjom riječju, čuvajući se grijeha. Ta priprava mogla bi trajati od primanja svete krizme pa do ženidbe (više godina). Naravno, kao i za ostale sakramente, i za život u vjeri najodgovorniji su svećenici. Dosta toga ovisi o pojedinom župniku i kapelanu, kakav imaju osobni stav i pristup pripravi za sakramente i zato postoje razlike u pastoralnom djelovanju pojedinih župa. Negdje je veoma živo i puno se radi, nude se razni sadržaji i zaista se vodi briga o pripremanju za svete sakramente, a negdje je župni ured samo "servisna služba".

- 94 Od samog početka nužno je voditi brigu oko katehetizacije i kontinuiteta rasta u vjeri. Velika se šteta čini s prekidima u župnom vjeronauku koja nastaje od primanja prve ispovijedi i sv. pričesti pa do krizme, a onda od sv. potvrde do ženidbe. Potrebno je započeti vrlo ozbiljno govoriti i neprestano poticati o važnosti osobne i zajedničke molitve, redovita pristupa sakramentu svete ispovijedi, slavlju svete mise i primanju svete pričesti. Treba se moliti Duhu Svetom da nas vodi, jača, hrabri, čuva, nadahnjuje. Trebamo obnoviti obiteljsku molitvu i posvetiti sebe i svoje obitelji Bezgrješnom Srcu Majke Marije da nas prati i zagovara kako bismo spasili duše i zavrijedili vječnost s Gospodinom.

Kršćanski sprovod

- 95 Kršćanski sprovod liturgijsko je slavlje Crkve koje želi izraziti djelotvorno zajedništvo s pokojnikom, da u njemu sudjeluje okupljena zajednica te da joj se navijesti život vječni (usp. KKC, br. 1684). Drugi vatikanski koncil u svom dokumentu SC kada govori o sprovodu, ističe: "Neka obred sprovoda jasnije izrazi vazmeni značaj kršćanske smrti i neka bolje odgovara prilikama i običajima pojedinih krajeva" (SC 81). *Uvodne napomene* novoga izdanja Reda sprovoda (iz 2003.) dopuštaju da se *Služba za mrtve* zadrži, ali glede prilika današnjega života i pastoralnoga rada umjesto *Službe za mrtve*, može se održavati bdjenje ili slavlje Božje riječi.²⁵ Crkva želi kroz ovo liturgijsko slavlje istaknuti veliku važnost čitanja Božje riječi. U nagovorima se treba držati molitvenih i biblijskih tekstova, tj. aktualizirati Riječ Božju zajednici kojoj se naviješta, a ne ističući velike pohvale, niti prigovore na život pokojnika kako

²⁵ Usp. RIMSKI OBREDNIK: Red sprovoda, obnovljen prema odluci svetoga općega sabora Drugoga vatikanskog, proglašen vlašću pape Pavla VI., Zagreb, 2003., 14.

ne bi došlo do pretjerivanja ili stvaranja zbunjenosti kod vjernika. Veoma je bitno da svećenik uputi kratki nagovor ili homiliju jer je to za ožalošćene dragocjena riječ utjehe, za vjernike koji žive kršćanstvo novi poticaj i učvršćivanje vjere, a za sve ostale novi susret s kršćanskim smislom života, te tako i nova prilika za evangelizaciju. Zbog toga je važno kroz obred liturgijskog slavlja sprovoda i kroz riječi navijestiti nadu u vječni život, Kristovo i naše uskrsnuće te potaknuti okupljenu zajednicu na zauzetije življenje vjere. Sprovod kao posljednji rastanak ili oproštaj od drage osobe, koji obilježavaju tuga i bol zbog rastanka, ali i nada i radost zbog ponovnog susreta, danas je često krivo shvaćen. Upravo zbog ovih poteškoća dolazi do nekih neizbježnih rasprava.

- 96 *Osobine i problematike kršćanskog sprovoda u Vrhbosanskoj nadbiskupiji.* Prema izvješću nekih župnika, u nekim mjestima pokazuje se činjenica da određeni broj vjernika ne prakticira svoju vjeru, ali prema pokojnima izražava duboko poštovanje. Već duži niz godina pokušava se upravo u tim mjestima liturgijskom slavlju sprovoda, a posebno misi za pokojne (zadušnici) vratiti značaj. Jedna od poteškoća bile su „sedmine“ (daće ili karmine). Naime, u velikom broju katoličkih mjesta postoji običaj susreta blagovanja posebno za goste, do kojih dolazi već i prije sprovoda i koji često ometaju molitvu. Veoma je značajno da ovaj običaj ne izgubi smisao kršćanske blizine s ožalošćenima, ali i da ne zasjeni pravu narav ovoga običaja.

U većini župa Nadbiskupije, napose u gradovima, ukinute su sprovodne povorke te se vjernicima predlagalo da se sprovod vodi iz kapela mrtvačnica koje se nalaze na groblju ili ih je trebalo izgraditi. Također može se primijetiti da u župama (kao npr. u župi Šikara) način vođenja sprovoda na groblju bez odlaska u kuću pokojnika ima nekoliko prednosti: više je puka nazočno na sprovodnim obredima i na misi zadušnici; vjernici djelotvornije sudjeluju u liturgijskom slavlju; obitelj se ne izlaže preveliku naporu i poteškoćama; groblja, što se tiče infrastrukture, odgovaraju svim potrebama liturgijskog slavlja. U ne tako dalekoj prošlosti, što se može i provjeriti u maticama umrlih pojedinih župa, sprovode su vodili prakaraturi ili delegirani župljani od župnika. Svaka župa susreće se s različitim poteškoćama i pitanjima s kojima se treba suočiti sa svom obrednom ozbiljnošću. Jedna od poteškoća je privatiziranje liturgijskog slavlja kroz pokušaj uvođenja različitih neliturgijskih elemenata koji ne odgovaraju duhu liturgijskog slavlja (izbor glazbe ili neki drugi običaj koji je stran obredu).

Jedna od važnih činjenica u Nadbiskupiji je i prisutnost vjernika drugih konfesija (muslimani i pravoslavci). Upravo ova činjenica može postati prilikom za evangelizaciju i naviještanje vazmenog otajstva svima.

Na kraju valja naglasiti kako kršćanski sprovod danas, osobito u velikim gradovima, predstavlja i svojevrsnu prigodu za navještaj vjere jer mnogima je to danas često i jedina prigoda da se uopće susretnu s Božjom riječju i službenikom Crkve. Crkva, posebno danas na poticaj pape Franje, izražava potrebu ići na periferije gdje se nalaze marginalizirani, udaljeni i svi ostali ljudi koji osjećaju žeđ za Bogom. Stoga bi i predvoditelji kršćanskih sprovoda, misleći ovdje prvenstveno na svećenike i đakone, trebali zauzeto i temeljito pristupiti ovome obredu kao prema izričitom događaju vjere.

Blagoslovi i pučke pobožnosti

- 97 Blagoslovine i blagoslovi dio su liturgije koje je ustanovila Crkva. Katekizam Katoličke Crkve kao i Drugi vatikanski sabor u svome Dokumentu o liturgiji definira: "Blagoslovine su znakovi nalik sakramentima, kojima se označuju i postižu duhovni učinci, njima se ljudi pripremaju da prime glavni učinak sakramenta, ali i da budu posvećene razne zgode u kršćanskom životu" (KKC 1667). Upravo iz ove definicije uviđa se velika blagotvornost koju proizvode blagoslovi u vjerničkom životu. Obrednik "Blagoslovine" stavlja naglasak na mnoge blagoslovine koje vjerni puk traži i prima po rukama Crkve, no zasigurno neke od blagoslovina treba navesti, odnosno one koje su zastupljene u vjerničkoj tradiciji Crkve, ali i Nadbiskupije:
- a Blagoslov svijeća
  - b Uskrsni blagoslov jela
  - c Blagoslov grla na spomendan Svetog Blaža
  - d Blagoslov nabožnih predmeta.
- 98 *Praktične napomene.* Kada se govori o blagoslovinama, uvijek je prevažno vraćati se na upoznavanje vjernika sa smislom i značenjem blagoslova, kako ne bi izgubili svoj smisao. Na prvom mjestu treba shvatiti da blagoslov nečega ili nekoga ne može i ne smije biti shvaćen kao neki čisto magijski čin, ali važno je da se ne podlegne zahtjevima da se blagoslivlja sve, bez posebnih kriterija. Blagoslov se uvijek mora tražiti, ali i primati s vjerom u srcu jer, kako nas uči evanđelje, ni Krist nije mogao učiniti nijedno čudo u krajevima gdje je nedostajalo vjere (usp. Mk 6,1-6).
- 99 *Pučke pobožnosti.* Iako je danas moguće vidjeti kako sve manje mladih prakticira pobožnosti koje su prakticirali njihovi stari, postavlja se pitanje - koji bi bio razlog tomu? Crkva je oduvijek ohrabivala, pa i poticala raznorazne

pobožne vježbe, što nam svjedoči i sam temeljni liturgijski dokument Drugog vatikanskog sabora koji kaže: “Veoma se preporučuju pobožne vježbe kršćanskoga naroda, samo ako su usklađene s Crkvenim zakonima i propisima, pogotovo kad se vrše po nalogu Apostolske Stolice. Posebnoga su dostojanstva također svete vježbe partikularnih Crkava, koje se vrše po naredbi biskupâ prema običajima ili zakonito odobrenim knjigama. No, te vježbe treba urediti vodeći računa o liturgijskim vremenima, tako da budu u skladu sa svetom liturgijom, da se iz nje na neki način izvode i narod k njoj vode, jer ih ona po svojoj naravi daleko nadvisuje” (SC 13). No, potrebno se zapitati - kako i danas pučke pobožnosti kao izvanjske manifestacije vjere utjeloviti u život Crkve, a istodobno ih učiniti privlačnim i mladima?

Pobožnost svete krunice. Pobožnost koja je bila stožer obiteljske molitve i koja je odgojila nebrojene generacije znanih i neznanih svetaca, danas postupno izumire, kako u obiteljima koje su po nauku Svetog Ivana Zlatoustog “Crkva u malom”, a slično tako i u župnim zajednicama. Nažalost, rijetko se može vidjeti da se prije svete mise (izuzev mjeseca svibnja i listopada) mole i razmatraju otajstva krunice. Ova nadasve i u sebi duboko kristološka molitva može i danas naše domove učiniti malim Crkvama i malim školama svetosti.

Križni put. Ova uistinu stara pobožnost, koja potječe iz najranijih kršćanskih vremena, prisutna je kroz posvećeno vrijeme korizme i u našim crkvama. Stoga bi bila potrebna kateheza koja bi ljude održala uvijek u duhu razmatranja Kristove spasonosne žrtve tako i zahvalnosti za pomirenje koje nam je darovano s Ocem nebeskim. Uz pobožnost križnog puta veže se jedna anomalija na koju bi trebalo češće upozoravati i ljude poučavati. U župama pobožnost križnog puta služi se prije svete misne žrtve. Dobar dio ljudi, nažalost, napušta Crkvu ne želeći ostati na svetoj misi koja je prema nauku Crkve izvor i vrhunac kršćanskog života, izvor iz koga svaka naša pobožnost ili čin učinjen Bogu za ljubav crpi snagu. Stoga je potrebno, kako Isus na jednom mjestu kaže, ovo činiti, a ono ne propuštati, ljude učiti da je vrhunac i izvor svake pobožnosti sveta misna žrtva na koju se trebamo uvijek vraćati i zadržavati, a pučke pobožnosti njegovati.

- 100 *Blagoslov obitelji.* Svake godine, obično nakon proslave blagdana Rođenja Gospodnjeg, svećenici pohode mnoge obitelji. Ovaj način pastoralnog djelovanja trebao bi biti radosni susret pastira s povjerenim mu narodom. Iz mnogih iskustava svećenika može se vidjeti kako ovaj vid pastoralnog djelovanja pokazuje kako i oni vjernici koji nisu redovito na liturgijskim slavljinama i sudjelovanju u župnoj zajednici, u ovom pohodu nalaze posebno značenje i obnovu svoga vjerničkog osjećaja. Glede ostvarivanja i doživljaja ovoga pohoda,

nameću se i neki problemi pa i predrasude. Tako ima situacija kada obitelj, niti poznaje taj dan, niti tada očekuje svoga župnika pa se obično blagoslov u takvim situacijama odvija pod nekim pritiskom nelagode, pasivna sudjelovanja pa konačno i sumnja ili pak predrasuda o plaćanju "poreza". No, pored svega gore navedenog, gorući problem iz koga izlaze svi ostali problemi jest kriza vjere s kojom se obitelji suočavaju, a to se odmah odražava na samo shvaćanje pohoda obitelji te mu se pridaju neki magijski pa čak i praznovjerni elementi.

Važnost i uloga glazbe u liturgiji

- 101 Pitanje liturgijske glazbe svakako je jedno od najosjetljivijih pitanja nakon II. vatikanskog sabora. S jedne strane htjelo se da svi vjernici aktivno sudjeluju u bogoslužju, a da to u isto vrijeme bude u skladu s duhom i kulturom pojedinog naroda. S druge je strane postojala bojazan da se uz očigledno uzmicanje latinskog jezika posve zanemari tradicionalna crkvena glazba. Evo što kažu dokumenti i crkveno učiteljstvo: "Ne može u svetom bogoslužju biti ništa svečanije ni ugodnije od skupa u kome svi svoju vjeru i pobožnost izražavaju pjevanjem" (MS 16); "Glazbena je baština opće Crkve blago neprocjenjive vrijednosti jer se ističe između ostalih izraza umjetnosti posebno time što sveto pjevanje, združeno s riječima, tvori potrebit i sastavni dio svečane liturgije... Sveta će glazba dakle biti to svetija što se tješnje poveže s liturgijskim činom, bilo da ugodnije izrazi molitvu, bilo da promiče jednostudnost, bilo da svete obrede obogati većom svečanošću..." (SC 112). Sabor naglašava potrebu pjevanja i uključivanja u liturgiju svih vjernika. Upravo to nedjeljno i blagdansko okupljanje oko Kristova oltara ima zadaću pospješiti međusobnu povezanost nazočnih. "Liturgijski čin poprima plemenitiji oblik kad se Božja služba svečano obavlja s pjevanjem, kod koje sudjeluju sveti službenici, a narod djelatno sudjeluje." Konstitucija izričito spominje djelatno sudjelovanje naroda: vjernički puk nipošto ne smije biti isključen kod pjevanja tako da pjeva samo zbor. Ne bi smjelo zapravo postojati svečano liturgijsko slavlje u kome cijela okupljena zajednica ne bi barem nešto pjevala.

U drugom dijelu spominje se i uporaba jezika. Do Sabora se svečana sv. misa (*missa solemnis*) i sv. misa s pjevanjem (*missa in cantu*) služila isključivo na latinskom jeziku. Naravno, bilo je dopuštenih iznimki kao npr. u našoj staroslavenskoj tradiciji. Uvođenje narodnog jezika u liturgiju svakako je jedan od najvećih zahvata u pokoncilskoj liturgiji. "Neka se najvećom brigom čuva i promiče blago svete glazbe. Neka neprestano napreduju pjevački zborovi,

naročito kod stolnih crkava. Neka se biskupi i ostali pastiri duša revno brinu da sva zajednica vjernika u svakom svetom činu, koji se vrši pjevanjem, može vršiti svoju svojstvenu djelatnu ulogu prema odredbi čl. 28. i 30.” (SC 114). Ovdje se najprije potiče na čuvanje i promicanje svete glazbe. Pjevački zborovi se preporučuju, ne samo u stolnicama i drugim većim crkvama, sjemenišnim i redovničkim zavodima, već i u manjim crkvama.

- 102 *Glazbena izobrazba.* “Treba se uvelike cijeniti poučavanje i vježbanje glazbe u sjemeništima, u novicijatima redovnika obaju spolova i u školskim domovima, kao i u ostalim zavodima i katoličkim školama. Za uspješnu pouku treba brižljivo spremati učitelje koji će voditi nastavu svete glazbe. Preporučuje se nadalje da se prema prilikama osnivaju i viši zavodi za svetu glazbu. Glazbenim skladateljima i pjevačima, a osobito djeci, treba pružiti ispravnu liturgijsku pouku” (SC 115). U ovom članu govori se o poučavanju i vježbanju glazbe u sjemeništima, novicijatima i svim ostalim katoličkim zavodima i školama. Stoga je velika zadaća i odgovornost profesora liturgijske glazbe na našim bogoslovijama, sjemeništima i novicijatima. Na koji način tim mladim ljudima uliti ljubav prema glazbi, posvijestiti ulogu i važnost liturgijskog pjevanja i sviranja? Veliko je to umijeće koje traži puno truda i individualnog rada sa svakim studentom.

Nadalje, glazba je izvrsno sredstvo za okupljanje vjernika. Tu se može puno toga naučiti, ne samo pjevanje, već i poučavanje o liturgiji, sakramentima itd. S druge strane, biti član zbora koji ozbiljno shvaća svoju ulogu je čast, ali i obveza te ujedno velika žrtva.

- 103 *Koral i polifonija.* “Crkva smatra gregorijansko pjevanje vlastitim rimskoj liturgiji; ono dakle u liturgijskim činima, uz jednake uvjete, ima prvo mjesto. Druge se vrste svete glazbe, osobito polifonija, nikako ne isključuju iz bogoslužja, samo ako odgovaraju duhu liturgijskog čina prema čl. 30.” (SC 116). Gregorijansko je pjevanje najvrjednija glazbena baština Crkve. Svojom ljepotom i produhovljenošću svakako zauzima vrhunac u crkvenoj glazbi općenito. Gregorijanski koral bio je inspiracija mnogim glazbenicima: G. P. da Palestrini (koga prozvaše ocem klasične polifonije), J. S. Bachu, W. A. Mozartu, Ludwigu van Beethovenu, Giuseppeu Verdiju i drugima.

- 104 *Zborovi i pučko pjevanje.* “Za sjajniji oblik svetih čina treba sačuvati glazbene kapele koje se nalaze u bazilikama, stolnicama, samostanima i drugim većim crkvama, i koje su tijekom stoljeća zaslužile velike pohvale što su očuvale i gajile glazbeno blago neprocjenjive vrijednosti” (Uputa o glazbi u svetom bogoslužju, br. 20). “Neka se brižljivo njeguje pučko vjersko pjevanje, da glasovi mogu odzvanjati u pobožnim i svetim vježbama, i u samim liturgijskim či-

nima, prema odredbama i propisima rubrika” (SC 118). Ovdje je riječ u prvom redu o pučkom pjevanju kod raznih pučkih pobožnosti, a onda i kod same liturgije. Papa Pio XII. u svojoj enciklici *Mediator Dei et hominum* potiče ordinarije da promiču pučko religiozno pjevanje. Napokon je saborska konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosantum Concilium* otvorila širom vrata pučkoj popijevci u liturgiji.

Iskustva mnogih voditelja pjevanja govore da bez zbora, makar bio i malen, sastavljena od nekolicine pjevača i okupljena oko orguljaša (orgulja, harmonija), nema skladna pjevanja, pa čak ni pučkog. Prepustiti da okupljena zajednica predvodi liturgijsko pjevanje, ma koliko god bila plemenita nakana, ne daje dobre rezultate. Važno je da se pjeva, važno je također što se pjeva i kada, ali je isto tako važno kako se pjeva, poznaje li se tekst, melodija, ritam. Nadalje, postavlja se niz praktičnih pitanja: Jesu li zbor ili zajednica pripremljeni za pjevanje i hoće li uopće doći na pripremu, jesu li grla “razgibana”, tj. upjevana...? To je jako važno! Bez upjevanih glasova nema lijepa i skladna pjevanja! To isto vrijedi za predsjedatelja liturgijskog slavlja. Treba se dobro upjevati prije sv. mise, a isto tako pogledati pjevane dijelove. Također treba istaknuti da liturgijsko pjevanje mora biti u isto vrijeme i molitva jer parafrazirajući Sv. Augustina, reklo bi se: “Tko dobro pjeva, dvostruko moli!” Stoga je potrebno potruditi se i naći osobe koje imaju glas i sluh, kao i dobru volju, i neumorno s njima raditi. Glavna briga o tome hoće li jedna župa imati zbor ili neće (pjevanje u euharistijskim slavljinama) je na župnicima i župnim vikarima. Za takav posao, naravno, treba pronaći sposobna, po mogućnosti školovana, orguljaša – voditelja i zborovođu. Nažalost, časnih sestara je sve manje po našim župama. Budućnost sviranja, čini se, jest u vjernicima laicima koji pohađaju glazbene škole, bilo osnovne, bilo srednje. Uz malo truda može ih se “prekvalificirati” u crkvene glazbenike. Nadalje, župnici i kapelani imaju veliku zadaću upoznati orguljaša i pjevače s važnošću pjevanja u liturgiji, kao i s repertoarom pjesama. Nije svejedno što i kada će se neka popijevka pjevati! Bilo bi dobro da župnici i kapelani koji put dođu na probu, uvide probleme i rješavaju ih. Jednostavno trebali bi više biti u kontaktu s njima, odgajati ih i posvijestiti im ulogu i važnost liturgijskog pjevanja i sviranja u liturgiji i drugim slavljinama.

- 105 *Orgulje i druga glazbala.* “U latinskoj Crkvi treba uvelike cijeniti orgulje sa sviralama kao tradicionalno glazbalo kojega zvuk može crkvenim obredima dodati divan sjaj te srce veoma uzdići k Bogu i k nebeskim stvarima. Slobodno je u bogoslužje pripustiti i druga glazbala uz sud i suglasnost nadležnih crkvenih teritorijalnih vlasti” (SC 120). Ovaj tekst izričito spominje

„orgulje sa sviralama kao tradicionalno glazbalo” koje ima prednost pred svim drugim instrumentima. Pod “druga glazbala” spadaju elektronske orgulje i harmonij koji imitiraju zvuk klasičnih orgulja. I ostala glazbala mogu se pripustiti u bogoslužje “ukoliko su prilagođena ili se mogu prilagoditi liturgijskoj praksi te ako odgovaraju dostojanstvu Božjeg hrama i zaista pomažu uzdizati vjernike”. Instrumenti poput udaraljki i električnih gitara ne bi se smjeli uporabljivati kod svetog bogoslužja. O prikladnosti glazbala za svetu liturgiju odlučuju nadležne biskupske konferencije. Zadnji nesretni rat u našoj Nadbiskupiji porušio je mnoge crkve, a zajedno s njima stradale su i klasične orgulje. Od predratnih 27 orgulja, koliko ih je bilo u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, uništeno ih je 8, a nekoliko ih je teško ili lakše oštećeno. Danas klasičnih orgulja u Vrhbosanskoj nadbiskupiji brojimo 39. Ukoliko nemamo mogućnost nabaviti klasične orgulje, postoje alternativni instrumenti koji donekle zamjenjuju klasične orgulje, to su harmonij ili elektronske orgulje. Ima ih raznih vrsta, ali za liturgijsko sviranje prikladne su one koje imitiraju zvuk klasičnih orgulja. Na primjer, tvrtka *Johannus, Viscount* i *Ahlborn* pravi upravo takve orgulje. Možemo ih naći u specijaliziranim radnjama, a često budu izložene i na Svećeničkom tečaju u Zagrebu.

Hauptwerk i *semplovi klasičnih orgulja*. Međutim, prije devetnaest godina (2002.) na tržištu se pojavio softver (engl. software) tzv. *Hauptwerk* i za njega veliki broj semplovanih klasičnih orgulja. Najmodernijom visoko sofisticiranom tehnikom snimljene su prave klasične orgulje s originalnom akustikom, ali ovoga puta detaljno i pojedinačno: svaki registar i svaki ton zasebno. Nedavno su naše katedralne orgulje temeljito obnovljene i, kao dodatak pravim registrima, instaliran je i ovaj sistem. Uz realna 22 zvučna registra, sada imamo registara, tako reći, koliko želimo. Za vrlo malu sumu novca možemo nabaviti taj alternativni instrument, tzv. midi sistem ili *Hauptwerk* kao najbolju zamjenu klasičnim orguljama. Zvuk takvih orgulja nije sintetičan, ne umara, a prednosti takva sustava zaista su velike: cijena; pravi zvuk orgulja; velik izbor orgulja i registara (barokne, romantične, moderne...); orgulje uvijek ugođene i intonirane, mogućnost transponiranja (+ -), posebno pogodno za jutarnje rane mise kad su glasovi neupjevani; mogućnost memoriziranja brojnih kombinacija registara, itd.

- 106 *Crkvene pjesmarice*. Vrhbosanska nadbiskupija može se ponositi brojnim tiskanim pjesmaricama koje su izdane od 1900. pa sve do danas. Pjesmarice su namijenjene puku, raznim zborovima, a isto tako studentima teologije, kako laicima, tako i bogoslovima. Pođimo kronološki: *Crkvena pjesmarica* izdana 1900., najstarija tiskana pjesmarica u BiH; *Hosanna* 1911., pratnja u dva sveska

1911. i 1913.; *Crkvena pjesmarica* I. i II. 1976.; *Laudate Dominum* 1997., pjesmarica za mješovite zborove; *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, Vlastitosti Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine 2018.; *Skladbe za orgulje* I i II 2007., 2008.; *Koralne i pučke mise* (dionice i partitura) 2011.; *Višeglasne mise* (dionice i partitura) 2011.; *Hvalite Gospodina*, pjesmarica za muške zborove 2013.; *Časoslov* (dionice i partitura) 2013.; *Muka po Mateju, Marku, Luki i Ivanu; Svećenička pjevačka služba* 2015. Uskoro bi trebao biti izdan i Kantual – orguljska pratnja pjesmarice *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*. On će, bez dvojbe, biti velika pomoć orguljašima koji sviraju po našim crkvama i kapelama.

- 107 Godine 2007. Vrhbosanska nadbiskupija pokreće časopis za liturgijsku glazbu koji nosi naslov *Magnificat*. Glasilo izlazi dva puta godišnje. Članovi uredničkog vijeća su svećenici, časne sestre i laici koji djeluju na području Vrhbosanske nadbiskupije. Časopis donosi stručne članke, skladbe i glazbena izvješća. List želi pomoći crkvenim glazbenicima – voditeljima u njihovu radu oko što boljeg organiziranja liturgijskog pjevanja i sviranja po župama. Glasilo se distribuiralo po svim župnim zajednicama i crkvenim ustanovama Vrhbosanske i Banjolučke nad(biskupije).
- 108 *Koncerti u crkvama*. Katoličke crkve su, ne samo hramovi Božji u kojima se vrši služba Božja, tj. liturgija (iako je to prvotna i najvažnija svrha), već i mjesto gdje se izvode razni koncerti. Međutim, postavlja se pitanje: jesu li za sve koncerte crkve otvorene ili samo za odabrane? Koji i kakvi koncerti su u katoličkim crkvama dopušteni? Načelno govoreći, dopuštena je sva ona glazba koja je u skladu s propisom o uporabi crkve. “Neka se sveto mjesto pripusti samo za ono što služi vršenju ili promicanju kulta, pobožnosti i vjere, a neka se zabrani što nije u skladu sa svetošću mjesta. Ali ordinarij može za pojedini slučaj dopustiti i druge uporabe koje nisu suprotne svetosti mjesta” (kan. 1210). To je opće načelo koje važi za sva zbivanja i događanja po našim crkvama, pa tako i koncertima. Uporaba crkve ne smije biti protivna svetosti mjesta i kriterij po komu se vrata crkve trebaju otvoriti koncertu svete ili religiozne glazbe, ali i zatvoriti svakoj drugoj vrsti glazbe. Primjerice, i najljepša simfonijska glazba nije odmah po sebi i religiozna... I mnoge druge vrste glazbe koje su po sebi vrijedne, umjetničke, ali nisu prikladne za crkvu, već za neku koncertnu dvoranu. Stoga, kad se radi o koncertima u crkvama, treba reći sljedeće:
- a Dopušteni su, prije svega, oni koncerti, tj. skladbe koje su plod kršćanske inspiracije (oratoriji, mise, moteti, orguljski koncerti na kojima se, prije svega, izvode koralni preludiji koji su inspirirani gregorijanskim koralom ili temama crkvenih pučkih popijevki).

- b Općenito, što se tiče klasične glazbe, tu treba biti jako oprezan i dobro poznavati klasičnu glazbu: na primjer, opere, operete, ljubavne arije, baleti, valceri, razne koračnice, spadaju u tzv. klasičnu glazbu, ali zbog svoje naravi, ma koliko bile umjetnički vrijedne, ni u kojem slučaju ne bi se smjele izvoditi u crkvi.
- c Nadalje, nisu sva simfonijska djela prikladna za crkvu: npr. *Bolero* od Mauricea Ravela je vrhunsko umjetničko djelo, ali zbog svoje plesne naravi nije prikladno za crkvu. Općenito govoreći, simfonijska djela i zbog akustičnih svojstava nisu prikladna za veće crkve jer imaju previše eha, tj. jeke. Zato se takva djela ponajprije izvode u koncertnim dvoranama gdje je jeka od dvije sekunde optimalna za takvu vrstu glazbe.
- Ako netko želi imati koncert u katedrali ili nekoj crkvi (orguljaš, zbor, orkestar...), mora najprije napisati zamolbu rektoru katedrale, a konačno odobrenje daje mjesni ordinarij, tj. biskup. Ne postoji generalna dozvola za koncerte, to se, prije svega, odnosi ako su u pitanju ciklusi koncerata, već treba tražiti dozvolu za svaki koncert pojedinačno. U toj zamolbi treba priložiti točan nadnevak i sat koncerta, zatim točan program koncerta u kome su imena autora i nazivi skladbi koje će se izvoditi. Nakon što biskupijsko povjerenstvo za glazbu pregleda program, rektor katedrale dobiva dozvolu od ordinarija za održavanje koncerta. Ordinarij može (slučaj zapadnih zemalja) odrediti neku crkvu koja više ne služi kultu, već kao "*auditorium*" u kome bi se izvodila sveta ili religiozna glazba, a da bi se izvodila i profana glazba (npr. simfonijska glazba), samo ako je u skladu sa svetošću mjesta. U tom pastoralnom zadatku ordinarij će naći pomoć i savjet u Biskupskoj komisiji za liturgiju i svetu glazbu. Nakon što se od biskupa dobije dozvola, župnici i rektori crkava moći će dopustiti uporabu crkve zborovima i orkestrima koji budu ispunjavali sljedeće uvjete:
- ulaz u crkvu mora biti slobodan i besplatan
  - izvođači i slušatelji moraju biti odjeveni i ponašati se sukladno sakralnom obilježju crkve
  - glazbenici i pjevači će izbjegavati zaposjedanje prezbiterija – traži se najveće poštovanje prema oltaru, sjedištu misnika i ambonu
  - Presveti Oltarski Sakrament, ako je moguće, čuvat će se u pokrajnjoj kapeli ili na nekom drugom sigurnom i doličnom mjestu (usp. kan. 938, § 4)
  - koncert će biti prezentiran i eventualno popraćen tumačenjima koja nisu samo umjetnička i povijesna, nego i onima koji pomažu bolje nutarnje razumijevanje i sudjelovanje slušatelja; na primjer, ako se izvodi neko djelo (oratorij, *requiem*...) na latinskom ili nekom drugom jeziku, poželjno ga je prevesti na domaći jezik kako bi slušatelji razumjeli tekst

- f organizator koncerta pismeno će osigurati građansku odgovornost, troškove, ponovno uređenje zgrade i naknadu eventualne štete (primjer kazališta i drugih dvorana koje se iznajmljuju).
- Ovo su glavne smjernice koje nam mogu pomoći pri organizaciji nekog koncerta. Bilo bi dobro proučiti ih kako bismo mogli ispravno postupiti u davanju dozvola pa i organiziranju vlastitih koncerata u našim crkvama.
- 109 Ovo je bio kratki prikaz dokumenata koji govore o crkvenoj glazbi i njezinoj važnosti u liturgiji. Što je s nama? Nisu li se crkveni glazbenici pomalo umorili, a njih je mali broj? Može li se u ovoj situaciji dati još više, imajući u vidu stanje kakvo jest? U razorenim župama teško je bilo što učiniti na tom polju. Formiranje odbora za liturgijsku glazbu u našoj Nadbiskupiji, kao i organiziranje glazbenih seminara za voditelje – orguljaše svakako su preduvjet za sustavan rad na polju liturgijske glazbe. Godišnji susreti zborova koji se održavaju već 18 godina, značajan su doprinos promoviranju pučkih popijevki i misa iz pjesmarice *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, kao i višeglasnih skladbi. Ideja *Zlatne harfe* je hvale vrijedna jer ta djeca razvijaju sluh i glas od malih nogu. Oni će biti regruti, vrsni pjevači i za odrasli zbor. Ugledajmo se u iskustva drugih biskupija, pogotovo onih na Zapadu. Istina, nemamo tradiciju kao što imaju Zapad ili neke biskupije u Hrvatskoj, ali tradicija neće doći sama od sebe. Zato su potrebni ljudi puni idealizma i dobre volje koji će nešto konkretno učiniti da ta tradicija makar malo poraste.

Liturgijska žarišta

- 110 Sam pojam sakralni objekti vrlo je širok jer u sakralne objekte spadaju i džamija i sinagoga i mnogi drugi hramovi i zdanja. U ranom pak kršćanstvu mjesta kulta što su bila starija, to su bila cjenjenija. Govorilo se: *tantum sanctitatis quantum vetustatis*. Sigurno je da i stara i nova arhitektura imaju svoju vrijednost i ljepotu. I dobro je da klerici i vjernici upoznaju i suvremenu arhitekturu jer nigdje u crkvenim dokumentima ne piše da je jedan određen arhitektonski stil crkveni. Crkveni je podjednako i barokni, i gotički, i romanički, i renesansni, i moderni, i postmoderni. Jedino kad je u pitanju *Musica sacra*, *Sacrosanctum concilium* izričito kaže da je koralno pjevanje vlastito pjevanje rimske liturgije. Crkva-zgrada prije nego što je sakralni objekt, ona je liturgijski i obredni prostor. Budući da je crkva prvenstveno liturgijski i obredni prostor, arhitekt kojem je povjerena izgradnja ili obnova crkve, osim što bi trebao dobro poznavati arhitekturu, trebao bi dobro proučiti i Opće norme Rimskog misala i rituala ako hoće da njegov građevinski objekt bude

i crkva, odnosno liturgijski i obredni prostor. Nije uvijek lako od sakralnog prostora napraviti obredni, liturgijski prostor, pogotovo ako arhitekt nikad nije vidio i doživio liturgijsko slavlje uskrsne noći i ako nije vidio ni pročitao nijednu knjigu o ambonu, oltaru, krstionici, apside... Kao što rijeka ima svoj put od izvora do ušća, tako i misni obred ima svoj hod, ritam i dinamiku. On je hod od ulaznih vrata do oltara, od oltara do mjesta s koga se predsjedava i obratno. On je put od oltara do ambona, od ambona do krstionice. Jedno vrijeme u Crkvi je postojao *Missale plenarium*. To je bio misal u kome su bila i misna čitanja i pjesme, sve što je bilo potrebno svećeniku za slavlje sv. mise. Tako su neki pokušali i u prezbiterij strpati sve dijelove liturgijskog prostora: i oltar, i ambon, i krstionicu, i orgulje, i pjevače. I tako su ne htijući, uništili ljepotu liturgijskog prostora. Kao što glazba ima sedam nota i ako svih sedam stavimo na jednu crtu, nećemo dobiti nikakvu glazbu. Isto tako i liturgijska arhitektura ima svoja žarišta, ritam, dinamiku, poetiku. I ako sva žarišta liturgijskog prostora stavimo u prezbiterij koji je, kako mu i samo ime kaže, mjesto za prezbitere, dobit ćemo neki prostor, ali ne i obredni.

Liturgijska su žarišta: oltar, ambon, krstionica, ispovjedaonica, prezbiterij, apside, tabernakul, lađa za vjernike, sjedište za predsjedatelja. Obred nije statičan, nego dinamičan. Kao što je ljepota rijeke u protjecanju vode i po tome se razlikuje od jezera, tako je i ljepota obreda u hodu. Zato misni obred i ima četiri procesije koje su popraćene pjesmama. To su: ulazna procesija, procesija od oltara do ambona s evanđelistarom, procesija za prinos darova i pričesna procesija.

- 111 *Apsida*. Riječima: „Dođi Gospodine Isuse“ (Otk 22,20) završava se Sveto pismo. I u najsvečanijem dijelu svete mise svaki dan ponavljamo *Tvoj slavni dolazak iščekujemo*. Iščekivanje Kristova dolaska na kraju vremena u rimskoj liturgiji posebno je naglašeno u došašću i na kraju crkvene godine. U prvim stoljećima kršćanstva tema ponovnog Kristova dolaska nije bila prisutna samo u misnim molitvama i čitanjima, nego i u arhitekturi i slikarstvu. Eshatološki prostor u crkvi je apside. Apsida je u crkvi mjesto Božje slave. Ona nam govori da naš život ima jasan cilj. On je usmjeren i ide prema Kristu. Apsida je polukružni udubljeni prostor koji je starinom bio okrenut prema istoku. Velika je razlika u molitvi stajati ispred ravnog zida i apside u kojoj se nalazi Kristov lik. Pred ravnim zidom pogled se zaustavlja tako da imamo dojam da je i naša molitva naišla na prepreku. Pred polukružnim prostorom pogled se ne zaustavlja, nego ide dalje. U ranokršćanskim bazilikama apside je bila okrenuta prema istoku. Za razliku od Židova koji su za vrijeme molitve bili okrenuti prema Jeruzalemu, kršćani su bili usmjereni prema istoku. O

okretanju prema istoku za vrijeme molitve govore nam mnoga otačka djela. Spomenut ću samo neka. To su Tertulijanovo djelo *Adversus haereses, Apostolske konstitucije, Didascalia apostolorum*. Kad crkveni pisci govore o okrenutosti prema istoku, pozivaju se na svetopisamske tekstove. A to su: "Zatim opazih jednog drugog anđela gdje uzlazi s istoka, noseći pečat živoga Boga" (Otk 7,2). Drugi je tekst na koji se oci pozivaju iz Matejeva evanđelja: "Jer će dolazak Sina Čovječjega biti sličan munji što sjevne na istoku i rasvijetli sve do zapada" (Mt 24,27). I treći tekst jest: "Sva kraljevstva svijeta pjevajte Bogu, slavite Jahvu koji se vozi po nebu, po nebu iskonskom" (Ps 67,34). Tertulijan kaže da su kršćani u molitvi uvijek okrenuti prema Suncu koje izlazi, zato ćemo u apsidama nekih romaničkih bazilika naći prozore.

U polukružnom apsidalnom prostoru nalazi se prezbiterij koji je, kako mu i samo ime kaže, prostor za prezbitere. U središtu apsida ispod Kristova lika nalazi se mjesto s koga prezbiter predsjedava liturgijskim slavljem. Predsjedatelj se nalazi u neposrednoj blizini Kristova lika jer predsjedava *in persona Christi*. Ispred prezbiterija nalazi se oltar. Oltar je u lađi i uzdignut je. Budući da je oltar smješten u lađi sa zapadne, sjeverne i južne strane, okružen je vjernicima, a s istočne prezbiterima i ostalim poslužiteljima. Tako se oltar nalazi u središtu okupljene zajednice. Ovakav raspored sudionika u liturgijskom slavlju zabilježen je u Rimskom kanonu. U molitvi *Memento domine famulorum famularumque tuarum et omnium circumstantium quorum tibi fides cognita est., Circumstantes* je aktivni particip glagola *circumsto* – što znači stajati kružno raspoređeni, okružiti. Apsida nas prostorno i slikovno podsjeća na članak iz *Vjervanja* koji kaže da će Isus doći na kraju vremena suditi žive i mrtve. Apsida je povlašteno Kristovo mjesto. Stoga, liturgijski prostor lišen apsida i njezina glavnog sadržaja, Krista koji će doći na kraju vremena, lišen je vrhunca teologije.

- 112 *Oltar*. Među prvim kršćanima koji su govorili o euharistiji i oltaru jest Sveti Pavao. U prvoj poslanici Korinćanima on euharistiju naziva *Večerom Gospodnjom*, a oltar *stolom Gospodnjim*. Međutim, još su prve generacije kršćana euharistiju nazvale žrtvom križa. Posljedica toga jest da je Večera gospodnja žrtva, a stol Gospodnji žrtvenik. Latinska riječ oltar sastavljena je od dviju riječi: jednog pridjeva ili participa i imenice. Pridjev bi bio *altus, a, um*, što znači visok, uzvišen, a particip *altus* bi dolazio od glagola *alo, is, alui, altum, alere* 3., što znači hraniti. Stoga može označavati neku visoku strukturu ili strukturu koja je u službi hranjenja. Drugi dio riječi *altare, ara* dolazi od glagola *arere*, što znači spaliti, gorjeti. Oltar bi, prema tome, bio mjesto vatre. Za nas kršćane oltar je monumentalno mjesto Kristova uzdignuća. U Ivanovu evanđelju Isus

dvaput govori o svom uzdignuću. U osmom poglavlju kaže Isus Židovima: „Kad podignete Sina Čovječjega, tada ćete saznati da Ja jesam i da ništa od sebe ne činim, već da govorim ono što me otac nauči“ (Iv 8,28). A u dvanaestom poglavlju kaže: „A ja kad budem podignut sa zemlje, sve ću ljude privući k sebi“ (Iv 12,32). Polazeći od ovih ivanovskih tekstova i samog značenja riječi oltar, možemo zaključiti da bi oltar u crkvi trebao biti na povišenom mjestu. Ako je euharistija spomen-čin Gospodnje večere koja je figura i najava njegove smrti, onda je oltar i stol Gospodnji i kalvarijska stijena. On nije samo stol, ni samo stijena, nego i jedno i drugo istodobno. On je i stol i žrtvenik. Ove dvije bitne odrednice oltara svakako bi trebale biti uočljive na njemu. Da je oltar stol, najbolje se vidi iz toga ako je prekriven velikim, širokim oltarnjakom. Istodobno sa stolnim do izražaja treba doći i žrtveni karakter oltara. Žrtveni karakter oltara doći će do izražaja ako je oltar napravljen od kamena u obliku kocke. Ako želimo istodobno izraziti i žrtveni i stolni karakter oltara, onda ćemo na vertikalni kamen koji ima oblik kocke staviti horizontalnu ploču koja ima oblik pravokutnika. Ipak, žrtvena narav euharistije i oltara najbolje se izražava križem koji je postavljen na oltaru ili u blizini njega.

Zašto oltar ima četiri strane? Četiri vjetra spominju se u Matejevju evanđelju kada se opisuje ponovni Isusov dolazak. I on će poslati svoje anđele s glasnom trubom da okupe izabranike njegove od četiri vjetra, kaže Matej. A u najstarijem liturgijskom spisu *Didache* četiri vjetra povezana su uz molitvu. Ovako glasi molitveni zaziv. *Ujedini Gospodine svoju Crkvu od sva četiri vjetra u svoje kraljevstvo koje si pripravio za nju.* Četiri vjetra simbol su četiriju strana svijeta, odnosno svih plemena i naroda koji su pozvani na Gozbu Gospodnju. Zato bi oltarna menza trebala biti napravljena u obliku kvadrata ili pravokutnika. Treba izbjegavati polukružni i kružni oblik oltara. Oltar je simbol Krista koji sabire svoju Crkvu u jedno. Budući da je jedan Krist, i oltar je u crkvi jedan. Stoga je opravdan zahtjev Obrednika posvete oltara koji traži da u Crkvi bude jedan oltar koji je simbol jednog Krista i jedne euharistije. Budući da je oltar misterij Kristove prisutnosti, on se kadi kao što se kadi križ. I jedino se, osim evanđelistara, oltaru iskazuje počast poljupcem. Iz toga se može razumjeti i propis Rimskog misala da se tabernakul ne stavlja na oltar i u prezbiterij, nego u sporednu kapelu. Od kakvog se materijala pravi oltar? Tradicionalno i gledajući biblijsku simboliku, najprikladniji materijal za oltar jest kamen. Tek poslije kamena dolazi drvo, a ne treba isključiti ni željezo, pogotovo tamo gdje ga ima u izobilju. Kamen je moćan, monumentalan, on je znak po svojoj prirodi. Drvo pak ima ton nečega kućnog, domaćeg jer su stolovi po našim kućama obično drveni. U Otkrivenju oltar je od zlata.

Koja je ikonografija oltara? *Summa* kristološke ikonografije u povijesti spasenja od Abela i Mojsija do Ivana Krstitelja i Ivana Evandelističara jest janje. Zato na oltar nećemo stavljati ni slike niti kipove svetaca. Na oltar se osim križa stavljaju još samo svijeće koje su simbol Krista koji svijetli u svojoj Crkvi. Svijeće trebaju biti od pčelinjeg voska i biskupski ceremonijar kaže da bi ih na oltaru trebalo biti 2, 4 ili 6, a kad predsjedava dijecezanski biskup, 7. *Sacrosanctum Concilium* traži istinitost znaka, prema tome svijeća treba biti svijeća, a ne plastični valjak koji svaki dan gori i nikad ne izgara. Iz poštovanja prema oltaru nećemo na njega stavljati šibice, upaljače, papirne maramice, crkveni tisak, župne oglase, kutiju od naočala i naočale, nećemo stavljati ni najlon, ni staklo, ni plastiku.

Prastari je kršćanski običaj da se u oltar stavljaju relikvije svetaca. Tertulijan tumači ovu praksu tako što kaže: *Christus in martire est*. Prema tome, kršćani su oni koji se u potpunosti identificiraju s Kristom, dotle da su spremni dati život za njega kao što je on dao za nas. Još od samoga početka Crkve postoje dva načina krštenja: krštenje vodom i krštenje krvlju. Zbog toga su kršćani slavili euharistiju na grobovima mučenika na dan njihove smrti, koju su zvali *dies natalis*, dan kad su rođeni za nebo. I to je sigurno jedan od prvih motiva da su euharistiju slavili i ostalim danima u tjednu, a ne samo nedjeljom. Mučenici su ispunili Kristovu zapovijed ljubavi na uzvišen način. Kao što je Isus ljubio svoje prijatelje i svoj život dao za njih, tako su oni dali za Krista. Zato su ostalim kršćanima primjer kako treba slijediti Krista. Oni su poslušali Isusovu zapovijed i utjelovili je u svom životu i svojoj smrti. Slaveći euharistiju na oltaru u kome se nalaze relikvije mučenika, ne dajemo važnost relikvijama, nego postajemo svjesniji zahtjevnosti koju traži nasljedovanje Krista. Nasljedovanje Krista traži zajedništvo s njim i u životu i u smrti. Relikvije nas opominju da se ne bi smjela dogoditi šizofrenija između liturgijskog slavlja i života. Estetika zahtijeva da najmanja visina oltara bude 92 centimetra, a najveća 102. Oltar je simbol Krista u okupljenoj zajednici, zato ga treba postaviti na uzvišeno mjesto i dati mu prostora da diše kako bi se nesmetano mogli obavljati sveti obredi. Oltar je simbol Krista kutnoga kamena na kome smo sazidani mi živo kamenje, i ne samo mi, nego čitav crkveni prostor izrasta iz oltara i upućuje na njega počevši od veličanstvenih rozeta gotičkih katedrala koje bacaju snop svjetlosti na njega, do prozora u apsidi.

- 113 *Tabernakul*. Opća uredba Rimskog misala (br. 315) isključuje mogućnost čuvanja euharistije na oltaru koji je okrenut prema narodu i na kome se redovito slavi euharistija. Stoga predviđa dva rješenja za smještaj svetohraništa: a) u prezbiteriju, ali ne na oltaru na kome se slavi, u obliku i mjestu koje će najviše

- odgovarati ne isključujući ni stari oltar koji se više ne koristi za slavlje; b) u nekoj kapeli, prikladnoj za osobno klanjanje i za molitvu vjernika. Prikladnije mjesto za tabernakul jest zasebna kapela koja će poticati sabranost i klanjanje vjernika i koja će ujedno biti prostorno tijesno povezana s crkvom te vjernicima dobro vidljiva. Međutim, nema svaka crkva sporednu kapelu (neke stare crkve ili male crkve). Tada se euharistija može čuvati u starom svetohraništu na nekoć glavnom oltaru koji je važan i častan. Svetohranište nikad ne smije biti zaklonjeno sjedištem predsjedatelja. Međutim kad se tabernakul nalazi na pretkoncilskom oltaru koji je u dnu apside i često udaljen od vjernika i glavne lađe, neće uvijek poticati na molitvu i privatno klanjanje. Stoga najprikladnije mjesto za tabernakul jest zasebna kapela ili sporedna lađa crkve.
- 114 *Sjedište svećenika slavitelja.* Sjedište svećenika slavitelja treba označavati njegovu službu predsjedanja skupom i ravnanja molitvom. Stoga mu je najprikladnije mjesto na dnu prezbiterija prema narodu, osim ako to priječi raspored zgrade ili druge okolnosti, na primjer ako bi prevelika udaljenost otežavala prometovanje između svećenika i okupljene zajednice ili pak ako se svetohranište nalazi na sredini iza oltara (OURM 310). Potrebno je razlikovati sjedište svećenika predsjedatelja od biskupske katedre. Sv. Augustin kaže: "Pravo je da tijekom liturgijskog okupljanja oni koji predsjedaju i vode sjede poviše, kako bi pomoću samoga znaka sjedišta bili razlikovani od drugih i da se tako jasno očituje njihova uloga služenja, a ne da bi s toga sjedišta samovoljno vladali, oholo se napuhujući" (Govori 91,5). Sjedište predsjedatelja s oltarom i ambonom jedno je od glavnih žarišta slavlja i priziva nam u pamet Kristovu prisutnost u osobi služitelja, kako nas naučava Konstitucija o Svetoj liturgiji (SC 7). Sjedište nikad ne bi trebalo biti smješteno ispred oltara, tako da svećenik oltaru okrene leđa, jer oltar je simbol Krista. Sjedište svećenika predsjedatelja nije samo mjesto na kome svećenik sjedi i odmara se, nego liturgijsko žarište s koga izgovara molitve (zbornu, započinje i završava molitvu vjernika, popričesnu molitvu), započinje i završava sv. misu. Svećenik dolazi do oltara tek kad počne drugi dio sv. mise – euharistijska služba, tj. prinos darova. Kršćanska ikonografija već potkraj II. stoljeća predstavlja Krista kako sjedi na katedri dok poučava apostole. Kasnije će se iznad katedre nalaziti i križ. Najčešći ikonografski motivi iznad sjedišta u apsidi bili su Pantokrator (Krist Svevladar), *Maiestas Domini*. Nekad je bilo naslikano prazno sjedište na kome se nalazio križ ili sveta knjiga. Ova ikonografija izražava nevidljivu, ali stvarnu prisutnost Uskrslog Krista koji će na kraju vremena doći suditi žive i mrtve. U katedralnim crkvama treba biti, osim katedre s koje predsjeda samo biskup, i sjedište za prezbitera predsjedatelja.

Oblikom i veličinom bit će tako napravljeno da ne pravi konkurenciju katedri. U katedralnim i samostanskim crkvama i drugima gdje su česta koncelebri-rana slavlja treba predvidjeti i adekvatna sjedišta za koncelebrante. U crkvama u kojima je to moguće, treba predvidjeti i sjedišta za akolite, lektore, ministrante. Ta sjedišta trebaju biti drukčija od onih za koncelebrante.

- 115 *Ambon – monumentum resurrectionis.* Riječ ambon najvjerojatnije dolazi od grčkog glagola *anabaino* što znači idem gore, uzlazim. Izidor Seviljski za ambon koristi termine: *pulpitum, tribunal, analogium, suggestus*. Walafridus Strabo, pisac iz IX. stoljeća, kaže da riječ ambon dolazi od latinske riječi *ambio* (opasati) jer je napravljen tako da sa svih strana okružuje čitača. A prema nekima, ambon dolazi od riječi *ambo* (dvije strane). Naime, do ambona su vodila dva pristupa. Stubama postavljenim s istočne strane uzlazilo se na ambon i stubama postavljenim sa zapadne strane s njega se silazilo. Budući da se na ambon uzlazilo, on je bio na povišenom mjestu. Ambon je radosni himan Kristovu uskrsnuću. On je u crkvi prazni Kristov grob s koga se naviješta Kristovo uskrsnuće. Evanđelisti za Kristov grob upotrebljavaju naziv *mnemeion*. Vulgata ga prevodi izrazom *monumentum*. *Mnema* doslovno znači znak, sjećanje. Još od Homera *mnema* je posebno povezana sa sjećanjem na mrtve, pa ima i značenje groba. Evanđelja kažu da je Isusov grob bio isklesan u stijeni i u njega nije bio nitko položen prije Isusa (usp. Mt 27,60; Mk 15,46; Lk 23,53; Iv 19,41). Prazan je grob još od početka i potvrda Isusova uskrsnuća. Po Ivanovu evanđelju Isusov grob je bio u vrtu (usp. Iv 19,41). Kršćanska tradicija Mariju Magdalenu naziva *apostola apostolorum* – apostolicom apostola jer je ona prva vidjela uskrslog Krista i njegovo uskrsnuće navijestila apostolima. Zbog toga su žene s miomirisima začetak zajednice koja se okuplja na Dan Gospodnji da bi slušala uskrsni navještaj. Oltar je stol posljednje večere i kalvarijska stijena i zato se na oltar stavlja križ. Stoga nećemo i ambon praviti u obliku križa i na njega stavljati križ. Jer i križ dobiva svoj puni smisao iz svjetla uskrsne zore. Mi vjerujemo da na bit našega spašenja spada Isusova smrt na križu. Ali uskrsnuće je temelj naše vjere. I ključ našega života i smrti stoji u uskrsnuću. Zato naše crkve nisu samo crkve Velikog petka, nego i uskrsnog jutra. I to bi se u njima trebalo primijetiti već na prvi pogled. Budući da je ambon *monumentum resurrectionis* s koga se naviješta evanđelje, on je u prvom redu posvećen prvim navjestiteljima Kristova uskrsnuća: anđelu, ženama koje su donijele mirisno ulje, Ivanu, Petru i Djevici Mariji koja je navijestila radost čitavom svijetu. Na nekim srednjovjekovnim ambonima nalazi se *quincunx*. To je geometrijska figura bizantskog podrijetla tipična za mozaike koje je pravila rimska obitelj Cosmateschi. Sas-

toji se od pet krugova. Krug u sjecištu dijagonala jest antitip. Uvijek je to evanđeoski navještaj ili govori o nekom otajstvu objavljenom u Kristu. Donji lijevi krug obično donosi neki tekst iz Knjige Postanka, ali to nije opće pravilo (*ante legem* – prije zakona). Donji desni krug donosi neki tekst iz Knjige Izlaska (*post legem* – poslije zakona). Gornji lijevi krug odnosi se na proroštvo i donosi tekst iz proročkih knjiga, ali i povijesnih i mudrosnih. I gornji desni krug odnosi se na mudrost. Citati u ovom krugu najčešće su uzeti iz psalama. Dakle radi se o tipološkom tumačenju Svetog pisma u kome sve biblijske knjige govore o Kristu: mudrosne, proročke, one napisane prije zakona na Sinaju i one napisane poslije sinajskog dekaloga.

Zbog grijeha Adam i Eva su istjerani iz raja (ograđena vrta). Isusovim uskrsnućem čovjek je ponovno vraćen u vrt. Stoga prva slikovna metafora i alegorija ambona jest vrt, zato ako igdje u crkvi treba staviti cvijeće, treba oko ambona, ali ne tako da se ne može prolaziti. I naravno da cvijeće treba biti prirodno, a ne umjetno. Cvijeće treba biti živo jer je znak nade i zalog budućih dobara. Ono je i znak plodnosti Božje riječi koja se sije da bi urodila obilatim plodom. Ambon, kao što mu kaže i samo ime, treba biti na povišenu mjestu. Ambon se ne stavlja na povišeno mjesto samo zbog akustike, nego prvenstveno zbog njegove važne simboličke i ikoničke uloge u liturgiji. U kojem ćemo dijelu crkve postaviti ambon? Sigurno mu nije mjesto u prezbiteriju u kome se nalazi oltar i mjesto odakle se predsjeda. Nije mu mjesto ni pokraj oltara, ni iza oltara, tako da prezbiter, đakon i ceremonijar ne mogu proći oko oltara dok u obredu kade oltar sa svih četiriju strana. Misni obred traži i procesiju s evanđelistarom od oltara do ambona. I ako ambon stavimo samo pola metra ili metar od oltara, dokinuli smo procesiju. Najljepše mjesto za ambon jest prostor između lađe i prezbiterija kad je ambon napravljen kao most koji povezuje lađu i prezbiterij. Ambon treba biti monumentalna građevina, a ne obični stalak na koji ne smijemo ni ruke osloniti jer se plašimo da se ne bi srušio. I kao što je Kristov grob bio jedan, tako i ambon u crkvi treba biti jedan. Ambon je jedincat i jedinstven i onda kad ima nekoliko mjesta s kojih se naviješta Riječ. Durando kaže da se po običaju, evanđelje čita s orla. Naime, kameni ili drveni legiri na koje se stavlja evanđelistar bili su napravljeni u obliku orla raširenih krila. Općenito se orla smatra simbolom uskrsnuća. To se temelji na drevnom vjerovanju da orao, za razliku od ostalih ptica, povremeno obnavlja svoje perje i svoju mladost time što najprije leti prema suncu, a potom naglo zaroni u vodu. U širem smislu, orao kadšto označuje evanđeosko nadahnuće. U osobitom smislu orao je oznaka Sv. Ivana Evanđelista. Ambon je prostorna ikona Kristova uskrsnuća i s njega se uvijek naviješta

Kristovo uskrsnuće, i onda kad se čita prispodoba o sijaču ili izgubljenom sinu. Veliki svijećnjak za uskrsnu svijeću radost je ambona (C. Valenziano). Ključ za razumijevanje ikonografije uskrsnog svijećnjaka najčešće je kristološki. Najčešće je napravljen u obliku vatrenog stupa koji pokazuje Izraelu put kroz Crveno more. Prijelaz preko Crvenog mora pralik je krštenja. Često je napravljen i u obliku stabla koje je bilo u Edenskom vrtu i koje je pralik Kristova križa. Ponekad je napravljen i od dvaju paralelnih stupova koji su simboli dvaju naravi u Kristu. Njegovo je prirodno mjesto pokraj ambona jer se i *Exsultet* ili hvalospjev uskrsnoj svijeći pjeva s ambona. Uloga je svijećnjaka praktična, tehnička i simbolička. Kad nije bilo električne rasvjete, svijećnjak za uskrsnu svijeću imao je puno veću praktičnu ulogu jer je bio podloga svijeći koja je trebala osvijetliti đakona i svitak na kome je bio napisan *Exsultet*. Ali njegova simbolička uloga uvijek je ista. On služi da se na njega postavi voštana svijeća, simbol uskrslog Krista koji raspršuje tamu grijeha i rasvjetljuje svakog čovjeka (usp. Iv 1,9). Ambon je monumentalna kamena građevina, orijentirana, postavljena visoko. I kad u crkvi ima nekoliko mjesta s kojih se naviješta Riječ, ambon je jedan. Ne služi samo da se s njega naviješta uskrsnuće, nego on sam, dan i noć, svojom ikonografijom naviješta uskrsnuće Gospodnje.

- 116 *Krstionica*. Za obred krštenja u 4. st. i poslije počele su se graditi posebne građevine zvane krstionica ili baptisterij. Krstionice su se redovito gradile uz crkve. Ime krstionica (*baptisterium*) dano je takvim građevinama prema ulozi koju su imale. Ponekad se nazivaju i *nymfeum* zbog sličnosti s nimfejima. Krsni zdenac nazivao se *fons* (vrelo). Prema obredu krštenja koji se nazivao *tinctio*, i krstionica se nazivala *tinctorium*. A prema Tertulijanovoj usporedbi kršćana s ribicama, nazivala se i *piscina*, prema pojmu pranja istočnog grijeha *lavacrum*, a prema shvaćanju o prosvjetljenju *fortisterion*. Na Zapadu je krstionica najčešće bila podignuta neovisno o crkvi. Na Istoku je češće bila povezana s crkvom. Bilo na istoku, bilo na zapadu, mogla je biti s bilo koje strane, s južne ili sjeverne, istočne ili zapadne, uz apsidu ili predvorje. Krstionice su redovito imale barem dvije prostorije, jednu u kojoj je bio smješten krsni zdenac i drugu, zapadno od nje, u kojoj je biskup dijelio krizmu, nazvanu kasnije krizmaonica (*consignatorium*). Dok su se kršćani sastajali u privatnim kućama, krstionice su imale različite oblike. Kasnije se pozornost usmjeravala prema krsnom zdencu. Za krsni zdenac važno je da ima svoju svrhovitost, simboliku i estetiku. Kroz povijest imamo različite oblike krstionice. Izrađivane su u obliku kružnice, četvorine, četverolista, šesterokuta i osmerokuta. Kvadratni i pravokutni oblici simboliziraju Kristov grob, križ četiriju strana svijeta, tetragram imena *JAHWEH* i četiri evanđelja.

Križ je prizivao u pamet Kristovu smrt koja usmrćuje krštenikov grijeh. Šesterokut je podsjećao na stvaranje. Osmerokut je skretao pažnju na „osmi dan“, dan Kristova uskrsnuća. Dubina krsnog zdenca kroz povijest kretala se od 35 cm do 2 metra. U velikim zdencima koji su se napajali tekućom vodom krštavalo se uranjanjem. Plitki zdenci i kad imaju odvode, kao i zdenci bez odvoda upućuju na to da se u tim sredinama krstilo polijevanjem. Obred i prostorije simbolično su dočaravali značenje čina, otkupljenje krštenika od istočnoga grijeha. Tertulijan razjašnjava simboličko značenje obreda. Obred se odvijao u uskrsnoj noći. Trostruko uranjanje podsjeća na tri dana između Kristove smrti na Golgoti i uskrsnuća iz groba. I krštenici se po Kristu rađaju poput ribica iz vode, a duše su im zahvaćene u mrežu milosti (Tertulijan). Ti su simboli bili dočarani, ne samo riječju, već i natpisima u krstionicama i vrlo često također oslikani na zidovima i na podu.

Krsni studenci koji se prave danas trebaju biti napravljeni tako da dopuštaju zajedničko slavlje jer svako liturgijsko slavlje jest slavlje zajednice. Krsni studentac može biti smješten u kapelicu koja se nalazi u crkvi ili izvan nje ili na nekom drugom mjestu u crkvi, vidljivu vjernicima. Bilo gdje da se stavi od navedenih mjesta, treba biti vidljiva povezanost s krstionice s ambonom, mjestom navještaja Božje riječi i s oltarom na kome se slavi euharistija. Euharistija je vrhunac kršćanske inicijacije. Mjesto krstionice može biti na ulazu u crkvu jer sakrament krsta su „vrata“ koja uvode u Crkvu. Po sakramentu krsta postajemo djeca Božja i članovi Crkve. Nijedan sakrament ne možemo primiti ako nismo primili krst. Budući da sakrament krsta briše istočni grijeh i svaki drugi osobni, mjesto krstionice u obrednom prostoru može biti i preko puta ispovjedaonice. I formula sakramenta krsta i ispovijedi je slična (*Ja te krstim; Ja te odrješujem*). I poslije krsne vode u životu svakog vjernika najvažnije su suze kajanja. Krstionicu nećemo staviti u prezbiterij, niti u središte crkve da se ne zakloni središnjost oltara u crkvi. Pokraj krstionice treba biti predviđeno mjesto za uskrsnu svijeću. Uskrsna svijeća u uskrsnom vremenu stoji pokraj ambona, a ostali dio liturgijske godine pokraj krsnog zdenca. Ona nas podsjeća da smo po krstu ucijepljeni u vazmeno otajstvo (Isusova muka, smrt, uskrsnuće i proslava.)

Budući da su sakramenti slavlje Crkve (zajednice), pri gradnji krstionice uvijek treba voditi računa o sudjelovanju zajednice. Krstionica bi trebala biti barem tolika da može primiti sudionike (krštenike, roditelje, kumove, krstitelja i poslužitelje) u obredu krštenja koji iz crkvene lađe u procesiji dolaze do krsnog zdenca. Krsni zdenac treba biti veličine i oblika, tako da je moguće krstiti djecu i odrasle uranjanjem i polijevanjem. Budući da po krštenju pos-

tajemo djeca Božja i članovi Crkve, krštenje bilo djece, bilo odraslih trebalo bi slaviti u zajednici (Crkvi) jer liturgijski čini nisu privatni čini. U crkvama koje imaju pokrajnje kapele, krsni zdenac bi trebao biti smješten u jednu od tih kapela koja je zvučno i vidno povezana s glavnom lađom. Ako crkva nema kapela, ali ima sporedne lađe, krsni zdenac nećemo stavi u glavnu lađu, nego u sporednu. Svakako u krstionici ili u blizini krsnog zdenca treba biti niša ili kustodija za sveta ulja. Kao što u crkvi imamo tabernakul u kome čuvamo posvećene hostije, tako treba biti i kustodija za sveta ulja.

Kad spomenemo krštenje, prvo na što ćemo pomisliti jest voda. U baptisterijima često je povezana krsna voda s vodom na početku stvaranja jer smo po krsnoj vodi postali novo stvorenje. U naslikanoj vodi često su prikazane i ribe. Tertulijan kaže da smo po krštenju postali ribice. Često je prikazan i golub – simbol Duha Svetoga. Osim vode, u baptisterijima često je prikazan i opći potop, Noina arka, Mojsije spašen iz vode, prijelaz kroz Crveno more, voda koja izvire iz stijene, prorok Jona. Ovo su sve prikazi iz Starog zavjeta. Iz Novog zavjeta u baptisterijima najčešće je prikazano Krštenje Isusovo. Osim ove scene nalaze se još: dobri Pastir s ovcima i jelenima, svadba u Kani, Isus i Samaritanka, Isus kako hoda po vodi, čudesni ulov, ozdravljanje uzetog, ozdravljanje slijepca, žene na Isusovu grobu. Osim ovih svetopisamskih scena često su prikazane kozmičke stvarnosti: Sunce, Mjesec i zvijezde; a od životinja: ribe, jeleni, janje, golub, feniks, paun, lav. Od drveća najčešće je prikazana palma. Od predmeta iz svagdanjeg života često su prikazani sidro i ključevi.

- 117 *Mjesto za slavlje sakramenta pomirenja.* Mjesta za slavlje pokore u crkvi su različita. Nabrojiti ćemo četiri:
- a Ispovjedaonica u blizini ulaznih vrata u crkvu. Ovo rješenje, pozivajući se na sliku vrata, podsjeća na pokoru kao put obraćenja, mjesto povratka Bogu i prijelaz u novi život. U slučajevima kada se i krstionica nalazi blizu ulaza, mjesto ispovijedanja u suodnosu s krstionicom može bolje naglasiti značenje pokore kao obnovu krsne milosti.
  - b Postavljanje ispovjedaonice u bočne kapelice (pod uvjetom da nisu namijenjene za druge pobožne svrhe) ili u bočnim prostorijama koje su otvorene prema glavnoj lađi: ovo rješenje je prikladno jer naglašava zajedničarsku dimenziju grijeha i pokore i odnos između slavljenja pomirenja i euharistije.
  - c Postavljanje ispovjedničkog “sjedišta” u bočnu lađu. Također u ovom slučaju ispovjedaonice moraju biti dobro osvijetljene, opremljene i tako uređene da omoguću pripremu pokornika.
  - d Izgradnja “kapelice pomirenja”: ovo rješenje čini se prikladnim za crkve u kojima se sakrament pokore slavi vrlo često, poput svetišta. “Kapela

pomirenja” treba biti dovoljne veličine, namijenjena isključivo za tu svrhu. Kapela bi trebala imati mjesto za Božju riječ, sjedište slavljenika, dvoranu za vjernike i nekoliko ispovjedaonica za pojedinačnu ispovijed i pomirenje.

U svakoj ispovjedaonici trebao bi biti križ, sjedište za slavljenika, prozor s rešetkom, ali i s mogućnošću izravna razgovora, klecalo i sjedište za pokornika. Nove ispovjedaonica trebali bi projektirati umjetnici izbjegavajući uporabu serijskih proizvoda; materijali bi trebali biti prirodni i oblici jednostavni. Također, treba imati u vidu potrebe starijih vjernika, osoba oštećena sluha i invalida.

- 118 *Mjesto za orgulje i zbor.* Zbor je sastavni dio liturgijske zajednice i treba biti smješten u lađi, između prezbiterija i okupljene zajednice; u svakom slučaju, položaj zbora mora biti takav da pjevačima omogućuje sudjelovanje u liturgijskom slavlju i predvođenje pjevanja zajednice. Također je dobro osigurati određeno mjesto za animatora pjevanja. Zbog poštivanja uloga raznih poslužitelja i sudionika u liturgijskom slavlju, dobro je da se zbor ne postavlja iza predsjedatelja, niti na stepenice pretkoncilskog oltara. U crkvama u kojima postoji “kor” od povijesnog i umjetničkog značaja, smješten na ulazu u crkvu ili na bočnim stranama prezbiterija, mora se čuvati i obnavljati s najvećom pažnjom, čak i ako obično nije uvijek prikladan da se na njega smjesti zbor. Monumentalne orgulje od povijesnog interesa, posebno one mehaničke, moraju se čuvati, obnavljati s pažnjom i kompetentno koristiti u službi liturgijskih slavlja. Problem udaljenosti orguljaša od zbora i od dirigenta može se riješiti uporabom odgovarajućih tehničkih uređaja poput sustava zrcala, kamera itd. Tamo gdje je korisno, mogu se uporabiti i druge manje orgulje smještene u prikladan položaj za zbor i zajednicu, ne kao zamjena, već kao dodatak monumentalnim orguljama. Pri izboru novih cijevnih orgulja, gdje je to moguće, preferiraju se klasične orgulje. Glavna uloga orgulja jest podržavanje liturgijskog pjevanja zajednice i zbora.
- 119 Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu kaže ovako: “Treba poraditi da umjetnici osjete da ih crkva priznaje u njihovoj djelatnosti i da uživajući odgovarajuću slobodu, lakše uspostave odnose s kršćanskom zajednicom. Crkva treba priznati i nove umjetničke smjerove koji odgovaraju našem vremenu prema naravi raznih narodnosti i zemalja neka se prime u svetište kada prikladnim izrazom koji odgovara zahtjevima liturgije uzdižu duh k Bogu.” Ako pažljivo pročitate dokumente crkvenog učiteljstva, nigdje nećemo naći da piše da je određeni umjetnički stil crkveni i liturgijski. Liturgijski je jednako i romanički i gotički i renesansni i barokni i moderni i postmoderni. Jedino kad je u pitanju *Musica sacra, Sacrosanctum concilium* kaže da je koralno pjevanje vlastito pjevanje rimske liturgije, ali konstitucija odmah dodaje da se i druge vrste glazbe,

osobito polifonija, nikako ne isključuju iz bogoslužja samo ako odgovaraju duhu liturgijskog čina. Ista konstitucija kaže glede sakralne umjetnosti, između ostalog, i sljedeće: "Neka se za vrijeme filozofskog i teološkog studija klerici poučavaju o povijesti i razvoju sakralne umjetnosti kao i o zdravim načelima na kojima se moraju temeljiti djela sakralne umjetnosti, i da mogu davati prikladne savjete umjetnicima kod izrađivanja njihovih djela." Ono na što treba posebno skrenuti pozornost govoreći o odnosu suvremenih umjetnosti i liturgijskih prostora, jest sljedeće. Nije dovoljno da je sakralni prostor suvremen i umjetnički i samim tim da je i obredni ili liturgijski. Ali obredni prostori nužno moraju biti umjetnički. Jer liturgija je *per definitionem: Summa omnium artium* (Liturgija je zbir svih umjetnosti). Sama riječ obred latinski *ritus* dolazi od sanskrtске riječi rta. Isti korijen rta nalazi se i u imenicama: umjetnost, rijeka, kozmički poredak, i glagolu teći. I kao što se razvija umjetnost, razvija se i liturgijska znanost. Malo više znanja o liturgijskim prostorima dobro bi došlo i klericima i umjetnicima kojima je povjerena izgradnja i uređenje obrednih prostora. I ne samo znanja, nego i dijaloga između klerika i umjetnika i na osobnoj i na akademskoj razini. U sklopu akademija umjetnosti, posebno arhitekture i slikarstva, trebalo bi ponuditi barem kao izborni predmet *teologiju liturgijskih prostora*, u kome bi se ozbiljno progovorilo o elementima liturgijskog prostora o značenju oltara, ambona, krsionice, sjedišta za svećenika predsjedatelja, apside, ispovjedaonice. O njihovoj teologiji, ikonografiji i ikonologiji, o njihovu uzajamnom odnosu unutar crkve, o njihovom mjestu i vremenu nastanka, o svrsi, o njihovom položaju unutar crkve... Kad umjetnik, bilo arhitekt bilo slikar, poznaje nešto iz teologije i estetike obrednog prostora i uporabi svoje umijeće, maštu, intuiciju i genij, može napraviti, ne samo suvremeni i umjetnički, nego i veličanstven obredni prostor. U našem slučaju riječ je o rimskom obredu. On ima svoju dinamiku i svoj ritam i on je sam po sebi umjetnost. I kroz stoljeća je nadahnjivao mnoge umjetnike. Suvremene umjetnosti nisu nespojive s liturgijskim prostorima. Mogu biti u simbiozi i prijateljstvu s liturgijskim prostorom jednako kao i gotička ili romanička umjetnost. A možda njihovo prijateljstvo može biti još čvršće i jače. A za čvršće prijateljstvo potrebno je umjetnikovo bolje poznavanje suvremene liturgijske znanosti, barem onoga dijela koji se odnosi na dijelove obrednog prostora. A ništa manje nije važno ni klerikovo poznavanje suvremenih umjetnosti. I što bolje budemo poznavali liturgiku i umjetnost, bit ćemo vjerniji citiranim saborskim odredbama. *Ars sacra* nije samo povijest sakralne umjetnosti, nego i sadašnjost i sve ono što izražava istinu o čovjeku.

- 120 U Nadbiskupiji bi trebalo biti *Vijeće za sakralnu umjetnost i graditeljstvo* koje bi bilo sastavljeno od: profesora liturgike, arhitekta i umjetnika (slikara ili

profesora umjetnosti). Najmanje tri člana. Svakako da u Vijeću može biti i ekonom biskupije, te jedan župnik (koji ima iskustva u gradnji liturgijskih objekata). Vijeće bi za svaki predloženi plan o gradnji ili obnovi neke crkve, kapele ili kojeg drugog crkvenog objekta trebalo dati napismeno svoje stručno mišljenje nadbiskupu.

Vjernici laici - dionici posvetiteljske službe Crkve (*munus sanctificandi*)

- 121 Sudjelovanje laika u posvetiteljskoj službi Crkve i preuzimanje liturgijskih službi ima svoje izvorište u općem svećeništvu krštenika. Pravno, u općenitoj formi, to sudjelovanje i vršenje određeno je u II. knjizi Crkvenog zakonika koji u kan. 230 regulira liturgijske službe naglašavajući diferenciranu kodifikaciju. Prijašnji Zakonik laicima nije pridavao veću pažnju. Uglavnom je isključivao laike iz službi u kojima sudjeluju klerici. Dogmatskom konstitucijom o Crkvi *Lumen gentium* II. vatikanski sabor potvrdio je dostojanstvo laika i njihovu nezaobilaznu zadaću u Crkvi i sudjelovanje na trostrukoj Kristovoj službi. I u drugim dokumentima (Dekret o apostolatu laika u Crkvi i u svijetu) II. vatikanski sabor naglašava ulogu laika, njihovo poslanje te vlastito mjesto u Crkvi. Papa Pavao VI. utemeljio je 1967. Vijeće za laike, a 1987. održana je Biskupska sinoda *O pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu*. Papa Franjo je 15. kolovoza 2016., vlastitom pobudnicom, utemeljio Dikasterij za laike, obitelj i život. Valja napomenuti da i *Uvodne napomene* u liturgijskim knjigama, jer su publicirane i promulgirane, imaju razinu obvezatnosti, kao i odredbe iz Zakonika, a na mnogo mjesta govore o sudjelovanju laika, odnosno mogućnost da kao službenici Crkve služe u bogoslužnom obredu i izvan njega. Važeći Zakonik prenio je saborska načela i pozitivne odredbe o pravima i obvezama laika, osobito o sudjelovanju laika u poslanju Crkve, odnosno u vršenju različitih tipova službi u Crkvi, a koje su laicima vlastite temeljem općeg svećeništva, a imaju svoje utemeljenje i u samom bogoslužju. Jasnoći utemeljenja i vršenja tih službi doprinijeli su dokumenti učiteljstva *Institutio generalis Missalis Romani* (IGMR 3). Apostolskim pismom *Ministeria quaedam* Pavla VI. 1972. ukinuti su niži redovi, preciziran je karakter kleričkog staleža, niži redovi su nazvani službama, a namijenjene su laicima. Prvi put u dokumentima učiteljstva za laike rabi se pojam "službenik". Te službe se više ne *podjeljuju*, nego se osobe *postavljaju* u službu, a za to se ne koristi pojam ređenje. Jasno je definirano da se službe u Crkvi ne mogu promatrati samo u odnosu prema ministerijalnim službama, nego svoje utemeljenje imaju u krštenju i u samom bogoslužju, kao što i te službe imaju vlastiti karakter.

Kodifikacija liturgijskih službi. S pravnog stava, liturgijske službe se dijele na tri kategorije:

- a Zaređeni službenici (*ministeria ordinata*): biskupi, svećenici, đakoni
- b Postavljeni službenici (*ministeria instituita*): stalni čitači i akoliti
- c Službenici koji nisu, niti zaređeni, niti obredno postavljeni u službu (*ministeria deputata*).

122 *Stalna služba akolitata.* Služba akolita bila je nekoć samostalna i trajna, a u našoj važećoj praksi postala tek stupanjem prema svećeničkom ređenju, tako se zamaglila izvornost i smislenost ove važne liturgijske službe. Analiza prakse vršenja različitih laičkih službi u bogoslužju pokazuje da se služba akolitata ne smatra pravom službom u službi Božjoj zbog nejasne kodifikacije. U našoj Crkvi najčešće postoje ministranti koji *de facto* vrše službu predviđenu za akolite, nerijetko vrše i službe koje spadaju na čitače, a akolitat je sveden na prijelaznu službu na putu prema svećeničkom ređenju, koja je lišena izvornosti i trajnosti. Služba akolita u našoj Nadbiskupiji vidljiva je samo u bogoslovijama, katedralama ili župama iz koje dolaze kandidati za prezbiterat. Nije poznato da postoji župna zajednica u nadbiskupiji u kojoj je vidljiva služba stalnog akolita (i lektora), a doprinosi, ne samo jedinstvu, skladnosti, svečanosti slavija. Pojam akolit preuzet je iz grčkog jezika, a glagolski oblici imaju značenje *ići za nekim, slijediti, pratiti*. Akolit je, prevedeno na hrvatski jezik, liturgijski pratitelj, što nije baš u sadržajnom smislu adekvatan prijevod. Jasnu i formiranu službu akolita nalazimo u rimskoj Crkvi već u 3. stoljeću, a liturgijske knjige iz 8. stoljeća daju nam svjedočanstvo obrednog podjeljivanja službe. Do liturgijske obnove akolitat je bio najviši stupanj „nižih redova“. Služba akolitata oživljena je Saborskom reformom. Zakonodavac razlikuje stalnu službu akolita (i čitača). Dodjeljuje se laicima koji imaju predviđenu dob i vrline, a podjeljuje se u bogoslužju propisanim obredom. Ostale propise o ovoj službi određuje Biskupska konferencija. Služba stalnog akolita nije više pridržana samo kandidatima za svećeništvo. Apostolskim pismom *Spiritus Domini* (Duh Gospodnji), u obliku motuproprija, papa Franjo je promijenio kanon 230, § 1 crkvenog zakonika koji je spominjao samo „laike muškarce“. Prema tome, kršteni laici (muškarci i žene) odgovarajuće dobi i sposobnosti mogu biti trajno postavljeni u službu lektora i akolita s utvrđenim liturgijskim obredom. Međutim, s tim nije povezano pravo Crkve na uzdržavanje ili naknadu. Služba akolita nikako nije neka zamjenska služba, niti je samo funkcionalna potreba bogoslužja, nego je vlastita i stalna; izvorište joj je i u odnosu prema drugim službama, a smislenost

pronalazi i dobiva u/iz samog bogoslužja kao čina cjelokupne zajednice. Akoliti su u pravom smislu riječi služitelji euharistijskoj zajednici. Razumijevanje akolita kao pukog pomoćnika svećenika i đakona je površno. Sam obred postavljanja u službu akolita svojom strukturom, obrednom formom, znakovima ukazuje da je to liturgijska služba. Ona se ne može svesti na ceremonijalnu pratnju. Ta služba ima svoje ekleziološko i euharistijsko utemeljenje. Služba akolita nosi stalnost, ali i izvanrednost u posebnim okolnostima. Njegova služba zrcali se u pripravi, tijekom ili u samom slavlju i poslije, također u pripravi drugih liturgijskih službi i službenika. On je izvanredni djelatelj pričesti u bogoslužju kad nema redovitih djelatelja ili zbog njihove spriječenosti. U izočnosti đakona preuzima njihovu službu pri oltaru. Stalna služba akolita podjeljuje se vjernicima laicima i ta služba nije pridržana isključivo kandidatima za prezbiterat koji je moraju primiti prije đakonata. Kandidati se uzimaju, odnosno postavljaju za tu službu, ona se ne podjeljuje polaganjem ruku. Služba se dijeli u liturgijskom obredu *Postavljanje akolita*, odobrenom od Svete Stolice, koji pretpostavlja bližu i neposrednu pripravu. Kriterije određuje Biskupska konferencija. Akolit nije jednostavni izvršitelj odredbi prezbitera i đakona, on se postavlja za službu oltara i postoje vlastiti dijelovi koje akolit mora vršiti, iako je nazočan zaređeni službenik. Poglavitom, zadaća akolita je pripravljanje oltara i posvećena posuđa. On može biti i izvanredni djelatelj euharistije, unutar slavlja ili izvan, svaki put kad redovitih službenika nema ili ne mogu iz opravdanih razloga vršiti službu. U sličnim izvanrednim okolnostima akolit može izložiti i pohraniti Presveto, ali bez blagoslova, predvoditi liturgiju Časova, obred sprovoda, uz posebno odobrenje župnika nositi i popudbinu umirućima. Može presjedati nedjeljnim slavljinama bez nazočnosti svećenika ukoliko je ispunio propisane uvjete i dobio poseban mandat.

- 123 *Stalna služba lektora (čitača)*. Čitači su imali zadaću naviještati svetopisamska čitanja u liturgijskim slavljinama, s iznimkom evanđelja. Kao što postoji stalna služba akolita, postoji i stalna služba čitača i podjeljuje se unutar obrednog slavlja – po redu *Postavljanja čitača*. On može, ako nema đakona ili pjevača, predmoliti opće molitve, ravnati pjevanje, animirati, poučavati vjernika na dostojno primanje sakramenta. Njegova služba u liturgijskom slavlju je vlastita koju treba vršiti sam, pa i onda kad je nazočan službenik višeg stupnja. Redovito se danas ta služba, u našim krajevima, podjeljuje samo kandidatima za svećeništvo. Vrlo često tu službu vrše ministranti ili skupina vjernika bez posebne pripreme i uvođenja. Potrebno je razlučiti vlastitost i redovitost službe stalnog čitača i akolita od drugih službi jer se u službu postavljaju obredno, dok se sve ostale službe imenuju bez vlastita

obreda, nekad uz dekret, a najčešće bez ikakva dekreta. Postoji neformalno uvođenje u ministrantski zbor/zajednicu, ali takav vid nije propisan, niti potvrđen od crkvene vlasti.

- 124 Zakonodavac prepoznaje još dva tipa službi koje može vršiti laik uz predviđene uvjete, a to su *izvanredne ili zamjenske službe te privremene ili prigodne*. Ako nema redovitih službenika crkve, mogu laici, i ako nisu stalni akoliti i čitači, preuzeti njihove zadaće, obavljati službu Riječi, predvoditi u bogoslužnim molitvama, krstiti i dijeliti svetu pričest prema propisima. Aktivacija izvanrednih ili zamjenskih službi može se aktivirati uz dva uvjeta: pastoralnu potrebu i nedostatak službenika. U vršenju tih službi laici moraju održavati odredbe mjerodavnih crkvenih poglavara. Pri odabiru za izvanredne ili zamjenske službe nisu isključene žene. Bilo je rasprava i kontroverzi, ali su one razriješene Okružnicom iz 1994. Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenta. Laici koji su uzeti za izvanredne ili zamjenske službe mogu voditi službu Riječi u crkvi ili oratoriju, ali se isključuje mogućnost držanja homilije, kao dio samog bogoslužja, koja je pridržana svećeniku ili đakonu. U slavlju službe Riječi na nedjeljnim okupljanjima bez svećenika pravna praksa daje prednost službenicima čitačima i akolitima ako ih ima, ako ne, mogu voditi i drugi laici, bilo muškarci, bilo žene, uz posebno ovlaštenje mjesnog biskupa. To slavlje nedjeljom bez svećenika je izvanrednost, a ne alternativa. Laici mogu biti i izvanredni služitelji krštenja u posebnim okolnostima. Izvanredni služitelj krštenja ne može se pravdati velikim poslom redovita službenika ili njegovom zauzetošću na dan krštenja. U iznimnim i neočekivanim slučajevima svećenik koji predsjedava euharistijom može dati ovlaštenje za dijeljenje svete pričesti *ad actum* i onome koji nije primio službu stalnog akolita. U okolnostima odsutnosti svećenika i đakona, dijecezanski biskup može uz dopuštenje Svete Stolice ovlastiti laika da sudjeluje u obredu sklapanja ženidbe, a to može biti i muškarac i žena. Sudjelovanje laika u sakramentu bolesničkog pomazanja zrcali se u aktivnoj suradnji, ali ne mogu biti izvanredni djelatelji. Liturgijske knjige u svojim Napomenama, jer su službeno proglašene i objavljene, predviđaju mogućnost da laik predvodi bogoslužje časova, neke oblike pokorničkog bogoslužja, nosi pričest bolesnicima, bogoslužje sprovoda te neke oblike pučke pobožnosti i pobožne vježbe.
- 125 U saborskoj obnovi i poslijesaborskim aktima produbljena je važnost i smislenost različitih službi unutar zajednice krštenika, osobito onih koje mogu vršiti laici. Uz gore spomenute dokumente, Kongregacija za kult izdala je *Direktorij o laičkim službama u bogoslužju* 1975. Potrebno je zbog naravi same Crkve, pa i liturgijskih slavlja, poštivati vlastitost laičkih službi unutar posve-

ćujuće službe Crkve, osobito stalne službe čitača i akolita. Te službe su stalne i redovite, one se moraju podijeliti unutar bogoslužja predviđenim obredom. Potrebno je razlikovati stalne službe od onih na temelju privremenog naloga te službe koje vrše laici kao izvanredni služitelji (ili zamjenski služitelji) nakon formacije i jasna mandata biskupa. Izvanrednost zbog nužnosti privremenih prilika ili trajnijih izvanrednih prilika nikad ne smije biti alternativa redovitu slavlju i prisutnosti redovitih službenika Crkve. Nepostojanje ustanovljenih službi akolita ili čitača govori o stupnju (ne)organiziranosti župe, ukazuje i na shvaćanje službe svećenika. Stalna služba akolita i čitača nipošto ne isključuje ministrante kao poslužitelje. Stalna služba akolita i čitača trebala bi postojati u svakoj zajednici. U liturgijskom slavlju zajednica krštenika prepoznaje se kao Crkva u kojoj svatko ima svoju ulogu i vrši onu službu koja mu je vlastita. Osim spomenutih službi postoje i druge osobe koje imaju svoje zadaće (ministranti, animator, psalmist/pjevač, zbor, *schola cantorum*, orguljaš, sakristan, zvonar...) koje treba vrjednovati. Naša praksa nam pokazuje da vjernici laici, pa ni ministerijalni službenici, ne poznaju vlastitost, a time ni smislenost laičkih službi unutar kršćanske zajednice. Potrebno je tu drevnu praksu Crkve obnoviti, organizirati formaciju, pravno jasnije regulirati (u našoj Crkvi – skoro da nema jasne regulative o spomenutoj materiji) na razini Biskupske konferencije. Aktiviranje stalnih službi, u određenim prilikama i izvanrednih, može ojačati naša pastoralna nastojanja u evangelizaciji, te učiniti nedjelju bogoslužnim danom u životu naših zajednica, osobito onih rubnih i malobrojnih koje nemaju stalnog svećenika ili se nalaze u posebnim mjestima (bolnice, zatvori). Liturgijsko slavlje strukturalno je uređeno, ima svoj red i slijed. Narušenost tog reda evidentna je u transpoziciji službi s akolita ili čitača na ministranta, s akolita ili ministranta na svećenika ili đakona, što dovodi do gubitka izvornosti i dokidanja stalnosti, gubi se teološka smislenost i sve se svodi i tumači iz reda funkcionalnosti, a njezin značaj svodi se na čistu ceremoniju.

SINODSKO POVJERENSTVO ZA RELIGIOZNO-PEDAGOŠKO PODRUČJE

Uvod

- 126 Kršćanstvo je kroz povijest iznjedrilo svoju vlastitu pedagošku teoriju i mnoštvo najsuvremenijih odgojnih načela koja imaju univerzalno značenje. Prvi i glavni odgojitelj u kršćanstvu jest Isus Krist, tj. njegov život i djelo sadržano u evanđeoskim spisima. Isusova odgojna nauka je konkretna, praktična, puna milosrđa, izložena jednostavnim riječima u obliku prispodoba i priča. Prividna nedorečenost Isusovih riječi želi potaknuti slušatelja na vlastito razmišljanje. Osim riječima Isus je odgajao i odgaja i vlastitim životnim primjerom postavši tako uzorom krjeposna života i vladanja. U Isusovim riječima i novozavjetnim spisima prepoznatljiva su temeljna moralna učenja o dostojanstvu svake osobe (usp. Mk 8,36; Lk 9,25; Mt 16,26), o uzvišenosti obiteljskoga života i ženidbene zajednice (usp. Ef 5,31-32) i sukladno tome o njezinoj nerazrješivosti (usp. Mt 5,32), te o pravu djece na odgoj (usp. Gal 3,27). Ta pedagogija, koju je naučavao Isus Krist, postala je dio tradicije koji se prenosi s koljena na koljeno. Posebno mjesto u kršćanskoj pedagogiji zauzima religiozni odgoj. Religiozni odgoj svakog kršćanina temelji se na čovjekovoj naravnoj upućenosti na Boga. Crkva je oduvijek smatrala da su teorijski i praktični odgoj među glavnim poslanjima Crkve. Papa Pio XII. govoreći o toj aktivnosti Crkve, veli da je Crkva bila i ostala odgojiteljica naroda, i tu misiju ona ispunja preko svojih svećenika i redovnika, ali i tako što upravlja i nadahnjuje odgojne ustanove i onda kada su one u rukama svjetovnjaka. Rad pape Pija XII. na pedagoškom području nastavio je II. vatikanski sabor te pape i kršćanski pedagozi postkoncilskog vremena. Na tom području posebno se ističu saborski dokumenti *Gravissimum educationis*, *Optatam totius* i *Perfectae caritatis* koji su u potpunosti posvećeni kršćanskoj, svećeničkoj i redovničkoj pedagogiji. Budući da je Crkva, kao zajednica vjernika, skup ljudi različitih po običaju, kulturi, spolu, dobi i sklonosti, nužno je da religiozni kršćanski odgoj bude prilagođen svakom čovjeku u njegovu konkretnom životnom prostoru i vremenu. U ostvarivanju toga cilja korisno je služiti se znanstvenim dostignućima na području psihologije i pedagogije. Valja napomenuti da kršćanstvo naučava da je čovjekov konačni cilj izvan ovoga svijeta, kako kaže Sv. Augustin: "Za sebe si nas stvorio, Gospodine, i nemirno je srce naše dok ne otpočine u tebi." To pak ne znači bijeg od konkretne životne stvarnosti, nego oplemenjivanje i usavršavanje vlastita života ovdje na zemlji po uzoru na Isusa

Krista. Religiozni kršćanski odgoj, stoga, omogućava razvoj osobe u njezinoj cjelovitosti i usmjeruje ju prema njezinu konačnom cilju.

Religiozni kršćanski odgoj ne iscrpljuje se u teorijskim spoznajama, nego zahtijeva i prakticiranje stečenog znanja. On potiče svakog odgajnika da i sam postupno traži istinu i usavršava vlastiti oblik života i ponašanja.

- 127 Crkva je glavni nositelj kršćanskoga odgoja, prvenstveno župna zajednica i obitelj. Kršćanski odgoj obuhvaća sva razdoblja ljudskoga života: djetinjstvo, adolescenciju, zrelost i starost. Djetinjstvo je vrijeme prvih dodira sa svijetom i prvih iskustava. Prvi odgojitelji djeteta su roditelji/staratelji i obitelj. Već u djetinjstvu dijete je sposobno za vjersko doživljavanje i njegova se vjera temelji na povjerenju u roditelje. Najveći je vjerski doživljaj u djetinjstvu prva ispovijed i prva pričest, a kasnije i sveta krizma. Adolescencija je dob duševnog i tjelesnog sazrijevanja koje karakteriziraju nagli rast, borba za afirmaciju osobnosti i dominacija čuvstava. Najčešće se ova dob naziva kriznim vremenom u čovjekovu životu. Ta je kriza mnogostruka – biološka, psihološka, spolna, idejna, karakterna, moralna, socijalna i religiozna – te je tijekom nje iznimno važan kršćanski odgoj.

U zrelosti dolazi do izražaja samoodgoj koji omogućuje kršćansku svijest, savjest i karakter. Samoodgoj nije isključivanje odgoja, nego komplementarnost s njim. I u ovom razdoblju potrebna je asistencija ili pomoć u predbračnom i bračnom životu, u odgoju djece i mladih te na poseban način u odgoju djece s poteškoćama u razvoju. U starosti dolazi do gubitka tjelesnih snaga te se sve više razmišlja o smislu života i smrti. To je doba vraćanja Bogu, vjeri i religioznoj praksi.

Katehizacija je temeljni oblik kršćanske pedagogije ili odgoja. To je sustavna pouka o vjeri ili sustavno uvođenje u vjeru i život. Cilj je katehizacije ili poučavanja u vjeri praktičan, a to je da vjernicima priopći i približi evanđeosku poruku te da dođe do odgovora i odjeka među ljudima. Odgovor, dakle, pretpostavlja poznavanje Boga, njegova poziva i objave, zrele vjeru, crkveno zajedništvo i praktično življenje evanđelja. Crkva je odgojiteljica naše vjere. Stoga se katehiziranje vrši u ime Crkve. Kateheta je službeni učitelj vjere kojega Crkva delegira posebnom kanonskom misijom. No, on je najprije svjedok vjere. Tako je katehizacija više svjedočenje, nego poučavanje, odnosno svjedočenje pa poučavanje. Temeljni nositelj katehizacije je mjesna Crkva, župna zajednica, župnik, svećenici, redovnici, redovnice i svi vjernici.

Obitelj i odgoj djece u vjeri

- 128 Obitelj je, prema općeprihvaćenom stavu, temeljna jedinica ljudskoga društva, ali i crkvene zajednice. Drugi vatikanski sabor u dogmatskoj konstituciji

Lumen gentium nazvao je obitelj “kućnom Crkvom” u kojoj “roditelji trebaju biti za svoju djecu riječju i primjerom prvi vjerovjesnici” (LG 11). U obitelji se ispunjavaju sve zadaće poslanja Crkve: zajedništvo u ambijentu ljubavi i prihvaćanja (*koinonia*), navještaj Božje riječi (*martyria*), slavljenje Boga molitvom i kućnom liturgijom (*leitourgia*) te međusobno služenje u ljubavi (*diakonia*). Obitelj, osnovna ljudska zajednica, doživljavala je kroz povijest mnoge i razne transformacije prateći pritom povijesna zbivanja i aktivno sudjelujući u društvenim promjenama na području kulture, ekonomije, urbanizacije životnoga prostora, odgoja i obrazovanja djece i mladih. Kao institucija s velikom sposobnošću prilagodbe, obitelj se održala do današnjeg dana prkoseći tako i najvećim društvenim izazovima i mijenama. Mijenajući sebe i društvo, ipak ostaje postojana. Navedene su promjene na poseban način vidljive u novom vijeku. U svega nekoliko zadnjih stoljeća ova ljudska zajednica prešla je, barem u Zapadnoj Europi, dugi put od seoske obitelji poljoprivrednog društva, preko buržoazijske i proleterijske obitelji trgovačkoga kapitalizma i industrijske revolucije do „moderne“ obitelji 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća. Kroz cijelo ovo razdoblje obitelj je mijenjala sebe i svoju ulogu prilagođavajući se društvenim zahtjevima i potrebama.

Svaka promjena u društvu stavljala je na kušnju strukturu, vrijednosti i funkcije obitelji, do te mjere da u 70-im godinama 20. st. postoji ozbiljna bojazan od nestanka obitelji i gubljenja njezine ranije uloge u društvu. Prenaglašeni individualizam, slabljenje monogamije koja na kršćanskom Zapadu stoljećima vrijedi kao jedini ispravni model obitelji, oslobođena seksualnost, sve veći broj razvedenih brakova, obitelji s jednim roditeljem i mnoge druge promjene u strukturi i organizaciji obiteljskog života predstavljale su za obitelj pravu traumu i dovele u pitanje njezinu stabilnost i kontinuitet. Znanstvene studije toga vremena govore o obitelji kao pasivnoj i promjenljivoj instituciji koja i nije ništa drugo doli skup društvenih procesa. Pritisnuta društvenim i ekonomskim promjenama, obitelj se povlači u sebe stvarajući zid između sebe i društva, zid privatnoga života. Smisao postojanja obitelji vidljiv je jedino u čuvanju bračnoga života i socijalizaciji djeteta.

Do nove promjene u poimanju i organizaciji obitelji dolazi u zadnjem desetljeću 20. st. i u prvim godinama 21. st. kada se ponovno otkriva ljepota ove ljudske institucije, njezina presudna uloga u ostvarenju životne sreće i nezamjenjivost u odgoju budućih naraštaja. Prestaju priče o gašenju obitelji i ona se opisuje kao privilegirano mjesto psihološke i sociološke podrške za zdrav i uravnotežen razvoj svake individue i cijeloga društva. Obiteljski odnosi ovoga razdoblja obilježeni su međusobnom privrženošću i osjećajnom povezanošću

članova obitelji. Naglasak se stavlja na slobodu i sreću svakoga člana. Od izvanjskih loših utjecaja obitelj se štiti opravdanim zahtjevom za privatnošću obiteljskoga života. Tako suvremena obitelj, koju karakterizira strukturalna raznolikost, ponovno postaje vodeća snaga društva i mjesto obogaćujućih međuljudskih odnosa. Tu njezinu nezamjenjivu ulogu u oblikovanju boljeg i savršenijeg društva prepoznala je i Crkva. Obitelj postaje središnja tema svih crkvenih promišljanja i aktivnosti. Drugi vatikanski koncil i postkoncilske pape govore o svetosti braka i obitelji "koju je Stvoritelj utemeljio" (GS 48).

- 129 Sve ove promjene vidljive su, u manjoj ili većoj mjeri, i u našem društvu, u bosanskohercegovačkoj obitelji. Nažalost, kod nas je, za razliku od Zapada, malo ozbiljnih i stručnih studija koje bi nam pomogle u potpunijem sagledavanju trenutna stanja i vjerojatno bi doprinijele lakšem i bržem rješavanju nekih gorućih pitanja. Međutim, neki od glavnih uzročnika promjena u našim obiteljima jasno su vidljivi i barem jednim dijelom istraženi.

Nagla urbanizacija, koja je započela poslije Drugog svjetskog rata i svoj vrhunac doživjela za vrijeme ovog zadnjeg, dovela je do miješanja, a nerijetko i napetosti između seoskoga i gradskoga načina organizacije i poimanja obiteljskoga života. Mnogi građani (mislimo na one koji žive u gradu) s nostalgijom govore o svom "zavičaju" koji su izgubili preselivši se sa sela u grad. Nekadašnja višečlana zajednica postaje mala obitelj (roditelji i poneko dijete). Dolazi do slabljenja rodbinskih veza i poznanstava dok se istodobno nova teško uspostavljaju. Skučenost životnoga prostora (mali stanovi, nerijetko unajmljeni) i nesnalazjenje u novim okolnostima stvaraju osjećaj usamljenosti i djeluju deprimirajuće. No, prednost je što se kod ovakvih primjera radi o koliko-toliko slobodnom izboru, o svojevrijednoj promjeni mjesta stanovanja.

Poseban slučaj predstavljaju nasilna preseljenja nastala u ratu i poraću kao posljedica ratnih pustošenja i krivih politika. Opasna zamisao o "čistim" (jednacionalnim) gradovima, selima i entitetima nastala u vrijeme zadnjeg rata, urodila je "humanim preseljenjem" nekoliko tisuća bosanskohercegovačkih obitelji. Posljedice ovoga "humanog" (zlo)čina nedovoljno su poznate široj javnosti jer se sustavno i smišljeno zataškavaju. No, one su jasno vidljive i zasigurno će se još dugo osjećati.

Svjetski trendovi – smanjenje broja sklopljenih brakova, sve veći broj rastavljenih roditelja, obitelji s jednim roditeljem i djeca rođena u izvanbračnim zajednicama, obitelji sa sve manjim brojem djece - nisu mimoišli ni suvremenu bosanskohercegovačku obitelj. Sve starija dobna granica ulaska u brak i odgađanje potomstva povezuje se, s jedne strane, s povećanim zanimanjem za srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje kod mladih, a, s druge strane,

s neriješenim stambenim pitanjem i općenito pitanjem financijske samostalnosti budućih bračnih partnera.

- 130 Nejasni obiteljski odnosi i nedefinirane uloge, koje su na poseban način vidljive u ulogama koje imaju otac (muž) i majka (žena) u obitelji, ugrožavaju strukturu, funkcije, stabilnost i vrijednosni sustav obitelji te otežavajuće djeluju na njezinu prilagodbu novim okolnostima. Ne tako davno uloga oca bila je jasno definirana. On je bio glava obitelji koja se trebala pobrinuti za materijalno uzdržavanje i opstanak obitelji. Majka je bila "kraljica" kuće i brinula se za djecu i kućanstvo. Danas to više ne vrijedi nužno. Često je slučaj da oba roditelja rade izvan kuće, a djeca provode najviše vremena sama ili u društvu osobe koja ne pripada toj obitelji. Očeva plaća, zbog lošeg standarda i neredovitih primanja, nije dovoljna za adekvatno funkcioniranje i održavanje obitelji. Stoga su nerijetko i majke prisiljene, uz redovit posao u obitelji koji je uglavnom neplaćen i nedovoljno vrjednovan, obavljati i drugi plaćeni posao. To kod nekih majki može povećati osjećaj preopterećenosti i umora, i ponekad biti izvor nezadovoljstva, nemira i nesuglasica u obitelji.

Dolazi i do promjene na relaciji roditelji - djeca. Djeca se ne tretiraju više na tradicionalan način, nego kao osobe koje treba uvažavati, čija prisutnost zavrijeđuje dostojnu pozornost bez obzira na spol i red rađanja.

Poseban problem u Bosni i Hercegovini predstavlja nasilje u obitelji. Mediji preuzimaju na sebe zadaću redovito i sustavno nas izvješćivati o njegovu porastu. Priče o zanemarenoj djeci, pretučenim ženama, verbalnom vrijeđanju i međusobnom maltretiranju u obitelji svakodnevno kruže ulicama, trgovima, internetom, novinama, radijskim izvješćima i televizijskim kanalima banalizirajući tako tu nadasve kriminalnu pojavu. Teške socijalne, gospodarske i stambene prilike u našem društvu dodatno povećavaju rizik od nasilja u obitelji. Svemu je ovome vrlo često uzrok i alkohol, tj. njegovo prekomjerno uživanje. Tijekom dosadašnjeg sinodskoga rada na terenu čak se moglo čuti da je alkohol bio i ostao najveći problem naših obitelji.

- 131 Sve veća nezaposlenost dovela je mnoge obitelji u Bosni i Hercegovini na rub siromaštva i gladi. Možemo samo zamisliti kako se jadno i poniženo osjećaju roditelji koji svojoj djeci ne mogu osigurati čak ni osnovna sredstva za preživljavanje. Da i ne govorimo o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, dodatnom školovanju i usavršavanju, vlastitom životnom prostoru. To potpada u kategoriju luksuza koji sebi mogu priuštiti samo još djeca malobrojnih bogatih obitelji. Osim toga, sve izraženije socijalne razlike unose podjele, kako među srodnicima, tako i među susjedima i sumještanima. Pri tome, oni koji imaju, često su bahati i neosjetljivi na potrebe drugih, a oni koji nemaju – izgubljeni su i bezidejni.

Prava zaposlenih trudnica, istina zakonom predviđena, u stvarnosti se svakodnevno grubo krše. Trudnice su uglavnom prepuštene samovolji pohlepnih i nemoralnih poslodavaca kojima je stalo jedino do profita. Ne postoje točni podaci o broju žena koje su otpuštene s posla u trudnoći i isključivo zbog trudnoće, ali su zasigurno poražavajući.

Vladajući u ovoj državi nažalost nemaju dovoljno sluha za ove i ovakve poteškoće. Stoga je obitelj često prepuštena sama sebi i osuđena sama rješavati svoje probleme te tražiti izlaz iz ovakvih situacija. Nestabilna društveno-politička situacija države u tranziciji, kakva je Bosna i Hercegovina, bolan prijelaz iz jednoga političkog sustava u drugi sa svim negativnostima koje takav prijelaz nosi sa sobom (korupcija, mito, divlja privatizacija, neučinkovitost državnih i entitetskih institucija) zasigurno će još dugo biti otežavajuća okolnost za normalan i sretan život u bosanskohercegovačkoj obitelji koja je i sama u tranziciji.

Mnogi izlaz iz ovakve situacije traže u bijegu. Broj obitelji, ne više pojedinaca, koje su u posljednjih nekoliko godina napustile BiH, uistinu je ogroman. Nažalost, taj trend nastavlja se i pojačava svakim danom.

Tijekom dosadašnjega sinodskog rada spomenuli smo i problem novih, atipičnih ovisnosti (TV, računalo, tableti i "pametni" telefoni). Mlađe obitelji danas najradije provode svoje vrijeme individualno uz spomenute elektroničke uređaje. Na taj se način slabo komunicira, ljudi se međusobno otuđuju, a postojeći problemi s vremenom postaju sve izraženiji.

- 132 Ostaje ipak nada, utemeljena na dosadašnjem iskustvu i na vjeri u Boga, da će obitelj, a s njom i njezine glavne funkcije, opstati i biti temelj novih, sretnijih promjena. Jedna od glavnih i osnovnih funkcija obitelji jest odgoj i obrazovanje djece. U ostvarivanju ove funkcije ona je nezamjenjiva. Ni jedna druga društvena institucija nije u stanju pronaći sklad između slobode i odgovornosti, povezati samostalnost i solidarnost, zadovoljiti pojedinačne i opće interese, pomiriti zdravu agresivnosti i moć praštanja. Sve je to moguće jedino u obiteljskoj zajednici. To potvrđuju također brojna pedagoška i psihološka istraživanja o važnosti i potrebi obiteljskoga odgoja za zdrav razvoj djeteta. Najčešće se dijete već od rođenja odgaja u krugu obitelji. U njoj stječe prva iskustva, postaje svjesno sebe i svoje osobe, tu pronalazi pomoć, zaštitu, sigurnost, razumijevanje i ljubav. Oponašajući roditelje, uči osnovne vještine, stječe dobre radne navike, formira ispravnu svijest o svijetu oko sebe, njeguje osjećaj pripadnosti obitelji i razvija osjećaj solidarnosti, međusobna pomaganja i uvažavanja. Kršćanska obitelj, prvo i trajno mjesto ljudskoga i kršćanskoga odgoja, ima neotuđivo pravo i obvezu odgajati svoje dijete u kršćanskom duhu. Sjeme vjere, koje se u svakog čovjeka usađuje na krštenju, treba njegovati i razvijati. Uloga

roditelja u ovom procesu vrlo je važna. *Opći direktorij za katehezu* o tome jasno govori: "Svjedočanstvo kršćanskog života koje roditelji u obitelji pružaju djeci obavijeno je nježnošću te majčinskim i očinskim poštovanjem. Na taj način djeca shvaćaju i radosno žive blizinu Boga, koju očituju roditelji. To prvo kršćansko iskustvo često ostavlja odlučujući trag koji traje cijeli život. Takvo djetinje vjersko buđenje na obiteljskom polju jednostavno je 'nezamjenjivo'"

Dijete da bi raslo u vjeri i mudrosti, treba osjetiti da je voljeno, prihvaćeno i slobodno, ali istodobno treba biti svjesno granica koje mora poštivati. U toj dobi djeca počinju usvajati i prakticirati moralne vrijednote i društvene zakone, počinju razlikovati dobro od zla i ispravno od neispravna. Uloga roditelja od presudne je važnosti za usvajanje dobrih navika i razvijanje ispravnih sklonosti kod djeteta. Dobar roditelj nastojat će odgajati svoje dijete riječju i primjerom, odnosno truditi će se da ne bude nesuglasja između onoga što savjetuje djetetu i vlastita ponašanja.

Drugi vatikanski koncil potvrđuje to riječima: "Budući da roditelji daju djeci život, oni imaju vrlo tešku obavezu odgajati ih. Zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece. Odgojna uloga roditelja takve je važnosti da se teško može čim drugim zamijeniti. Na njima je da stvore takav obiteljski ambijent – prožet ljubavlju i odanošću prema Bogu i ljudima – koji će pogodovati punom osobnom i društvenom razvoju djece. Obitelj je stoga prva škola onih društvenih krjeposti koje su potrebne svakom društvu. Posebno u kršćanskoj obitelji koja je obogaćena milošću i zadatkom sakramenta ženidbe, treba odgajati djecu od najranije mladosti po vjeri koju su primili na krštenju, da Boga spoznaju i štuju, a bližnjega ljube" (GE 3).

- 133 Imajući sve ovo u vidu, jasno je kako odgojni neuspjesi i promašaji roditelja mogu imati negativne i bolne posljedice za djecu. Mogu prouzročiti poremećaje koji ostaju vidljivi kroz cijeli život. Jedna od najučestalijih odgojnih pogreški koju roditelji čine jest pretjerana ambicioznost koja nema osjećaj za želje, sklonosti i stvarne mogućnosti djeteta. Uglavnom se radi o pokušaju da roditelji preko djece nadoknade vlastite neuspjehe i promašaje. Druga česta pogreška roditelja u odgoju djeteta jest ispunjavanje svih, a na poseban način materijalnih dječjih želja i prohtjeva. Dijete postaje središte svijeta, a roditelji robovi svoje djece.

Kad je u pitanju vjerski odgoj djece, uočava se kako roditelji nisu dovoljno poučeni u temeljnim istinama kršćanske vjere. Najčešće se vjerski odgoj svodi na "obavljanje" sakramenata inicijacije, bez istinskog promišljanja i poučavanja o važnosti i ulozi tih svetih znakova. Roditeljsko svjedočenje kršćanske vjere i njihov odgoj djece u duhu vjere posljednjih su desetljeća u

dekadenciji, ne samo u našoj Nadbiskupiji, nego i na cijelom europskom tlu. To potvrđuju i rezultati ankete koja je provedena na razini svih dekanata u Nadbiskupiji. Na pitanje o procjeni stanja kršćanskog duha u obiteljima, većina sudionika odgovorila je da ga smatra iznimno narušenim. Kao razlozi ovoga stanja navode se: manjak vjere, loša ekonomska situacija, moderni način života koji nameće dominaciju računala i mobitela nad obiteljskom komunikacijom i zajedničkom molitvom.

Kako bi se umanjio rizik od ovakvih i sličnih negativnih pojava, potrebno je posvetiti veću pozornost odgoju i pedagoškoj izobrazbi roditelja. Samo dobro odgojeni roditelji mogu roditi i odgojiti zdravu djecu. Ispravan odgoj djeteta ne iscrpljuje se u dugom popisu stvari koje roditelji moraju učiniti ili u nabrojavanju vrijednota koje trebaju prenijeti na dijete, kako to često žele prikazati moderni časopisi o obitelji i odgoju, nego u spremnosti da se u potpunosti posvete svom roditeljstvu te da to čine dosljedno i autentično. Najučinkovitija odgojna metoda i jedini put u izgradnji ispravnih i oplemenjujućih odnosa na relaciji roditelj - dijete jest neprestano nastojanje oko uspostave bliskih fizičkih i emocionalnih veza.

Drugi vatikanski koncil nas poučava: "Ako roditelji prednjače primjerom i zajedničkom obiteljskom molitvom, djeca će, i svi koji žive u krugu obitelji, lakše naći put čovječnosti, spasenja i svetosti. Supruzi će pak, u svom dostojanstvu i zadaći očinstva i majčinstva, brižno ispunjavati dužnosti odgoja, osobito vjerskoga, što u prvom redu na njih spada" (GS 48).

- 134 Obitelj je ognjište žive vjere. U obitelji se uče prvi koraci u vjeri, temeljne istine vjere i molitve. Djeca uče vjeru iz svjedočanskog primjera roditelja. Obnova obiteljske molitve podrazumijeva duhovnu obnovu obitelji u cjelini, što je iznimno složena i zahtjevna zadaća. Obiteljska molitva jača obiteljsko zajedništvo i ljubav. Središte molitvenoga obiteljskog života zajedničko je sudjelovanje na nedjeljnoj euharistiji. Osim sudjelovanja na misi, obitelj bi makar nedjeljom trebala naći vrijeme za zajedničku jutarnju i večernju molitvu i zajedničke objede. Obiteljski molitveni život s pravom se može nazvati "obiteljskom liturgijom". Svaka je obitelj originalna i ima slobodu u kreiranju vlastita zajedničkog molitvenog života. Obiteljska molitva podrazumijeva molitvu muža i žene te molitvu roditelja s djecom. Molitveni život ne smije biti za obitelj opterećenje i razlog svađe u kući, nego ga se treba oblikom, sadržajem i trajanjem prilagoditi uzrastu i slobodnom vremenu svih članova obitelji. Ako su djeca manja, u molitvu treba uključiti prepričavanje pojedinih biblijskih događaja, lagane pjesme, molitve, ilustracije i igrokaze. Bitno je da se djeca radosno uključuju u molitvu. Dobro je da se tijekom zajedničke molitve svakom pruži prilika za izricanje osobne spontane mo-

litve. Dijete neka se uči razgovarati s Bogom, povjeravati mu sebe i svoje bližnje, biti zahvalno Bogu na životu. Važno je da se od malih nogu u djetetu formira slika Boga koji čovjeka voli i pomaže mu u životu, a ne Boga koji kažnjava svaku pogrešku. Čitanje Svetog pisma trebalo bi biti dio svakodnevnog obiteljskog molitvenog života. U našim obiteljima Sveto se pismo čita vrlo slabo ili nikako. Biblija se često čuva kao ukrasna relikvija. Zajedničko čitanje Božje riječi donosi mnoge blagodati za obitelj, širi vidike, vodi prihvaćanju koje prelazi u svjedočenje i naviještanje. Osim navedenoga, obiteljski molitveni život jača se i izgrađuje zajedničkim sudjelovanjem u župnim pobožnostima, putu križa, misama zornicama, hodočašćima u svetišta, pomaganju siromašnima i bolesnima.

- 135 Krštenje djeteta iznimno je važan i radostan događaj, kako za pojedinu obitelj, tako i za cijelu župnu zajednicu. Za slavlje ovog sakramenta potrebna je priprava roditelja koja se, nažalost, izostavlja u većini župa naše Nadbiskupije. *Direktorij za pastoral sakramenata* naše Biskupske konferencije propisuje "pretkrsne susrete" – kateheze za roditelje i kumove kako bi bili dostatno poučeni o smislu i značaju sakramenta krštenja. Ovo je također prigoda da svećenik bolje upozna mladu obitelj, njezine brige i radosti. Prilika je to da se potakne temeljitije življenje kršćanske vjere u obitelji i budući vjerski odgoj djeteta.

Priprava za krštenje djeteta prigoda je da i roditelji obnove svoje krštenje, odnosno svoj odgovor na Kristov poziv i život u vjeri. Iz navedenih razloga priprava za krštenje ne smije se svesti na samo jedan susret u kome će se dogovoriti termin i formalnosti krštenja. Pretkrsni susreti mogu se održavati u župnim prostorijama ili obiteljskoj kući. Za vrijeme susreta trebalo bi obraditi teološki nauk o sakramentu, obred i značenja krštenja. Roditeljima treba osvijestiti odgovornost za kršćanski odgoj djece. U ove susrete poželjno je uključiti i kumove.

Vrhunac katehetske priprave je sam obred krštenja djeteta, koji treba poslužiti i kao trenutak obnove krsne vjere roditelja. Dobro je da se sakrament krštenja dijeli pod nedjeljnom euharistijom kada je prisutna cijela župna zajednica, a ne kao pojedinačni privatni čin u zasebnom terminu. Obiteljska proslava krštenja ne bi se smjela pretvoriti u potrošački događaj. Svjedoci smo da su te proslave najčešće neprimjerene samoj biti i sadržaju tog nadasve svetog čina. U vremenu rane Crkve nakon krštenja uslijedile bi tzv. mistagoške kateheze koje bi novokrštenike uvodile u misterije vjere. Iako se danas rijetko krste odrasli ljudi, postkrsne kateheze ne bi smjele izostati. Župna zajednica mora na određen način pratiti i pomagati novokršteno dijete i njegovu obitelj u rastu vjere. Nikako nije dobro da roditelji nakon krštenja djeteta prekinu aktivnu vezu sa župom i ponovno ju uspostavljaju tek kada se dijete počinje pripravljeti za prvu pričest.

- 136 Djeca pristupaju prvi put sakramentu pokore i svete pričesti u razdoblju nižih razreda osnovne škole. Primanju prve pričesti prethodi prva ispovijed. Kroz katehetsku pripravu za primanje ovih sakramenata potrebno je uvjeriti se da djeca dobro raspoznaju što je moralno dobro i moralno zlo. To se uči najprije u obitelji. Roditelji moraju djecu poučiti, odnosno omogućiti im da steknu osjećaj biranja dobra, a izbjegavanja zla. Ipak, kad djeca učine neku pogrešku, bitno je da se odgoje tražiti oprost, kompenzirati štetu i promijeniti ponašanje. Također, vrlo je važno da djeca dožive radost kada im roditelji opraštaju pogreške.

Direktorij za pastoral sakramenata naše Biskupske konferencije propisuje da župna katehetska priprava za primanje prve pričesti mora trajati najmanje dvije godine. Koliko je poznato, u većini naših župa priprava traje samo jednu godinu, što je uistinu prekratko razdoblje da bi se steklo temeljno poznavanje vjerskih istina kako bi, prema svojim mogućnostima, djeca shvatila otajstvo Krista kojeg primaju pod prilikama kruha i vina. Djecu za prvu pričest ne pripravlja samo svećenik ili kateheta, nego i njihovi roditelji kao prvi odgojitelji u vjeri. Stoga veliku važnost imaju sastanci s roditeljima tijekom vjeronaučne godine. Roditelji se mogu na taj način bolje upoznati s vjeronaučnom pripravom i metodama, ali i dati određene sugestije svećeniku. S druge strane, svećenik može roditeljima osvijestiti njihovu odgojiteljsku i navjestiteljsku zadaću te i ovu prigodu iskoristiti za katehizaciju roditelja.

Za vrijeme priprave od neizmjerne je važnosti redovito pohađanje nedjeljne euharistije. Pojedina euharistijska slavlja mogu se prilagoditi pripravnici za prvu pričest. Tijekom pojedinih misnih slavlja može se upriličiti predstavljanje budućih prvopričesnika, njihovih radova. Vrijeme priprave za prvu pričest može i treba postati vrijeme duhovne obnove i intenzivnijeg duhovnog života cijele obitelji prvopričesnika.

- 137 Priprava za primanje sakramenta potvrde trebala bi obuhvaćati makar tri godine župne kateheze nakon primanja prve pričesti te redovito sudjelovanje na nedjeljnim euharistijskim slavljinama. Osim potrebna znanja temeljnih istina kršćanske vjere, potvrđenik treba steći i određeno iskustvo kršćanskoga života. Tijekom priprave za primanje potvrde svećenik ili kateheta trebaju uključiti i roditelje. Sastanci s roditeljima trebaju pomoći da nastave oni odgajati svoju djecu u vremenu krize vjere koja se pojavljuje ulaskom u adolescenciju. Pohvalno bi bilo organizirati duhovnu obnovu ili hodočašće za roditelje i krizmanike.

Slavlje sakramenta potvrde treba biti liturgijski svečano i dostojanstveno. Nakon euharistije može se upriličiti skromna proslava u krugu obitelji. Pogrešno je veliku pozornost davati organizaciji „krizmenog banketa i daru“

koji bi, prema krivoj uvriježenoj praksi, trebali dati kumovi i gosti. Nakon velikih proslava primanja "sakramenta kršćanske zrelosti" očekivalo bi se da će potvrđenici sada početi "punim plućima" živjeti vjeru i darove koje su primili. Međutim, događa se suprotno. Mnogi se nakon potvrde udaljuju od Crkve, rjeđe pohađaju nedjeljnu misu i pristupaju sakramentima. Trebalo bi, na sve moguće načine, mlade poticati da ostanu vezani za crkvenu zajednicu. To se može postići organiziranjem prigodnih aktivnosti pri župi, animator-skih radionica, kateheza za mlade, volonterskih akcija.

- 138 Obitelj i brak trebaju biti "središnje mjesto budućeg sinodalnog rada", odluka je koja stoji napisana u *Biltenu Sinode* (br. 6). Obitelj je, nastavlja se u istom glasilu, središnje mjesto odrastanja i odgoja djece i mladih. Ove dobre namjere, koje u budućnosti mogu uroditi pozitivnim zaključcima i konkretnim akcijama, bude nadu u bolje sutra. Obitelj, temeljna i najvažnija institucija ljudskoga roda, zasigurno posjeduje snagu koja može proizvesti pozitivnu promjenu, ali joj je potrebna pomoć Crkve, društva i svih odgojno-obrazovnih institucija. Potrebno je ujediniti snage koje se nalaze u trokutu *Crkva – škola – obitelj* i zajedničkim naporima vratiti obitelji dostojanstvo i ulogu – na poseban način nezamjenjivu ulogu u odgoju djece – koja obitelji pripada po njezinoj naravi i Stvoriteljevoj zamisli.

U obitelji gdje roditelji zahvalno primaju djecu kao Božji dar, gdje roditelji daju svjedočanski primjer djeci i zajedno mole, gdje se pokazuje primjer iskrene ljubavi, čestitosti i požrtvornosti, često niče i klica svetog zvanja koje treba njegovati kako bi donijelo pravi plod. Sakramenti krštenja djece, prve pričesti i potvrde idealna su prigoda za katehiziranje cijele obitelji i oživljavanje duhovnoga života u obitelji.

Župna kateheza - sadašnje stanje i novi putovi

- 139 Kroz župnu katehezu djeca, mladi i odrasli uključuju se u župnu zajednicu. Od posebne je važnosti izgradnja župe kao "zajednice zajednica" u kojoj će se ostvarivati istinsko učenje i priprema za slavlja kršćanskih otajstava te za svjedočenje vjere. Ujedno je potrebno dati važnost planiranju župne kateheze. Problemi koji zahvaćaju današnju župnu zajednicu su sljedeći:
- a župa nije više središte života i zbivanja neke geografske ili administrativne sredine u gradu ili na selu (sociološka marginalizacija)
  - b župa nije više *alfa* i *omega* pastoralnoga rada jer svojim radom ne dopire do svih ljudi i segmenata života (pastoralna nedovoljnost)

- c kriza koja zahvaća Crkvu jednako zahvaća i župu koja mora na neki način opravdati vlastito postojanje i zadaće, a tako također postojanje i zadaće cijele Crkve u konkretnim prilikama (teološka nesigurnost)
- d župna kateheza nerijetko je povjerena vjeroučiteljima laicima bez prethodne stručne osposobljenosti za župnu katehezu.
Mogući odgovori su sljedeći:

- a učiniti znatne napore kako bi pastoral obitelji (saborske ideje) uistinu zaživio
- b evangelizacija kao temeljna opcija Crkve
- c obnovljena župna kateheza u službi osobne i zrele vjere, u funkciji novog modela kršćanina, novog modela zajednice i obnovljena crkvenog projekta
- d sadašnje nove prilike treba promatrati kao "nove znakove vremena" i tumačiti ih u svjetlu nauka Drugog vatikanskog sabora
- e uspostavljanje župne kateheze za sve dobne skupine
- f pozvati sve redovničke zajednice da pastoral i katehezu ponovno stave na ljestvicu svojih prioriteta
- g prijelaz od pastorala „servis-službe“ na pastoral evangelizacijskoga tipa
- h razvijati duh suradnje i suodgovornosti, kako *ad extra*, tako *ad intra*.

140 Temeljne zadaće župne kateheze su:

- a poticanje upoznavanja vjere (na svijetu smo zato da Boga upoznamo, Boga ljubimo, Bogu služimo i tako u Nebo dođemo; onaj tko je susreo Krista, želi ga što bolje upoznati)
- b liturgijski odgoj (zajedništvo s Isusom Kristom u liturgijskim činima, osobito u euharistiji: strpljivo i pobožno poučavanje liturgijskog misterija kao temeljnog mjerila vjere)
- c moralno obrazovanje (obraćenje Isusu Kristu jest hod za njim; prenošenje jasnih stavova življenja; pravilan odgoj savjesti i služenje slobodom; poznavanje moralnih deformacija u svijetu)
- d samoodgoj (zdrava načela – kršćanska svijest; osjećaj odgovornosti za sebe, zajednicu i društvo – kršćanska savjest; život po uvjerenju i samokontrola – kršćanski karakter)
- e škola molitve (primjer Isusa Krista – predaja *Očenaša*; najsigurnije sredstvo milosti poslije sakramenata jest molitva – razgovor s Bogom; moliti u poniznosti, pobožno, pouzdano i ustrajno).

141 Neki konkretni prijedlozi su sljedeći:

- a Župska kateheza – važan je odgoj za župsko zajedništvo: ministranti, pjevači, čitači i dr. Posebno su važne organizirane skupine: biblijska, kruničarska, molitvena, Frama i sl. Mladi vole izgradnju zajedništva jer se tako doživljavaju sigurnijima. Kroz ovaj vid rada odgajaju se za duhovna zvanja, posebno ministranti za svećenička i redovnička zvanja.
- b Kršćanska obitelj kao mjesto prve vjerske pouke – važan je pastoral obitelji. Obitelj je prva i nezamjenjiva odgajateljica u vjeri. Ona je “Crkva u malom”. Uz rad s prvopričesnicima, krizmanicima, ministrantima, članovima dječjeg zbora, raditi i s njihovim roditeljima.
- c Uz redovitu pripremu za sakramente (prva sveta pričest, krizma, ispovijed, ženidba) potrebno je svratiti pažnju i probuditi odgovornost za rast u vjeri. Zato je potrebno približiti vjerniku važnost slušanja Riječi Božje kroz organizirane biblijske susrete u župi.
- d Vjeroučiteljima laicima omogućiti rast u vjeri kroz određene organizirane susrete: duhovne obnove, duhovne vježbe kao i stručne pripreme za župnu katehezu.
- e Pojavljuje se problem nerazumijevanja roditelja i pojedinih klerika glede nužnosti župske kateheze. Razgovarati o stavu: “Što će nam vjeronauk na župi ako već postoji u školi?!”
- f Potrebno je uključiti vjeroučitelje u pastoralno planiranje župe. Povezati školu i župu u prigodnim događanjima (zaziv Duha Svetoga, zahvalna nedjelja – Dani kruha, patron župe, došašće, Sv. Nikola, korizma, proslava Uskrsa, prva pričest i krizma, svibanjske i listopadske marijanske pobožnosti, put križa, završetak školske i vjeronaučne godine i sl.).
- g U većim gradovima potrebno je dati važnost radu sa studentima. Kateheza odraslih može i mora se ostvarivati kroz biblijske susrete, duhovne obnove, duhovne vježbe, katoličke udruge i akcije.

Školski vjeronauk

142 Katolički školski vjeronauk uklopljen je u opće odgojno-obrazovne ciljeve suvremene demokratske škole, obvezatni je školski predmet s pravom izbora i izvodi se u redovitoj nastavi s dva (2) školska sata tjedno. On je po svojim ciljevima i sadržajima integriran u cjelinu odgojno-obrazovnoga sustava u BiH koji priznaje i potvrđuje temeljna ljudska prava i slobode te jezične, kulturne, religijske i tradicijske različitosti u BiH, a svrha mu je, u komplementarnom su-

odnosu s drugim školskim predmetima, promicati cjelovit i sustavan odgoj čovjeka na načelima korelacijsko-integrativnoga učenja. Budući da je religioznost integralna činjenica čovjekove osobnosti i kulture, autentičan i cjelovit odgoj u školi zahtijeva da se religiozna dimenzija odgoja skladno ugradi u različita obrazovna područja i nastavne predmete kojima po svojoj naravi pripada.

Jednako tako, vjeronauk kao autonoman školski predmet, s vlastitom epistemologijom, omogućuje svim učenicima, koji to žele, autentično i sustavno upoznavanje, čuvanje i razvijanje njihova vlastita vjerskoga i kulturnoga identiteta promičući istodobno u pluralnom društvu duh dijaloga i ekumenizma u odnosu na različite ljude, svjetonazore, religije, konfesionalne i kulturne izričaje. Posebnost školskoga vjeronauka očituje se u njegovoj zadaći da učenicima omogući susret s osobom i porukom Isusa Krista i tako im pomogne, sa stajališta kršćanske Objave i tradicije Crkve, "istinito i sigurno" upoznati vjeru i religijsko-kulturnu baštinu kojoj pripadaju. Stoga, katolički vjeronauk u školi slijedi teološke i antropološko-pedagoške temelje odgoja i obrazovanja te nudi sustavno i što cjelovitije, dijaloški i ekumenski vrlo otvoreno upoznavanje katoličke vjere u svim njezinim bitnim dimenzijama, odnosno u njezinu učenju, slavljenju i življenju. Riječ je o takvu sustavnu učenju i "upoznavanju" koje uključuje sve bitne tjelesno-duševno-duhovne sposobnosti učenika: kognitivnu (spoznajnu), afektivnu (doživljajnu), konativnu (voljnu) i operativnu (djelatnu). Po tim odrednicama katolički vjeronauk u školi ostvaruje i potvrđuje svoju odgojno-obrazovnu cjelovitost podupirući pritom sveobuhvatne procese školskoga poučavanja i učenja, odgoja i obrazovanja.

- 143 Posebno treba istaknuti odgojni udio vjeronauka u cjelovitu odgoju i obrazovanju djece i mladeži, koji se ne može i ne smije svesti na puko posredovanje informacija i materijalnoga znanja, nego on obuhvaća učenika u totalitetu njegove osobnosti, tj. obuhvaća sve bitne odgojno-obrazovne ciljeve koji omogućuju suradničko, stvaralačko i integrirano učenje, kritičko promišljanje, izgrađivanje sposobnosti, stavova i vrjednota, životno slavljenje i svjedočenje vjere u osobnom i društvenom životu učenika. Učenicima se ponajprije omogućuje da u duhu evanđelja i vjere Crkve svestrano i kritički prosuđuju svoj život, da upoznaju različite faze svojega odrastanja i izgradnje osobnosti, da usvajaju opće etičke i moralne norme, osobito načela i vrjednote kršćanske vjere i kulture kako bi mogli cjelovito rasti u svojoj osobnosti i odgovorno se suočiti sa svim problemima, nadama i tjeskobama društva u kome žive. U tom se duhu učenicima nudi jasnoća nauka o Bogu, čovjeku i svijetu, na načelima postupnosti, sustavnosti i cjelovitosti, kako bi oni mogli kritički i osobno, zrelo i svjesno ostvariti svoj vlastiti kršćanski identitet i život u obitelji i društvu.

144 Jednako tako vjeronauk u školi želi učenike upoznati s kršćanskim korijenima hrvatske i europske kulturne baštine koja u prošlosti i sadašnjosti ostvaruje svoje plodove na religiozno-duhovnom, etičkom, kulturnom, umjetničkom, filozofskom, znanstvenom, pravnom, političkom, i drugim područjima. Ta kršćanska i katolička baština hrvatskoga naroda, koja se proučava i u drugim predmetima, nije neka sporedna činjenica, nego ona daje snažan pečat životu naroda, a kršćanski simboli i vrjednote, koji su duboko utkani u narodno biće, obilježavaju njegov ukupan identitet, kako stoji u Planu i programu katoličkog vjeronauka za osmogodišnje i devetogodišnje škole u BiH.

Ipak, svjesni smo da nagle promjene u društvu, osobito sekularizacija i liberalizam, utječu na opredjeljenje za pohađanje vjeronauka u školi. Stoga je važno redovito i ustrajno roditelje informirati o važnosti vjeronaučne nastave u školi i poticati ih na odgovornost da svojoj djeci omoguće kršćanski odgoj.

145 U posljednjih nekoliko desetljeća na području teologije puno se piše o *odnosu vjere i kulture*. Takvo zanimanje za odnos vjere i kulture ima svoje ishodište u konstituciji *Gaudium et spes* koja je *magna charta* za kršćanski govor o dijalogu vjere i kulture (GS 57-62). U oživljavanju odnosa vjere i kulture vjeronauk u školi ima važno mjesto jer "ono što školskomu vjeronauku daje njegovo posebno obilježje jest činjenica da je pozvan prodrijeti na područje kulture i imati veze s ostalim ljudskim znanjima. Naime, kao izvorni oblik služenja Riječi, školski vjeronauk uprisutnjuje evanđelje u osobnome sustavnom i kritičnom procesu asimilacije kulture" (ODK 73).

U prepoznavanju kulturne vrijednosti vjeronauka polazi se od toga da religijska kultura nije strano tijelo u odnosu na druge predmete u školi jer mnoge od njih nije moguće predavati, a da se zaobiđu religijski sadržaji. Ulogu vjeronauka u očuvanju vrijednosnoga sustava ističu također biskupi Hrvatske biskupske konferencije u *Poruci o vjeronauku u školi i župnoj katehezi iz 2003.*: "Školski vjeronauk tumači, u duhu kršćanske poruke i tradicije, temeljne vrijednosti naše kulture i civilizacije kao što su ljudska prava, sloboda, autonomija i dostojanstvo osobe koje su zajedničke današnjim europskim narodima i zemljama."

Upoznajući kršćanske izvore, osobito Bibliju, crkvenu predaju i crkveno učiteljstvo, kojima je u središtu spasenjsko djelo Isusa Krista, učenici u nastavi katoličkoga vjeronauka postupno usvajaju znanja i obogaćuju svoja kulturna obzorja bez kojih mladi čovjek nije u stanju razumjeti ni vlastitu povijest, ni vlastitu kulturu. Važno je da s pomoću vjeronauka učenici upoznaju kulturnu i povijesnu vrijednost kršćanske vjere koja je obilježila sve segmente ljudskoga života i stvaralaštva: književnost, glazbu, arhitekturu, filozofiju, medicinu, kao i druga područja života i stvaralaštva.

No, jednako tako, potrebno je da uoče važno mjesto vjere u sadašnjem povijesnom hodu svakoga pojedinca, zajednice, cijeloga društva jer vjeronauk se ne smije svesti na inventar prošlih, ali ni sadašnjih događaja, nego mora otvoriti um i srce za prihvaćanje kršćanskoga humanizma prisutna u katoličkoj viziji. Stoga je konfesionalni vjeronauk u školi pozvan na institucionalan i sustavan način prenositi kršćansku kulturu u školi u kojoj se kulturom odgaja za kulturu jer je katolička vjera segment koji snažno obilježava identitet našega naroda. U tome smislu vjeronauk želi pridonijeti vraćanju školi njezine urođene odgojne zadaće, gdje informacija postaje kultura, a kultura u službi čovjeka, i promicanju ljudskih, civilizacijskih i duhovnih vrjednota.

- 146 Uvođenje katoličkoga vjeronauka u odgojno-obrazovni sustav otvorilo je mnoga pitanja među kojima se posebno nameće ono identiteta toga novog oblika vjerskoga odgoja te njegova suodnosa sa župnom katehezom. No, glede toga pitanja, crkveni su dokumenti jasni: odnos između školskoga vjeronauka i kateheze odnos je razlikovanja i komplementarnosti: postoji nerazrješiv vez i istodobno jasna razlika između vjeronauka i kateheze (ODK 73). Stoga biskupi, ističući opravdanost vjeronauka u školi s teološko-crkvenoga i antropološko-pedagoškoga utemeljenja, također ističu jasan suodnos vjeronauka i župne kateheze.

Školski vjeronauk i župna kateheza međusobno se ne isključuju, nego se dopunjuju. Riječ je zapravo o dvama tipovima sustavnoga vjerskoga odgoja i obrazovanja koji se, u međusobno neraskidivu i nadopunjujućem suodnosu, održavaju na dvama različitim mjestima. Te su dodirne točke i razlike razvidne iz glavne svrhe jednoga i drugoga tipa vjeronauka. Dok je glavna svrha vjeronauka u školi sustavno i što cjelovitije upoznavanje vjere u svim njezinim vidovima, glavna je svrha župne kateheze što cjelovitije i što dublje uvođenje u osobno iskustvo vjere koje se najdjelotvornije uči, slavi i živi u konkretnoj vjerničkoj zajednici.

- 147 Uvođenjem katoličkoga vjeronauka u odgojno-obrazovni sustav, vjeroučitelj je postao dijelom nastavničkoga kolegija što se, između ostaloga, spominje u *Ugovoru između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine*: Vjeroučitelji su članovi, sa svim učincima, nastavničkoga zbora u osnovnim i srednjim školama, odnosno odgojiteljskoga zbora u predškolskim ustanovama (čl. 16, t. 4). Ipak, posebnost vjeroučitelja u odnosu na sve druge nastavnike jest u tome što, uz svoju inicijalnu formaciju na fakultetu te stručnu osposobljenost, mora posjedovati crkveni mandat za poučavanje katoličkoga vjeronauka u školi. Mandat (kanonsko poslanje) koji dodjeljuju mjerodavne crkvene vlasti, a bez koga vjeroučitelj ne može predavati vjeronauk u školi, jasno pokazuje da je

vjeroučitelj u službi Crkve, iako se njegovo djelovanje odvija u školi. Drugim riječima, služba vjeroučitelja tijesno je vezana uz djelovanje dviju institucija: Crkve i mjerodavnoga ministarstva. Upravo u tome vjeroučitelj ima specifičan status u odnosu na druge djelatnike škole. Prema istim uputama, katolički vjeronauk u školi predaju vjeroučitelji koji su završili sveučilišni filozofsko-teološki studij ili sveučilišni studij religiozne pedagogije i katehetike, odnosno vjeroučitelji koji imaju potrebnu stručnu spremu i kompetencije te potrebne stručne naslove stečene na mjerodavnim crkvenim učilištima.

Koliku važnost ima mandat, jasno govori činjenica da opoziv mandata sa sobom nosi gubitak prava na izvođenje nastave katoličkoga vjeronauka. Drugim riječima, mandat upućuje na to da duhovno-vjernički identitet vjeroučitelja zahtijeva jasnu kršćansku duhovnost i crkvenost. Naime, narav vjeroučiteljeva poziva izvire iz uvjerljiva života i zrelosti vjere po kojoj postaje vjerodostojni svjedok onoga što učenicima posreduje u vjeronaučnoj nastavi. On treba posjedovati *sensus Ecclesiae*, s jasnim unutarnjim osjećajem pripadnosti Crkvi te čitavim svojim životom i djelovanjem biti svjedok, pratilac i sudionik na putu općeljudskoga i vjerničkoga sazrijevanja svojih učenika.

U tome pogledu potrebno je studente koji se pripremaju za službu vjeroučitelja, kao i osobe koje su stekle akademske preduvjete za predavanje vjeronauka u školi, upoznati sa smislom i opravdanošću uvjeta koji su nužni za stjecanje kanonskoga mandata za predavanje vjeronauka u školi. Bez obzira na to što vjeroučitelj većim dijelom svoju vjeroučiteljsku službu ostvaruje unutar škole, on trajno njeguje i čuva apostolsku svijest, tj. evangelizacijsku zadaću. On mora, koliko mu to školske i obiteljske obveze dopuštaju, poznavati i podupirati, barem u nekomu obliku i mjeri, evangelizacijski plan vlastite biskupije i svoje župne zajednice.

- 148 Profesionalna osposobljenost vjeroučitelja jedan je od preduvjeta i obilježja kakvoće katoličkoga vjeronauka u osnovnoj i srednjoj školi. O vjeroučitelju zapravo uvelike ovisi kakvu će sliku o vjeronauku steći učenici, roditelji, drugi djelatnici škole i šira javnost. On svojim radom podiže ili pak narušava ugled katoličkoga vjeronauka, opravdava njegovo mjesto u odgojno-obrazovnome sustavu ili ga dovodi u pitanje. U Vrhbosanskoj nadbiskupiji vjeroučitelji se usavršavaju na različitim razinama i putem različitih oblika usavršavanja na školskoj, županijskoj, nadbiskupijskoj i međureligijskoj razini.

Uz profesionalnu formaciju u Nadbiskupiji se posebna pozornost posvećuje vjerničko-duhovnoj formaciji vjeroučitelja. U tome smislu organiziraju se godišnje duhovne vježbe, duhovne obnove i zajednička euharistijska slavlja. Te dvije dimenzije usavršavanja vjeroučitelja, profesionalna i duhovno-vjer-

nička, nužne su pretpostavke cjelovita i kvalitetna ostvarivanja katoličkoga vjeronauka u školskome odgojno-obrazovnom sustavu.

U vršenju vjeroučiteljske službe vjeroučitelji ističu da se danas sve više suočavaju sa zahtjevnošću vjeroučiteljskoga poziva koji traži da budu stručnjaci u pitanjima, ne samo vjere, nego i komunikacije s drugim nastavnicima te osobito s učenicima i njihovim roditeljima. Premda su vjeroučitelji svojim obrazovanjem na fakultetu i stručnom formacijom dorasli zahtjevnosti vjeroučiteljskoga poziva, što je vidljivo i u dodatnim službama koje im se povjeravaju unutar školskog odgojno-obrazovnoga procesa (razrednici, pedagozi, ravnatelji, voditelji različitih projekata), oni ponekad osjećaju potrebu veće potpore od župa u kojima djeluju i od mjerodavnih crkvenih tijela kako bi na ispravan način i lakše mogli pristupiti svojim zadaćama i poteškoćama s kojima se suočavaju. Ta je potpora potrebna kako bi se održavala trajna suradnja te kako bi se izbjeglo nepovjerenje i individualizam u radu.

- 149 Budući da katolički vjeronauk, između ostaloga, poziva na susret s konkretnom crkvenom zajednicom, vjeroučitelj i župna zajednica moraju nastojati na izgradnji odnosa međusobna povjerenja i suradnje. Vjeroučitelj je jedan od najistaknutijih članova župne zajednice u školi i školskome okruženju. Pomoću školskoga vjeronauka on uspostavlja susret s brojnim učenicima, roditeljima, nastavnicima, od kojih su neki i crkveno distancirani kršćani, a možda i nevjernici, u čemu izvršava važno poslanje Crkve. Upravo poradi toga župne zajednice, a posebno voditelji župnih zajednica, trebali bi cijeniti vrijednost vjeroučiteljskoga rada, surađivati s njima i biti im potpora u njihovoj zahtjevnoj i odgovornoj zadaći.

U slučaju dobre suradnje vjeroučitelja i župnika najčešće se ostvaruje dobar odnos župe i škole. Vjeroučitelji su pozvani, u suradnji sa župnikom, promicati prikladni pastoral škole uvažavajući specifične okolnosti. Škola, naime, kao mjesto odgoja i obrazovanja, jest pastoralno mjesto evangelizacije Crkve te pastoral škole postaje nezaobilazna dimenzija sveopćega pastoralna župne zajednice o čemu bi se pri izradi pastoralnoga plana i programa trebalo i te kako voditi računa.

Priprava za brak

- 150 Obitelj je "Crkva u malom" ili "kućna Crkva". Govori se tako u teoriji, a isto razmišlja u praksi djelovanja Crkve u svijetu. Isus Krist je došao otkupiti čovjeka, svakoga čovjeka, pa je upravo čovjek u središtu crkvenog pastoralnog djelovanja (RI 10). A čovjek se rađa, stasa i ostvaruje u obitelji, pa dosljedno

tome možemo govoriti da je obitelj u središtu zanimanja Crkve. Crkva se na poseban način očituje u obitelji. Bračno zajedništvo kršćanskih supružnika je uprisutnjenje milosne ljubavi i spasenjskog životnog zajedništva između Krista i Crkve (usp. Ef 5,22-33), tako da je život kršćanske obitelji mjesto ostvarenja Crkve kao spasenjske zajednice okupljene “u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga” (LG 4).

“Dva druga sakramenta - sveti red i ženidba usmjereni su k spasenju drugih. A ako pridonose i osobnom posvećenju, to biva po služenju što se iskazuje drugima. Ovi sakramenti daju posebno poslanje u Crkvi i služe za izgradnju Božjeg naroda” (KKC 1534). “Kršćanski se supruzi jačaju i na neki način posvećuju posebnim sakramentom za dužnosti i dostojanstvo svoga staleža” (GS 48; KKC 1535). Stoga i obitelj, po posvećenju u sakramentu ženidbe, ima svoje posebno mjesto i poslanje u izgradnji crkvene zajednice, i to prvenstveno kao one najmanje u njoj, tj. “kućne Crkve”.

- 151 U traženju osobne sreće i sigurnosti života u partnerskom odnosu dvoje ljudi, kod nas se može uočiti pojava koja je možda u zapadnom svijetu već duže vremena prisutna stvarnost – strah kod mladih ljudi od stalne veze i od braka. Mladi ljudi više govore o “odvažnosti” stupanja u brak, nego o zajedničkoj šansi osobnog ostvarenja i mogućnostima koje im se pritom nude. Mladi se ne boje samo stalne veze, nego u sebi nose i sumnje je li njihov životni partner doista pravi za trajni vez. Boje se da neće moći rješavati probleme koji bi se u zajedničkom životu udvoje mogli pojaviti. Krivnju za ove brige i strahove zasigurno nose negativna iskustva neuspjelih brakova koji se mogu vidjeti svugdje oko nas, nerijetko i u vlastitim obiteljima, pa i kod roditelja.
- Iako živimo u državi koja poprilično zaostaje u trendovima koji vladaju u Zapadnoj Europi, ipak nismo toliko udaljeni od svega što se događa tamo, tako da se moderni oblici života odražavaju i na život ljudi u ovoj zemlji. Ni kod nas ustanova braka nema više onu vrijednost koju je nekad imala u Bosni i Hercegovini, kada su se “točno znale” uloge muškarca i žene i kada je većina zbog tradicionalnog odgoja prihvaćala određena pravila. Suvremena istraživanja pokazuju kako je kod nas mladim ljudima (i ne samo njima) brak sve manje zanimljiv kao zajednica. Osim toga, sve se više i kod nas pojavljuje tendencija da mladi ljudi žive zajedno bez ikakve civilne registracije, a da se o crkvenom (vjerskom) vjenčanju i ne govori. Razlog je vjerojatno u svijesti kako je ovakav oblik zajedničkoga života lakše razvrgnuti. Na Zapadu je već dugo vremena prisutna praksa gradnje tzv. “single stanova”, a s tim je povezana i “veza bez obveza”. U našim se ekonomskim prilikama to očituje življenjem s roditeljima, bilo da roditelji ne žele otpustiti svoje dijete iz „gnijezda“

da se osamostali, bilo da odrasla (i u već priličnim godinama) djeca ne žele otići iz sigurnosti i brižne roditeljske skrbi, što se opet odražava na činjenicu da je sve više samaca bez stalne veze, koji su već u godinama, često frustrirani s osjećajem kako su nesposobni za to, iako to ne izgovaraju glasno.

- 152 Drugo što se uočava u Bosni i Hercegovini jest činjenica da se sve više primjećuje kako se znatan broj brakova raspada već u prve tri godine nakon vjenčanja, pa čak i kod onih mladih ljudi koji su i prije vjenčanja neko vrijeme (čak i godinama) živjeli skupa. Začuđuje i pojava da se i stariji parovi koji su doživjeli srebrni jubilej u svom bračnom životu jednostavno razilaze. Kada djeca odrastu i krenu svojim putovima, problemi koji su se vremenom sve više akumulirali, s većim intenzitetom izbiju na površinu, pa se razilaze. Uz tendenciju smanjenja broja novih brakova u Bosni i Hercegovini, sve se više uočava i sve veći broj brakorazvodnih parnica.

Naravno da loša ekonomska situacija u zemlji dosta utječe na ovu sliku, veliki broj nezaposlenih mladih ljudi, slaba primanja onih koji su zaposleni i osjećaj nesigurnosti posla, u mnogim slučajevima bez ikakva osiguranja tjera mlade ljude da idu preko granice u traženju posla. No, uz njih sve je veći broj situiranih obitelji koje napuštaju zemlju. To se reflektira i na ukupan broj katolika u zemlji, a posebno u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, čiji se broj u ratnom i poslijeratnom razdoblju smanjio za dvije trećine.

- 153 Imajući sve to pred očima, osjeća se potreba bračnih savjetovaništa, psihologa, liječnika i dušobrižnika koji će poraditi na boljoj pripravi za brak i partnerstvo. Čini se kako uobičajeni oblici pripremanja zaručnika i seminari nisu dovoljni jer se sve to događa kada se već donijela odluka u pogledu budućega životnoga druga. Kršćanin živi u svom vremenu i u prilikama kakve jesu, sasvim realno gleda na život u svijetu, ali s optimističkim pogledom u budućnost vjerujući u Gospodina od kojeg nam sve dolazi. Kršćanin se ne smije odreći svog dijela odgovornosti u doprinosu za navještaj evanđelja, ali je uvjeren da nije sam u tom djelovanju i da nije on taj o kojemu sve ovisi jer je Gospodin već i prije nego je došao k njima, bio kod njih svojom ljubavlju i vjernošću.

Na našim raspravama po dekanatima uočeno je i podvučeno da je u našoj Nadbiskupiji potrebna ozbiljna priprava za brak koja će biti sustavna i obvezatna. U svojim promišljanjima možemo govoriti o modelima pripreme koji bi odgovarali našem prostoru i okolnostima u kojima živimo. Međutim, nije dovoljno samo okupiti se na jedan dan u nekom prostoru kako bi se dobio papir (certifikat) da se može „obaviti“ crkveno vjenčanje. Priprava bi trebala biti opsežnija, a to znači da bi se kroz odgoj i obrazovanje, počevši od obitelji preko škole i župnih zajednica, mladi pripremali za brak, kao što se priprav-

ljaju i za izbor zvanja. Crkva je tu da s njima nosi njihova bremena, dijeli s njima njihove radosti i pomaže im svladavati poteškoće. Zato bi ovdje permanentna kateheza i rad s mladima mogla biti dobra osnova za neposrednu pripravu za brak. Naravno da bi onda neposredna priprava za brak bila smislenija i da se isključi površnost pristupa – “da se obavi, pa smo kvit”.

- 154 Crkva vrhbosanska kroz sinodski hod došla je do uvjerenja da obitelj treba biti u središtu njezine pozornosti i potpore jer obitelj kao “kućna Crkva” živi i ostvaruje sve tri bitne dimenzije života Crkve – naviještanje, slavljenje, služenje. Obitelj je osnovna stanica života Crkve i društva. Ona je središte civilizacije ljubavi. Stoga mora biti u središtu pastoralnih nastojanja Crkve. I čovjek i obitelj rastu i sazrijevaju postupno i u tom smislu pastoralno djelovanje crkvene zajednice treba slijediti obitelj prateći ju korak po korak u različitim etapama života.

Smijemo li u našim uvjetima postaviti pitanje o mogućnosti dulje priprave za brak, dakle ne samo one koja se svodi na jednodnevni seminar u nekim centrima Nadbiskupije, pogotovo ne onakav oblik koji se svodi na “zaručnički ispit” koji je zapravo samo popunjavanje obrazaca prilikom prijave zaručnika za vjenčanje kod župnika? Može li se ostvariti priprava za brak, recimo onakva kakva se traži od odraslih koji se kao katekumeni pripremaju za primanje sakramenata inicijacije te kao takvi moraju proći dulju pripravu? Je li moguće očekivati od zaručnika da ih do ovoga konačnog cilja prate stručnjaci i postupno ih dovode do konačnog čina svečanog slavlja sakramenta ženidbe? Ovdje se u pravilu ne radi o jednodnevnom seminaru, ni o nekakvom tečaju u tjedan ili mjesec, nego čak i godini ili godinama. Ovo su pitanja o kojima bi u Crkvi trebalo otvoreno i ozbiljno promišljati, ne isključujući ništa i ne gurajući ništa pod tepih u smislu “toga kod nas nema”.

Priprava za kršćanski brak zapravo je priprava za život vjere u skladu s Kristovim naukom. U tom smislu osjeća se najveća potreba za rad s obiteljima jer sve drugo što smo na ovom našem hodu postavili kao prioritet, svodi se opet na kraju do potrebe rada s obiteljima.

Brak je svakako dugačak proces. Kada zapravo brak započinje? Može li se sa svom sigurnošću utvrditi nadnevak toga početka? Nije li brak proces uzrasta? On počinje ljubavnom pričom i raste dok ne dođe do vjenčanja. Uz ovaj pristanak i slobodnu odluku ide svaki odnos kao unutarjni zakon ljubavi. Tko izbjegava ovu odluku, ili je razvodnjava, upada u rizik da sve dublje stupa u konflikte sa svojom zajednicom ili, u najmanju ruku, nanosi psihičku štetu svom slabijem partneru. Pastoralno djelovanje Crkve pozvano je kršćanske zaručnike dovesti do produbljenja dara ljubavi što ga nose u sebi, do iskustva žive vjere koja ih uvodi u iskustvo sakramentalne ljubavi te ih poslije vjenčanja trajno pratiti na putu

rasta u bračnoj i obiteljskoj ljubavi kako bi uspijevali ostvariti svoje poslanje i trostruku zadaću koja odatle proizlazi: proročko očitovanje vlastite bračno-obiteljske stvarnosti u vjeri i svjedočkom navještaju, slavljenje spasenjske ljubavi u vjeri te služenje životu.

- 155 Daljnja priprava za sakrament ženidbe ostvaruje se od rođenja, kroz cijelo djetinjstvo, mladost i dozrijevanje. Biskupijska sinoda osvještava da ključnu ulogu u toj pripravi ima iskustvo braka vlastitih roditelja, njihov uspjeh kao supružnika i roditelja te opće usmjerenje i odgoj za samodarivanje. Na formaciju djece i mladih i njihov pristup braku i obitelji utječu i školski programi, sredstva društvenog priopćavanja i općedruštveno vrijednosno ozračje (kan. 1063-1065).

Na temelju sinodskog promišljanja, a u skladu s *Direktorijem BK-a BiH za obiteljski pastoral* Crkve u Hrvatskoj, bliža priprava započinje godinu dana prije sklapanja ženidbe. Zaručnici se u načelu trebaju što prije prijaviti župniku, po mogućnosti godinu prije planirana vjenčanja, i tada će započeti bliža priprava za sakrament ženidbe. U Vrhbosanskoj nadbiskupiji bliža priprava za sakrament ženidbe obavlja se sustavom tečajeva pripreme za ženidbu u seminaru od jednog dana (obično subotom u nekom središtu po dekanatima). Na početku bliže pripreme za ženidbu zaručnici neka sudjeluju na tečaju za zaručnike. Tečajevi za zaručnike organizirat će se i dalje na međužupnoj razini. Biskupijski ured te Povjerenstvo za pastoral braka i obitelji pozvani su uz pomoć drugih stručnih osoba promisliti sadržaje, sredstva i metodologiju rada na tečajevima. Tečaj treba organizirati i osmisлити, kao i vrijeme te broj susreta i satnicu. Treba voditi računa i o broju sudionika kako bi mogao biti uspostavljen individualni kontakt s polaznicima. U tu svrhu bilo bi korisno uspostaviti nekoliko teritorijalnih središta gdje bi se odvijali tečajevi za određenu skupinu zaručnika kako bi se mogao osigurati kvalitetan rad i uspostaviti dijalog s njima. U tečajevima treba uključiti nekoliko suradnika, eventualno bračne parove i teološki obrazovane stručne vjernike laike.

Unutar Nadbiskupijskog ureda i Povjerenstva za pastoral braka i obitelji potrebno je organizirati zasebnu strukturu koja će trajno pratiti kvalitetu tečajeva za zaručnike, poticati osiguranje dovoljna broja kvalitetnih suradnika u tečajevima te organizirati permanentnu formaciju za suradnike.

Nadbiskupijski ured za pastoral braka i obitelji treba se pobrinuti da se što prije za polaznike zaručničkih tečajeva priredi prikladan priručnik, a za suradnike u tečajevima prikladna građa i upute vezane uz njihov specifičan doprinos. Poželjno je i potrebno da se, osim tečajeva, u danas sve dužem razdoblju "hodanja prije braka" uspostave i drugi programi za zaručnike. Osobito će ko-

risno biti da im se u vremenu između obavljena tečaja i vjenčanja ponude intenzivniji molitveno-duhovni i drugi formativni programi (tzv. “zaručnički vikendi”, priprava na ženidbu katekumenalnom metodologijom, cjelodnevni susreti i dr.). Toplo se preporuča da zaručnici u bližoj pripravi na ženidbu sudjeluju i na tim drugim evangelizacijskim ponudama na župnoj, međužupnoj i nadbiskupijskoj razini.

- 156 Neposredna priprava za vjenčanje odvija se u župi i započinje najmanje šest mjeseci prije vjenčanja. Cilj joj je oživljavanje ili produbljivanje vjere, molitve i sakramentalnog života zaručnika. Skoro vjenčanje izvrsna je prigoda da zaručnici koji su inače bliži Crkvi prodube svoju vjeru, kao i da ju obnove i ponovno ražare oni zaručnici koji su se od Crkve prethodno udaljili. Poželjno je da u neposrednoj pripravi na vjenčanje, uz župnika, sudjeluju i osvjedočeni kršćanski bračni parovi koji će im dati svjedočanstvo vjere i življenja svoga kršćanskoga ženidbenog poziva. Neposredna priprava uključuje: sintezu dosadašnjeg puta priprave; produbljenje kršćanskoga molitvenog i duhovnog iskustva (dani ili barem trenutci sabranosti i molitve, a po mogućnosti i duhovne vježbe za zaručnike); liturgijska priprava za vjenčanje i samog vjenčanja uz što aktivnije sudjelovanje samih zaručnika; pravni postupak predviđen kanonskim pravom, stoji u *Direktoriju za obiteljski pastoral u Bosni i Hercegovini*.

Praćenje mladih obitelji i bračnih zajednica

- 157 Iz iskustva znamo da mlade obitelji imaju potrebu za svećeničkom blizinom. Zato svaki svećenik ima dobru priliku pomoći supružnicima kako bi kroz zajednički život išli putem zdrava duhovnog života. Zdrav duhovni život nije samo u tome da se njih dvoje uvijek međusobno gledaju, nego ponajprije u tome da oboje gledaju u istom pravcu. Njih dvoje su poput tračnica koje moraju biti apsolutno paralelne kako njihov životni vlak ne bi izletio s putanje. Zajednički pravac je vjera u Isusa Krista, što uključuje njihova zajednička vjerska uvjerenja, kao i identična moralna usmjerenja i, naravno, njihovu aktivnu religioznu praksu. Samo ovakav pristup dobar je znak da se njih dvoje uistinu vole, što ima za posljedicu da je njihovo povjerenje na zavidnoj razini. Kod supružnika povjerenje mora biti potpuno. Oni tada neće govoriti u JA formi, nego uvijek u MI formi – naš ideal, naše brige, naše radosti, naši prijatelji... Kad treba donositi odluke, uvijek će to činiti zajedno.
- 158 Ženidba je sakrament. Ona započinje razmjenom ljubavi supružnika i mora biti zakonito očitovana pred službenikom Crkve. Zajednički bračni život dar je Božji. No, svaki dar treba njegovati kako ne bi izgubio svoju životnost. Zato kršćanski

supružnici koriste svaku priliku rasta i sazrijevanja u zajedničkom životu. To nije lako, ali je sigurno isplativo. Od dobra braka supružnici žive čitav život. Neke ohrabrujuće riječi koje svećenik može i treba dijeliti supružnicima:

- a Budite iznad svega strpljivi.
- b Sklad se u svakom pogledu ne postiže u jednom danu.
- c Imajte srca popraviti pogrešku koju ste jedno drugom prouzročili.
- d Ne završite dan u nekom nesporazumu.
- e Kad uistinu imate važan problem koji se čini nerješivim, sjetite se da je Gospodin uz vas i da vas čuje.
- f Svijetu je potrebna ljubav. Tko će mu dati taj plamen i toplinu ako ne supružnici u koje je Bog utisnuo duboku radost ljubiti i živjeti zajedno zauvijek.
- g Kad je Bog na početku stvaranja stvorio muškarca i ženu, povjerio im je veličanstvenu zadaću. Supružnici surađuju u Božjem stvarateljskom djelu. Otvorenost životu je bogougodno djelo. Ako su i u čemu muž i žena jedno, oni su jedno u zajedničkom djetetu. Najveći dar koji roditelji daju djeci jest da se oni vole.
- h Očevi i majke moraju biti odgovorni i ustrajati u vjernosti do kraja, unatoč nekim nepovoljnim okolnostima. Ako supružnici duhovno rastu, oni će iz životnih kušnji izići još jači.

Podrška i pomoć roditeljima koji imaju djecu s poteškoćama u razvoju

- 159 Podrška i pomoć roditeljima koji imaju djecu s poteškoćama u razvoju zadaća je svakog vjernika kršćanina. To je nadasve human i Bogu ugodan čin. Poteškoće mogu biti privremene ili trajne, različito se izražavati i shvaćati u obitelji i društvu. U kontekstu velike društvene i obiteljske transformacije, za pastoralni su rad ova pitanja velik izazov.
- Ovisno o vlastitoj osobnosti, roditelji se pokušavaju nositi sa situacijom u obitelji. Kada saznaju da im dijete ima neke poteškoće u razvoju, njihov prag tolerancije na stres dolazi do izražaja. Dolazi do promjene načina življenja, što može u početku uzrokovati šok, poricanje, krivnju, tugu, depresiju, anksioznost ili ljutnju. Roditelji preispituju svoje postupke kako bi našli objašnjenje i krivca za to što im se dogodilo. Proživljavaju tešku krizu i potrebno je neko vrijeme kako bi prihvatili činjenicu da imaju dijete s poteškoćom u razvoju. Podrška tim roditeljima ima važnu ulogu. Pastoralno gledano, za njih treba odvojiti vrijeme. Često samo razgovor, bez ikakva materijalnog darivanja,

može biti od velike pomoći. U tom smislu svrha podrške roditeljstvu jačanje je roditeljske svijesti i ohrabrenje za fizičko i psihičko zdravlje kako bi mogli pružiti optimalne uvjete za razvoj djetetovih potencijala. Cilj podrške je poticaj za jačanje postojećih roditeljskih vještina, osiguravanje mogućnosti i stjecanje novih znanja, jačanje roditeljskoga povjerenja i kompetencija.

- 160 Solidarnost bi trebala ići u smjeru veće afirmacije, a ne segregacije u župnoj zajednici i društvu. Na taj način dobrobiti za djecu su npr. prilike za ostvarivanje socijalnih interakcija, tj. druženja s vršnjacima koji im mogu biti uzori za različite vještine i ponašanja, razvoj samopoštovanja i stvaranje pozitivne slike o sebi kroz složenije društvene odnose i aktivnosti, modele komunikacije i samokontrole. Na taj se način i roditelji osjećaju više prihvaćeno, znaju da im dijete dobiva jednake mogućnosti kao i ostala djeca te imaju više vremena za sebe i ostalu svoju djecu. S druge strane, dobrobiti za djecu bez poteškoća u razvoju jesu bolje razumijevanje teškoća u razvoju, razvoj osjetljivosti za potrebe drugih te pomaganje i uvažavanje različitih od sebe. Kako bi prihvaćanje bilo što uspješnije, važno je imati pozitivne stavove i stvoriti pozitivno ozračje unutar župnih zajednica. Također, tamo gdje je to moguće, u župama gdje ima više mladih, može se razmišljati i o poziciji volontera koji će boraviti s djecom s poteškoćama u razvoju i dodatno poticati njihove razvojne mogućnosti. Osim osiguravanja materijalnih i fizičkih uvjeta rada, najvažnija je edukacija, motivacija za radom i dobra suradnja svih uključenih, koja dakako ovisi o poteškoćama koje djeca i roditelji imaju. Na razini župne zajednice podrška može unaprijediti dobrobit zajednice i povećati socijalnu povezanost.

No, bez podrške i pomoći u odgoju može se dogoditi da ovakve obitelji budu prepuštene same sebi, stigmatizirane i isključene, bez utjehe i osjećaja pripadnosti župnoj zajednici. U pastoralnom smislu ostaje nam zadaća probuditi senzibilitet svih župljana prema obiteljima s djecom s poteškoćama u razvoju, načiniti stimulativan korak ohrabrenja i razumijevanja njihova svakodnevnog života te pružiti podršku i pomoć.

Odgoj za skrb starih i nemoćnih osoba

- 161 Sve je više u zajednicama starih i nemoćnih te je važno odgajati se u solidarnost da se djeca i cijela župska zajednica istinski brinu za svoje stare i nemoćne. Solidarnost je vrlina, spremnost pomoći ljudima u nevolji. Kompendij socijalnog nauka Katoličke Crkve definira solidarnost kao socijalno načelo koje uređuje institucije i na osnovu koga se strukture grijeha, koje vladaju odno-

sima među osobama i narodima, moraju prevladati i preobraziti u strukture solidarnosti. Solidarnost je istinska moralna krjepost, čvrsta i postojana odlučnost u zauzimanju za opće dobro svih.

Teološka odrednica solidarnosti ima svoj temelj u primjeru Isusa Krista koji je utjelovljenje solidarnosti. Njegovo otvoreno, beskompromisno i nesebično zauzimanje za slabe, bolesne i umiruće, napuštene, siromašne i potlačene, bez obzira na nacionalnu, dobnu, spolnu, rasnu i klasnu pripadnost, o čemu nam svjedoče sva četiri evanđelja, predstavlja polazište za sadržajno osmišljavanje solidarnosti.

Papa Ivan Pavao II. govori o solidarnosti u enciklikama *Sollicitudo rei socialis*, *Centesimus Annus* i *Evangelium vitae*. Obveza solidarnosti odnosi se na sve članove Crkve. Taj Papa posebno naglašava skrb za najpotrebitije: bolesne, izrabljivane, stare, djecu, mladež, zatvorenike i uopće ljude na rubu društva. Papa Franjo ističe da boljem svijetu ne vodi kultura egoizma, individualizma, koja često upravlja našim društvom, nego kultura solidarnosti. Kultura solidarnosti sastoji se u tome da u drugome ne gledamo suparnika ili broj, već brata i sestru.

Solidarnost ne bi smjela biti prepuštena samo području socijalne politike, nego mora postati dio moralne savjesti svakog pojedinca i društvenih skupina jer je svaki život Božji dar i kao takvoga moramo ga štiti i podupirati. U tom smislu posebno značenje dobiva zauzimanje pape Franje za imigrante, siromašne i marginalizirane pojedince, društvene skupine i narode.

- 162 U starosti duševno i tjelesno zdravlje počinje slabjeti, prijatelji umiru, kao i članovi obitelji. Susret sa smrću postaje sve bliži. Ovo razdoblje života često obilježava gubitak neovisnosti osobe, gubitak samopoštovanja i povjerenja te osoba postaje sve više ovisna o tuđoj pomoći. U ovom ovisnom razdoblju života prihvaćanje vlastite nemoći može biti izvor rasta ili nadvladavanja poteškoća razvijanjem duhovnih kvaliteta kroz gerotranscendenciju. Gerotranscendencija je viša razina spoznaje kod starijih osoba. Doživljava se kao trenutak „prosvjetljenja“ koji proizlazi iz susreta s drugim, u kome uviđamo smisao naših iskustava i osvještujemo naše potrebe i želje za smislom i identitetom.

Transcendencija znači “prelaženje preko”, na višu razinu, napuštanje stare spoznaje radi “nove”, što prelazi granice osjetnog iskustva. Starije se osobe tako primiču meta-perspektivi u kojoj iz osjetne, vidljive, materijalne vizije života idu prema onoj nevidljivoj, kozmičkoj, duhovnoj. Ove “nove” spoznaje zrcale se u povećanju osjećaja zajedništva s duhom univerzuma, redefiniranju vremena i prostora, kao i u poimanju života i smrti. Smanjuje se strah od smrti, povećava se osjećaj zadovoljstva prema prošlosti, kao i radost prema generacijama koje dolaze te se provodi više vremena u meditaciji.

Tijekom procesa starenja budi se i na poseban način oživljava duhovnost kao važna čovjekova dimenzija koja s vremenom dozrijeva. Kroz gerotranscendenciju u zadnjem razdoblju životnog ciklusa život postaje cjelina, a starost pozitivno životno razdoblje u kome imamo zadaću "otпустiti" materijalno i osobno te sagledati proživljeno kroz "meta-perspektivu" duhovnog i univerzalnog. Duhovne potrebe starijih osoba trebaju biti prepoznate u okolini gdje one žive, baš kao i one biološke, psihološke i socijalne. Duhovnost postaje nezamjenjiva u suočavanju s velikim životnim gubitcima, smrću, bolima, osamljenošću, zlostavljanjem i zanemarivanjem.

Osobe starije životne dobi trebaju pažnju i skrb drugih jer se nisu u stanju same brinuti o sebi. Njihova patnja najviše se očituje kroz osjećaj napuštenosti, beskorisnosti i bezvrijednosti. Propovijedi i kateheze trebaju starije osobe odgajati za nadnaravnu nadu u svjetlu koje se smrt promatra kao prijelaz u vječni život i susret s božanskim Spasiteljem. Kada to osoba otkrije i prihvati sebe kao neponovljivo, cjelovito i dragocjeno biće koje je Bog stvorio iz ljubavi, tada u ljepoti zajedništva, prihvaćanja, praštanja i životne mudrosti otkriva smisao vlastita života.

- 163 Istinska briga djece za svoje stare i nemoćne roditelje nema alternativu! Njihov odgoj solidarnosti počinje u najranijoj dječjoj dobi u okrilju roditeljske ljubavi i skrbi za njih. Samo tamo gdje su djeca iskusila toplinu i sigurnost roditeljske skrbi u obitelji, gdje je izgrađeno obiteljsko zajedništvo i uzajamne relacije bliskosti, brižni odnosi starijih prema mlađima i mlađih prema starijima, tu su djeca spremna preuzeti istinsku skrb za svoje stare i nemoćne roditelje. U obiteljima gdje su djeca doživljavala nebrigu svojih roditelja, odbačenost, sukobe, svađe, psovke te različite oblike nasilja, teško je zamisliti bilo kakav vid odgoja solidarnosti. Stoga će oni kad odrastu, vjerojatno iskazivati bezobzirnost, neodgovornost i nebrigu za svoje stare i nemoćne roditelje. Propuste koji se dogode u obiteljskom odgoju solidarnosti nemoguće je kasnije nadoknaditi institucionalnim odgojem škole, doma, župne zajednice ili bilo kakve udruge. Današnja kriza skrbi djece za svoje stare i nemoćne roditelje zapravo je posljedica krize naše obitelji koja je ugrožena s mnogo strana. Radi materijalnog probitka često su oba roditelja prisiljena raditi nemajući vremena jedno za drugo, svoju djecu, druženje, molitvu i Boga. Zadnjih godina mnoge obitelji traže svoju sreću u inozemstvu prepuštajući svoje stare i nemoćne roditelje brizi domova za starije osobe. Sve brojnije rastave brakova ostavljaju djecu bez potrebne roditeljske ljubavi i brige. Kako će se oni sutra brinuti o svojim starim i nemoćnim roditeljima od kojih nisu primili ni minimum ljubavi? Tko će preuzeti skrb nad sve većim brojem starijih neoženjenih i neudanih osoba koje žive samačkim životom?

- 164 Sve dok se djeca i obitelj mogu brinuti za svoje starije i nemoćne roditelje, to je najprirodniji i najprihvatljiviji način skrbi koji nema alternative. U slučaju kad je to nemoguće, onda društvena zajednica treba preuzeti odgovornost skrbi. Osnovni oblici skrbi za starije mogu biti institucionalni i izvaninstitucionalni. Institucionalna skrb podrazumijeva ustanove za trajni smještaj i zbrinjavanje: domovi za starije i nemoćne osobe, za smještaj odraslih osoba s tjelesnim ili mentalnim oštećenjem te duševnih bolesnika. Izvaninstitucionalna skrb uključuje pružanje usluga u kući starije osobe: dostava obroka, nabavka hrane, pomoć u kući kod čišćenja i pranja, liječenje i njega u kući te razne druge usluge kao npr. terapijske, obrazovne, socijalne i vjerske. Župska zajednica pozvana je, preko svoga karitativnog vijeća, uključiti se u pružanje ovih vrsta usluga institucionalne ili izvaninstitucionalne skrbi. Program kateheze župske, školske, studentske i kateheze odraslih trebao bi uključivati praktične vježbe karitativne naravi gdje bi djeca, mladi, studenti i odrasli, u organizaciji župskog katehetskog vijeća, pohađali starije i nemoćne osobe pružajući im određene vrste usluga. Ovi posjeti i susreti sa starijima, kao i djelatno pomaganje ugroženima mogli bi postati izvor obostrane radosti i prigoda za odgoj solidarnosti. Mnoga bratstva, udruge i vjerničke skupine uključeni su u ovu institucionalnu i izvaninstitucionalnu skrb, te se organizirano brinu za starije, nemoćne, bolesne i beskućnike. Na taj način doprinose odgoju solidarnosti u svojoj župskoj zajednici.

Odgojno-obrazovna djelatnost Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini

- 165 Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u svim je vremenima i različitim okolnostima u svom poslanju imala odgoj i obrazovanje, pa su škole i školstvo bile njezinom djelatnošću. Povijest katoličkog školstva u Bosni i Hercegovini svjedoči da današnje katoličke škole imaju svoje korijenje i da su nasljednice hvalevrijednih franjevačkih i svih drugih katoličkih škola u Bosni i Hercegovini. Na poticaj Vrhbosanske nadbiskupije, 1994. u Sarajevu je otvoren Katolički školski centar, a nakon njega se otvaraju centri u Zenici i Tuzli, Travniku, Žepču, Banjoj Luci i Bihaću. Katoličke škole za Europu nastavak su nasilno prekinuta katoličkog školstva u Bosni i Hercegovini pa se nastojalo, gdje god je to bilo moguće, škole otvarati u zgradama u kojima su sudjelovale prije zabrane. Također, nastojalo se to činiti zajedno sa zajednicama sestara kojima su te zgrade pripadale, pa su to u Sarajevu i Tuzli sestre Kćeri Božje ljubavi i milosrdnice, u Zenici Klanjateljice Krvi Kristove, u Banjoj Luci sestre

milosrdnice, u Bihaću Klanjateljice i u Žepču salezijanci. S vremenom su se škole i centri uvezali u Sustav katoličkih škola za Europu kojim koordinira Pedagoško vijeće. U Sustavu se nalaze osnovne i srednje škole, a njihov rad službeno je odobren, nadziran i u određenoj mjeri financiran od nadležnih županijskih i/ili entitetskih vlasti.

Nastava se u Sustavu izvodi prema vlastitome Nastavnom planu i programu, a službeni jezik je hrvatski. Svi sadržaji i sva izobrazba trebali bi biti u službi odgoja, a po njemu su učenici Sustava nerijetko prepoznati u svojoj društvenoj i župnoj zajednici. Škole su od osnutka do danas bile otvorene učenicima svih vjera i svjetonazora koji prihvaćaju duh i program Sustava. Škole su prve i jedine privatne škole s pravom javnosti koje je nakon pada komunizma osnovala jedna Crkva ili vjerska zajednica u Bosni i Hercegovini.

- 166 Obitelj je oduvijek trebala podršku u odgoju djece i mladih, a odgajati nije nikada bilo jednostavno. Na tom izazovnom putu Crkva podržava i pomaže svojim školama i nastavnicima, a na ovakvu vrstu podrške i pomoći obvezuje, između ostalog, i povjerenje roditelja koje nam je ukazano. "Da bi ove škole opstale i svoje poslanje izvršile, trebaju, prije svega, svojim duhom i djelom opravdati vlastito ime koje proizlazi iz njihove naravi. Vizija ovih škola je u nastojanju da postanu ono što im je samim imenom zadano. To će moći ako ih mi, djelatnici, i to svi, shvatimo i prihvatimo, najprije, kao katoličke. To je njihova prva i temeljna odrednica po kojoj, po mnogim parametrima, ne moraju biti bolje, ali jesu i trebaju biti različite od drugih škola u ovoj zemlji. One su katoličke, prije svega, jer je njihovo osnivanje inspirirano vjerom u Isusa Krista. Time nas je Osnivač pozvao i obvezao razvijati i učenicima posredovati koncept svijeta, čovjeka i povijesti, utemeljen na kršćanskoj pozitivnoj antropologiji. Ta antropologija polazi od Krista objavljene i životom potvrđene istine da je čovjek, bez ikakvih daljnjih odrednica, najveće, najuzvišenije i najsvetije od svega stvorenoga i da, zbog toga, njemu služi sve, a on nikome doli Bogu jedinome", podsjeća biskup Pero Sudar.

Temeljna svrha Sustava škola i zadaća svih uključenih u odgojno-obrazovni proces jest shvaćen i prihvaćen učenik koji će biti za život spreman, da ga se obrazuje i odgoji u svemu što ga čini čovjekom, najprije. Nastavnike se na tom putu posebno potiče da rastu i uče sa svojim učenicima i da uvijek daju "ono malo više".

SINODSKO POVJERENSTVO ZA MEDIJSKO PODRUČJE

Duboki korijeni u povijesti

167 Iako je Katolička Crkva u početku ekspanzije novina kao medija masovnih komunikacija u XIX. st. bila suzdržana, ubrzo se uvidjelo kako ih se može iskoristiti i u svrhu evangelizacije širih narodnih masa. Tako su 1861. osnovane i dnevne crkvene novine *L' Osservatore Romano*.

Potom su redom osnivani: *Libreria editrice vaticana* (Vatikanska izdavačka knjižara) 1926.; *Radio Vatikan* 1931.; Tiskovni ured Svete Stolice 1939.; Papinsko povjerenstvo za društvene komunikacije koje će 1964. postati Papinskim vijećem za sredstva društvenoga priopćavanja; *Vatikanski televizijski centar* 1983.; *Vatikanski internet servis* 1995. te *Fotografski servis* 2006. Svi ovi uredi reformom pape Franje od 27. lipnja 2015. objedinjeni su u Dikasterij za komunikacije.

Osim toga, pape su putem učiteljstva također ukazali na važnost medija masovnih komunikacija. Tako je već papa Pio XI. 29. lipnja 1936. objelodanio encikliku o filmu naslovljenu *Vigilanti cura* kojom se može pratiti pozitivan odnos Crkve prema sredstvima društvenih priopćavanja. Od tada pa do danas objavljeni su mnogi dokumenti učiteljstva o različitim segmentima korištenja medija, među kojima valja podsjetiti na Dekret Drugog vatikanskog sabora *Inter mirifica* (1963.) te poruke koje rimski prvosvećenici svake godine, počevši od 1967., upućuju javnosti prigodom Svjetskoga dana medija koji se na razini opće Crkve obilježava na Sedmu uskrsnu nedjelju, a u Vrhbosanskoj metropoliji na posljednju nedjelju u rujnu.

168 Početci novinarstva u Crkvi vrhbosanskoj vezani su uz franjevcu Ivana Franu Jukića koji je 1850. pokrenuo časopis *Bosanski prijatelj*, što se i danas smatra prvim novinama u BiH. Ipak, o medijima u ovoj mjesnoj Crkvi može se u pravom smislu riječi govoriti tek od doba uspostave redovite crkvene hijerarhije 1881. i dolaska prvog nadbiskupa Josipa Stadlera, te na osobit način njegova nasljednika Ivana Ev. Šarića koji je iznimno podržavao i promovirao katoličko novinarstvo. Kao biskupijski projekt, uz već postojeća službena glasila *Vrhbosnu* i *Bosnu Franciscanu*, 1922. pokrenuo je tjednik pod nazivom *Nedjelja* koji će zbog društvenih neprilika biti primoran 1925. mijenjati ime u *Križ* da bi nastavio postojati pod nazivom *Katolički tjednik* sve do 1945. kada ga je, kao i cjelokupnu medijsku djelatnost vrhbosanske Crkve, zabranila komunistička vlast. Ista je tiskovina, angažmanom vrhbosanskog nadbiskupa Vinka kard. Puljića, također kao biskupijski projekt, obnovljena 2002.

Po uzoru na nekadašnju Akademiju *Regina Apostolorum*, utemeljenu 1932., uspostavljen je 2006. Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije, zamišljen kao institucija zadužena za publiciranje čitavog medijskog sadržaja koji se tiče Vrhbosanske nadbiskupije.

Glede doprinosa redovničkih zajednica u medijskom prostoru ove mjesne Crkve nakon II. svjetskog rata, valja istaknuti djelatnost Franjevačkog medijskog centra *Svjetlo riječi* čiji se temelji nalaze u 1983. kada je pokrenuta istoimena mjesečna revija, da bi 1996. bilo osnovano Novinsko, izdavačko, štamparsko i grafičko poduzeće *Svjetlo riječi* d.j.l., koje od 2007. funkcioniра kao Franjevački medijski centar *Svjetlo riječi* d. o. o. Sarajevo.

Odnos Crkve prema klasičnim medijima i društvenim mrežama

- 169 U današnjem vremenu od klasičnih medija: tiskovina, radija i televizije, ova dijeceza jedino nema svoju televiziju, a zastupljeni su svi ostali medijski koncepti. Sveukupno na području Vrhbosanske nadbiskupije izlazi 19 (16) tiskanih izdanja koja su u vlasništvu Crkve.

Također, pojedine institucije kao što su: Nadbiskupijski centar za pastoral mladih *Ivan Pavao II.*, Caritas Vrhbosanske nadbiskupije, Caritas BiH te Katolički školski centri (časopis *Izvori*) imaju svoje povremene periodične publikacije koje su vezane uz pojedine projekte i(li) akcije koje realiziraju.

Izuzevši *Katolički tjednik* i mjesečnik *Svjetlo riječi* te u određenom obliku misijski list *Radosna vijest* (koji je zajednički projekt BK-a BiH i HBK-a), uglavnom se može govoriti o periodičnim izdanjima koja su "internoga" karaktera i prvotno nisu namijenjena širim masama, te kao takva ne mogu biti tretirana u užem smislu riječi kao sredstva društvenih priopćavanja.

Glede radiopostaja, na prostoru Vrhbosanske nadbiskupije svoje sjedište u Sarajevu ima i jedan katolički radio: *Radio Marija* BiH koji djeluje od 2010. Također, Vrhbosanska nadbiskupija ima svoju službenu mrežnu stranicu koja se redovito ažurira. Isti je slučaj i s mrežnim stranicama većine institucija ove mjesne Crkve.

Treba spomenuti da od 153 župe i dvije ekspoziture (Visoko i Olovo) njih 38 ima mrežnu stranicu. Međutim, znatan broj njih nije aktivan ili je veoma slabo ažuriran, a vidljivo je kako se posljednje izmjene na stranici poklapaju s personalnim promjenama u župi, tj. odlaskom staroga i dolaskom novoga župnika. Ni sva svetišta u Nadbiskupiji nemaju mrežnu stranicu, kao niti neki od većih samostana i većih župa.

Nešto bolja situacija je kada je riječ o prisutnosti župa na društvenoj mreži *Facebook* gdje 75 župa ima svoju stranicu ili profil, ali je također dosta njih neaktivno i slabo ažurirano. Ipak, valja konstatirati kako 80 župa uopće nije aktivno na internetu.

- 170 Kada se govori o odnosu ove mjesne Crkve prema digitalnim medijima, uočljivo je kako ne postoji sustav, niti norme koji određuju strategiju te prisutnosti, nego se sve odvija na razini dobre volje voditelja institucija ili župnika. U Direktoriju za sredstva društvenog priopćavanja Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine (Sarajevo, 2005., str. 51) stoji da bi „svaka župa trebala imati osobu koja će znati barem osnove komunikacije s medijima“ i koja će moći „brzo i učinkovito odgovoriti na zahtjeve pojedinih medija“. Dodaje se i da bi bilo „korisno osnovati međužupnu komunikacijsku mrežu“ te da je to i moguće uz pomoć interneta. Također je istaknuto da „župna zajednica ima svoju ulogu u odnosu na masovne medije i tomu treba posvetiti posebnu pozornost, osobito kroz Vijeće za medije koje bi trebalo biti sastavni dio župnog pastoralnog vijeća“. Spominju se i konkretne aktivnosti koje bi to vijeće provodilo: odgoj osoblja, širenje župnog iskustva, korektna i pravodobna informacija, periodično informiranje župljana o religioznim temama na radiju i televiziji, širenje medija kršćanske orijentacije, organizacija župnog dana sredstava društvenog priopćavanja, aktivnosti u odgoju župljana za pravilnu uporabu medija...

S obzirom da brojne župe Vrhbosanske nadbiskupije imaju mali broj vjernika, teško je očekivati da sve one mogu uspostaviti ovakva vijeća ili urede. Međutim, župe s većim brojem vjernika i župe u gradskim sredinama mogle bi imati ovakva vijeća koja bi mogla dati svoj važan doprinos životu župne zajednice. Takve osobe mogle bi biti od značajne pomoći župnicima u promicanju Božje riječi i pastoralnih djelatnosti, ponajprije na lokalnim medijima koji su nerijetko otvoreni posvetiti određeno vrijeme također kršćanskim temama i crkvenim događanjima.

Objavom sadržaja koji se tiču župe, informacija ili fotografija, stvara se povezanost bivših i sadašnjih župljana, ali i objavom tekstova s katoličkih portala, prije svega u Vrhbosanskoj nadbiskupiji s *Nedjelja.ba*, te bi stranice imale i evangelizacijsku ulogu, a samim time bi povećale i posjećenost portala.

- 171 Jedan od prvotnih razloga neiskorištenosti ovoga potencijala jest slaba “informatička” naobrazba svećenika. Taj se problem može vrlo lako riješiti tako što će se zadužiti mlađa osoba kao administrator, bilo mrežne, bilo *Facebook* stranice. S obzirom da je korištenje društvenih mreža potpuno besplatno, šteta je na taj način ne komunicirati s vjernicima, i to ne samo s onima koji

su ostali u župi, nego također i s dijasporom. Upravo internet može biti njihova veza sa zavičajem, a osim župnih oglasa i fotografija, tu se otvara mogućnost i evangelizacijskoga djelovanja, što je određeni broj mladih svećenika uočio kao prigodu.

Prisutnost na internetu, barem kroz društvene mreže, trebao bi biti pastoralni projekt za svaku župu ili u pojedinim mjestima na razini nekoliko župa ili dekanata.

Vrhbosanska nadbiskupija i odnosi s javnošću

- 172 Katolička je Crkva već po svojoj naravi medij koji komunicira s javnošću. Kao takva nerijetko je – osobito zbog svjetovnoga duha koji bude u njoj prisutan – predmet za eksploataciju u senzacionalističke svrhe.

Sredinom srpnja 2020. osnovan je Ured za odnose s javnošću i imenovan predstojnik sa zadaćom surađivati s javnim i privatnim medijima i pravodobno informirati javnost o životu i djelovanju Vrhbosanske nadbiskupije. Osoba zadužena za odnose s javnošću trebala bi imati savjetodavnu ulogu na razini nadbiskupije kada je riječ o prisutnosti na internetu. To znači ponuditi, ne samo informacije kako otvoriti naloge na društvenim mrežama i napraviti mrežnu stranicu, nego pomoći kolegama u domeni kvalitete objavljena sadržaja.

To je blagoslovljena prigoda da se poradi na što boljem medijskom uvezivanju, tj. povezanosti sa župama i drugim institucijama ove mjesne Crkve.

Bilo bi potrebno poraditi i na što boljoj suradnji dijecezanskog ureda za medije s drugim institucijama unutar biskupije i na razini Biskupske konferencije i Crkve u hrvatskom narodu u cjelini.

U tom duhu čini se korisnim da što veći broj crkvenih institucija ima, ako ne ured, a onda barem osobu zaduženu za medije koja bi na tom planu, prije svega, promicala duh te institucije i njezino poslanje.

Jedna od bitnih stvari jest i kontinuitet i na župnoj razini, ali i na razini drugih institucija jer ponekad odlaskom jednog i dolaskom drugog župnika ili voditelja institucije sve zamre na medijskom planu, bilo zato što odlazeći župnik ili voditelj nije želio uputiti novoga kako stoje stvari na tom planu, bilo zato što novi župnik ili voditelj uopće nije pokazao zanimanje za rad na tom planu. Kada se spomenu uredi ili osobe za odnose s javnošću, nerijetko se ponajprije pomisli na pitanja koja dolaze sa strane pojedinih civilnih medija, posebno kada je riječ o nekim aktualnim ili osjetljivim pitanjima ili temama.

Budući da kod većine crkvenih institucija, osim onih na višoj razini, rijetko

ima događaja koji bi bili zanimljivi važnijim civilnim medijima, ne čini se nužno potrebnim da postoje osobe koje bi bile posebno za to zadužene. Osim toga, nerijetko se radi o osjetljivim pitanjima pa je često mudrije uputiti na višu instancu gdje djeluju osobe s više iskustva u takvim situacijama. Uredi sami ne mogu učiniti ništa, nego osobe zauzete na tom planu.

Mediji u službi međureligijskog suživota i kulture

- 173 Živeći u pluralnom društvu, jedan od zadataka jest očuvanje vlastita identiteta na način izbjegavanja getoizacije. Iskrena i dobronamjerna komunikacija između Crkve, drugih vjerskih zajednica i pripadnika manjinskih vjerskih skupina može doprinijeti boljim društvenim odnosima. Upoznavanje i poštivanje različitog preduvjet je za početak tog procesa. Kroz stoljeća na području Crkve vrhbosanske može se pratiti postojanje različitih vjera i naroda na jednom relativno malom prostoru. Suživot među njima skoro nikada od 1463. i osmanskog osvajanja srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, pa do današnjih dana, nije bio jednostavan i lak. Naprotiv, pun je bolnih i teških sukoba utisnutih u memoriju triju naroda.

Upravo zato je iznimna potreba otvorena i strpljiva dijaloga katolika, pravoslavaca i vjernika islamske vjeroispovijesti. On je prisutan, no teško bi se moglo reći da je na tom polju dovoljno učinjeno. Pri tome treba imati na umu da za takvu komunikaciju treba biti iskazana spremnost svih triju strana. Često smo pak svjedoci da to nije tako. Ipak, Katolička Crkva, zbog svoje univerzalnosti i univerzalne poruke koju nosi, vrlo je zauzeta i otvorena na tom polju. Zbog toga je i njezina komunikacija jasna i uključiva za dijalog sa svim zainteresiranima te valja konstatirati da je ova mjesna Crkva najotvorenija i za ekumenski i za međureligijski dijalog u BiH.

Pronaći način kako prihvatiti drugog i drugačijeg, kako djelovati na ekumenskom i međureligijskom planu, kako poštovati povijest i tradiciju drugog naroda, zahtjevna je zadaća, osobito poslije zadnjeg rata iz 1990-ih. Stoga se u medijskom prostoru nikada ne smije umoriti promovirati evanđeoske vrijednosti koje nikoga ne isključuju. Poglavitito, valja donositi pozitivna iskustva suživota na najosnovnijoj razini koja govori o dobrosusjedskim odnosima među ljudima i njegovanju međusobna uvažavanja.

- 174 Katolička Crkva bila je i ostala graditeljica zapadne kulture izrasle na Radosnoj vijesti te židovsko-grčko-rimskim predtemeljima. Ona tu svoju ulogu nije nikada izgubila, pa čak ni danas kada se upravo na Zapadu uzdiže snažna, mogli bismo ju nazvati, protukršćanska kultura. Kršćanska kultura tako biva

vrlo nesmiljeno proganjana iz javnog prostora na Zapadu. Tu se opravdano može govoriti o njezinoj getoizaciji, ali istodobno se javlja i novi naraštaj među vjernicima koji postaju njezini nezaustavljivi protagonisti i širitelji. Ta kršćanska kultura mora biti jasno uočljiva i na prostoru Crkve vrhbosanske. A upravo se preko medija ona može učiniti vidljivijom i približnijom svakom čovjeku u BiH. U osnovi to je kultura ljubavi, istinskih ljudskih vrjednota, mira, neizmjerne kreativnosti. Stoga suradnja katoličkih sredstava društvenih priopćavanja te kulturnih društava, udruga i pojedinaca, osobito onih s hrvatskim predznakom, treba biti prepoznatljiva, nadopunjujuća i međusobno uvažavajuća, a sve u cilju stvaranja civilizacije života i ljubavi. Zbog toga je potrebno ponovno prepoznati važnost riječi Sv. Ivana Pavla II.: “Prvi areopag današnjeg vremena jest svijet komunikacije koji ujedinjuje čovječanstvo čineći od njega, kako se često kaže, globalno selo... Nije, dakle, dovoljno uporabljivati ih za širenje kršćanske poruke i nauka crkvenog učiteljstva, nego samu poruku treba ugraditi u tu ‘novu kulturu’ koju stvara suvremeno komuniciranje” (RM 37).

Crkva u odnosu prema svjetnovnim medijima

- 175 Razvidno je da je potrebno stvaranje medijske kulture u svrhu evangelizacije na suvremen način. To se ne iscrpljuje samo u onim medijima koji mogu imati prefiks crkveni, odnosno katolički. No, koliko je prostora u sferi svjetovnih – državnih i privatnih – medija posvećeno katoličkom sadržaju na području Vrhbosanske nadbiskupije, ovisi o činjenici na kojem jeziku pojedini mediji emitiraju svoj program.

To je razvidno u području tiskanog izdavaštva koje je i u BiH, kao i u cijelom svijetu, u sve većoj krizi. I u tiskanim medijima, kao i u svim ostalim, teme koje uključuju dozu senzacionalizma, a vezane su za Crkvu, dobivaju prioritet nad ozbiljnim i profesionalnim praćenjem života Katoličke Crkve.

Na javnim elektroničkim emiterima sadržaji i teme iz života Katoličke Crkve u BiH, a time i Vrhbosanske nadbiskupije, u pravilu su vezani uz velike svetkovine: Uskrs, Božić, Uznesenje Blažene Djevice Marije... Uključuju obično prijenos euharistijskog slavlja i poneku prigodnu dokumentarnu emisiju ili gostovanje. Kroz ostali dio godine, izuzev posebnih prigoda, ti su sadržaji svedeni na jedva zamjetan dio.

Kad se govori o privatnim elektroničkim medijima, tu je Katolička Crkva puno bolje zastupljena.

Tako su gotovo sve radijske i TV postaje koje program emitiraju na hrvatskom jeziku otvorene za praćenje svih važnijih crkvenih događaja. To se odnosi i na najveći broj tih medija koji djeluju na području Vrhbosanske nadbiskupije. Prenose se značajna misna slavlja, vijesti iz života lokalnih župnih zajednica, dio njih ima emisije koje uređuju prezbiteri, časne sestre, vjeroučitelji... Na tim medijima su ključni problemi, da bi vjerski sadržaji bili još bolje prezentirani, ljudski i financijski potencijali tih, najčešće, lokalnih ili regionalnih medija.

- 176 Općenito se može kazati da su katolički sadržaji zastupljeniji na privatnim medijima koji djeluju na području Vrhbosanske nadbiskupije i cijele BiH, a koji svoj program emitiraju ili objavljuju na hrvatskom jeziku, nego na javnim emiterima. Treba istaknuti i da dio privatnih medija koji emitiraju program na bosanskom ili srpskom jeziku prati djelovanje katoličkih župa i vjernika na svom području, osobito u vrijeme velikih katoličkih blagdana.

Također, mora se konstatirati da Crkva općenito, a onda i lokalni vjerski službenici, ne prepoznaju važnost nazočnosti u javnim medijima.

Ipak, valja konstatirati da svjetovni mediji i Crkva mogu naći zajedničku odrednicu i trebaju se nadopunjavati kada je riječ o dobru čovjeka. Ponekad dolazi i do određenih nesnalaženja, bilo s jedne, bilo s druge strane, što zbog određena neznanja, a što i zbog određenih predrasuda.

Osim toga, prepoznaje se da u medijskom prostoru kada je, primjerice, riječ o djelovanju Crkve i mladih, nedostaje naglasak na povjerenju u mlade koje Crkva ima te se rijetko događa da svjetovni mediji žele predstaviti ono što je za Crkvu važno i što čini na tom planu.

Stoga, puno je još prostora za djelovanje Crkve na svjetovnim medijima. Ipak, veća i redovita zastupljenost vjerskih tema na javnim i privatnim medijima zahtijeva profesionalce koji moraju biti u isto vrijeme i zreli vjernici, uključeni u dugoročniji plan medijskog djelovanja na i prema tim medijima. Upravo bi oni mogli biti pomoć i spona sa zauzetim vjernicima koji već djeluju u tim sredstvima društvenog priopćavanja. Svaka druga postavka tog djelovanja ostaje obično na lokalnoj i kratkoročnoj razini, vrlo ograničena učinka.

Bilo bi potrebno da svećenici na terenu učine sve na educiranju medijskih djelatnika i da kroz medije posreduju javnosti i svojim vjernicima temeljne istine evanđelja i teologije, a to podrazumijeva i određenu medijsku pismenost i samih svećenika i pastoralnih radnika.

- 177 Radi bolje i jednostavnije povezanosti katolika koji su djelatni u medijima masovnih komunikacija, dobro bi bilo na razini nadbiskupije napraviti bazu podataka istih.

Pri tome čini se potrebnim voditi računa o činjenici da ima pojedinih, po-

sebno lokalnih, medija u dijelovima Vrhbosanske nadbiskupije u kojima su Hrvati većina. U tim medijima djelatnici su u većini katolici pa možda ne bi bilo toliko važno imati bazu podataka svih uposlenih katolika, nego samo vodećih osoba koje mogu biti kontakt za sve druge u takvoj medijskoj kući.

Istodobno, bilo bi potrebno posebnu pozornost posvetiti pravljenju baze podataka i uspostavljanju kontakta s katolicima djelatnim u medijima u kojima Hrvati nisu većina, a posebno kada je riječ o državnim medijima.

Za pravljenje takve baze bila bi potrebna bolja suradnja i povezanost između crkvenih medijskih djelatnika.

Budući da većina važnijih medija svoja sjedišta ima u gradovima gdje se nalaze tri biskupijska sjedišta, čini se mogućim da na razini Vijeća za medije BK-a BiH bude dogovoren način stvaranja takve baze podataka koju bi trebalo s vremena na vrijeme ažurirati.

Na temelju toga, valjalo bi u suradnji s Vijećem za medije BK-a BiH ponuditi godišnje barem jedan seminar za katolike djelatne u medijima, na kome bi, osim međusobnoga upoznavanja i razmjene mišljenja, mogli biti poučeni o crkvenim načelima glede pojedinih tema aktualnih u svijetu sredstava društvenih priopćavanja.

Nužnost odgoja za medije

- 178 Prateći poticaje opće Crkve, na razini Vrhbosanske nadbiskupije svake se godine obilježava Nedjelja sredstava društvenih priopćavanja. Razvidno je da brojni svećenici uopće ne posvete potrebnu pozornost tome danu. Tako se dogodi da se u većini župa to uopće i ne spomene.

Međutim, ono što istinski ohrabruje jest vrlo važan i aktivan doprinos katoličkih, a nerijetko i drugih, posebno pojedinih lokalnih radiopostaja koje se služe ponuđenim materijalima i posvete tome posebnu pozornost.

Vrlo je pozitivan pristup i pojedinih, iako malobrojnih, župnika koji se posluže materijalima koji osim dostupnosti u digitalnom obliku na biskupijskim mrežnim stranicama, budu također dostavljeni župama u obliku knjižica.

Ipak, osjeća se potreba većega i ozbiljnijega pastoralnoga angažmana na razini cijele nadbiskupije kako bi se o medijima barem jednu nedjelju promišljalo u crkvama i kako bi se stvaralo ozračje kvalitetna korištenja tim "divnim sredstvima". To pak može roditi konkretnim prijedlozima i aktivnostima župnih pastoralnih vijeća.

- 179 Uslijed diktature relativizma nameće se, dakle, potreba odgoja za služenje i susret s medijima masovnih komunikacija. Ako Crkva ne može adekvatno

utjecati na neke druge sfere, onda ipak može u području svojih odgojnih i obrazovnih institucija.

U prvom redu tu je riječ o odgoju budućih svećenika. Osim brojnih drugih dokumenata crkvenoga učiteljstva, ovdje valja spomenuti da je Kongregacija za katolički odgoj ponudila sjemeništima *Smjernice za odgoj i izobrazbu budućih svećenika o sredstvima društvene komunikacije* (1986.). Također, kao smjerokaz mogu se uzeti poticaji iz pastoralne upute *Aetatis Novae* iz 2002. – o društvenoj komunikaciji 20 godina nakon *Communio et progressio* (1992.). Uz ostalo, tu se navodi kako je potrebno: predložiti neke mogućnosti izobrazbe na području komunikacije prikazujući ih kao važne komponente svih onih uključenih u djelovanje Crkve – sjemeništarce/bogoslove, svećenike, redovnike/redovnice ili pak laičke animatore; potaknuti katoličke škole i sveučilišta kako bi pružili programe i tečajeve u vidu komunikacijskih potreba Crkve i društva; ponuditi tečajeve, vježbe i seminare tehnologije, vođenja, etike i politike komunikacije namijenjene odgovornima u Crkvi za te poslove – sjemeništarcima, redovnicima, kleru; pobrinuti se kako bi se proveli programi odgoja i izobrazbe na području medija, koji će se predložiti učiteljima, roditeljima i studentima; jačati odnose i ohrabrivati međusobno savjetovanje između crkvenih predstavnika i medijskih profesionalaca koji mogu pomoći Crkvi pri uporabi sredstava javnog komuniciranja; organizirati urede za rad s javnošću opskrbljene dostatnim osobljem i materijalnim sredstvima kako bi se omogućila istinska komunikacija između Crkve i cjeline zajednice (usp. AN 28 a-f; br. 30. a).

- 180 Iako se na teološkim učilištima u Vrhbosanskoj nadbiskupiji povremeno nude izborni predmeti s područja pastoralne teologije koji se tiču medija masovnih komunikacija, ipak je razvidno da ne postoje sustavan organiziran odgoj i izobrazba na ovom području. Premda su hvale vrijedna periodična glasila koja izdaju sjemenišne zajednice i mrežne stranice koje ažuriraju, mora se konstatirati kako je to samo mali dio odgoja za služenje sredstvima društvenih komunikacija.

Također, valja pohvaliti postojanje predmeta o Crkvi i medijima organizirana u đakonskoj godini, na kome zajednički sudjeluju redovnički i dijecezanski kandidati.

Uz rečeno, kao primjer dobre prakse valja spomenuti mini volonterske medijske akcije unutar projekta *Škola volonterizma* koji zajedno realiziraju Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije i Nadbiskupijski centar za pastoral mladih *Ivan Pavao II.* U projekt su bili uključeni učenici Katoličkih školskih centara u Vrhbosanskoj nadbiskupiji i Franjevačke klasične gimnazije u Visokom.

Ipak, sveukupno gledano, uočava se da postoji još puno prostora, kako u sjemeništima i na teološkim učilištima, tako i među pastoralnim djelatnicima kada je riječ o odgoju za služenje medijima masovnih komunikacija. Taj bi se pak izazov mogao nadvladati zajedničkim zalaganjem i inicijativama katoličkih škola, teoloških učilišta i pastoralnoga vijeća koji bi mogli predložiti prakse primjenjive u cijelom odgojnom i obrazovnom sustavu Vrhbosanske nadbiskupije.

Kreiranje medijske strategije

- 181 Budući da je geslo Prve sinode Vrhbosanske nadbiskupije *Sve obnoviti u Kristu* – nedvojbeno je kako značajnu ulogu u tomu imaju, odnosno trebaju imati i mediji i medijski djelatnici. U toj perspektivi nužno je uputiti na važnost kreiranja medijske strategije. Ona, osim izobrazbe za ispravno služenje sredstvima društvene komunikacije i stvaranja medijske kulture u Crkvi, također govori o potrebi osnaživanja medijskih institucija u Vrhbosanskoj nadbiskupiji. Stoga bi valjalo povesti računa da se ne događa rasipanje resursa na način što će se svaka institucija i pojedinac samostalno baviti nakladničkom djelatnošću: bilo da je riječ o tiskanju plakata, brošura, priručnika ili knjiga, nego da to – u onoj domeni koja nije isključivo vezana uz pojedine redovničke zajednice – obavlja Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije. Budući da na području ove mjesne Crkve kao jedini biskupijski medijski projekt postoji *Katolički tjednik*, uz projekt Franjevačke provincije Bosne Srebrene – mjesečnik *Svjetlo riječi*, valjalo bi poraditi na tome da on dopre do što većega broja katolika: kako onih koji žive na prostoru Vrhbosanske nadbiskupije, tako i onih koji su iz bilo kojega razloga napustili domovinu te žive negdje u Hrvatskoj ili inozemstvu. Tu bi zadaću obnovljenom revnošću valjalo preporučiti prezbiterima i njihovim najužim suradnicima u pastoralu. Također, svaka institucija ove mjesne Crkve mogla bi u svrhu vlastite promocije i evangelizacijskoga poslanja, u suradnji s Medijskim centrom, napraviti filmski uradak koji će govoriti o njezinoj naravi i angažmanu, kako bi se predstavili svijetu i bili prisutni u javnosti. Kao dobru pomoć u cjelokupnom medijskom nastojanju Vrhbosanske nadbiskupije, valjalo bi na razini svakoga dekanata pronaći osobu koja bi medijski pokrivala događanja na lokalnoj razini te iste posredovala katoličkim medijima, na osobit način onima koji spadaju u biskupijske i redovničke projekte.

Sinoda

VRHBOSANSKE
NADBISKUPIJE

